

**KUTBÜDDİNZÂDE İZNIKÎ'NİN
RÂHATÜ'L KULÛB ADLI ESERİNDEKİ
TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ (İNCELEME-METİN)**

**2021
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ**

Nurcan MERMERTAŞ

**Danışman
Doç. Dr. Hamdi KIZILER**

**KUTBÜDDİNZÂDE İZNİKÎ'NİN
RÂHATÜ'L-KULÛB ADLI ESERİNDEKİ
TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ (İNCELEME-METİN)**

Nurcan MERMERTAŞ

Doç. Dr. Hamdi KIZILER

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Kasım 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI.....	4
ÖNSÖZ.....	5
ÖZ	6
ABSTRACT	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION.....	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ.....	12
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER.....	13
GİRİŞ	14
1. KUTBÜDDİNZÂDE İZNIKÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM.....	14
1.1. Siyasî Durum	14
1.2. İlmî ve Kültürel Durum	16
1.3. Tasavvufî Durum	18
BİRİNCİ BÖLÜM.....	21
KUTBÜDDİNZÂDE İZNIKÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ	21
1.1. Hayatı	21
1.1.1. Adı ve Doğum Yeri.....	21
1.1.2. Ailesi.....	22
1.1.3. Tahsili ve Hocaları.....	24
1.1.4. İlmî ve Manevî Kişiliği	25
1.1.5. Şeyhi ve Tarikat Silsilesi.....	27
1.1.6. Vefatı ve Kabri	30
1.2. Eserleri	31
İKİNCİ BÖLÜM.....	36
RÂHATÜ'L-KULÛB ADLI ESERİN İNCELENMESİ	36

2.1. <i>Râhatü'l-kulûb</i> 'un Genel Özellikleri.....	36
2.1.1. Eserin Adı ve Müellife Aidiyeti.....	36
2.1.2. Eserin Yazılış Sebebi.....	37
2.1.3. Eserin Muhtevası ve Üslûbu.....	38
2.1.4. Eserin Nüshaları.....	40
2.1.5. Eserin Kaynakları.....	45
2.2. <i>Râhatü'l-kulûb</i> 'da Ele Alınan Tasavvufî Konular.....	51
2.2.1. Tevbe.....	52
2.2.2. İlim.....	57
2.2.3. Amel.....	60
2.2.3.1. Amelin Mânileri.....	61
2.2.3.2. Amelin Avâızları.....	65
2.2.3.3. Amelin Âfetleri.....	67
2.2.3.4. Amelin Bevâisi.....	71
2.2.4. Şeyh.....	73
2.2.5. Hırka.....	77
2.2.6. Şükür.....	83
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	85
<i>RÂHATÜ'L-KULÛB</i> METNİ.....	85
SONUÇ.....	203
KAYNAKÇA.....	206
EKLER.....	217
EK I- <i>RÂHATÜ'L-KULÛB</i>'UN NÜSHALARI.....	217
EK II- KUTBÜDDİNZÂDE İZNIKÎ'NİN KABRİNE AİT GÖRÜNTÜLER.....	220
ÖZGEÇMİŞ.....	222

TEZ ONAY SAYFASI

Nurcan MERMERTAŞ tarafından hazırlanan “KUTBÜDDİNZÂDE İZNİKÎ’NİN RÂHATÜ’L-KULÛB ADLI ESERİNDEKİ TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ (İNCELEME-METİN)” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Hamdi KIZILER .....

Tez Danışmanı, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 04 /11/2021

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Hamdi KIZILER (KBÜ) .....

Üye : Doç. Dr. Halim GÜL (KBÜ) .....

Üye : Doç. Dr. Yüksel GÖZTEPE (SCÜ) .....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ .....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisan tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Nurcan MERMERTAŞ

İmza :

ÖNSÖZ

Allah ve Rasûlü'nün ahlâkıyla ahlâklanma gâyesi taşıyan, derûnî bir hayat tarzı olan tasavvuf, tarihi süreçte tarikatların kurulmasından sonra Osmanlı'nın kuruluş ve yükselme devrinde en nüfuzlu dönemini yaşamıştır. Bu dönemin tasavvufî sahaya katkısını anlamak için başvurulması gereken temel unsurlardan biri mutasavvıfların hayatları ve eserleridir. Buradan hareketle çalışmamızda, XV. yüzyıl âlimi ve mutasavvıfı Kutbüddinzâde İznikî'nin ahlâkî, dinî-tasavvufî konuları ele aldığı *Râhatü'l-kulûb* adlı eserindeki tasavvufî görüşlerinin incelenmesi ve bahse konu eserin günümüz imlâsına göre Latin harflerine kazandırılması amaçlanmıştır.

Bu çalışma bir giriş ve üç bölümden müteşekkildir. Giriş bölümünde Kutbüddizâde İznikî'nin içinde yaşadığı dönemin siyasî, ilmî ve tasavvufî durumu hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Birinci bölümde müellifin hayatı ve eserleri, ikinci bölümde ise *Râhatü'l-kulûb* adlı eserin genel özellikleri ve eserde ele alınan tasavvufî konular incelenmiştir. Üçüncü bölümde *Râhatü'l-kulûb*'un mevcut nüshaları arasında Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 6006 numarada kayıtlı olan nüshası ile Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, 1600 ve 1691' de yer alan nüshalarının karşılaştırılmalı olarak günümüz imlâsına göre Latin harflerine aktardığımız metni verilmiştir.

Bu çalışmanın nihâi aşamaya gelmesinde rehberlik yapan ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Hamdi Kızıler'e, çalışmam boyunca kıymetli görüş ve tavsiyeleri ile beni gayrete getiren değerli hocam Prof. Dr. Fahrettin Atar'a, metnin tashih edilmesindeki katkıları için Öğr. Gör. Gülcan Arslan'a ve özellikle her süreçte yanımda olan ve desteğini benden esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Nurcan Mermertaş
Karabük 2021

ÖZ

Kutbüddinzâde İznikî'nin XV. yüzyılda kaleme aldığı, tasavvuf mirası içinde önemli bir yer teşkil ettiğini düşündüğümüz *Râhatü'l-kulûb* adlı eserindeki tasavvufî görüşleri bu çalışmada konu edilmiştir. Bu minvalde, eserin üç yazma nüshası üzerinden günümüz imlâsına göre Latin harflerine çevriyazımı yapılmış ayrıca muhtevası değerlendirilmeye çalışılmıştır. Molla Fenarî'nin en mümtaz talebelerinden biri olan Kutbüddinzâde, İznik'te kadılık, müftülük ve müderrislik görevi icra etmiştir. *Miftâh* şârihi aynı zamanda uzman bir rüya yorumcusu olan Kutbüddinzâde'nin birçok konuya vukûfiyeti ortaya koyduğu eserlerden anlaşılmaktadır. Bu eserlerden biri olan ve Türkçe olarak kaleme alınan *Râhatü'l-kulûb*'da mutasavvıfların anlayışı hâkim kılınmış ve şeriat-tarikat dengesine riayet edilmiştir. Bu eserde bir kimsenin ibadet etmesini kolaylaştıracak ve ibadetinde ihlaslı olmasını sağlayacak bilgiler sunmak böylece gönlünü rahata erdirmek amaçlanmıştır. Eserde işlenen konular iki kısma ve bu kısımlar da kendi içinde bâblara ayrılmıştır. Bu bâblar ele alınırken delil olarak sık sık ayet ve hadislere başvurulmuş, âlim ve sûfî sözlerine atıfta bulunulmuş ve menkıbelere yer verilmiştir. Bu şekilde sağlam temeller üzerine kurulan eserin zengin bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, XV. yüzyıl, Zeyniyye, Kutbüddinzâde İznikî, *Râhatü'l-kulûb*.

ABSTRACT

The mystical views of Kutbüddinzâde İznîkî in his work called *Râhatü'l-kulûb*, which we think has an important place in the legacy of Sufism that he wrote in the 15th century, is the subject of this study. In this way, the work has been transliterated into Latin letters according to today's spelling, over three manuscript copies, and its content has been tried to be evaluated. Kutbüddinzâde, one of the most distinguished students of Molla Fenârî, served as a judge, mufti and professor in Iznîk. It can be understood from the works that Kutbüddinzâde, who interpreted *Miftâh* and was also an expert dream interpreter, revealed that he had mastered many subjects. In one of these works, *Râhatü'l-kulûb*, which was written in Turkish, the understanding of mystics was dominated and the balance of sharia- religious order was respected. In this work, it is aimed to provide information that will make it easier for a person to worship and to be sincere in his worship, so that his heart will be at ease. The subjects covered in the work are divided into two parts and these parts are divided into chapters in themselves. While dealing with these chapters, verses and hadiths were frequently used as evidence, references were made to the words of scholars and sufis, and tales were included. It is seen that the work, which is built on solid foundations in this way, has a rich content.

Keywords: Sufism, 15. century, Zeyniyye, Kutbüddinzâde İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Kutbüddinzâde İznikî'nin <i>Râhatü 'l-kulûb</i> Adlı Eserindeki Tasavvufî Görüşleri (İnceleme-Metin)
Tezin Yazarı	Nurcan MERMERTAŞ
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Hamdi KIZILER
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans Tezi
Tezin Tarihi	2021
Tezin Alanı	Temel İslam Bilimleri
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	222
Anahtar Kelimeler	Tasavvuf, XV. Yüzyıl, Zeyniyye, Kutbüddinzâde İznikî, <i>Râhatü 'l-kulûb</i> .

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Kutbüddinzâde İznikî's Sufî Views in His Work <i>Râhatu'l-Kulûb</i> (Review-Text)
Author of the Thesis	Nurcan MERMERTAŞ
Advisor of the Thesis	Doç. Dr. Hamdi KIZILER
Status of the Thesis	Master Thesis
Date of the Thesis	2021
Field of the Thesis	Basic Islamic Sciences
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	222
Keywords	Sufism, 15. century, Zeyniyye, Kutbüddinzâde İznikî, <i>Râhatu 'l-kulûb</i> .

KISALTMALAR

Kısaltma1:

a.mlf.	: Aynı müellif
Bk. / bk.	: Bakınız
b.y.	: Basım yeri yok
bs.	: Basım, Baskı
c.	: Cilt
Der. / der.	: Derleyen
Ed. / ed.	: Editör
Erişim	: Erişim Tarihi
Haz. / haz.	: Hazırlayan
Krş. /krş.	: Karşılaştırmız
Ktp.	: Kütüphanesi
md.	: Madde
M.Ö.	: Milâttan önce
M.S.	: Milâttan sonra
nr.	: Numara
Nşr. / nşr.	: Neşreden
Thk. / thk.	: Tahkik eden
Ed. / ed.	: Editor
ö.	: Ölümü, vefat tarihi
Sad. / sad.	: Sadeleştiren
sy.	: Sayı
Trc. / trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
Tsh. / tsh.	: Tashih eden

vb. : Ve benzeri
v.dğr. : Ve diğeri
vr. : Varak
y.y. : Yayıncı bilinmiyor

ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Tasavvufî düşüncenin, Kur'ân-ı Kerîm ve sünnet kaynaklı bir yaşam tarzı olduğu ve kişinin rûhî kemâle ermesine hizmet ettiği bilinmektedir. Pek çok âlim ve mutasavvıf mizaç ve meşrebine göre bu düşünceye katkı sağlayacak şekilde eser telif etmiştir. Buradan hareketle çalışmamızda, XV. yüzyıl âlim ve mutasavvıfı Kutbüddinzâde İznikî'nin; ahlâkî, dinî-tasavvufî konuları ele aldığı *Râhatü'l-kulûb* adlı eserindeki tasavvufî görüşlerinin incelenmesi ve eserinin araştırmacıların istifadesine sunulması amaçlanmıştır.

Çalışmamızın giriş bölümünde müellifin yaşadığı dönemdeki siyasî, ilmî ve tasavvufî durum hakkında genel bir bilgi verilmiş ve birinci bölümde; Kutbüddinzâde İznikî'nin hayatı ve eserleri ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümü, eserin çeşitli kütüphane kayıtlarından tespit ettiğimiz nüshalarının temin edilmesi, bu nüshalar arasından metin tespiti ve nihaî olarak günümüz imlâsına göre Latin harflerine aktarılması sürecini barındırdığından; tezde en son *Râhatü'l-kulûb*'un genel özellikleri ve bu eserde ele alınan tasavvufî konuların işlendiği ikinci bölüm tamamlanmıştır.

Yaptığımız çalışmada *Râhatü'l-kulûb*'un tespit ettiğimiz üç nüshasından Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 6006 demirbaş nolu, “A” ismini verdiğimiz nüsha esas alınmıştır. Bu durum üzerinde diğer nüshalara göre tam olması ve içinde Zeyniyye tarikatı silsilesi bulunması etkili olmuştur. Diğer Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 1600 ve 1691 numarada kayıtlı iki nüshaya sırayla “M” ve “H” adı verilmiştir. Metinde varak numaraları, “A” nüshası esas alınarak [1^b] şeklinde köşeli parantez içinde yazılmış ve âyetin orta kısmına denk geldiğinde âyet sonunda belirtilmiştir.

Metnin ortaya çıkarılmasında, İSAM Tahkikli Neşir Esasları benimsenmiştir. Bu esaslara göre nüsha farklılıklarını göstermede dipnotta kullandığımız + ve – işareti; ilgili nüshadaki fazlalık ve eksiklik durumunu belirtmektedir. Ancak metinde anlam bakımından değişikliğe sebebiyet vermeyen ekler, nüshalar arasında “virdün” kelimesi yerine “virdin” şeklindeki farklılıklar dipnotta ayrıca gösterilmemiştir. İmlâ açısından ise Mustafa Tahralı tarafından tespit edilen ve *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*'nde gözetilen esaslar uygulanmıştır.¹ Bu esasları şu şekilde ifade edebiliriz: Uzun sesli

¹ Ahmed Avni Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, ed. Mustafa Tahralı, 1. Baskı (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017), 1: XX-XXI.

harfleri şapkalı (â), (î), (û) şeklinde, (آ) ve (ع) harflerinden sonra gelen uzun sesler ise düz çizgiyle (ā), (ī), (ū) biçiminde yazılmıştır. Hemze (ء) harfi apostrof (') işaretiyle, sâkin ayn (ع) “ya‘nî” kelimesinde olduğu gibi ters apostrof (‘) şeklinde gösterilmiştir.

Diğer taraftan metin içinde gerekli yerlerde noktalama işaretleri kullanılmış, konu değişikliklerinde paraflamaya başvurulmuş, eserdeki sürh yazılı yerler kalın punto ile belirgin hale getirilmiştir. Metinde geçen âyet ve hadisler orjinal haliyle yazılmıştır. Âyetlerin meâlleri için Türkiye Diyanet Vakfı Meâli’nden istifade edilmiştir.² Metin içinde geçen âyetlerin atıfları, çalışmada esas aldığımız İSNAD Atıf Sistemi’nin 1. Edisyonu’ndaki âyetlerin kaynak gösterim ilkelerinden farklı olarak dipnotta verilmiştir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Çalışmamızda Kutbüddinzâde İznîkî’nin *Râhatü’l-kulûb* adlı eserindeki tasavvufî görüşleri incelenirken Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 6006 numarada kayıtlı bulunan nüsha esas alınmıştır. *Râhatü’l-kulûb* dönemin önemli fıkıh eserleri arasında yer alan *Mukaddime* ile karıştırılması neticesinde bu isimle kayıtlara geçtiği ve pek çok yazma nüshası olduğu görülmektedir. Bu durum asıl nüshaya ulaşmayı imkânsız hale getirmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümünü oluşturan *Râhatü’l-kulûb*’un genel özellikleri başlığında bu durum detaylı olarak ele alınmıştır.

---

² Ali Özerk v.dğr., *Kur’ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli* (Ankara: TDV Yayınları, 2000).

GİRİŞ

1. KUTBÜDDİNZÂDE İZNIKÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM

Kutbüddinzâde İznikî'nin hayatını ve eserlerini incelemeye geçmeden önce içinde yaşadığı XV. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin siyasî, ilmî ve tasavvufî durumu hakkında genel bir bilgi vermek yerinde olacaktır.

1.1. Siyasî Durum

Kutbüddinzâde, XV. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Fetret Dönemi (1402-1413) olaylarını geride bıraktığı, otoriteyi kuvvetlendirdiği ve imparatorluk sürecine girdiği bir dönemde yaşamıştır. Bu dönemde Çelebi Mehmed (1413-1421), II. Murad (1421-1451) ve II. Mehmed (1451-1481) saltanat sürmüştür.

XV. yüzyıl başında 1402 yılında Yıldırım Bayezid (ö. 805/1403) ile Timur (ö. 807/1405) arasında gerçekleşen Ankara Savaşı'nın kaybedilmesiyle iç çekişmelerin, siyasi ve toplumsal açıdan karışıklıkların yaşandığı yaklaşık on bir yıllık Fetret Devri, Çelebi Mehmed'in 1413'te tahta oturmasıyla sona ermiştir.³ Devletin sarsılan otoritesini kuvvetlendirmeye çalışan Çelebi Mehmed, 1421 yılında vefat ettiği zaman yerine oğlu II. Murad geçmiştir.⁴

II. Murad, saltanat döneminin ilk yıllarını Bizans'ın ve Anadolu beyliklerinin çıkardığı ayaklanmaları bastırmakla geçirmiştir.⁵ Daha sonra yönünü Balkanlar'a çevirmiştir. Burada bir taraftan Venedik ve Macarlar'a, diğer taraftan da bu durumu kullanmak için olumsuz faaliyetlere girişen Karamanoğulları'na karşı uzun süre mücadele vermiştir.⁶ 1444 yılında devletin doğu ve batı sınırlarını güvence altına aldıktan sonra tahttan çekilerek yerine oğlu II. Mehmed'i geçirmiştir. Fakat bu durumu kullanmak isteyen Haçlılar karşısında savunma yapmak için tekrar ordunun başına

---

³ “Fetret Devri” hakkında detaylı bilgi için bk. Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994), 1: 91-99.

⁴ F. Çetin Derin, “Osmanlı İmparatorluğu/Osmanlı Devleti'nin Siyasi Tarihi”, *Türk Dünyası El Kitabı* (Ankara: Türk Kültür Araştırmaları Enstitüsü, 1992), 1: 479.

⁵ Halil İnalçık, “Murad II”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31: 165.

⁶ Derin, “Osmanlı Siyasi Tarihi”, 1: 479-480.

dönmüştür. Önce Varna daha sonra II. Kosova savaşını kazanmış,⁷ bu sayede İstanbul'un fethini yakınlaştırmıştır.⁸

Kutbüddinzâde hayatının son otuz yılında, babası II. Murad'ın 1451'de vefatı üzerine ikinci kez Osmanlı tahtına çıkan II. Mehmed'in hükümdarlık dönemine şahit olmuştur.⁹ Bu dönemde hem Bizans'ın Osmanlı üzerindeki olumsuz etkilerini kaldırmak hem de mutlak iktidarı sağlamak için zorunlu hale gelen fetih hareketi, 1453'te zafere ulaşmıştır.¹⁰ Bu zafer, II. Mehmed'in artık Fâtiş Sultan Mehmed adıyla anılmasını, İstanbul'un fethi hakkındaki Hz. Muhammed'in (s.a.v) övgü dolu müjdesine mazhar olmasını sağlamış¹¹ ve Osmanlı'nın imparatorluk sürecine girmesine etki etmiştir.¹²

Batı'da Venedik üzerine Eğriboz ve Boğdan seferlerini düzenleyen Osmanlı, Belgrad hariç bütün Balkanları ilhak etmiştir.¹³ Burada emniyeti sağladıktan sonra Karamanoğulları'nı ortadan kaldıran Fâtiş Sultan Mehmed, Akkoyunlu Uzun Hasan'a karşı da Otlukbeli muharebesini kazanmış, bu sayede Anadolu birliğini yeniden tesis etmiştir.¹⁴

Kutbüddinzâde'nin vefat ettiği 1480 yılında Fâtiş Sultan Mehmed, Rodos ve İtalya'yı hedef alarak Otranto seferini başlatmıştır. Bu seferde de başarı elde eden Fâtiş Sultan Mehmed, saltanat sürdüğü yirmi sekiz yıllık sürede iki imparatorluk, on yedi

---

⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 3. Baskı (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1972), 1: 374-383; Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, trc. Ruşen Sezer (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003), 27-28.

⁸ Feridun Emecen, "Osmanlılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 496.

⁹ Halil İnalçık, "Mehmed II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 395-407.

¹⁰ Feridun Emecen, "Osmanlı Siyasi Tarihi Kuruluşta Küçük Kaynarca'ya", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu (İstanbul: IRCICA Yayınları, 1994), 1: 31; Kenan İnan, "Fâtiş Sultan Mehmed-İstanbul'un Fethi ve Etkileri", *Türkler Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 9: 511-512.

¹¹ Burada geçen hadis şöyledir: "İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden emîr ne güzel emîrdir, onu fetheden ordu ne güzel ordudur." Bu hadis-i şerif için ayrıca bk. Ali Yardım, "Fetih Hadisi Üzerinde Bir Araştırma", *Diyanet İlmî Dergisi* 13/2 (1974): 116-123; Ali Yardım, "Türk'ün Şeref Madalyası: Fetih Hadisi", *Türkler Ansiklopedisi*, ed. Hasan Celâl Güzel v.dğr. (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 11: 90-95.

¹² Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954), 107-136; İnan, "Fatih Sultan Mehmed", 9: 512.

¹³ Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1971), 195-216; Emecen, "Osmanlı Siyasi Tarihi Kuruluşta Küçük Kaynarca'ya", 1: 25-26.

¹⁴ İnalçık, "Mehmed II", 28: 398-403.

devlet, iki yüz küsür şehir fethetmiş ve 1481 yılında vefat etmiştir. Akabinde boşalan Osmanlı tahtına oğlu II. Bayezid (ö. 918/1512) çıkmıştır.¹⁵

XV. yüzyılda siyasî birliğin temin edilmesiyle ilim, kültür, sanat ve imar faaliyetlerinde ilerleme kaydedilmiş, buna bağlı olarak gerek II. Murad gerekse Fâtih Sultan Mehmed döneminde pek çok âlim, şair, sanatkâr ve mutasavvıf Osmanlı topraklarına gelmiştir.

1.2. İlmî ve Kültürel Durum

XV. yüzyılda, devletin genişleme siyasetine paralel olarak ilmî ve kültürel faaliyetlerin Bursa, Edirne ve bilhassa fetihten sonra İstanbul'da artarak devam ettiği bilinmektedir.

Osmanlı Devleti'nin ilk ilmî müessesesi olan İznik medresinde,¹⁶ Dâvûd-i Kayserî (ö.751/1350)¹⁷ başta olmak üzere Tâceddin-i Kürdî, Alâeddin Ali Esved ve Kutbüddin İznikî (ö. 821/1418) gibi değerli pek çok âlim görev almış;¹⁸ bu medresenin verdiği ilmî mevki sayesinde “âlimler yuvası” şeklinde anılan İznik,¹⁹ II. Murad devrinin sonuna kadar ilim ve kültür merkezi olarak önemini korumuştur.²⁰

XV. yüzyılın ilk çeyreğinde Çelebi Mehmed'in başlattığı ilim ve kültür hareketleri, II. Murad'ın gayretleri neticesinde Bursa ve bilhassa Edirne'de devam etmiştir.²¹ II. Murad döneminde en yüksek Osmanlı medresesi olan Dârülhadis²² ve Üç Şerefeli Medrese gibi birçok önemli medrese tesis edilmiş, büyük camilerin bünyesinde kütüphaneler kurulmuş, ayrıca Türkistan, Kırım ve Arabistan'dan çok sayıda ilim ve fikir adamı Osmanlı topraklarına gelmiştir.²³

¹⁵ "Fâtih Sultan Mehmed Han Gâzi" hakkında detaylı bilgi için bk. Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 167-169.

¹⁶ Ahmet Süheyl Ünver, *Fatih, Külliyesi ve Zamani İlim Hayatı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1946), 4; Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984), 68.

¹⁷ Hüseyin Nihal Atsız, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, trc. Nihat Adsız (İstanbul: MEB Yayınları, 1960), 46; Mehmet Bayraktar, *Davud el-Kayserî* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988), 12.

¹⁸ Nihat Azamat, *II. Murad Devri Kültür Hayatı* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 1996), 41.

¹⁹ A. Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, 4. Baskı (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982), 16.

²⁰ Azamat, *II. Murad Devri*, 41-42.

²¹ Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, 122-169.

²² Ahmet Gül, *Osmanlı Medreselerinde Eğitim - Öğretim ve Bunlar Arasında Daru'l-Hadislerin Yeri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997), 4; Ali Yardım, "Osmanlı Devrinde Dârülhadisler", *Osmanlı*, ed. Güler Eren (Ankara: Türkiye Yayınları, 1999), 8: 166.

²³ İnalçık, "Murad II", 31: 171.

Yine bu devirde ilk kez bir kurum olarak teşkil edilen şeyhülislamlik makamına Molla Fenârî (ö. 834/1431) getirilmiş,²⁴ ayrıca ailesine ilmiye mesleğine teşvik olması için ilk defa bazı imtiyazlar verilmiştir.²⁵

Kendisi de şair olan Murâdî mahlaslı II. Murad,²⁶ şâir ve mütercimlere açık ve sade bir dil kullanmaları yönünde tavsiyelerde bulunmuş, birçok eserin telif ve tercüme yoluyla Türkçeye kazandırılmasına öncülük etmiş, bu suretle Türkçeyi devlet dili hâline getirmeye çalışmıştır.²⁷ Bu dönemde kaleme alınan eserler arasında geniş kitlelere tesir etmesi ve kalıcı olması bakımından Yazıcızâde Ali Efendi'nin *Tevârih-i Âl-i Selçuk* isimli tarihi, Yazıcıoğlu Mehmed'in (ö. 855/1451) *Muhammediyye*, Ahmed-i Bîcan'ın *Envârü'l-âşıkîn* ve Eşrefoğlu Rûmî'nin *Müzekki'n-nüfûs* adlı dinî-tasavvufî çalışması önemlidir.²⁸

Osmanlı ilim ve kültür hayatı, II. Murad döneminde canlılık kazandıktan sonra Fâtiş Sultan Mehmed döneminde hız kesmeden gelişme göstermiştir. İstanbul'un fethinden sonra burada yer alan kiliseleri camiye, odalarını da medreseye çeviren ve İslam dünyasının tanınmış ilim erbabını Osmanlı ülkesine davet eden Fâtiş Sultan Mehmed, bu sayede İstanbul'u, bir ilim ve kültür merkezi haline getirmiştir.²⁹ Bu gelişmeleri takiben seçkin ulemanın artması ve ilmî seviyenin yükselmesi, daha önce Anadolu toprakları dışına yapılan ilmî seyahatlerin bu dönemde azalmasına zemin hazırlamıştır.³⁰

Fâtiş Sultan Mehmed'in matematik ve astronomi gibi ilimlere özel ilgisi olduğu, Ali Kuşçu'yu İstanbul'a getirterek bu alanlara dair eser yazılmasına ve medreselerde

---

²⁴ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, thk. Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi, 2006), 1: 273; Mehmet İpşirli, "Sultan II. Murad Devri İlim ve Kültür Hayatı Üzerine Değerlendirmeler", *Sultan II. Murad ve Dönemi*, ed. İsmail Yaşayanlar (Bursa: Gaye Kitabevi, 2015), 133-134; Mehmet Yüksel, "Osmanlı Toplum Yapısında Şeyhülislamlik Makamına Bir Bakış", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 22/3 (16 Aralık 2016): 3487-3500.

²⁵ Mehmet İpşirli, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı, İlmiye Teşkilatı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu (İstanbul: IRCICA Yayınları, 2001), 1: 255-256.

²⁶ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi: Edebiyat Tarihi, Metinler*, 11. Baskı (İstanbul: Akçağ Yayınları, 1995), 104.

²⁷ Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983), 418; Ahmet Kartal, "Tarihî, Sosyo-Kültürel Bağlam", *Türk Edebiyatı Tarihi*, ed. Talât Sait Halman v.dğr., 2. Baskı (İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007), 1: 442.

²⁸ Azamat, *II. Murad Devri*, 129-192.

²⁹ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 172-173.

³⁰ İsmail Çiftçiöğlü, "Orta Asya-Anadolu İlim ve Kültür Köprüsü (XI-XVI. Yüzyıllar)", *Bilgi: Türk Dünyası*, 44 (2008): 154.

ders verilmesine katkı sağladığı bilinmektedir.³¹ Fatih Kanunnamesi'yle medreseler yeniden düzenlenmiş,³² saray eğitim kurumu olarak bilinen Enderun gerçek teşkilat yapısına kavuşmuş, bu sayede eğitim kurumlarının seviyesi yükselmiştir.³³ Hızır Bey (ö. 864/1460), Molla Hüsrev (ö. 885/1480), Molla Gürânî (ö. 893/1488), Molla Yegân (ö. 893/1488) ve Hocasâde Muslihuddin Efendi (ö. 893/1488) gibi seçkin âlimler dönemin önemli ilim ve idare adamlarını yetiştirmiştir.

İlme ve ulemaya karşı yakınlığı ile tanınan Fâtih Sultan Mehmed; pek çok âlimi, ilmî ve felsefî meseleler üzerine tartışmaya ve eser kaleme almaya teşvik etmiştir.³⁴

1.3. Tasavvufî Durum

XV. yüzyılda gerek siyasî açıdan gerekse ilmî ve kültürel bakımdan gelişen Osmanlı Devleti'nde, tasavvuf ve onun teşkilanmış şekli olan tarikatlar karşı eğilim kuvvetle devam etmiştir.

Bu dönemde, Osmanlı'nın kuruluşundan itibaren Hacı Bektaş-ı Velî'ye nispet edilen Bektaşîlik gibi bazı tarikatların faaliyetlerini sürdürdüğü; yöneticilerin himayeci tutumuna ve çok sayıda ilmî ve kültürel müessese tesis etmesine bağlı olarak Osmanlı topraklarında, âlim-mutasavvıf olarak nitelendirilen zâtların arttığı ve yeni tarikatların etkili olmaya başladığı bilinmektedir.

II. Murad tarafından 1426 yılında Edirne'de bir Mevlevihane kurulmuş ve bu sayede Mevlevîlik Osmanlı topraklarına girmiştir.³⁵ Yine bu dönemde Anadolu'da yayılma fırsatı bulan Zeyniyye Tarikatı, Sühreverdiyye'nin bir şubesi olarak münevver kişilerin intisap ettiği bir tarikat halini almış ve bu hal ile adını duyurmuş, Abdüllatîf Kudsî/Maksidî (ö. 856/1452), Şeyh Muhammed (ö. 860/1456'dan önce) ve özellikle

---

³¹ Ekmeleddin İhsanoğlu, "Osmanlı Bilim Literatürü", *Osmanlı Medeniyeti Tarihi* (İstanbul, 1999), 2: 375.

³² Câhid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, 2. Baskı (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2005), 47-48.

³³ Gül, *Osmanlı Medreselerinde Eğitim - Öğretim ve Bunlar Arasında Daru'l-Hadislerin Yeri*, 34; Ünver, *Fatih, Külliyesi ve Zamani İlim Hayatı*, 4; Câhid Baltacı, "Fatih Sultan Mehmet Devri İlim Hayatı ve Sahn-ı Seman Medreseleri", *Fatih ve Fatih* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995), 237-251; Ahmet Süheyl Ünver, "İlim ve Sanat Tarihimizde Fatih Sultan Mehmet", *Türkler Ansiklopedisi*, ed. Hasan Celâl Güzel v.dğr. (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 11: 210-217.

³⁴ İnalçık, "Mehmed II", 28: 406.

³⁵ Reşat Öngören, "Tasavvuf ve Tarikatlar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 541.

Abdürrahim Rûmî/Merzifonî (ö. 865/1460) gibi Zeynüddin el-Hâfî'nin halifeleri vasıtasıyla yayılmıştır.³⁶

Diğer taraftan II. Murad döneminde ilk Türk tarikatı olan Bayrâmiyye ve Kadiriyye'nin bir kolu olarak Eşrefiyye tarikatı etkili olmuştur.³⁷ Devlet nezdinde itibar kazanan ve mensupları vergiden muaf tutulan Bayramiyye tarikatı, kurucusu Hacı Bayrâm Veli'nin (ö. 833/1430) vefatından sonra Akşemseddin'e (ö. 880/1475) nispet edilen Şemsiyye ve Ömer Sikkînî'nin kurduğu Melâmiyye şeklinde iki ana kol halinde devam etmiştir. Eşrefiyye ise Hacı Bayram Veli'ye intisap ettikten sonra Hüseyin Hamevî'den hilâfet alarak Kâdirî şeyhi olan Eşrefolu Rûmî tarafından İznik'te kurulmuştur.³⁸

Babası gibi dervişlere anlayış gösteren Fâtih Sultan Mehmed'in saltanat dönemi, bilhassa İstanbul'un fethi tasavvufî hayatın seyrinde önemlidir. Fetih hareketine Akşemseddin gibi pek çok mutasavvıf destek vermiş, fetihten sonra tasavvuf ve tarikatlarla ilgili müesseleler İstanbul'da kurulmaya başlamıştır.³⁹ Yine bu dönemde muhtelif şehirlerde dinî-tasavvufî hayatın şekillenmesinde Bektâşiyye, Mevleviyye, Bayramiyye, Kâdiriyye, Halvetiyye, Zeyniyye ve Nakşibendiyye tarikatları etkili olmuştur.

Bu tarikatlardan Halvetilik, Ömer Halvetî (ö. 800/1397) tarafından tesis edilmiş ve pîr-i sâni olan Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin (ö. 870/1466) halifeleri vasıtasıyla XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk ve İslam dünyasında yayılmış ve en büyük tarikatlarından biri haline gelmiştir.⁴⁰

Yine Fâtih Sultan Mehmed devrinde en etkili tarikatlardan biri olan ve İstanbul'da iki tekke ile temsil edilen Zeyniyye'nin, bu dönemdeki pîrleri arasında sultandan ilgi ve iltifat gören Şeyh Vefâ (ö. 896/1491) başta olmak üzere Abdurrahîm-i

---

³⁶ Reşat Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı: Zeyniler*, 1. Baskı (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 69-159; Reşat Öngören, "Zeyniyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: 367-369.

³⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 1: 344; Hamdi Kızıler, "Osmanlılarda İlk Yerel Manevî Oluşum: Hacı Bayram Veli ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu'ya Etkisi", *OTAM: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 32 (2012): 67-80.

³⁸ Azamat, *II. Murad Devri*, 114-127.

³⁹ İbrahim Akyol, *Fatih Sultan Mehmet Dönemi Kültür ve Edebiyatı* (Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 2012), 133-139.

⁴⁰ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1994), 388-390.

Rûmî, Âşık Paşazade (ö. 890/1485), Tacüddin İbrahim-i Karamanî (ö. 872/1467) ve Kutbüddinzâde zikredilmektedir.⁴¹

Anadolu ve Rumeli topraklarında geniş muhite yayılan Nakşibendiyye ise Fâtih Sultan Mehmed zamânında, Ubeydullah Ahrar'ın (ö. 895/1490) halîfelerinden Molla Abdullah İlahî (ö.896/1491) vasıtasıyla Anadolu'ya gelmiştir.⁴²

Böylece XV. yüzyılda tasavvuf hareketliliği artmış, yöneticiler ve halk manevî esintisinden faydalanmaya çalışmış, tarikat şeyhleri seferler sırasında askere manevî destek ve moral vermiştir. Ayrıca mutasavvıflar tarafından edebî, dinî-tasavvufî ve diğer alanlarda çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Bu dönemin tasavvufî eserlerinde, tasavvufun âdâb, erkân ve prensiplerinin ele alındığı, önceki dönemin tasavvufî birikiminin şerh ve tercüme suretiyle aktarıldığı, şeriat-tarikat dengesini pekiştirecek şekilde kelâm, fıkıh ve tasavvufun mezc edildiği görülmektedir. Abdürrahim Merzifonî, Eşrefoğlu Rûmî ve Molla Abdullah İlahî gibi devrin önemli şeyhleri şeriatsız tarikatın makbul olmayacağına vurgu yapmışlardır. Bu durum medrese çevrelerinin tasavvuf ve tarikatlara rağbetini artırmıştır.⁴³

---

⁴¹ Akyol, *Fatih Sultan Mehmet Dönemi*, 168-178.

⁴² Mehmet Necmeddin Bardakçı, *Doğustan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, 2. Baskı (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016), 304.

⁴³ Reşat Öngören, "XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlıda Tasavvuf Anlayışı", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, 2. Baskı (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1999), 207-211.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUTBÜDDİNZÂDE İZNIKÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Kutbüddinzâde İznikî'nin hayatı hakkında yaptığımız araştırmalarda sınırlı düzeyde ve birbirini tekrar eder mahiyette bilgilerin mevcut olduğu görülmüştür. Onun hakkında en geniş bilgiye, Reşat Öngören tarafından *TDV İslâm Ansiklopedisi*'nde yazılan “Kutbüddinzâde İznikî” maddesinde yer verilmiştir.⁴⁴ Burada yer alan bilgilerin ise müellifin kendi eserlerinde verdiği bilgilerden hareketle şekillendiği görülmüştür.

1.1.1. Adı ve Doğum Yeri

“*Kutbüddinzâde*” olarak tanınan Mehmed İznikî, kendisi gibi âlim ve mutasavvıf olan Kutbüddin İznikî'nin (ö. 821/1418) oğludur. Mehmed Süreyya'nın *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşahir-i Osmaniyye* adlı eserinde müellifimizin ismi Muhyiddin Mehmed⁴⁵, İsmail Paşa'nın *Hediyyetü'l-ârifîn* adlı eserinde ise tam adı “Mehmed b. Kudbeddin Mehmed el-İznikî Muhyiddini'r-Rûmi'l-Hanefî”⁴⁶ şeklinde verilmektedir. Diğer taraftan Mecdî Efendi'nin *Şekâik-i Numaniyye ve Zeyilleri*'nde, “Mevlâna Mehmed b. Kutbüddin İznikî”⁴⁷ adıyla yer almaktadır. Reşat Öngören, müellifin kendi eserlerinde ismini Mehmed b. Mevlâ Kutbüddin İznikî şeklinde zikretmesinden hareketle, isminden önce veya sonra kaydedilen “Muhyiddin” adının sonradan ilave edildiği görüşünü ortaya koymaktadır.⁴⁸ Mehmed İznikî genellikle bu isimler arasından, babasına nisbetle Kutbüddinzâde diye tanınmaktadır.

Kutbüddinzâde'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak tercüme-i hâli incelendiğinde ve babasının 1418 yılında vefatı da göz önünde bulundurulduğunda XV. yüzyılın ilk çeyreğinde doğduğu tahmin edilmektedir. II. Murad ve Fâtiḥ Sultan

⁴⁴ Reşat Öngören, “Kutbüddinzâde İznikî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 489-490.

⁴⁵ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî* (İstanbul: Sebil Yayınevi, 1997), 1: 404.

⁴⁶ İsmail Paşa Bağdatlı v.dğr., *Hediyyetü'l-ârifîn, esmâ'ü'l-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn*, nşr. İbnülemin Mahmud Kemal İnal-Avni Aktuç (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1955), 2: 211.

⁴⁷ Mecdî Mehmed Efendi, *Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri (Hadâiku'ş-Şekâik)*, nşr. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 1: 77.

⁴⁸ Öngören, “Kutbüddinzâde”, 26: 489.

Mehmed dönemi din âlimleri arasında zikredilen müellifimiz, Anadolu tarihinin ilk Türk başkenti olan İznik'te dünyaya gelmiştir.⁴⁹

Kutbüddinzâde İznikî'nin, babası dışındaki aile bireyleri ve çocukluğu hakkında kaynaklarda yeterli mâlûmât bulunmamaktadır. Bununla birlikte edindiğimiz bazı bilgilere değinmek yerinde olacaktır.

1.1.2. Ailesi

Kutbüddinzâde'nin babası, Yıldırım Bayezid ve I. Mehmed devri âlimi ve mutasavvıfı Kutbüddin İznikî'dir. Müellifimiz *İhticâcu Âdem ma'a Mûsâ 'aleyhime's-selâm* adlı risalesinde, babası hakkında İznik'e sonradan geldiği ve buraya Niğde'den göç ettiği şeklinde bir kayıt düşmüştür.⁵⁰ Ancak tarihi kaynaklarda babasının doğum yeri olarak İznik verilmiştir.⁵¹ Hatta babası doğum yerine izâfe edilerek, İznikî lakabıyla şöhret bulmuştur.⁵² Ayrıca İznikî'nin *Mukaddime*⁵³ adlı eseri üzerine yapılan doktora tezinde, bu eserin İstikbal-i Kible bahsinde geçen “kendi şehrim İznik'te” beyanından hareketle doğum yerinin İznik olduğu bilgisi aktarılmaktadır.⁵⁴

Müellifin babası Kutbüddin İznikî'nin, devrin büyük âlimlerinden Niksâri Hasan Paşa'dan ve Molla Fenârî'den ders aldığı, zâhirî ve bâtinî ilimlerde yetkin bir zât olduğu ve Eşrefoğlu Rûmî'nin sohbet meclislerine katıldığı, diğer ilimlerde olduğu gibi dinî ilimlerde de kendini tam yetiştirdiği bilinmektedir.⁵⁵

⁴⁹ Öngören, “Kutbüddinzâde”, 26: 489.

⁵⁰ Kutbüddinzâde Mehmed İznikî, *İhticâcu Âdem ma'a Mûsâ 'aleyhime's-selâm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Lâleli, nr. 1593, 55a.

⁵¹ Mecdî Mehmed Efendi, *Şakaik-i Nu'maniye*, 1: 58; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-â'lâm*, nşr. Mihrân (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1314–1896), 5: 3672.

⁵² Yusuf Ziya Öksüz, *Kutbuddin b. Muhammed İznikî ve Mukaddime-i Kutbuddin* (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1978), 225.

⁵³ Bu eser, Hanefî mezhebine göre; namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadet konularının ele alındığı ilk Türkçe ilmihal örneğidir. Ayrıca bünyesinde inanç ve ahlâka ilişkin meseleleri de ihtiva etmektedir. Bu eser üzerine yapılan müstakil çalışmalar için bk. Öksüz, *Kutbuddin b. Muhammed İznikî*; Kerime Üstünova, *Kutbe 'd-Dîn İznikî, Mukaddime: Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük (Şahâbe'd-Dîn Kudsi Nüshası)*. (Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2003); Alimujiang Atawula, *Kutbuddin İznikî'nin “Mukaddime” Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili*. (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007); Fatma Gül Altun, *Kutbuddin İznikî'nin “Mukaddime”si ve Ömer Nasuhi Bilmen'in “Büyük İslam İlmihali”nin Mukayesesi* (Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2013); Ecem Aydın, *Kutbüddin İznikî'nin Mukaddimesi'nin Topkapı Nüshası (1b-50b) Giriş-Metin-Çeviri-Sözlük* (Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, 2017); Ersin Seçen, *“Mukaddime-i Kutb ed-Dîn” (1b-100a Varaklar Arası) (Metin-Dizin-Tıpkıbasım)* (Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, 2019).

⁵⁴ Atawula, *Kutbuddin İznikî'nin “Mukaddime” Adlı Eseri*, 3.

⁵⁵ Reşat Öngören, “Kutbüddin İznikî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 485; Öksüz, *Kutbuddin b. Muhammed İznikî*, 225.

Kaynaklarda baba İznikî, mutasavvıf olmakla birlikte Hanefî fıkıh âlimleri arasında zikredilmektedir.⁵⁶ Ona ilişkin verilen bilgiler özellikle hanefî mezhebi üzerinden kaleme aldığı ilmihâl kitabı, *Mukaddime* üzerinde toplanmaktadır. Bu ilmihâl kitabını ve müellifini, ilmihâl yazma geleneği içerisinde ayrıcalıklı kılan vasıf, dilinin Türkçe olmasıdır.⁵⁷

Müellifin annesi hakkında kaynaklarda herhangi bir malûmat mevcut değildir. Ancak kardeşi olarak birkaç isim zikredilmektedir. Mehmed Süreyya tarafından *Sicill-i Osmanî*'yede verilen bir kayıta, Bahâeddin Ömer'in, Şeyh Kutbeddîn'in oğlu ve II. Murad devrinde fetvâ verebilecek düzeyde bir zât olduğu ve Fâtih Sultan Mehmed zamanında vefat ettiği bilgisi düşülmüştür.⁵⁸ Sehî Bey ise *Heşt Behişt*⁵⁹ adlı tezkiresinde "Fesâhatda Sahbân-ı sâni ve belâgatda Hazret-i Hakani" dediği, "Paşa Çelebi"⁶⁰ lakabıyla ün bulmuş, İznikli divan şairi Mevlânâ Kutbî Çelebi'den "Şeyh Kutbeddin oğlu" şeklinde bahsetmektedir.⁶¹ Ancak Yunus Kaplan tarafından *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'nde yazılan "Kutbî, Gıyâseddin Efendi (Paşa Çelebi)" maddesinde, asıl adı Gıyâseddin Mehmed olarak zikredilen Kutbî'nin, Şeyh Kutbeddin İznikî'nin torunu olduğu yönünde kayıt düşülmüştür.⁶² Bu şekilde müellifimizin kardeşi olarak gösterilen Kutbî'nin (Paşa Çelebi) vefat tarihi göz önünde bulundurulduğunda İznikî'nin oğlu, Kutbüddinzâde'nin kardeşi olduğu yönündeki bilginin tutarlı olmadığı görülmektedir. Ayrıca bu isim İznikî'nin torunu olsa bile müellifimiz Kutbüddinzâde ile aralarındaki

⁵⁶ Ahmet Kartal, "Kutbuddin b. Muhamemî İzniki ve Râhatu'l-Kulub (Mukaddime-i Kutbuddin) İsimli Eseri", *Şiraz'dan İstanbul'a: Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, ed. Ömür Ceylan, 2. Baskı, *Kurtuba Kitap Türk Edebiyatı* (İstanbul: Kurtuba Kitap, 2010), 534.

⁵⁷ Bununla ilgili olarak bk. Osman Çetin, *Anadoluda İslamiyetin Yayılışı*, 2. Baskı (İstanbul: Maarifet Yayınları, 1990), 219; Mustafa Aşkar, "Anadolu'da Yazılan Bir Türkçe İlmihâl Kitaplarından İznikî'nin Mukaddimesi", *Uluslararası İznik Sempozyumu* (İznik: İznik Belediyesi Kültür Yayınları, 2005), 431-442.

⁵⁸ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 2: 351; Ayrıca Bahâeddin Ömer için Şerefname adlı eserde "zamanın müftüsü" ifadesi kullanılmaktadır. Detaylı bilgi için bk. Şerefhan Bitlisi, *Şerefname Osmanlı – İran Tarihi*, trc. Osman Aslanoğlu (İstanbul: Nûbihar Yayınları, 2010), 2: 71.

⁵⁹ Bu eser tezkiretü'ş-şu'arâ' türünün Osmanlı'daki ilk örneğidir. Sehî Bey tarafından yazılan ve Tezkire-i Sehî ismiyle de bilinen eser, 945 (1538) yılında tamamlanmıştır. Detaylı bilgi için bk. Günay Kut, "Heşt Behişt", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17: 273-274.

⁶⁰ Kutbeddin İznikî'nin torunu, Sultan II. Bâyezid'in nişancısı Kutbî Paşa Çelebi; Heves-nâme adında Farsça bir risale yazmıştır. Ayrıca bk. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, thk. A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen (İstanbul: Meral Yayınevi, 1972), 2: 192; Hakan Atay, *Heves-Nâme'de Aşk Oyunu: Tâcî-Zâde Cafer Çelebi'nin Özgünlük İdeali* (Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2003), 20.

⁶¹ Mustafa İsen, *Sehî Beg Tezkiresi Heşt-Behişt* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1998), 96.

⁶² Detaylı bilgi için bk. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, "Kutbî, Gıyâseddin Efendi (Paşa Çelebi)", erişim: 05 Ekim 2020, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kutbi-giyaseddin-efendi-pasa-celebi>; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 2: 192.

yakınlık bağı bilinmediğinden Kutbî hakkında, müellifimizin kardeşi, oğlu yahut yeğeni olduğu yönünde kesin bir şey söylememiz mümkün görülmemektedir. Bu bilgilerden hareketle ulemâ-i âmilînden olan Bahâeddin Ömer'in, Kutbüddinzâde'nin kardeşi olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Sehî Bey'in eserinde, “Şeyh Kutbü'd-din'in duhter-zadesi” diye tanıttığı Mevlânâ Sadrî, müellifimizin teyze oğludur. Kadılık görevi yürüten bu isim, II. Bayezid devri “*Hüsrev ü Şîrin*” mesnevi şairleri arasında yer almaktadır.⁶³

Ebû Ali Çelebi isminde bir oğlunun varlığından, *Risâle fî beyâni elfâzi'l-küfr*⁶⁴ adlı eserin müellifinin Kutbüddinzâde olmadığı yönünde Öngören tarafından verilen bilgi kaydından haberdar olunmuştur. Yine bu bilgi kaydında, Ebû Ali Çelebi'nin söz konusu eserde babasının adını zikrettiğine ayrıca onun bir kitabından nakilde bulunduğu yer verilmiştir.⁶⁵

Böylece buraya kadar verdiğimiz bilgilerden de anlaşılacağı üzere müellifin aile bireylerine ilişkin verdiğimiz malumat çoğunlukla âlim-mutasavvıf kimliği ile tanınan baba İznikî'nin hâl tercümesinden şekillenmiştir.

1.1.3. Tahsili ve Hocaları

Kutbüddinzâde'nin doğduğu ve yetiştiği çevrenin ilim ve irfan yönünden zengin olması, küçük yaştan itibaren düzenli bir eğitim aldığına işarettir. İlk eğitimini babasından alan Kutbüddinzâde, kaynaklarda ifade edildiğine göre tahsilini, döneminin meşhur âlimi ve ilk şeyhülislâmı olan Molla Fenârî'den şer'î ve aklî ilimleri alarak tamamlamıştır. Yine bu ilimlerde ustalaştığı ve akranlarını geride bıraktığı da aktarılmaktadır.⁶⁶ Bununla ilgili olarak müellifimizin hâl tercümesinde, Mehmet Süreyyâ “*Molla Fenârî'nin şakirdi*”⁶⁷, Mehmet Tahir ise “*en seçkin talebelerinden*”⁶⁸ ifadesini kullanmıştır.

⁶³ İsen, *Heşt-Behişt*, 163.

⁶⁴ Bu eser hakkında detaylı bilgi için bk. Muharrem Kuzey, “Osmanlı'da Elfaz-ı Küfür Literatürü ve Önemli Eserler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 14/27 (13 Şubat 2018): 211-215; Resul Aygümuş, *Nişancizâde'nin Nûru'l-'Ayn Adli Eserinin Tahkik ve Tahlili (40. Fasıl)* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2019), 16-17.

⁶⁵ Öngören, “Kutbüddinzâde”, 26: 490.

⁶⁶ Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne: 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, thk. Niyazi Adıgüzel ve Raşit Gündoğdu, 1 Baskı (Edirne: Trakya Üniversitesi, 2014), 1: 1318.

⁶⁷ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 1997, 1: 404.

⁶⁸ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 148.

Bu bilgilerden hareketle Kutbüddinzâde'nin, 1418 yılından önce Manastır medresesinde eğitimini tamamladığı düşünülmektedir. Çünkü Çelebi Mehmed döneminde Bursa'ya gelen ve Manastır Medresesi müderrisi olarak göreve başlayan Molla Fenârî; 1418 yılında Hicaz ve Mısır yolcuğuna çıkmış, tekrar Bursa'ya geldikten sonra 1425 yılında şeyhülislâm olarak atanmıştır.⁶⁹

Ekberiyeye mektebinin⁷⁰ görüşlerini yani Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) fikirlerini Anadolu'ya taşıyan, Dâvûd-i Kayserî'nin talebesi olan Molla Fenârî; müderrislik görevine getirildiği Osmanlı medresesinde, hocasını takiben mutasavvıf-âlim çizgisini devam ettirmiştir. Böylece silsile olarak aktarılan şer'î ve aklî ilimleri Molla Fenârî, oğlu Mehmed Şah Fenârî, Kadızâde Rûmî, Emir Sultan, Molla Yeğân gibi isimlerle beraber en mümtaz talebesi olarak görülen Kutbüddinzâde'ye öğretmek suretiyle miras bırakmıştır.⁷¹

Bu şekilde müellifimizin devraldığı miras, yetiştiği düşünce dünyası onu önemli bir konuma yükseltmiş⁷² ve kendi döneminde Ekberiyeye mektebi temsilcilerinden biri olmasına zemin hazırlamıştır.⁷³

1.1.4. İlmî ve Manevî Kişiliği

Kutbüddinzâde, II. Murad ile Fâtih Sultan Mehmed dönemindeki Hızır Bey, Molla Yegân, Molla Gürânî, Molla Hüsrev, Molla Abdurrahman-ı Câmî (ö. 898/1490) ve Fethullah Şirvânî (ö. 891/1486) gibi ilim adamları arasında anılmaktadır.⁷⁴ Hocası Molla Fenârî'den ikmal ettiği şer'î ve aklî ilimleri, İznik Medresesindeki tedris hayatında aktarma imkanı bulmuş, aynı zamanda İznik kadılığı ve müftülüğü görevini

---

⁶⁹ Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, 1: 273; Müstakimzâde Süleyman Sâdettin, *Devhatü'l-meşâyih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978), 4.

⁷⁰ İbnü'l-Arabî'ye nisbet edilen Ekberiyeye mektebini kaynaklarda felsefi tasavvuf olarak ya da tarikat olarak adlandıranlar da bulunmaktadır. Ekberiyeye mektebi olarak olarak tanımlamanın daha doğru olacağı yönündeki bilgi için bk. M. Erol Kılıç, "Ekberiyeye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 544-545.

⁷¹ Hoca Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-tevârih* (İstanbul: Tabhâne-i Âmire, 1279-1280), 1: 458.

⁷² Mecdî Mehmed Efendi, *Şakaik-i Nu'maniye*, 1: 315; Aḥmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, 1: 1319.

⁷³ Reşat Öngören, "Bir Rüya Yorumcusu Olarak Mutasavvıf-Âlim Kutbüddinzâde Mehmed İznikî", *Uluslararası İznik Sempozyumu* (İznik: İznik Belediyesi Kültür Yayınları, 2005), 29.

⁷⁴ Bu dönemde yaşamış diğer ilim adamları için bk. Azamat, *II. Murad Devri*, 50-71; Akyol, *Fatih Sultan Mehmet Dönemi*, 64-114.

icra etmiştir. Kendisinden istifade eden bir isim olarak Molla Fenârî'nin torunu Hasan Çelebi⁷⁵ (ö. 891/1486) zikredilmektedir.⁷⁶

Müellifimiz, Fâtih Sultan Mehmed'in değer verdiği sûfî âlimler ve *Miftâh* şarihleri arasında yer almaktadır. Bizzat hükümdarın talebiyle Sadreddin Konevi'nin (ö. 673/1274) kaleme aldığı *Miftâhu'l-gayb*⁷⁷ üzerine *Fethu Miftâhi'l-gayb* adıyla bir şerh yazmıştır.⁷⁸ Kutbüddinzâde'nin söz konusu şerhin mukaddimesinde; kendisine iletilen bu talep üzerine altı ay kadar kısa bir zamanda, *Miftâh*'ın diğer bir şârihi Molla Fenârî'nin, *Misbâhu'l-üns* adlı şerhinde bazı muğlak kalan yerleri açıklamak ve esas konuyu teferruattan ayıklamak maksadıyla 874/1469 yılında tamamladığı bilgisine yer verdiği kaydedilmektedir.⁷⁹ Bu şekilde müellifimizin, *Fethu Miftâhi'l-gayb* başta olarak üzere bazı eserlere şerh yazması onun tasavvufî sahada derin bir bilgi birikimine sahip olmasının yanı sıra yüksek bir mertebeye ulaştığının da göstergesidir. Bu yönünün somut bir ürünle ortaya çıkarılmasında yukarıda aktardığımız gibi dönemin padişahı teşvik edici olmuştur.

Kutbüddinzâde'nin vefatına yakın bir tarihte kaleme aldığı düşünülen *et-Ta'birü'l-münîf ve't-te'vilü's-şerîf* adlı eserinde, rüya sembollerini; halkın seviyesine, sûfî bakış açısına, evliya ve peygamberler seviyesine göre üç boyutlu bir yorumlama sistemi oluşturarak tabir etmesi ve buna benzer bir çalışmanın olmaması rüya ilimlerinde de yetkin bir âlim olduğunu ortaya koymaktadır.⁸⁰

Devlet adamlarıyla samimi ilişkiler kurduğu ifade edilen Kutbüddinzâde'nin, *Müzîlü's-şek* isimli risâlesinde, Firavun'un imanı ve kâfirlerin cehennemdeki durumu hakkında İbnü'l-Arabî'den naklettiği sözlerin 871/1446 yılında ciddi tartışmalara mahal

⁷⁵ Hayatı hakkında detaylı bilgi için bk. Cemil Akpınar, "Hasan Çelebi, Fenârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16: 313-315.

⁷⁶ Öngören, "Kutbüddinzâde", 26: 489.

⁷⁷ Sadreddin Konevî, bu eserinde Allah-âlem ilişkisinde ilâhî bilginin yeri ve değeri meselelerini ele almaktadır. Bu eserde, konular inşâ edilmeden önce teorik çerçeve oluşturulmuştur. Böylece takip edilen bu sistematik ile yoğun muhtevanın ve ağır meselelerin kendi içinde açılımı sağlanmıştır. Bu eserin çeşitli kütüphanelerde pek çok yazma nüshası ve Farsça tercümesi mevcuttur. Bu nüshalar ve tercüme için bk. Betül Güçlü, "Sadreddin Konevi'nin Miftahu'l-Gayb Adlı Eserinin Şerhleri Bağlamında Tesirleri", *II. Uluslararası Sadreddin Konevî Sempozyumu Bildirileri*, ed. Hasan Yaşar (Konya: Mebkam Yayınları, 2014), 105-107.

⁷⁸ Söz konusu şerhlerin Osmanlılar döneminde ilk örneği Molla Fenârî tarafından kaleme alınmıştır. Ayrıca diğer şerhler ve tesirleri hakkında bk. Güçlü, "Sadreddin Konevi'nin Miftahu'l-Gayb Adlı Eserinin Şerhleri", 104-116.

⁷⁹ Öngören, "Kutbüddinzâde", 26: 485.

⁸⁰ Reşat Öngören, "Bir Osmanlı Sûfî Âlimi'nin Üç Katmanlı Rüya Yorum Metodu", *Rüyalar Âlemi*, ed. İslâm Dalp (İstanbul: Sûfî Kitap, 2016), 254.

verdiğini aktaran Öngören, bu tartışmaların ileri boyutlara taşınmasının önüne dönemin sadrazamı Mahmud Paşa'nın (ö. 878/1474)⁸¹ yanı sıra birçok âlim ve şeyhin çabasıyla geçildiğini; *Risâle ihticâcî Âdem ma'a Mûsâ 'aleyhime's-selâm* adlı risâlesinde de hakkında övgü dolu sözler sarfettiği Mahmud Paşa'ya sadrazamlık görevinden azledilmesinden sonra teselli dolu bir mektup yazdığını kaydetmiştir.⁸²

Kutbüddinzâde'nin yaşadığı dönemde manevî kişiliği de öne çıkmıştır. İlmî faaliyetleri destekleyen, saltanâtı boyunca birçok fetih hareketi ile devletin sınırlarını genişleten Fâtih Sultan Mehmed, itibar ettiği sûfî âlimlerle çeşitli seferlere katılmıştır. Bu âlimlerden biri olan Kutbüddinzâde de askerin maneviyatını yükselterek ordunun muzaffer olması için Eğriboz (1470), Boğdan (1476) ve Rodos (1480) seferlerinde bulunmuş, bu seferler sırasında askerin başarı elde etmesi için okumaları gereken duaları *Münevvirü'd-da'avât* adlı eserinde derlemiş ve bu duaları askere dağıtmıştır.⁸³

Böylece padişah kadar halk nazarında da itibar sahibi olan ve ilmî birikimi yanında manevî yönünden de istifâde edilen Kutbüddinzâde'nin dönemin önde gelen sûfî alimlerinden biri olduğu müşahade edilmektedir.

1.1.5. Şeyhi ve Tarikat Silsilesi

Kutbüddinzâde'nin zâhirî ilimler yönünden iyi bir eğitim aldıktan sonra tasavvuf yoluna girdiği, böylece şahsında zahirî ve bâtinî ilimleri birleştirdiği kaynaklarda kaydedilmiştir. Bağlı bulunduğu şeyhi ve tarikati hakkında Reşat Öngören tarafından ilgili maddede şu bilgiler verilmiştir:

... Kendisi de bazı eserlerinde tasavvufa intisabı olduğunu bildirmiş, ancak şeyhinin adını vermemiştir. Bununla birlikte Zeyniyye tarikatı evrâdını şerhetmesi ve bu evrâda bazı ilâveler yaptığını söylemesi, bir eserinde Zeyniyye'nin kurucusu Zeynüddin el-Hâfî'yi "seyyidünâ, sultânü'l-evliyâ, vârisü hatmi'l-evliyâ" gibi vasıflarla anması, onun bu tarikata mensup olabileceğini göstermektedir.⁸⁴

Reşat Öngören, buradaki ihtiyatlı bilgilerin Kutbüddinzâde'nin rüya yorum metodu ve sembollerin yorumunu içeren Arapça *et-Ta'birü'l-münif ve't-tevilü's-şerif* isimli eseri üzerine inceleme yaptıktan sonra netlik kazandığını bildirmiş ve bu eserden

⁸¹ Osmanlı vezîriâzamı olan Mahmud Paşa hakkında detaylı bilgi için bk. Şehabeddin Tekindağ, "Mahmud Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27: 376-378.

⁸² Öngören, "Kutbüddinzâde", 26: 490.

⁸³ Öngören, "Kutbüddinzâde", 26: 489.

⁸⁴ Öngören, "Kutbüddinzâde", 26: 489.

hareketle Kutbüddinzâde'nin şeyhinin Zeynüddin Hâfî'nin halifesi Şeyh Abdurrahîm olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

... Şeyhinin Zeyniyye'nin kurucusu Zeynüddin Hâfî'nin halifesi Şeyh Abdurrahîm [Rûmî] (ö. 865/1461'den sonra) olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, yine aynı eserinde açıkladığına göre, dönemin bir başka önemli tarikatı Bayrâmiyye'ye de intisap etmiş ve tarikatın meşhur şeyhi Akşemseddin (ö. 863/1459) denetiminde 852'de (1448) halvete girmiştir.⁸⁵

Bununla beraber Kutbüddinzâde'nin, Zeynüddin el-Hâfî'nin derlediği *Evrâd-ı Zeyniyye*'nin şerhi olan *Tenvîrî'l-evrâd* adlı eserinde evrada bazı ilaveler yapmış olması ve beraber hac yolculuğu yaptığı Mehmed b. Halil Paşa hakkında “müridim” ifadesini kullanması, bu tarikatte şeyh konumuna kadar yükseldiği şeklinde değerlendirilmektedir.⁸⁶

Yukarıda verilen bilgilerin yanı sıra bizim de üzerinde çalıştığımız *Râhatü'l-kulûb* isimli eserin ikinci kısmında yer alan “Hırka Giymek” bahsinde, “Bizim şeyhimiz Şehâbeddin Abdullah Sivâsî'dir” kaydını düşmüştür. Yine burada Abdullah Sivâsî'nin mübarek hırkasını, Zeynîliğin kurucusu Hâf [Horasan] doğumlu Zeynüddîn Mısırî'den⁸⁷ (ö. 838/1435) giydiği silsileyi şu şekilde vermektedir:

Şehâbeddin Abdullah Sivâsî (ö. 860/1456 [?])

Zeynüddîn el-Mısırî [el-Hâfî] (ö. 838/1435)

Abdünnûr Mısırî⁸⁸ (ö. ?)

Abdülkâdir-i Geylânî (ö. 561/1166)

Ebû Said el-Mübârek Mahzumî [Muharrimî]⁸⁹ (ö. 513/1119)

⁸⁵ Öngören, “Bir Rüya Yorumcusu Olarak”, 382; Öngören, “Bir Osmanlı Sûfi Âlimi'nin Rüya Yorum Metodu”, 255.

⁸⁶ Semih Ceylan, ed., *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 865.

⁸⁷ Burada geçen Zeynüddîn-i Mısırî'den kasıt Zeynüddîn-i Hâfî'dir. Herat'ta vefat etmesinden dolayı kendisine Herevî de denilen Hâfî, Zeyniyye tarikatının kurucusudur. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bk. Bekir Köle, *Zeynüddîn Hâfî ve Tasavvufî Görüşleri*. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011), 14-41; Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikat*, 11-17; Reşat Öngören, “Zeynüddin el-Hâfî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 20132002), 44: 357-377.

⁸⁸ Abdünnûr Mısırî diye andığı Şeyh Abdurrahman Nureddîn-i Mısırî, Zeynüddîn el-Hâfî'nin şeyhidir. Bu zât yanında manevî eğitimden geçtiği ve icâzet aldığı bilgisi için bk. Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikat*, 16; Bekir Köle, *Zeynüddîn-i Hâfî ve Tasavvufî Görüşleri* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2009), 23-24.

⁸⁹ Nüşhada bu isim Ebû Said Mahzumî şeklinde geçmektedir.

Muhammed b. Alâi Kureyşî⁹⁰ (ö. ?)

Ebü'l-Ferec Tarsûsî (ö. 447/1055)

Abdulvâhid Temîmî⁹¹ (ö. 425/1033)

Serî es-Sakatî (ö. 251/865)

Ebû Bekir Şiblî (ö. 334/949)

Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 298/910)

Ma'rûf Kerhî (ö. 200/815)

Mûsa Kazîmi (183/799)

Ca'fer-i Sadık (ö. 148/765)

Zeynelâbidîn (ö. 94/712)

Hüseyin b. Ali⁹² (ö. 61/680)

Ali b. Ebû Tâlib (ö. 40/661)

Hız. Muhammed Mustafa (a.s.) (ö. 10/632)

Hız. Cebrâil (a.s.)

Hız. Allah (c.c.)⁹³

Buradaki sıralamada Serî es-Sakatî'nin yukarı doğru Ebû Bekir Şiblî'den hırka giydiği görülse de, aslında tarikat silsilesi Cüneyd-i Bağdadi'den itibaren Seri es-Sakati vasıtasıyla Ma'rûf Kerhî'ye ulaşmaktadır. Yine burada göremediğimiz halde şeyhim dediği Zeyniye tarikatı şeyhlerinden aynı zamanda müfessir olan Şehâbeddin Sivâsî'nin, Zeynüddin el-Hâffî'nin halifesi olarak bilinen Ayasuluklu (Selçuk) Şeyh Muhammed ile tasavvufa yöneldiği bilgisi, Tabibzâde'nin *Silsilenâme*'de verdiği

---

⁹⁰ Bu isim Sivâsî'nin eserindeki silsilede Ali b. Muhammed el-Kureyşî şeklinde geçmektedir. Bunun için bk. Şehâbeddin Ahmed Sivâsî, *Cezzâbü'l-kulûb*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, nr. 3257, 170a-b.

⁹¹ Çalışmamıza esas aldığımız nüshada Abdulvâcid Temîmî olarak geçmektedir.

⁹² Metinde "Hüseyin şehidden ve ol dedesi Rasûlullah'dan giydi" şeklinde kaydedilmiştir.

⁹³ Mehmed b. Kutb ed-dîn İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, nr. 6006, 61a.

silsileden çıkarılmaktadır.⁹⁴ Şeyh Muhammed hakkında kaynaklarda geçen bilgiler doğrudan değil, Sivâsî üzerinden dolaylı olarak bulunmaktadır.⁹⁵

Bu şekilde yukarıda verilen silsilenin benzeri, Şeyh Şehâbeddin Sivâsî'nin ilim, imân ve tasavvufî konuları içeren *Cezzâbü'l-kulûb* isimli eserinde kaydedilmiştir.⁹⁶ Burada yer alan silsilede Zeynüddîn Mısırî'yi elinden hırka giydiği şeyhi olarak tanıtan Sivâsî, Kutbüddinzâde'den farklı olarak Şeyh Abdünnûr'dan sonra Abdülkâdir Geylânî'ye gelene kadar bu arada Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Şeyh Yûnus Cemâleddin Abbâsî'nin hırka giydiği sırayı kaydetmiştir. Burada verilen isimlerden Muhyiddin İbnü'l-Arabî'den Şeyh Abdünnûr'un hırka giymesinin, Zeynüddin Mısırî merkeze alındığında mümkün olmadığı hususunu değerlendiren Öngören, bunun ancak mânâ âleminde rûhanî olarak gerçekleşebileceğini ifade etmektedir.⁹⁷ Diğer taraftan Sivâsî'nin kaydettiği ve bizim de yukarıda eserde geçtiği haliyle aktardığımız silsile ile Sühreverdiyye'nin bir kolu olan Zeyniyyenin, Anadolu ve Rumeli'de yayılmasında etkili olan Abdülatîf Kudî'nin (ö. 856/1452) Konyalı halifesi Şeyh Vefa'nın (ö. 896/1491) kayıtlarından hareketle, Lamiî Çelebi tarafından *Nefehâtü'l-üns*'de kaydedilen silsilesi farklılık göstermektedir.⁹⁸

Buraya kadar verdiğimiz bilgilerden hareketle Kutbüddinzâde'nin, XV. yüzyılda Herat'ta kurulan ve günümüze kadar varlığını devam ettiremeyen Zeyniyye tarikatına tâbî olduğu görülmektedir.

1.1.6. Vefatı ve Kabri

Kutbüddinzâde, 885/1480 yılında vefat etmiştir. *Osmanlı Müellifleri*'nde bu tarihi gösteren terkipler “Lekad etallahe bi kalbin selim” ve “Rahmetullahi aleyhi

⁹⁴ Bu şekilde Zeynüddin el-Hâfî'nin, Şeyh Muhammed'in halifesi olduğunu gösterir silsile için bk. Mehmed Şükrü b. İsmâil Tabibzâde, *Silsilenâme-i aliyye-i Meşâyih-ı Süfiyye* (Hacı Selim Ağa Ktp., Hüdâyî Efendi, nr. 1098), 53.

⁹⁵ Söz konusu bilgi için bk. Taşköprizâde Ahmed Efendi, *eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye fî ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*, trc. Ahmet Subhi Furat (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1405/1985), 31; Hoca Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-tevârih*, 1: 415; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, 1: 286.

⁹⁶ Daha çok tasavvufî mahiyet taşıyan bu eser ve silsile için bk. Sivâsî, *Cezzâbü'l-kulûb*, 143b-170b; Ayrıca bu eserin Mehmed Rif'at el-Kâdirî tarafından yapılan Türkçe tercümesi için bk. Şehâbeddin Ahmed Sivâsî, *Tercüme-i Cezzâbü'l-Kulub*, trc. Mehmed Rif'at el-Kâdirî, Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nr. 3263, 42b-62.; Abdulmenaf Kaya, *Şihâbüddîn Sivâsî ve Cezzâbü'l-Kulûb Adlı Eseri (İnceleme ve Metin)* (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2020), 22.

⁹⁷ Bu konu hakkında ayrıca bk. Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikat*, 70.

⁹⁸ Bu farklılık ve diğer zeynî silsileler hakkında detaylı bilgi elde etmek için Zeynîlik üzerine Öngören tarafından yapılan müstakil çalışmaya bk. Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikat*, 11-14.

dâimen” şeklinde kaydedilmiştir.⁹⁹ Mecdi Efendi ise vefat tarihi hakkında, kendi ifadesiyle “ashâb-ı nazmdan bir şâ’ir-i mâhir” in yazdığı şiiri şu şekilde aktarmaktadır:

“Şeyhan min hazîhi ‘d-dâri intekale

Cennetü ‘l-firdevsi sâret menzilen

Kul limen matlûbe târihihi

Rahmetu ‘llâhi aleyhi dâimen”¹⁰⁰

Müellifimizin vefat yeri hakkında kaynaklarda verilen bilgiler farklılık göstermektedir. Bu bilgilerden biri Edirne’de vefat ettiği ve Zindânaltı-Tatarhan mezarlığına defnedildiği,¹⁰¹ bir diğeri ise memleketi İznik’te Kutbüddin İznikî’nin türbesinde yer alan sandûkada medfûn olduğu şeklindedir.¹⁰²

Kaynakların çoğunda gösterilen Edirne’deki mezar yerinin, nikâh salonu yapılmak üzere ilgili belediye tarafından projelendirildiğine dair yakın tarihte tartışmalar meydana gelmiştir.¹⁰³ Bu tartışmalar üzerine Prof. Dr. Engin Beksaç tarafından tarihi belgelerin, kazılardaki buluntuların incelendiği ve İznikî türbesindeki diğer sandukaya oğlunun defnedildiği bilgilerinden hareketle de Kutbüddinzâde’nin mezarının söylenildiği gibi Edirne’de değil, İznik’te olduğu bilgisi ortaya konulmuştur.¹⁰⁴ Buraya kadar ifade ettiğimiz bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Kutbüddinzâde İznik’te Hasan Paşa Camii bitişiğinde bulunan Şeyh Kutbüddin İznikî türbesindeki ikinci sandûkada medfûndur.

1.2. Eserleri

Kaynaklarda, Kutbüddinzâde adına kaydedilen eser isim listeleri farklılık göstermekte ve bazı eserleri babasına nispet edilmektedir. Bu şekilde baba İznikî’ye

⁹⁹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 148.

¹⁰⁰ Mecdi Mehmed Efendi, *Tercüme-i Şekâik-i Nu‘mâniyye* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1269/1853), 125.

¹⁰¹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 148-149.

¹⁰² Kâtib Çelebi, *Keşfü ‘z-zunûn an esâmi ‘l-kütüb ve ‘l-fünûn*, nşr. Kilisli (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, t.y.), II: 1768; Bağdatlı v.dğr., *Hediyyetü ‘l-‘ârifîn*, II: 211; Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, 1: 1768; Öngören, “Kutbüddinzâde”, 26: 489; “Kültürel Varlıklar”, *İznik Belediyesi*, 07 Ekim 2020, <https://www.iznik.bel.tr/sayfa/kulturel-varliklar.html>.

¹⁰³ Bu mezar yerinin nikah salonu yapıldığına ilişkin bk. Memurlar.net, “İşte Nikah Salonu Yapılan Türbeye Ait Belgeler Kültürel Varlıklar”, 07 Ekim 2020, <https://www.memurlar.net/haber/659225/iste-nikah-salonu-yapilan-turbeye-ait-belgeler.html>.

¹⁰⁴ Edirne Televizyonu, “Kutbüddin-i İznikî’nin Kabri İznik’te”, 07 Ekim 2020, <https://www.edirnetv.com/mobil/haber/10775/kutbuddin-i-iznikinin-kabri-iznikte.html>.

nispet edilen eserlerden biri, üzerinde çalıştığımız *Râhatü'l-kulûb*'dur. Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*'ndeki "Kutbüddin İznikî" maddesinde "*farz olan ilmin tayinine ve ilmihal tahsilinin farz olmasına dair Türkçe (Rahatü'l-kulûb) isminde bir eseri daha vardır*"¹⁰⁵ şeklinde kaydedilen eserin *Mukaddime* olduğu bilinmektedir. Asıl *Râhatü'l-kulûb*'un mevcut nüshaları inceledikten sonra müstensih tarafından ilgili nüshanın son tarafına *Mukaddime*'den ilave yapıldığı anlaşılmıştır. Buradan hareketle mezkûr eserin bazı nüshalarının *Râhatü'l-kulûb* şeklinde baba İznikî adına kaydedildiği düşünülmektedir.

Katalog taramaları ve yazmalar.gov.tr adresinde yapılan araştırmalar neticesinde, Kutbüddinzâde Mehmed İznikî'ye nispet edilen eserlerin 150'yi aşkın yazma nüshasının olduğu görülmüştür. Bu eserlerin listesini şu şekilde verebiliriz:¹⁰⁶

1. *Fethu Miftâhi'l-gayb*

Sadreddin Konevî'nin *Miftahu'l-gayb* adlı eserinin 874/1469 yılında yazılmış şerhidir.¹⁰⁷ Bu eserin on altı nüshası Betül Güçlü tarafından II. Uluslararası Sadreddin Konevî Sempozyumu'nda tanıtılmıştır.¹⁰⁸

2. *et-Ta'bîrü'l-münîf ve't-te'vîlü's-şerîf*

Rüya yorum metodu ve sembollerin yorumlarını ihtiva eden ve *İlmü't-ta'bîr* adıyla da bilinen bu eser, Arapça rüya tabiri kitabıdır. Eser, Reşat Öngören tarafından Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Koleksiyonu 1733 ve Hasan Hayri Koleksiyonu 112 numarada kayıtlı olan nüshaları esas alınarak tercüme ve yayına hazırlanma sürecindedir.¹⁰⁹

---

¹⁰⁵ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 134.

¹⁰⁶ Bu listede ele alınan eserler hakkında Öngören'in "Kutbüddinzâde İznikî" maddesinde zikrettiği bilgilerden istifade edilmiştir. Detaylı bilgi için bk. Öngören, "Kutbüddinzâde", 26: 489-490.

¹⁰⁷ Reşat Öngören, "Din ve Tasavvuf Hayatı", *Fatih ve Dönemi*, ed. Necat Birinci (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2004), 292.

¹⁰⁸ Bu nüshalar hakkında detaylı bilgi için bk. Güçlü, "Sadreddin Konevî'nin Miftahu'l-Gayb Adlı Eserinin Şerhleri", 110. Ayrıca Konya Bölge Yazma Eser Kütüphanesi, Isparta Yalvaç İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu 145/3 numarada, Kutb ed-dîn Muhammed b. Muhammed İznikî (ö. 821/1418) adıyla kayıtlı bir nüsha daha mevcuttur.

¹⁰⁹ Öngören, "Bir Osmanlı Süfi Âlimi'nin Rüya Yorum Metodu", 254; Eserin, Nevşehir Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk Kütüphanesi 350'de kayıtlı, 880/1474 yılında Hasan el-İmam tarafından ve Topkapı Ahmed III Kit. 3159'de mevcut 1476 tarihinde Ali b. Ahmed tarafından istinsah edilmiş nüshası ve İzmir Koleksiyonu 443 numada kayıtlı nüshası mevcuttur. Ayrıca Kitab fi ilmi't-tabir adıyla Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu 3748 numarada yazarı "el-İzniki, Kutbüddin Muhammed b. Muhammed, 821/1418" numarada kayıtlı bir nüsha daha mevcuttur. Detaylı bilgi için bk. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, "Yazmalar", erişim: 05 Mart 2021,

3. *Münevvirü'd-da'avât*

Bu eserde müellif, Fâtih Sultan Mehmed ile katıldığı Eğriboz ve Boğdan seferlerinde ordunun muzaffer olması için askerinin okuması gereken duaları derlemiştir.¹¹⁰

4. *Tenvîrû'l-evrâd*

Zeynüddin el-Hâfi'nin *Evrâd* adlı eserinin şerhidir. İlgili esere bazı ilaveler yapılarak kaleme alınan bu şerhin on üç tane nüshası mevcuttur.¹¹¹

5. *Mürşidü'l-müte'ehhil*

Eser; düğün ve nikâh âdâbı, karı-kocanın birbirlerine karşı hakları, çocuk hakları, çocuk eğitimi, akrabalık ilişkileri gibi konulardan müteşekkildir. Bu yönüyle eser, Halis Demir tarafından aile kurumu için başvurulması gereken bir kılavuz olarak ifade edilmekte ve aile hukuku eserleri arasında sıralanmaktadır.¹¹²

Eserin Türkçe tercümesi Müstakimzâde Süleyman b. Muhammed Emîn (ö. 1202/1787) tarafından yapılmıştır.¹¹³ Birçok nüshası bulunan eser, Salih Şeref tarafından sadeleştirilmek suretiyle neşredilmiştir.¹¹⁴

6. *Şerhu Sübhâneke mâ 'arafnâke hakka ma'rifetike'*

Râgıb Paşa Kütüphanesi 692 numarada kayıtlı, müellifin beş eserinden müteşekkil bir mecmuanın 234^b-246^b varakları arasında yer alan bir şerhtir.¹¹⁵

7. *Risâle fî kavli'n-nebî (a.s.) 'el- 'ulemâ'ü veresetü'l-enbiya'*

<http://www.yazmalar.gov.tr>; TDV İslam Araştırmaları Merkezi, "Türkiye Kütüphaneleri VT", erişim: 23 Ocak 2021, <http://ktp.isam.org.tr/?url=ktpgenel/findrecords.php>.

¹¹⁰ Bu eserin nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 1802; 2814; 2815, Hacı Mahmud Efendi 4093; Denizli 426, Şehid Ali Paşa 537 ve Topkapı Sarayı Kütüphanesi Ahmed III Kit. 517'de yer almaktadır.

¹¹¹ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, "Detaylı Katalog Tarama", erişim: 10 Ekim 2021, <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/tenv%C3%A9rul-evrad/56202>.

¹¹² Bu konu hakkında detaylı bilgi için bk. Halis Demir, "Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Fıkıhla İlgili Kitaplar ve Risaleler", *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi* 1/2 (31 Aralık 2018): 204.

¹¹³ Bu eserin birer Türkçe tercümesi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Saraybosna'da Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

¹¹⁴ Detaylı bilgi için bk. Muhammed b Muhammed Kutbüddin İznikî, *Mürşidü'l-Müteehhilin: Evli Müslümanlara Rehber*, nşr. Salih Şeref (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1966).

¹¹⁵ Bu mecmua hakkında detaylı bilgi için bk. Aziz Ençakar, "Rağıp Paşa Kütüphanesi -2-", *İlim Dergisi*, 4 (Mayıs-Haziran 2013): 34. Eserin diğer nüshaları Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi Nuruosmaniye Koleksiyonu 2888/4 ve 2398/1; Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 4223; Esad Efendi 3594'te bulunmaktadır.

Bu eser, “*Âlimler peygamberlerin varisleridir*”¹¹⁶ hadis-i şerifinin şerhi niteliğinde olup, muhtevası itibariyle *Risâletü’s-sahûriyye ve’l-iftâriyye* adıyla da bilinmektedir.

8. Müzîlü’ş-şek fî aksâmi’l-kefere

İslâm’ın tebliği kendilerine ulaşmayan kimselerin âhiretteki durumuyla ilgili bir risâledir. Bu eser *Risâle fî kavli İbn ‘Arabî fî îmâni Fir‘avn* adıyla da bilinmektedir.¹¹⁷

9. Risâle fî hikmeti halkı’l-kumle

Bu eserde bazı haşeratın yaratılmasındaki hikmetler kaleme alınmıştır. *Risâletü’l-kaml ve’l-hikmeti fî hâlkîhi* adıyla kayıtlı müellif hattı, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Amcazade Hüseyinpaşa Koleksiyonu 290/3 numarada kayıtlıdır.¹¹⁸

10. Risâle ihticâci Âdem ma‘a Mûsâ ‘aleyhime’s-selâm

Hz. Âdem ile Hz. Mûsâ arasında Allah’ın huzurunda geçtiği belirtilen bir münazaraya dair hadisin şerhi niteliğinde bir risâledir.¹¹⁹ 863/1458 tarihli ve *Şerhü Hadisi İhticaci Âdem ve Musa* isimli müellif hattı, Süleymaniye Amcazade Hüseyinpaşa Koleksiyonu 290/2 numarada yer almaktadır.

11. Risâle alâ kitâbi’s-siyer mine’l-hidâye

Gazâ ve cihadla ilgili hükümlerin açıklandığı Arapça bir risâledir.¹²⁰

12. El-Ikdu’s-zekîr ve’m-akdü’l-yemîn

Namaz konusunun ve Kur’ân-ı Kerîm’e abdestsiz dokunup dokunulamayacağı gibi meselelerin ele alındığı Türkçe bir eserdir. Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi Koleksiyonu 246 numarada yer almaktadır.¹²¹

¹¹⁶ Ebû Dâvûd, “İlim”, 1; Tirmizî, “İlim”, 19.

¹¹⁷ Eserin Öngören tarafından verilen üç nüshası için bk. Öngören, “Kutbüddinzâde”, 2002, 26: 489. Kütüphane kayıtlarından ulaştığımız diğer üç nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi, Aşîrefendi, nr. 440/3; Lala İsmail, nr. 708; Pertevniyal, nr. 968’de yer almaktadır.

¹¹⁸ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, “*Risâletü’l-Kaml ve’l-Hikmeti fî Hâlkîhi*”, erişim: 26 Mart 2021, <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/risaletul-kaml-vel-hikmeti-f%C3%AE-halkihi/44406>.

¹¹⁹ Bu eser hakkında geniş bilgi için bk. Taha Çelik, “Kutbüddinzâde İznîkî’nin Hz. Adem-Hz. Musa Münazarası ile İlgili Risalesinin Tahlil ve Tahkiki”, *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi* 3/2 (Aralık 2020): 501-546.

¹²⁰ Eserin Süleymaniye Amcazade Hüseyinpaşa Koleksiyonu 454 numarada kayıtlı nüshası için bk. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, “*Risâle alâ Kitâbi’s-Siyer mine’l-Hidâye*”, erişim: 26 Mart 2021, <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/risale-ala-kitabis-siyer-minel-hidaye/43762>.

¹²¹ Eser hakkında detaylı bilgi için bk. Recep Cici, *Osmanlı Dönemi İslâm Hukuku Çalışmaları: Kuruluştan Fatih Devrinin Sonuna Kadar* (Bursa: Arasta Yayınları, 2001), 195-196; Mediha Aynacı,

13. Râhatü'l-kulûb

Dinî, tasavvufî-ahlakî konuların ele alındığı Türkçe bir eserdir. Bu eser hakkında çalışmamızın ikinci bölümünde detaylı bilgi verilecektir.

Bu zikrettiğimiz eserler dışında Yûsuf kelimesinin anlamı ve bir peygambere isim olarak verilmesinin hikmeti ile ilgili Arapça bir risâle Kutbüddinzâde'ye nisbet edilmektedir.¹²²

Osmanlı Kuruluş Dönemi Türkçe İlmihal Eserleri Çerçevesinde İlmihallerin Fıkhi Yönden Değerlendirilmesi (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2009), 48; Hatice K. Arpaguş, *Osmanlı ve Geleneksel İslâm* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014), 26.

¹²² Öngören, “Kutbüddinzâde”, 26: 490.

İKİNCİ BÖLÜM

RÂHATÜ'L-KULÛB ADLI ESERİN İNCELENMESİ

2.1. *Râhatü'l-kulûb*'un Genel Özellikleri

2.1.1. Eserin Adı ve Müellife Aidiyeti

Esere ait Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nr. 1600'de kayıtlı nüshanın kapak sayfasında *Kitâbü Râhatü'l-kulûb*; 1b varağında *Râhatü'l-kulûb* ve nr. 1691'de yer alan nüshanın ilk yaprağında *Hâzâ Kitâbü Râhatü'l-kulûb* kaydı düşülmüştür. Esas nüsha olarak belirlediğimiz Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 6006 arşiv numarasında bulunan nüshanın fiş kaydında ve yanak kısmında *Râhatü'l-kulûb*; aynı nüshanın ilk yaprağında ise *Kitâbu Râhatü'l-kulûb* adı kaydedilmiş ve metin içinde de eserin adının *Râhatü'l-kulûb* olduğu şu şekilde belirtilmiştir: “(...) ammâ Allah Teâlâ'nın fazlına sığındık ve meşâyihten himmet şey'en lillah itdük bu kitâbı düzdük adını *Râhatü'l-kulûb* koduk.”¹²³

Ayrıca kaynaklar ve kütüphane kayıtları tarandığında *Râhatü'l-kulûb* adıyla kayıtlı pek çok yazma nüshaya ulaşılmıştır. Bu şekilde kaydedilen nüshalar arasında bir ilmihâl kitabı olan *Mukaddime* de bulunmaktadır. Reşat Öngören, bu eserin *Râhatü'l-kulûb* şeklinde kayıtlara geçmesini, benzer konular içeren bu iki eserin birbirine karıştırılmasıyla izâh etmiştir. Ayrıca müstakil bir eser olarak değerlendirdiği *Râhatü'l-kulûb*'u, Kutbüddin İznîkî'nin eserleri arasında vermiştir.¹²⁴ *Mukaddime* üzerine yapılan çalışmalarla *Râhatü'l-kulûb*'un incelemeye esas aldığımız nüshası karşılaştırıldığında muhteva itibariyle mezkûr eserlerin birbirinden farklı olduğu tarafımızca da müşahede edilmiştir. “Kutbe'd-dîn İznîkî, Mukaddime” isimli çalışmasında bu duruma dikkat çeken Kerime Üstünova ise şunları ifâde etmiştir:

(...) oğul Muhyiddin Mehmed'in de Kutbettin İznîkî adıyla anılması, oğul İznîkî tarafından yazılan *Rahatü'l-kulûb* adlı eserin *Mukaddime* olarak kayıtlara geçmesine neden olmuştur. Böylece pek çok *Rahatü'l-kulûb* tespit fişlerine *Mukaddime* olarak; pek çok *Mukaddime* de *Rahatü'l-kulûb* olarak kaydedilmiştir.¹²⁵

Yine Üstünova, mevcut veriler üzerinden İznîkî'nin ve oğul Muhyiddin İznîkî'nin eserleri hakkında kesin bilgi vermenin mümkün olmadığını söylesede bu iki

¹²³ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 2a.

¹²⁴ Öngören, “Kutbüddin İznîkî”, 26: 485.

¹²⁵ Üstünova, *Mukaddime*, 29.

esere ilişkin şu sonucu paylaşmıştır: “Kesin olarak bildiğimiz tek şey *Mukaddime*’nin baba İznikî’ye, *Râhatü’l-kulûb*’un oğul İznikî’ye ait olduğu ve bunların birbiriyle karıştırıldığıdır.”¹²⁶

Râhatü’l-kulûb’un, Hacı Mahmud Efendi nr. 1691’de yer alan nüshası üzerinde çalışan Mustafa Demirel’e göre; esere müstensih tarafından Kudbüddin İznikî’nin *Mukaddime* adlı eserinin son kısmından ilave yapılması sebebiyle bazı kütüphane tespit fişlerinde eserin yanlışlıkla baba İznikî’ye ait olduğu yazılmıştır.¹²⁷

Buraya kadar zikrettiğimiz bilgilere bakıldığında *Râhatü’l-kulûb*’un *Mukaddime*’den ayrı bağımsız bir eser olduğu noktasında araştırmacıların fikir birliği içinde olduğu görülmektedir. Diğer taraftan baba ve oğul hakkında verilen bilgilerin sınırlı olması, baba ve oğula atfedilen eserlerin sağlıklı bir şekilde ayrıştırılamaması, müellifin elinden çıkan asıl nüshaya ulaşılamaması, eserin ilgili nüshasında *Mukaddime*’den ilavelerin bulunması, ayrıca bunlara ilave olarak çalışmamızda esas aldığımız nüshada müellifin mensup olduğu Zeyniyye tarikatı silsilesine yer vermesinden hareketle de *Râhatü’l-kulûb*’un oğul Kutbüddinzâde’ye ait olduğu düşünülmektedir.

2.1.2. Eserin Yazılış Sebebi

Kutbüddinzâde, bu eseri meşâyih ilmi hakkında Türkçe bir eser yazması için ismini belirtmediği bir kimse tarafından kendisine iletilen talep üzerine hazırladığını eserin giriş bölümünde şu şekilde ifade etmiştir:

(...) bizim bir kardaşımız dîn içinde yoldaşımız âhiret yolunda es'adehü'llah fi'd-dünya ve'l-âhiret bizden diledi ki ona meşâyih ilminden bir kitâb düzüvirevüz Türkçe ki fâidesi âm ola hem ona ve hem cemî'-i Müslümanlara bizim kendi mertebemiz yoğıdı ki kitâb tasnif idevüz ammâ Allah Teâlâ'nın fazlına sığındık ve meşâyihden himmet şey'en lillah itdük bu kitâbı düzdük¹²⁸

Müellif, burada eserin kaleme alınma gerekçesini izâh ettikten sonra eserin ismini “Kalplerin Rahatı” anlamında *Râhatü’l-kulûb* koyma sebebini ise bir kimse Allah Teâlâ’nın ibâdetine heves eder ve bu kitâbı gece gündüz nazar ederse canı râhat olur ve ibâdet etmek ona kolay olur ve her ibâdeti ihlâsla eder şeklinde açıklamıştır.”¹²⁹ Bu

¹²⁶ Üstünova, *Mukaddime*, 46.

¹²⁷ Mustafa Demirel, “*Râhatü’l-Kulûb* (Kalpleri Rahatlatan)”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 206 (Ekim 2013): 219.

¹²⁸ İznikî, *Râhatü’l-kulûb*, 1b-2a.

¹²⁹ İznikî, *Râhatü’l-kulûb*, 2a.

beyan bize, Kur'ân'da doğru yolu arayanların vasıflarını bildiren “Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.” (er-Ra'd 13/28) âyetini hatırlatmaktadır. Nitekim müellife göre ibâdete heves eden bir kimsenin bu kitaba bakması kalbini rahata erdirecek, ibadet etmesini kolaylaştıracak ve ibadetinde ihlaslı olmasını sağlayacaktır.

2.1.3. Eserin Muhtevası ve Üslûbu

Râhatü'l-kulûb; beslemele ile başlayıp hamdele ve salvele ile devam eden giriş bölümünden sonra iki kısım üzerine tertip edilmiştir. Bu iki kısım risâlenin [63^a] varağında tamamlanmış ve devamında [66^a] varağında son bulan uzun bir hâtimeye yer verilmiştir.

Eserin girişinde Hz. Peygamber'e (s.a.v), ehl-i beytine ve ashâbına uyanların hidayette olacağı belirtilerek akabinde uyulması gereken kişiler ve bu kişilerin nitelikleri şu şekilde verilmiştir:

(...) ve dahî cemî'-i sûfilere ve ulemâyâ ve fukarâyâ ve meşâyih'e ki şeriatte dururlar hem hakîkatte ve dahî gerçek mürüdlere ve gönlü muhiblere ki dâyim halvette dururlar hem ibâdette ve bütün mü'minlere ve sâihlere gece gündüz hak yolunda dururlar ve hem tâatte.¹³⁰

Müellif, yukarıda ifade ettiğimiz eserin kaleme alınma sebebi ve adı hakkında gerekli bilgiyi burada verdikten sonra *Râhatü'l-kulûb*'un; usûl-i kelâm ve ilm-i meşâyih şeklinde iki kısım üzere tertip edildiğini ve bu kısımların da kendi içinde alt bâblara ayrıldığını ifade etmiştir. Eserin iki ana kısmı ve alt bâb başlıkları şu şekilde sıralanmıştır:

1. Kısım: Usûl-i Kelâm [2^a-34^a]
  1. Bâb: Allah Teâlâ'nın birliğini bilmektedir. [2^a-4^a]
  2. Bâb: Allah Teâlâ'nın sıfatını bilmektedir. [4^a-9^a]
  3. Bâb: Rasûlullah'ın sıfatını ve nübüvvetini bilmektedir. [9^a-24^b]
  4. Bâb: Allah Teâlâ'nın Kur'ân'daki hükmünü ve haberini ve Rasûlullah'ın âhirete taalluk haberini bilmektedir. [24^b-34^a]
2. Kısım: İlm-i Meşâyih [34^a-63^a]
  1. Bâb: Tevbe eylemektir. [34^a-37^a]
  2. Bâb: İlim öğrenmektir. [37^a-39^b]
  3. Bâb: Amelin mânilerini bilmektedir. [39^b-46^a]

¹³⁰ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 1b.

4. Bâb: Amelin avârizın bilmektedir. [46^a-48^b]
5. Bâb: Amelin âfetlerin bilmektedir. [48^b-52^a]
6. Bâb: Amelin bevâisin bilmektedir. [52^a-55^b]
7. Bâb: Şeyh tutunmaktadır. [55^b-58^a]
8. Bâb: Meşâyih elbisesini giymektedir. [58^a-63^a]

Eserde bu kısımlar işlenirken dayanak olarak âyet-i kerîmelere ve hadis-i şeriflere başvurulmuş, konunun muhatabın zihninde daha iyi anlaşılmasını sağlamak için yeri geldikçe fasıl, hikâye ve tenbihlere yer verilmiştir. Ayrıca pes, ammâ, eğer gibi sözcüklerle önemli noktalara işarette bulunulmuştur.

Kutbüddinzâde, *Râhatü'l-kulûb*'un dibâce kısmında meşâyih ilmi üzerine kaleme aldığını bildirdiği eserin, usûl-i kelâm kısmında; imanın aslının ve İslâm'ın hakîkatinin, Allah Teâlâ'nın zâtını bir ve sıfatını kadîm, Hz. Muhammed'i hak peygamber bilmek olduğundan, Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerde ne buyurdularsa inanmak ve itikadı muhkem eylemek gerektiğinden bahsetmiştir. Ayrıca tâat ve ibadet etmenin vacip olduğunu ve Allah'ın verdiği nimetleri düşünmek, şükründen ve zikrinden gafil olmamak gerektiğini söylemiştir. Bu şekilde müellifin eserinde öncelikle usûl-i kelâm konularına yer vermesi ve sahih itikadı yerleştirmeye çalışması, tasavvuf anlayışı bakımından kendi döneminin belirgin bir özelliği olan şeriat-tarîkat/zâhir-bâtın dengesine riâyet ettiğini göstermektedir.¹³¹ Burada olduğu gibi ilm-i meşâyih kısmında da itikad, şeriat ve sır olmak üzere üç kısma ayırdığı ilim bahsinde itikad ve şeriat ilmi üzerinde kısaca durmuş ve şeriatsız tarikatın makbul olmayacağına tekrar vurguda bulunmuştur. Bu şekilde eser, usûl-i kelâm kısmıyla sağlam temeller üzerine kurulmuştur. Bu bilgileri göz önünde bulundurarak, çalışmamızın sınırlandırılması için eserin bu kısmı hakkında yukarıda zikrettiklerimiz dışında başka bilgi verilmeyecek ve incelemelerimiz eserin asıl mevzusu olan ilm-i meşâyih kısmı üzerinde yoğunlaşacaktır.

Yukarıda verdiğimiz bâb listesi, eserin [63^a] varağında hâteme'l-kitâb ibaresiyle tamamlanmıştır. Akabinde devam eden hâtime kısmında ise buraya kadar aktarılmaya çalışılan konu başlıkları tekrar toplu halde zikredilmiştir. Bunları hâsıl etmenin vacip olduğu bildirildikten sonra ibadetle meşgul olunması ve gece gündüz zikirten, tesbihten hâlî olunmaması gerektiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca hem bu eserden öğrendikleriyle

---

¹³¹ Bu dönemin belirgin özellikleri hakkında detaylı bilgi için bk. Öngören, "XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı'da Tasavvuf", 207-216.

amel edenin hem de bu eseri yazanın, yazdırmanın, okuyanın, okutmanın yirmisi bu dünyada yirmisi ahirette olmak üzere kırk türlü keramete ulaşması için Allah’u Teâlâ’ya niyazda bulunulmuştur.¹³²

Râhatü’l-kulûb’un içindeki ahlâkî, dinî-tasavvufî konuların aktarılmasında mutasavvıfların anlayışı hâkim kılınmıştır. Bu şekilde müellif, kendi döneminin eserleri arasında tasavvufu ön plana çıkarmıştır. Devrik cümlelerin yaygın olarak kullanıldığı eserde, konuların sade, akıcı ve samimi ifadelerle ele alındığı ve bu haliyle bir nasihat kitabı özelliği taşıdığı görülmektedir.

2.1.4. Eserin Nüshaları

Eser ilgili kaynaklarda ve kütüphane kayıtlarında tarandığında içerikleri farklı olsa da aynı isimde pek çok yazma nüshaya ulaşılmıştır. Bu nüshaların sayıca fazla olması ve daha önce de ifade ettiğimiz gibi özellikle *Mukaddime* adlı eserin *Râhatü’l-kulûb* olarak kayıtlara geçmesi müellifin kaleminden çıkan asıl nüshaya ulaşmayı imkânsız hale getirmiştir. Bu nedenle beş nüsha tespit edilebilmiştir. Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 6006 numarada kayıtlı olan nüsha, eserin kısımları ve konuların işleniş sırası bakımından diğer nüshalara göre tam olması ve diğer nüshalardan farklı olarak içinde Zeyniyye silsilesinin yer alması sebebiyle çalışmamızda esas alınmıştır.

Burada önce üzerinde çalıştığımız yazmanın ilgili nüshaları tanıtılmış, akabinde *Râhatü’l-kulûb* adıyla kayıtlı olan ancak içerik bakımından farklılık arz eden bazı yazmalar hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

***Râhatü’l-kulûb* Nüshaları:**

1. Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, nr. 6006’da Mehmed b. Kutb ed-dîn İznîkî (öl. 855/1480) adına kayıtlı nüsha; gömme kabartma salbek şemseli, sırtı ve çaharkuşe kahverengi meşinle onarılmış, deffeleri bordo meşin kaplı, miklebi düşük mukavva bir cilt içerisinde. 66 varaktan oluşan nüsha, 19 satır halinde taç filigranlı kâğıt üzerine harekesiz ve okunaklı talik hatla yazılmıştır.¹³³ Bu nüshada eserin ismi, kısım ve bâb başlıkları, suâl-cevâb, fasl, hikâyet, ammâ gibi metnin unsurları farklı mürekkeple (sürhle) yazılmıştır. Eserin kapağında akrep sokmasına karşı

¹³² İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 63a-66a.

¹³³ Bu nüsha hakkında detaylı bilgi için bk. “Yazmalar”, erişim: 21 Ocak 2021, <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/rahatul-kul%C3%BBb/43382>.

okunacak Arapça bir rukye, [1^a] varağında “الله تعالى إلى عيسى عليه السلام تجوع ترانى تجرد تصل”¹³⁴ hadis-i şerifi ve sadece [56^b] varağında şu şekilde bir der-kenâr bulunmaktadır:

Niyâzî

“Her mürşide dil verme kim yolunu sarpa uğrattır.

Mürşidi kâmil olanın gayet yolu âsân imiş”¹³⁵

Bu nüshanın önemli bir özelliği [61^a] varağında Zeyniyye silsilesinin bulunmasıdır. Çünkü diğer nüshaların işlenen konu bakımından [60^a] varağandan itibaren ya farklı ya da noksan olduğu görülmektedir. [63^a] varağında ele alınan kısımların bittiğini bildiren hâteme'l-kitâb ibaresinden [66^a] varağına kadar devam eden uzun bir hâtimeden sonra eserin tamamlandığı belirtilmiştir. Cildin arka kapağında bazı âyet-i kerîmeleri delil göstermek suretiyle sigara ve sigara içenlerden bahsedilmiştir.¹³⁶

Yaptığımız araştırmalar neticesinde tezimizde esas aldığımız bu nüsha ile ilgili *Râhatü'l-kulûb*'un nüshaları hakkında bilgi veren çalışmalarda herhangi bir bilginin verilmediği ve müstakil bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bahse konu olan nüsha hakkında ilk bilgi bu çalışmada verilmiştir. Çalışmamızda esas aldığımız bu nüshanın diğer nüshalarla karşılaştırmalı metni de tezimizin üçüncü bölümünü teşkil etmektedir.

2. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, nr. 1600'de bulunan nüsha “el-İznicî Kutbüddin Muhammed b. Muhammed” adıyla kayıt altına alınmıştır. Bu nüsha 60 varak olup, nesih hatla kaleme alınmıştır.¹³⁷ Nüshada kısım ve bâb başlıkları, âyetler, hadisler ve metnin unsurları belli bir düzen içerisinde olmasada yer yer sürhle yazılmıştır. Bu nüshanın baş tarafı [1^b]'deki “Elhamdülillahi Rabbi'l-âlemin...” den itibaren “...hem âhirette. Bu delille kim” kısmına kadar noksandır. Yine son tarafı eksik olan nüshaya [60^a]'daki “...mekârim-i ahlâk issi ola” cümlesinden sonra

¹³⁴ “Açlığa devam et beni görürsün; insanlardan uzak dur bana yaklaşırsın.” (Hadis-i Kudsi) için bk. Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler: (Ansiklopedik Sözlük)* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2013), 636.

¹³⁵ Mustafa Kara, *Niyazî-i Mısri* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 96.

¹³⁶ Burada aktarılan bilgilerin kaynağı “*Tefsîru'l Haneî'l-kebîr*, Seyyid Muhammed İbnü'l-Arabî” şeklinde kaydedilmiştir.

¹³⁷ TDV İslam Araştırmaları Merkezi, “İSAM Kütüphanesi - Yayın Arama”, erişim: 10 Ekim 2021, <http://ktp.isam.org.tr/?url=ktpgenel/findrecords.php>.

tamamlandığını ifade eden bir yazı ve devamında “Hazâ duâ-i kadeh-i şerîf” adlı bir bölüm eklenmiştir.

3. Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, nr. 1691’de yer alan ve İznikî Kutbüddin adına kayıtlı olan nüsha, 120 varaktan oluşmaktadır. Nesih hatla, 13 satır halinde yazılan nüshanın [1^b] varağında dikdörtgen şeklinde ve sayfa kenarına tutturulmuş temellük kaydının olduğu bir şukka¹³⁸ vardır. Burada “Bende-i Rifâi el-Bennâk şeyh Alizâde derviş İsmail, fi 6 Ca sene 1271”¹³⁹ kaydı ve hemen altında net olmayan bir mühür yer almaktadır. Nüshada kitabın ismi ve bâblar, tenbih, sual-cevap gibi metin unsurları farklı mürekkeple yazılmıştır.

Bu nüsha, [1^b]'deki “... من قضى لأخيه المسلم حاجة” kısmından başlayarak [3^b]'deki “suâl eğer ederlerse sen bir yalnız nesne takdîr ettik muhâl geldi” cümlesine kadar noksandır. Son tarafına ise [60^a]’da “Cevâb biz eydürüz...” cümlesini takiben iyi ve kötü sıfatların ele alındığı bir üçüncü bölüm ilave edilmiştir. “...bu ol ikinci bâbdır kim iyi sıfatları bildirir” cümlesiyle devam eden bu bölümün müstensih tarafından *Mukaddime*’nin son kısmından alındığı tespit edilmiştir.¹⁴⁰ Bu nüshanın sonunda “muharrem ayının sekizinci günü yevmü’l-isneyn fi vakt-i zühre tarihün dokuzyüz altmış üçünde ketebehu Veli b. Abdullah” şeklinde istinsah tarihi ve müstensihi yer almaktadır. Bu kayda göre Veli b. Abdullah tarafından hicri 963 Muharrem ayının sekizinci günü (Pazartesi) öğle vaktinde¹⁴¹ tamamlanmıştır.

Bu nüshayla ilgili Mustafa Demirel tarafından “*Râhatü’l-kulûb* (Kalpleri Rahatlatan)” adıyla bir makale kaleme alınmıştır.¹⁴² Kendisiyle yaptığımız görüşmede mezkûr nüshayı neşre hazırladığı ancak henüz yayımlanmadığı yönünde bilgi paylaşımında bulunmuştur.

4. Beyazıt Kütüphanesi, Velîyüddin Efendi 3278 numarada kayıtlı mecmuanın 114^a-124^b yaprakları arasında yer alan nüsha, Kutbüddin İznikî adına kaydedilmiştir.

---

¹³⁸ Yazma eserler içerisine eklenen not kağıtlarını ifade etmek üzere kullanılan şukka için bk. Hakan Anameriç, “Yazma Eserlerde Bir Bilgilendirme Aracı Olarak Şukka”, *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 73 (2015): 17-38.

¹³⁹ Buradaki tarih Miladi olarak 25 Ocak 1855’e denk gelmektedir. Detaylı bilgi için bk. Türk Tarih Kurumu Başkanlığı, “Tarih Çevirme Kılavuzu”, erişim: 10 Ekim 2021, <https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>.

¹⁴⁰ Bu durumu tespit ettiğimiz eserin metni için bk. Üstünova, *Mukaddime*, 258-284.

¹⁴¹ Bu tarih Türk Tarih Kurumu’nun online tarih çevirme kılavunuzunda Miladi olarak 23 Kasım 1555 tarihine denk gelmektedir.

¹⁴² Demirel, “*Râhatü’l-Kulûb*”, 218.

Nesih hatla, 15 satır halinde yazılmıştır. Üçüncü bâbın işlendiği [9^b]’deki “...ma‘lûm oldu kim hak peygambermiş vallahu a‘lem” cümlesinden sonra farklı bir konuya geçilmesi eserin yarım kaldığını göstermektedir.

5. Koç Üniversitesi El Yazmaları Koleksiyonu BJ1291. K38 1809’da kayıtlı nüsha, deffeler mukavva, sırtı kahverengi deri, mikrepli bir ciltte; 132^a-150^a varakları arasında yer almaktadır. Bu cilt, 1^b-330^b varaklar arasında yedi adet yazmanın bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Burada yer alan eser başlıkları şu şekildedir:

1. *Miznü’l-hak fi-ihiyâri’l-ehak* [1^b-43^a]
2. *Tefsir-i sure-i Yâsin* [57^b-82^a]
3. *Tefsir-i sure-i Tebâreke [Mülk]* [82^a-132^a]
4. *Râhatü’l-kulûb* [132^a-150^a]
5. *Risâle-i salât* [150^a-170^a]
6. *Cezzâbu’l-kulûb ilâ-tariki’l-mahbûb* [177^a-193^a]
7. *Zekâtü’l-ahyâr min-nisâbi’l-ahbâr* [203^a-330^b]

Bu cildin dördüncü risâlesi olan *Râhatü’l-kulûb*, Kutbü’d-din b. Muhammed İzniki [d. 821 / 1418] adıyla kayıtlara geçmiştir. Nüshanın yazı alanı çerçevesi, söz başları ve keşideleri kırmızı, satır sayısı 17’dir. [38^b]’deki “biri hayz ve nifâs kesilmek” cümlesinden sonra yeni bir risalenin başlaması eserin eksik olduğunu göstermektedir.¹⁴³

***Râhatü’l-Kulûb* adıyla kayıtlı olan bazı yazmalar:**

1. *Rahatü’l-kulûb* adıyla kayıtlı *Mukaddime*:

Râhatü’l-kulûb adı ile kütüphane kayıtlarına geçen *Mukaddime*, üzerinde çalıştığımız yazma gibi dinî-ahlakî bir içeriğe sahiptir. Bu eserin, kütüphane kayıtları dışında şahsi kütüphanelerde de birçok nüshasının olduğu bilinmektedir. Bu nüshalar üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır.¹⁴⁴ Kerime Üstünova’nın çalışması sağladığı bilgiler açısından ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü *Mukaddime*’nin nüshaları ve künyeleri hakkında toplu bir liste sunan Üstünova; *Râhatü’l-kulûb* adıyla kayıtlı olan on nüsha

¹⁴³ Bu cilt hakkında detaylı bilgi için bk. Koç Üniversitesi Digital Collections, “*Râhatü’l-Kulûb*, MS 400”, erişim: 24 Ocak 2021, <https://cdm21054.contentdm.oclc.org/digital/collection/MC/id/145026/rec/1>.

¹⁴⁴ Bu çalışmalar hakkında detaylı bilgi için bk. Üstünova, *Mukaddime*, 559; Atawula, *Kutbuddin İzniki’nin “Mukaddime” Adlı Eseri*, 281; Aydın, *Kutbuddin İzniki’nin Mukaddimesi*, 174; Seçen, *Mukaddime-i Kutb ed-Dîn*, 498.

hakkında ayrıca tespitlerde bulunmuş ve buradaki üç nüshanın, Muhyiddin İznikî'ye ait *Râhatü'l-kulûb* olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁵ Eserinde, özel bir kütüphaneden edindiği *Râhatü'l-kulûb* adıyla kayıtlı olan nüsha ile *Mukaddime*'nin iki nüshasını başından, ortasından ve sonundan örnekler vererek konu bakımından karşılaştıran Üstünova, bu şekilde eserlerin birbirine karıştırıldığını göstermeyi amaçlamıştır.¹⁴⁶ Üzerinde çalıştığımız metin, Kerime Üstünova başta olmak üzere Alımujiang Atawula, Ümran Yaman, Hülya Kasapoğlu Çengel, Ünal Zal, Ecem Aydın ve Ersin Seçen gibi isimlerin farklı nüshaları esas alarak ortaya koyduğu *Mukaddime* metinleri ile karşılaştırıldığında; içerik olarak iki eserin birbirinden farklı olduğu bilgisini¹⁴⁷ teyit etmektedir.

2. British Museum Orient 8193 numarada kayıtlı olan *Râhatü'l-kulûb*:

Burada Uygur harfli, 182 yapraklı bir mecmuanın; 137^a-159^a sayfaları arasında; dinî, felsefî-ahlâkî muhtevaya sahip üçüncü yazma olduğu bilinmektedir. Bu yazma hakkında; metnin teknik özellikleri, düzeni, asıl haline getirilmesine yönelik Kasımcan Sadikov tarafından bir makale yazılmıştır.¹⁴⁸ Yine bu yazma üzerine çalışan Ümran Yaman ise “*Râhatü'l-kulûb*, Metin -Tercüme – Dizin” adlı yüksek lisans tezinde Uygur harfli yazmayı Latin harflerine transkribe ederek Türkiye Türkçesi'ne çevirmiş,¹⁴⁹ “Doğu Türkçesi ile Yazılan *Sirâcü'l- Kulûb*” isimli doktora tezinde de bu mecmuayı konu edinmiştir.¹⁵⁰

3. Berlin Devlet Kütüphanesi Ms. Or. 1684'te kayıtlı *Râhatü'l-kulûb*:

Bu yazma hakkındaki bilgiye, Hülya Kasapoğlu Çengel tarafından hazırlanan “Türkçe *Râhatü'l-kulûb* Yazmaları Üzerine” adlı makaleden ulaşılmıştır.¹⁵¹ Çengel

¹⁴⁵ Bu çalışmada nüshalar hakkında detaylı bilgi verildiği için ayrıca burada yer vermek gerekli görülmemiştir. Detaylı bilgi için bk. Üstünova, *Mukaddime*, 28-38.

¹⁴⁶ Üstünova, *Mukaddime*, 47.

¹⁴⁷ Öngören, “Kutbüddin İznikî”, 26: 485.

¹⁴⁸ Bu çalışmada, eserin Mahsur Bahşı tarafından 1432 yılında Yazd şehrinde yeniden yazıldığı, içerdiği konular bakımından dinî, felsefî-ahlakî bir özelliği sahip olduğu bilgileri mevcuttur. Eserde bahsedilen konular da burada sıraya konulmuştur. Daha fazla detaylı bilgi için bk. Kasımcan Sadikov, “Uygur Yazılı ‘Rahatu'l-Kulub’ Kitabı”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 8/17 (24 Şubat 2010): 337-344.

¹⁴⁹ Bu tezde, eserin; soru – cevap tarzında bazı peygamber kıssaları ve dinî bilgileri barındırdığı izah edilmektedir. Ayrıca eser hakkında bilgi veren başka isimlere değinilmiştir. Detaylı bilgi için bk. Ümran Yaman, *Râhatü'l Kulûb- Metin, Tercüme, Dizin* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2008), 183.

¹⁵⁰ Ümran Yaman, *Doğu Türkçesi ile Yazılan Sirâcü'l-Kulûb (Gramer-Metin-Çeviri-Dizin)* (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2016), 538.

¹⁵¹ Hülya Kasapoğlu Çengel, “Türkçe Râhatü'l-Kulûb Yazmaları Üzerine”, *Yalın Kaya Bitiği Osman Fikir Sertkaya Armağanı*, ed. Hatice Sirin User - Bülent Gül (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 2013), 383-392.

çalışmasında, Türk-İslam muhitinde Uygur ve Arap harfli yazılmış *Râhatü'l-kulûb* adlı yazmalardan bahsettikten sonra tanıtımını yaptığı Arap harfli Berlin yazmasının birkaç sayfalık çevriyazımını yapmıştır. Ayrıca Uygur ve Arap harfli iki yazmanın ihtiva ettiği konular bakımından iki farklı eser olduğuna dikkat çekmiştir.

4. *Literary Texts From Kashghar* adlı eserde yer alan *Râhatü'l-kulûb*:

Çağatayca elyazması bu eserin ikinci bölümünü teşkil eden *Râhatü'l-kulûb* üzerine Ünal Zal bir makale yazmıştır.¹⁵² Gunnar Jarring'in bu kitabı hakkında bilgi veren Zal, *Râhatü'l-kulûb*'un konusunu aktardıktan sonra çevriyazısını vermiştir. Bu yazmada, Hz. Ömer'in işlediği bir suçtan dolayı oğlu Ebû Şahme'yi cezalandırması konu edilmiştir.

Bu yazmalardan başka değerli hocamız Prof. Dr. Fahrettin Atar'dan edindiğimiz bir risâlenin¹⁵³ [1^b-19^b] varakları arasında yer alan ve *Kitabu Râhatü'l-kulûb* adıyla kayıtlı olan kısmı inceleme fırsatımız olmuştur. Eserin muhtevasına dair [1^b] varağında “Hadis-i Firdevs'in hikâyetlerini cem‘ idüb, Arabîye'den Türkiye döndirem” şeklinde bilgi verilmektedir.¹⁵⁴

2.1.5. Eserin Kaynakları

İki ana kısım ve on iki bâb olarak kaleme alınan *Râhatü'l-kulûb*'un kaynakları şu şekilde sıralanabilir:

Kur'ân-ı Kerim ve Hadis-i Şerifler

Kutbüddinzâde, eserde işlediği konular doğrultusunda sık sık İslâm dinin bu iki temel kaynağına başvurmuştur. Konuyla ilintilendirdiği âyet ve hadisi zikrettikten sonra metin içinde çoğunlukla tercümesine de yer vermiştir. Bu şekilde eserini, Kur'ân ve hadis ekseninde ortaya koyması, tasavvufî yönünün bu iki temel kaynak üzerine geliştiğinin bir göstergesidir. Konu bağlamında zikrettiği âyetin, sûre ismini ve âyet numarasını belirtmeden “Allah Teâlâ Kelâm-ı Kadîm içinde buyurdu, bir âyette dahî

¹⁵² Bu makale için bk. Ünal Zal, “Rahatü'l-Kulub”, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 7 (2016): 55-84.

¹⁵³ Bu risâle, Prof. Dr. Fahrettin Atar tarafından geniş bir inceleme ve tıpkıbasımla beraber neşre hazırlanmıştır. Eser hakkında detaylı bilgi için bk. Fahrettin Atar, ed., *Makâlât: İlmihâl: (inceleme - metin - tıpkıbasım)*, 1. baskı (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017).

¹⁵⁴ Eserde Hayru'n-Nessâc'a ait hikâye gibi yedi adet hikâyeye yer verildikten sonra Hz. Peygamber'in mucizeleri, tahârat, adil padişahlara itaat etmek, Hz. İbrahim'in imtihanı, Hz. Nuh'un oğluna bedduası, Hz. Nuh'un gemisi, Hz. Adem ve Hz. İsa ile ilgili hâdiseler işlenmiştir.

buyurur ki, Allah Teâlâ eydür” gibi ifadelerle ya da doğrudan konuyla ilintilendirerek “(...) dediği oldur, (...) dediği Hak Teâlâ’nın buna işaretidir” şeklinde bildirmiştir. Netice itibarıyla eserin 2^a-65^a varakları arasında atıfta bulunulan âyetleri şu şekilde gösterebiliriz:

No	Sûre Adı	Sûre No	Âyet No	Varak No
1	ez-Zâriyât	51	56	2a
2	el-Mü’minûn	23	91	3b
3	el-Enbiyâ	21	22	3b
4	en-Nisâ	4	171	4a
5	el-Bakara	2	163	4a
6	el-Kasas	28	70	4a
7	el-A’râf	7	180	4a
8	Tâhâ	20	5	5b
9	el-Bakara	2	117	6a-6b
10	Yûsuf	12	64	6b
11	el-Hasr	59	23	8b
12	el-Fetih	48	28	9a
13	et-Tevbe	9	33	9a
14	el-Fetih	48	28	9a
15	el-Alak	96	5	10b
16	el-Bakara	2	285	14a
17	el-Bakara	2	286	14a-14b
18	el-İsrâ	17	1	16a
19	en-Necm	53	16	16a
20	en-Necm	53	8-9-10-18-11	16b
21	et-Tevbe	9	40	17b
22	en-Nisâ	4	46	18b
23	el-Bakara	2	149	18b
24	İbrâhîm	14	36	19a
25	Nûh	71	26	19b
26	el-Enbiyâ	21	107	20a
27	el-Ahzâb	33	26-27	20b
28	el-Mâide	5	75	21a
29	Meryem	19	30	21a
30	es-Saff	61	6	21a
31	Âl-i İmrân	3	53-67	21b
32	el-Fetih	48	27-26-18-20-1-27	22a
33	el-Mâide	5	3	23a
34	el-Bakara	2	281	23a
35	en-Nasr	110	1	23a
36	el-Ahzâb	33	22	23b
37	Sebe’	34	28	25b
38	el-Bakara	2	253	25b
39	el-İnşirâh	94	4	25b
40	Âl-i İmrân	3	85	25b

41	el-Mâide	3	5	25b
42	İbrâhîm	14	27	25b
43	Nûh	71	25	26a
44	el-Mü’min	40	46	26a
45	Tâhâ	20	124	26a
46	el-Hacc	22	1	26b
47	ez-Zümer	39	68	26b
48	el-Mü’min	40	16	26b
49	İbrâhîm	14	48	26b
50	er-Rahmân	55	20	26b
51	el-A’raf	7	14	26b
52	el-Kehf	18	99	27a
53	Yâsîn	36	51	27a
54	el-En’âm	6	94	27a
55	Tâhâ	20	108	27a
56	Meryem	19	85	27a
57	el-İsrâ	17	97	27a
58	en-Nebe	78	18	27a
59	el-Kehf	18	48	27a
60	el-Fecr	89	21	27a
61	el-Furkân	25	23	27a
62	Tâhâ	20	105-106-107	27a
63	Tâhâ	20	108	27b
64	İbrâhîm	14	48	27b
65	et-Tekvîr	81	1-2	27b
66	el-İsrâ	17	79	27b
67	el-İnşikâk	84	1	27b
68	el-Fecr	89	22	28a
69	el-Furkân	25	25	28a
70	el-Enbiyâ	21	104	28a
71	el-A’râf	7	6	28a
72	el-Bakara	2	143	28a
73	el-Tekâsür	102	8	28a
74	el-İsrâ	17	13-14	28b
75	el-Hâkka	69	19	28b
76	el-Hâkka	69	25	28b
77	el-Enbiya	21	47	28b
78	el-A’râf	7	8	28b
79	el-Kehf	18	105	29a
80	el-Mü’minûn	23	103	29a
81	et-Tekvîr	81	5-8-9	29a
82	el-Hadîd	57	13	29a
83	el-Mü’minûn	23	28	29a
84	Fâtr	34	34	29b
85	ez-Zuhruf	43	70	29b
86	el-A’râf	7	43	29b

87	ez-Zümer	39	73	29b
88	Âl-i İmrân	3	106	29b
89	ez-Zümer	39	74	29b
90	Muhammed	47	6	29b
91	Yûnus	10	10	29b
92	el-Kiyâme	75	22- 23	30a
93	el-Hicr	15	44	30a-30b
94	el-Hâkka	69	32	30b
95	el-Mü'min	40	71	30b
96	ez-Zuhrûf	43	36	30b
97	el-Kamer	54	48	30b
98	el-Mülk	67	8-9	31a
99	el-Mü'min	40	47	31a
100	el-En'âm	6	23	31a
101	Fussilet	41	20	31a
102	Hûd	11	107	31b
103	el-Hicr	15	2	31b
104	el-Enbiyâ	21	103	32a
105	en-Neml	27	40	32b
106	Âl-i İmrân	3	37	32b
107	en-Nahl	16	53	33b
108	el-Bakara	2	152	33b
109	el-Ahzâb	33	42	33b
110	İbrâhîm	14	7	33b
111	Âl-i İmrân	14	7	33b
112	Furkân	25	77	34a
113	el-Enbiyâ	21	28	34a
114	en-Nûr	24	31	34a
115	et-Tahrîm	66	8	34b
116	el-A'râf	7	205	35a
117	el-Hicr	15	35	36b
118	el-Haşr	59	17	36b
119	Tâhâ	20	121	37a
120	el-Mâide	5	27	37a
121	Fâtır	35	28	37a
122	el-Mâide	5	23	38a
123	ez-Zümer	39	54	38a
124	el-Enfâl	8	46	38a
125	el-Bakara	2	172	38a
126	el-Müzzemmil	73	8	38a
127	el-A'râf	7	176	39a
128	Fâtır	35	53	39b
129	et-Talâk	65	2-3	40a
130	el-Mâide	5	2	40b
131	Fâtır	35	6	42a
132	Yûsuf	12	53	43a
133	el-Mâide	5	27	43b
134	Meryem	19	63	43b
135	el-Bakara	2	202	45b
136	el-Hadîd	57	20	45b
137	ez-Zâriyât	51	58	46b
138	Hûd	11	6	46b
139	ez-Zâriyât	51	23	46b
140	el-Mâide	5	23	46b
141	ez-Zümer	39	54	47b
142	el-Bakara	2	156	48a

143	el-Mü'min	40	12	48a
144	el-Felak	113	4	49a
145	el-Hicr	15	35	52b
146	Hûd	11	46	52b
147	el-Enbiyâ	21	87	53a
148	İbrâhîm	14	21	54a
149	en-Nahl	16	88	54a
150	es-Secde	32	17	55b
151	el-Mâide	5	35	55b
152	et-Tevbe	19	119	55b
153	es-Sâffât	37	102	57a
154	el-A'râf	7	26	58a
155	en-Nahl	16	81	58b
156	el-A'râf	7	26- 32	58b
157	el-A'râf	7	26- 199	59a
158	el-Mâide	5	27	59a
159	eş-Şuarâ	26	90	59a
160	el-A'râf	7	199	59b
161	el-Mâide	5	115	63a
162	İbrâhîm	14	7	63b
163	İbrâhîm	14	35	65a
164	Âl-i İmrân	3	8	65a

Bu âyetlerin zikredildiği ilgili bâblarda, konuyu hadis-i şeriflerle zenginleştiren müellif, senedini zikretmeden hadisin, metnini ve mânâsını vermiştir. Ancak rivâyetin Allah Rasûlüne ait olduğunu “Rasûlullah Hazreti aleyhi’s-selâm buyurmuştur ki [4^b], Rasûlullah (s.a.v) eyitmiş [15^a], hadiste (...) dediği oldur [26^a] ve hem Rasûlullah aleyhi’s-selâm (...) dedi [39^b]” şeklinde bildirmiştir. Naklettiği bazı hadislerde “İbn Ömer rivâyetinde [15^a], Ebu Hureyre rivâyetinde dediği oldur [26^b]” şeklinde hadisi rivâyet eden sahabinin ismini de belirtmiştir.

Râhatü'l-kulûb'da bu şekilde geçtiği tespit edilen hadislerin kaynağını bulmak için Kütüb-i Tis'ayı için alan *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-hadisi'n-nebevî* ve Kütüb-i Tis'ayla birlikte 150 kitabı ihtiva eden *Mevsûatü etrâfi'l-hadisi'n-Nebiyi's-serif* adlı fihrist taranmıştır. Bununla beraber Münâvî'nin (ö. 1030/1622) *Feyzü'l-kadîr*, Ali el-Müttakî'nin (ö. 975/1567) *Kenzü'l-ummâl*, Aclûnî'nin (ö. 1162/1748) *Keşfü'l-hafâ* adlı eserine de müracaat edilmiştir. Netice itibariyle eserde, sahih hadis kaynaklarında yer alan hadisler olduğu gibi tasavvufî mânâ olarak sahih kabul edilen, ana kaynaklarda bulunmayan veya kaynağını tespit edemediğimiz hadisler de mevcuttur. Bu hâliyle hadislerin kaynağı, çalışmamızın üçüncü bölümünü oluşturan *Râhatü'l-kulûb* metni içerisinde ilgili dipnotta verilmiştir.

Kitaplar

Kutbüddinzâde ele aldığı konuyla ilgili hem âlim ve sûfî sözlerine hem de menkıbelere yer vermiş ancak istifade ettiği kaynakları bildirmemiştir. Bu bağlamda tespit edebildiğimiz kadarıyla alıntılama yaptığı kaynakları metin içerisinde dipnotlarda belirtmeye gayret gösterdik. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki eserin ikinci kısmında yer yer atıfta bulunduğu İmâm Gazzâlî'nin *Minhâcü'l-âbidîn* adlı eserinden faydalandığı anlaşılmıştır. Yine bu kısımda ele aldığı hırka bahsinde [60^b], kendisinin bizzat atıfta bulunduğu *Kenz*¹⁵⁵ ve *Hulâsatü'l-fetâvâ*¹⁵⁶ adlı iki eser Hanefî fikhî kaynaklarındandır. Hatta aktardığı konu kapsamında Ebû Hânife'nin, akabinde Ebû Yûsuf ile Muhammed eş-Şeybânî'nin görüşüne değinen müellif, bu şekilde zikrettiği konunun fikhî yönünü

¹⁵⁵ Tam adı *Kenzü'd-dekâik* olan bu eser, Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin (ö. 710/1310) kendi eseri olan *el-Vâfi*'nin özeti şeklinde Hanefî fikhına dair bilgileri ihtiva etmektedir. Detaylı bilgi için bk. Ahmet Yaman, “*Kenzü'd-dekâik*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 87-94.

¹⁵⁶ Tâhir b. Ahmed Buhârî (ö. 542/1147) bu eserde *Hizânetü'l-vâkıat* ve *en-Nisâb* adlı kitaplarındaki meseleleri özlü bir şekilde ele almıştır. M. Esat Kılıçer, “Tâhir b. Ahmed Buhârî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992).

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerden biri olan babası gibi mensup olduğu Hanefî mezhebi kaynakları üzerinden vermiştir.

Âlim ve Sûfî Sözleri

Müellif, eserde yer alan bâbları tafsîlâtı bir şekilde açıklarken âyet ve hadisler dışında âlim ve sûfîlerin sözlerine de atıfta bulunmuştur. Bu atıflarda eser ismi vermeden, kimi zaman doğrudan nakilde bulunduğu ismi zikretmiş kimi zaman da ulema ve meşâyih ifadesini kullanmıştır. Buna örnek olarak riya bahsinde, kabir azabıyla ilgili olarak [26^a-26^b]’de Ebü’l-Leys Semerkandî’nin (ö. 373/983) sözünü “bir kavilde Ebü’l-Leys eyitmiş: Kôr azabın sebebi dört nesnedendir” diyerek nakletmiştir. Ele aldığı konuyla ilgili sözüne atıfta bulunduğu sûfîler şu şekilde zikredilebilir:

- Dünya bahsinde [39^b]: Ebü’d-Derdâ (ö. 32/652 [?]), İmam Gazzâlî (ö. 505/1111)
- Halvet hakkında [39^b]: Dâvûd-i Tâî (ö. 165/781), Hâtim el-Esam (ö. 237/851)
- Hâtırın aslı [42^b] ve dilin âfetine dair [43^b]: İmam Gazzâlî
- Mâlayânî konuşmakla ilgili [44^a]: Mâlik b. Dînâr (ö. 131/748)
- Nefsin dört tür ölümü üzerine [48^b]: Fudayl b. İyâz (ö. 187/803)¹⁵⁷
- Kibir hususunda [49^b-50^a]: Hâtim el-Esam, Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 261/875)
- Riyâ bahsinde [50^b-51^a]: Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), Râbia el-Adeviyye (ö. 185/801)
- Şeyh edinmeye dair [56^a]: Bâyezîd-i Bistâmî, Ebû Amr ed-Dımeşkî (ö. 320/932)
- Fakîr elbisesi bağlamında [61^b]: İbn Atâ (ö. 309/921)
- Dinden emin olmamakla ilgili [65^a]: Süfyân es-Servî (ö. 161/778)

Menkıbeler

Kutbüddinzâde, ele aldığı bâblarda işlediği konunun daha iyi pekişmesi için menkıbelerden çokça yararlanmıştır. Bu bağlamda sıklıkla menkıbelerini aktardığı sahabe ve sûfîlerin isimlerinden bazıları şöyle sıralanabilir: Hz. Ömer [32^b], Halid b.

¹⁵⁷ Bu sözün sahibi kaynaklarda Hâtim el-Esam (ö. 237/851) olarak zikredilmektedir. Detaylı bilgi için bk. Süleyman Uludağ, “Nefis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: 527.

Velid [33^a], Bel‘am İbn Bâûrâ [36^b], Bersîsâ [36^b], Kehmeş [37^a], Fudayl b. İyâz [41^a], Süfyân es-Sevrî [41^a], Süleyman el-Havvâs [41^a], İbrâhîm b. Edhem [41^a], Vehb b.Verda [45^a], Süfyân es-Servî [50^b], Hasan-ı Basrî [50^b-51^a], Eyyûb es-Sahtiyânî [61^b-62^a].

Müellif, burada zikredilen kaynaklar dışında Kur‘ân-ı Kerîm’de geçen kıssalara da atıfta bulunmuştur. Buna misal ise rızıklandırılmaya dair Hz. Meryem’in (Âl-i İmrân 3/37) [21^a] ve Belkıs’ın tahtının getirilmesi konusunda¹⁵⁸ Hz. Süleyman’ın veziri Âsaf b. Berahyâ’nın (en-Neml 27/38-40) [32^b] kıssasıdır.

---

¹⁵⁸ Belkıs’ın tahtını, çok kısa bir zaman zarfında kimin getirdiği konusunda detaylı bilgi için bk. Maşallah Turan, “Süleyman Peygamber Kıssasında Anlatılan ‘Belkıs’ın Tahtı’nı Kimin Getirdiği Konusunun Kritiği”, *Şarkiyat* 10/1 (30 Nisan 2018): 249-270.

2.2. *Râhatü'l-kulûb*'da Ele Alınan Tasavvufî Konular

Kaynağını Kur'ân-ı Kerîm ve sünnetten alan tasavvufun; biri insanın iç yaşamını keşfetmesi ve aslını bulması, diğeri de insanlara hizmet etmek ve dünyevi ilişkileri uyum, güzellik ve sevgi boyutunda ayarlamak şeklinde iki boyutu vardır.¹⁵⁹ Kutbüddinzâde de *Râhatü'l-kulûb*'u ele alırken tasavvuf yolunun düsturu olarak bilinen itaat, hizmet ve nasihata önem vermiştir. Eserin girişinde Allah'a ve Rasûlü'ne uyan kimsenin hidayette olacağını vurgulayarak itaat ve teslimiyet üzerinde durmuştur. Konuya başlamadan önce kitap tasnif edebilecek bir mertebesinin olmadığını belirtmesi ve bu eseri bir hâceti gidermek üzere kaleme aldığını bildirmesinden hareketle onun, kendini hizmet kervanının en gerisinde kabul eden bir gönül neferi olduğunu söylemek mümkündür. Müellif, Allah Teâlâ'nın ibadetine heves eden kimsenin bu kitaba bakmasını tavsiye etmektedir ki burada bildirdiklerine uyması halinde ibadet etmenin kolaylaşacağını ve ibadeti ihlasla edeceğini bu sayede canının rahata ereceğini ifade etmiştir. Eser incelendiğinde bu amaca hizmet edecek bilgilerle birlikte nasihatlere de yer verdiği görülmektedir.

Kutbüddinzâde'nin, eserini iki kısım ve on iki bâb hâlinde tertip ettiği ve bu bâblarda ele aldığı konu başlıkları yukarıda eserin muhtevası başlığı altında zikredilmiştir. Bu şekilde usûl-i kelâm ve ilm-i meşâyih olarak bir tasnife tabi tutulan bâbların eserde gelişigüzel değil, belli bir metod dahilinde işlendiği görülmektedir. Daha önce ifade ettiğimiz gibi eserin meşâyih ilmi hakkında bilgi vermek üzere oluşturulduğu bilgisinden hareketle asıl konuyu teşkil eden ilm-i meşâyih kısmındaki görüşlerin ortaya çıkarılması için çalışmamız bu kısımın sınırlandırılmış ve incelemelerimiz bu yönde yoğunlaşmıştır.

Müellif, ilm-i meşâyih başlığı altında zikrettiği sekiz bâbı tasavvufu doğrudan ilgilendiren konulara ayırmıştır. Burada sırasıyla tevbe, ilim, amel, şeyh ve hırka konularını ele almış ve bunlardan tasnife tabi tuttuğu amel bahsini ise mânileri, avâızları, âfetleri ve fevâhişi şeklinde dört bâbta izâh etmiştir. Eserde, bu başlıklar dışında ayrı bir başlıklandırmaya gitmeden konu bağlamında şükür kavramı üzerinde de durmuştur. Bu konuları izâh ederken çokça âyet ve hadis zikretmiş, tasavvuf ehline atıfta

---

¹⁵⁹ Bu iki boyut, dikey ve yatay olarak da ifade edilmektedir. Detaylı bilgi için bk. Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvuf* (İstanbul: Milenyum Yayınları, 2010), 21.

bulunmuş, menkıbelere yer vermiş ve genel olarak seleflerinin görüşlerine paralel bir yaklaşım sergilemiştir ki bu durum yeni bir şey söylemeyi amaçlamadığını, bilgi verme kaygısı taşıdığını göstermektedir. Bu bağlamda konuları dile getirirken umûma fayda sağlaması için sade, akıcı ve samimi ifadeler kullandığı görülmektedir.

Çalışmamızın bu bölümünde Kutbüddinzâde'nin *Râhatü'l-kulûb*'daki görüşlerini esas alarak ilm-i meşâyih kısmında işlediği tasavvufî konuların muhteva açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla müellifin eserinde takip ettiği konu sıralamasına göre başlıklandırma yapılmış ve üzerinde durduğu konuları tasavvufî eserlerle karşılaştırarak bir değerlendirme yapmaya ve benzerlik gösteren yanlarını ortaya çıkarmaya gayret sarf edilmiştir.

2.2.1. Tevbe

Sözlükte dönüş, geriye dönmek ve pişman olmak gibi anlamlara gelen tevbe¹⁶⁰ ıstılahta, “günahın farkına vararak pişmanlık duymak ve günah işlememeye karar vermek”¹⁶¹ olarak tarif edilmiştir. Hz. Peygamber de “Tevbe, pişmanlıktır.”¹⁶² buyurmuştur. Bu minvalde tevbe çoğunlukla pişmanlık anlamında kullanılmıştır.

Kuşeyrî tevbe konusunu ele alırken hocası Ebu Ali Dekkâk'tan tevbenin üç kısım olduğunu ve bunların tevbe, inabe ve evbe olduğunu aktarmıştır. Bunlardan tevbe ceza görme korkusundan, inabe sevap tamahından, evbe ise bu ikisiyle alakalı olmaksızın emre riayetden dolayı yapılan tevbedir.¹⁶³

Zünnûn el-Mısırî tevbe için şöyle demiştir: “Halkın tevbesi gûnahtan, velilerin tevbesi gafletten, enbiyanın tevbesi de başkalarının nâil olduğunu görmektendir.”¹⁶⁴

¹⁶⁰ Râğıb el-İsfahânî, “Tvb”, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1986), 101; Ebu'l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, “Tvb”, *Lisânü'l-'Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1990), 1: 454.

¹⁶¹ Muhammed A'lâ b. Alî Tehânevî, “tvb”, *Keşşâfû ıstılâhâtü'l-fünûn ve'l-ulûm*, thk. Ali Dahruc (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996), 1: 524.

¹⁶² Arapçası “النَّدْمُ تَوْبَةٌ” olan bu hadis-i şerif için bk. İbn Mâce, “Zühd”, 30; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 376, 423.

¹⁶³ Abdülkerîm Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair: Kuşeyri Risalesi*, ed. Süleyman Uludağ, 8. Baskı (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 190.

¹⁶⁴ Muhammed b. İbrâhim Kelâbâzî, *Taarruf (Doğuş Devrinde Tasavvuf)*, trc. Süleyman Uludağ, 3. Baskı (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013), 144.

Tevbeyi geçmiş hataların verdiği iç sancısı olarak tarif eden Gazzâlî, tevbenin hakikatini şu şekilde açıklamıştır: “İlim, hâl ve fiilin birleşme ve intizamından meydana gelen bir manadan ibarettir.”¹⁶⁵

Günahın zararlı olduğunu idrakten doğan tevbe, mutasavvıflara göre Allah ile insan arasındaki perdelerin kalkmasına vesile olan bir makamdır. Rûhî bir hadise olan tevbe, “Kulun kusurunu Hakk’a götürmesi, günahlarını itirafı, pişmanlığını beyan edip, O’na sığınmasıdır.”¹⁶⁶

Tasavvufî eserlerde tevbenin tarifleri, çeşitleri, dereceleri, faziletleri, lüzumu, mahiyeti, kapsamı, özellikleri, hükümleri, şartları, rükünleri, neticeleri, kabul edildiğine dair alâmetleri ve tevbekârların halleri geniş biçimde işlenmiş, psikolojik tahlillere, açıklamalara ve değerlendirmelere de yer verilmiştir.¹⁶⁷

Kutbüddinzâde’nin eserin ikinci kısmında ele aldığı bâbların ilki tevbedir. Müellif, birçok mutasavvıfın tasavvuf yoluna girişte tevbeyi ilk makam olarak kabul etmesi gibi kula tevhidden sonra evvel lazım gelen şeyin tevbe olduğunu ifade etmiştir. Bunun sebebini kul ya günah işlemekle ya da Allah’ın zikrinden gafil olmakla günahtan uzak duramaz şeklinde açıklamıştır. Akabinde evliyâ ve enbiyanın devamlı istiğfar ettiğine dikkat çekerek, Allah Teâlâ’nın herkesi kuşatacak şekilde tevbe etmek üzere hitapta bulunduğu delil olarak şu âyet ve hadisleri zikretmiştir.¹⁶⁸

- “Ey müminler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz.” (en-Nûr 24/31)
- “Ey iman edenler! Samimi bir tevbe ile Allah'a dönün. Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter.” (et-Tahrîm 66/8)
- “Tevbe eden, Allah'ın sevgilisidir.”¹⁶⁹
- “Günahlardan tövbe eden, hiç günah işlememiş gibidir.”¹⁷⁰

¹⁶⁵ Ebû Hâmid Muhammed Gazzâlî, *İhyâ’ü ulûmi’ d-dîn*, trc. Ahmet Serdaroğlu (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1975), 4: 9-10.

¹⁶⁶ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 156.

¹⁶⁷ Süleyman Uludağ, “Tövbe”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41: 284.

¹⁶⁸ İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 34a-34b.

¹⁶⁹ Bu hadis-i şerifin Ebü’ d-Dünyâ tarafından rivayet edildiği bilgisi için bk. Gazzâlî, *İhyâ*, 1975, 4: 12.

¹⁷⁰ İbn Mâce, “Zühd”, 30.

Bu şekilde tevbenin herkese vacip olduğuna vurgu yapan müellif, iki sebepten dolayı ale'l-fevrî yani hemen tevbe edilmesi gerektiğine değinmiştir. Buna göre biri, tevbe olmadan ibadet edilmez. Çünkü günah kişiyi taat etmeye koymaz. Diğeri ise amel tevbesiz kabul olmaz. Çünkü Allah'a karşı tevbe borcunu yerine getirmeyen kulun, ibadeti makbul sayılmaz. Müellifin, tevbenin tehir edilmeden hemen yapılmasına gerekçe olarak gösterdiği bu iki sebep, Gazzâlî'nin *Minhâcü'l-âbidîn* adlı eserindeki tevbe bahsinde yer alan iki sebepten dolayı tevbe etmek gerekir¹⁷¹ görüşüyle aynıdır. Hatta müellifin konu bağlamında İmâm Gazzâlî'ye atıfta bulunarak, bu eserden şu sözleri naklettiği de görülmektedir.¹⁷²

“Günâh şomluğunda olana tevfik verilmez tâate

Ve gönlü kara olanı kığırmazlar hizmete

Teni necis olan yakîn gelmez münâcâta

Tonu çepel olan nice gelsin sohbeti

Ve dâyim âsî olanın eli değer mi ibâdete

Ve onun işi küfre erişir ve şekâvete”¹⁷³

Müellife göre tevbenin beş şartı vardır. Kişi tevbesinin sahîh olması için şu beş şartı eksiksiz yerine getirmelidir:

1. Günahın her türlüünden tevbe etmeli
2. Tevbeyi geri bozmamalı
3. Tevbe, ihtiyârla yani sîrf Allah'a tazim edip ve azabından korkarak olmalı
4. Devamlı diliyle istiğfar etmeli ve gönlüyle pişman olmalı artık günaha yaklaşmamalı
5. Kendisinde olan hakları sahibine iade etmeli ve helallik dilemelidir.

O, bu şartları yerine getiren kimsenin tevbesinin nasûh tevbesi olacağını söylemiş, bütün günahlardan arınarak anadan doğmuş gibi olacağını da ifade etmiştir.¹⁷⁴ Hz. Peygamber'in “Kulun işlediği günahdan pişmanlık duyması, Allah'a tam rücû' edip,

¹⁷¹ Gazzâlî, *Minhâcü'l-âbidîn (Abidler Yolu)*, trc. Yaman Arıkan, 6 Baskı (İstanbul: Uyanış Yayınları, 1980), 28-29.

¹⁷² İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 34b-35a.

¹⁷³ Detaylı bilgi için bk. Gazzâlî, *Minhâcü'l-âbidîn*, 28.

¹⁷⁴ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 35a.

sütün memeye dönmediği gibi, kişinin tekrar günaha dönmemesidir.”¹⁷⁵ şeklinde tanımladığı nasûh tevbesi ise hemen günahı terketmek, geçmişte olanlara pişman olmak, gelecekte günah işlememeğe karar vermek ve üzerinde bulunan bir hakkı sahibine ödemek¹⁷⁶ demektir.

Kutbüddinzâde’ye göre bir kimsenin, nefsim hevâ ve hevesi doğrultusunda hareket eder ve tevbe üzerinde durmaz gerekçesiyle tevbe etmemesi şeytanın bir vesvesesidir, böyle düşünmemek gerekir. Tevbenin bozulması hâlinde tekrarlamamak niyetiyle geri tevbe edilirse Hak Teâlâ tarafından kabul olacaktır. Bu hususta Hz. Süleyman’ın veziri Âsaf’ın işlediği bir günahı dolaylı olarak tevbe ettiği ancak tevbesini tutamadığı için kendisini zincire çektiği, bunun üzerine Allah Teala’nın kendisine vahiyle bildirdiği “geri tevbe eylesin geri tevbesini kabul edeyim” rivayetini ve Hz. Peygamber’in “İstiğfar eden kimse günde yetmiş kere de tevbesinden dönse günahı musır [ısrarcı, günahı ısrar eden] sayılmaz.”¹⁷⁷ ve “Sizin hayırlınız, günahı çok olduğu halde tevbe edendir.”¹⁷⁸ buyurduğunu aktarmıştır.¹⁷⁹

Günahın üç türünden bahseden müellif, bunlardan arınmak için nasıl tevbe edilmesi gerektiğini de bildirmiştir. Buna göre günahlardan biri vacibin terkidir ki tevbesi geri ödemekle; biri haram işler işlemektir ki tevbesi pişman olmak ve tekrar işlememekle; biri üzerinde başka birinin hakkı bulunmasıdır ki tevbesi hakkın iade edilmesiyle ve helalleşmekle olur. Günahın peşinden işlediğine keffaret olması için salih amelde bulunmak üzere Rasûlullah’ın (s.a.v) “Kötülükten sonra bir iyilik yap ki onu temizlesin”¹⁸⁰ buyurduğu nakledilmektedir. Başkasının hukukuyla alakalı olan günahın tevbesinin mümkün olmadığı durum hakkında ise bazı ulemanın yakınlarına kastedilen kişiden helallik dilemek bazen fitne ve fesada sebep olur, böyle bir durumda Allah’a yalvarmak ve o kişi için çok hayır işlemek gerekir görüşüne hâkim olduğunu bildirmiştir. Bu günahların tamamı için pişman olmak şarttır ve bu şart olmadan irşâd olmaz diyerek tevbe eden kişi hakkında meşâyihin şöyle dediğini nakletmiştir:¹⁸¹ Tevbe

¹⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I: 446.

¹⁷⁶ İbn Manzûr, "Nsh", 2: 617.

¹⁷⁷ Tirmizî, "Daavât" 119; Ebû Dâvud, "Salât", 361.

¹⁷⁸ Ebû Bekr Ahmed b. el- Hüseyin b. Ali Beyhâkî, *Şuâbü'l-imân*, thk. Abdulalî Abdülhamîd Hâmîd (Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 2003), 9: 327; Şehredâr b. Şîrûye Deylemî, *el-Firdevs bi mesûri'l-hitâb*, thk. Saïd b. Besyûnî Zağlûl (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1986), 2: 173.

¹⁷⁹ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 35b.

¹⁸⁰ Tirmizî, "Birr", 55; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 153, 158.

¹⁸¹ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 35b-36a.

eyleyen kişi gusletsin, elbisesini temizlesin ve bir halvet yere varsın, dört rekât namaz kılsın. Yüzünü yere vursun ve başını toprağa koysun, ağlayıp sızlasın ve günâhlarını bir bir ansın ve nefesine kızsın. Elini kaldırsın ve Allah’a, kendisini cömertliğinin hakkı için kabul edip suçunu bağışlaması, geçmiş günâhlarını affetmesi ve gelecek günahı muhafaza etmesi için yalvarsın. Bütün inananların bağışlanması için de Allah’tan af dilesin, peygambere salavât getirsin. Sonrasında ilim ve amelle meşgul olsun artık günâh işlemesin.¹⁸²

Ecelin yakın ve ölümün hak olduğunu hatırlatan müellif, bu sebeple tevbenin tehir edilmemesi ve günahı sakınılması yönünde ikazda bulunmuştur. Günahın evvelinin kasâvetten, âhîrinin ise şekâvetten olduğunu belirtmiş ve kasâvetin alâmeti olarak da şunları sıralamıştır: Günahı korkmamak, ibâdet etmemek, öğüt tutmamak, küçük bir günahı hafife almak ve tevbesinin kolay olduğunu düşünmek. Bu hususa dikkat çekmek için verdiği örnekleri de şu âyetlerle ilişkilendirmiştir:

- İblîs’in bir günahı dolayısıyla lanetlendiğine, “Kıyamet gününe kadar lânetlenmiş bulunmaktasın!” (el-Hicr 15/35)
- Bel’am b. Bâûrâ’nın¹⁸³ bir kez dünyaya meyletmesi sebebiyle red olunduğuna ilişkin “Şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan.” (El-A’râf 7/175)
- Belsîsâ’nın¹⁸⁴ bir kez zina ettiği için imansız kaldığı ve cehenneme girdiğine dair “İşte bu, zalimlerin cezasıdır.” (el-Haşr 59/17) manasındaki âyeti delil olarak göstermiştir.¹⁸⁵

Tevbe hakkında hiçbir günahın küçük görülmemesine değinen müellif, bunu da Kehmes b. Hasen¹⁸⁶ ve Hz. Âdem’in menkıbeleri üzerinden aktarmıştır.¹⁸⁷

---

¹⁸² İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 36a-36b.

¹⁸³ İyi bir mümin iken daha sonra Hz. Mûsâ ve kavmi aleyhine hile tertiplemediği için cezalandırıldığı rivayet edilen bu kişi hakkında detaylı bilgi için bk. Ömer Faruk Harman, “Bel’am b. Bâûrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992).

¹⁸⁴ Kaynaklarda Maide suresi 77 ile Haşr suresi 16. ayetlerde sözü edilen kişinin Bersîsâ olduğu söylenmektedir. Detaylı bilgi için bk. Mukatil b. Süleyman, *Tefsîru Mukatil b. Süleymân*, trc. Abdullah Mahmud Şehhate (Beyrut: Dâru İhyai’t-Turas, 1356), 2: 282.

¹⁸⁵ İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 36b.

¹⁸⁶ Detaylı bilgi için bk. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, “İSAM Kütüphanesi”, erişim: 17 Eylül 2021, <http://ktp2.isam.org.tr/pdfdkm/?blm=dosyabak&MaddeKodu=110750>.

¹⁸⁷ İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 36b-37a.

Müellifin, burada zikrettiğimiz tevhidden sonra kişiye evvel tevbenin lazım geldiği, tevbenin herkes için gerekli olduğu, tehir edilmemesi, şartları ve günahtan sakınılması yönündeki görüşleri sūfi gelenekteki tevbe anlayışıyla benzerlik göstermektedir.

2.2.2. İlim

“Bilgi” ve “bilim” karşılığında kullanılan “ilim”, “bir şeyi gerçek yönüyle kavramak, gerçeğe örtüşen kesin inanç (itikad)” biçiminde tarif edildiği gibi “bilgisizliğin karşıtı” olarak da tanımlanmıştır.¹⁸⁸ Tasavvuf terminolojisinde ilim kavramı genellikle mârifet kelimesiyle münasebeti bakımından anlam taşımış ve bilgi “mânevî aydınlanmaya yahut kesinlik tecrübesine (yakîn) yol açan bir nur” olarak tanımlanmıştır.¹⁸⁹

Kelâbâzî’ye göre ilim “Bir şeyin üzerindeki esrar perdesi kaldırdıktan sonra ortaya çıkan şeydir. Gönlün görmesi, görünen şeydeki şüphelerin ve akıldan geçen düşüncelerin ortadan kalkması ve gönlün gördüğünden emin olmasıdır.”¹⁹⁰

Gazzâlî ise ilmi, “Dünya ve âhiretle alakalı şeyleri, akıl ile alâkalı gerçekleri bilmektir.”¹⁹¹ diye tarif etmiştir.

Sûfilere göre ilim, zâhir ve bâtın olmak üzere iki çeşittir. Bunlardan zâhir ilmi tahsil etmekle ve telkinle yani kazanmakla elde edilir, bâtın ilmi ise riyâzet ve takva sonucu Allah’ın kuluna ihsan etmesiyle hasıl olur. Zâhir ilmi şeriat ilmi, bâtın ilmi ise hakikat ilmidir ve bu iki ilim ruh ve beden gibi birbirini tamamlamaktadır.¹⁹²

İlimlerin çok olduğunu ve hepsinin öğrenilmesinin farz olmadığını belirten Hücvîrî, “ilimlerden sadece şeriatla ilgisi olanları, alakaları nispetinde öğrenilmesi farzdır” diyerek ilmin, amelle beraber bulunması gerektiğini “ilimsiz amel, amel değildir” ve “amelsiz ilim, ilim değildir” şeklinde vurgulamıştır.¹⁹³

---

¹⁸⁸ İlhan Kutluer, “İlim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22: 106.

¹⁸⁹ Kutluer, “İlim”, 112.

¹⁹⁰ Kelâbâzî, *Bahru’l-fevâid*, 1: 149.

¹⁹¹ Gazzâlî, *İhyâ*, 1975, 3: 18.

¹⁹² Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu* (Ankara: Elif Matbaacılık, 1972), 123-124.

¹⁹³ Alî b. Osmân Cüllâbî Hücvîrî, *Keşfu’l-mahcûb: Hakikat Bilgisi*, trc. Süleyman Uludağ, 4. Baskı (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 77-78.

Kutbüddinzâde de eserinde “ilim” konusunu ele alarak ilim öğrenmenin önemi üzerinde durmuştur. Amel için kula öncelikle ilim öğrenmenin gerekli olduğunu bildirmiştir. “Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder.” (el-Mâide 5/27) âyetini delil göstererek amelin kabul olması için takvâ şarttır demiştir. Takvâyı, haşyet şeklinde tanımlayan müellif, “Kulları içinden ancak âlimler, Allah’tan (gereğince) korkar.” (el-Fâtır 35/28) âyetini de zikrederek haşyetin ilimle olacağını izah etmiştir.¹⁹⁴ Müellifimiz, Abdülkerîm el-Kuşeyrî’nin mürşidi Ebû Ali ed-Dekkâk gibi haşyeti, ilmin şartı¹⁹⁵ olarak görmüştür.

Müellif, ilimden asıl maksatın ilimlerin tamamı değil, vacip ilim olduğunu belirtmiştir. Ona göre bu ilim, kişiye farz olan ilimdir ki bunu “İlim talep etmek, erkek ve kadın her Müslümana farzdır.”¹⁹⁶ hadis-i şerifiyle beyan etmiştir. Buna göre hem bedenen hem de ruhen belli ve yeterli bir asgari olgunluğa erişen kimsenin, bâliğ olduğu vakitte kendisine vacip olan meselelerin ilmini talep etmesi ve sorup bilmesi farizadır. Bundan dolayı müellif, ilim öğrenip, bilmek gereklidir der. Ona göre bu öğrenilmesi gereken, farz olan ilim; itikad, şeriat ve sır şeklinde üç kısımdır. Bu ise müellifin ilim karşısında sadece zâhiri değil, batinî ilmi de kapsayacak bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Müellife göre itikad ilmi, Allah Teala’nın birliğini bilmek ve Kur’ân’daki hükmüne ve hadisin buyruğuna itikadın muhkem olması, küfürden ve bidatten emin olmaktır. Şeriat ilmi; taharet, salat, zekât, hac ve gaza gibi ilimleri öğrenmektir. Sır ilmi ise gönülle ilgili meseleleri bilmektir ve şu şekilde yedi kısımdır:

1. Tevekkül, rızık Allah’tan bilmektir.
2. İnâbet, Allah’a dönmektir.
3. Teslim, kendini Allah’a ısmarlamaktır.
4. Rıza, Allah’tan hayır ve şer ne gelirse razı olmaktır.
5. Sabır, Allah’ın belasına sabretmektir.
6. Şükür, Allah’ın nimetlerine şükretmektir.
7. İhlas, ameli Allah için etmektir.

---

¹⁹⁴ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 37a.

¹⁹⁵ Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi*, 217.

¹⁹⁶ İbn Mâce, “Mukaddime”, 17.

Müellif, bu batınî amellerin tamamını bilmek ve onlarla amel etmek “farz-ı lazımdır” der ve buna işaret olarak da şu âyetleri delil göstermiştir:¹⁹⁷

- “Ancak Allah’a güvenin.” (el-Mâide 5/23)
- “Rabbimize dönün, O'na teslim olun.” (ez-Zümer 39/54)
- “Bir de sabredin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.” (el-Enfâl 8/46)
- “O'na şükredin.” (el-Bakara 2/172)
- “Bütün varlığımla O'na yönel.” (el-Müzzemmil 73/8)

Burada zikrettiği batınî ameller mukabilinde sakınılması gereken yedi kısım meselenin bilinmesinin ve terk edilmesinin “farz-ı lazım” olduğunu, Allah Teâlâ’nın içkiyi ve zinayı nehyettiği gibi şunları nehyettiğini bildirmiştir:

1. Hubbu’-dünya, dünyayı sevmek.
2. Suht, Allah’tan gelene razı olmamak.
3. Tûl-i emel, uzağı endişe eylemek.
4. Ceza‘, sabırsızlık.
5. Küfrân-ı ni‘met, ni‘meti Allah’tan bilmemek.
6. Kibir, nefisini büyük görmek.
7. Riyâ, ameli halka göstermek ve demek.¹⁹⁸

Yine bu hususta İmam Gazzâlî’nin de şöyle dediğini nakletmiştir: Eğer bu ilimle amel etmezsen oruç, namaz gibi zahir amellerin kabul olmaz. Ve nice kişiler vardır, namazla ve oruçla meşgul olurlar farzdır diye. Zinayı ve içkiyi terk ederler, haramdır diye. Bu farzları hiç tutmazlar, bu haramları hiç terk etmezler. Ancak bunların hepsi Kur’ân’da bir buyruktur ve bir hükümdedir.¹⁹⁹

İlim hakkında İbrahim b. Edhem’in şöyle dediği nakledilmiştir: “Yola atılmış bir taş gördüm. Üzerinde şu yazı vardı: Beni çevir ve oku. Hemen taşın altını çevirdim, şöyle bir yazı gördüm: Sen ki, bildiğinle amel etmiyorsun, nasıl olur da bilmediğini öğrenmek istersin?”²⁰⁰

Kutbüddinzâde de ilim-amel ilişkisi bağlamında ilim öğrenmek vacip öğrendikten sonra onun gereğini yerine getirmek farz-ı lazımdır diyerek, uygulama

¹⁹⁷ İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 37b-38a.

¹⁹⁸ İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 38a.

¹⁹⁹ İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 38b.

²⁰⁰ Hücûrî, *Keşfu’l-mahcûb*, 78.

olmadan ilim talep etmenin kişiye fayda vermeyeceği, aksine zarar vereceği görüşündedir. Bu görüşü, gözün nuru ve canın râhatı ibadettir, ömrün hasılı ve dünyanın varlığı taattir ve eğer amelin olmazsa ilmin sana fayda vermez, bilki o ilim sana vebaldir ve onunla sana katî azâb olur şeklinde ifade etmiş ve zikrettiği şu âyet ve hadisle de desteklemiştir.²⁰¹ “Onun durumu köpeğin durumu gibidir” (el-A‘râf 7/176) ve “Kıyamet gününde en şiddetli azâba uğrayacak olan insan (amel etmediği için) ilmi kendisine fayda vermeyen âlimdir.”²⁰²

Kutbüddinzâde’nin burada zikrettiğimiz ilim konusundaki tasnifini, eserin konu tasnifinde de görmek mümkündür. Zira müellif, eserin ilk kısmını usûl-i kelâma ayırarak, burada itikâd ve şeriat ilmine dair meseleleri ele almış, ikinci kısmını ise ilm-i meşâyih konularına tahsis ederek, gönle taalluk eden meseleleri bilmek şeklinde ifade ettiği sır ilmini izah etmiştir.

2.2.3. Amel

Sözlükte iş, fiil, çalışma, çaba harcama gibi anlamlara gelen²⁰³ amel, “canlı bir varlığın gayeli olarak yaptığı iş”²⁰⁴ diye de tarif edilmekte ve bu yönüyle bilgisiz ve gayesiz olarak yapılan işleri kapsayan fiil kelimesinden daha özel bir mâna ifade etmektedir. Dinî literatürde ise “emir, tavsiye veya yasaklara konu olan, sonunda ceza ve mükâfat bulunan tutum ve davranış” olarak kullanılmaktadır.²⁰⁵

Kur’ân’ın ağırlıklı olarak üzerinde durduğu temel ve önemli konulardan biri olan amel-i salih ise “Allah’a ve ahirete iman ederek, O’nun bildirmiş olduğu hükümlere uygun olarak, ihlas ve iyi niyetle yapılan, Allah’ın rızasının olduğu her türlü hayırlı faaliyet”²⁰⁶ olarak tarif edilmektedir.

Ameller, zâhir ve bâtın olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Zâhirî ameller namaz, oruç, zekât ve hac gibi bedenle yapılan iş ve ibadetlerdir. Bâtınî ameller ise iman, tasdik,

---

²⁰¹ İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 39a.

²⁰² Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, 4: 110 (3824); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4: 90.

²⁰³ İbn Manzûr, 2: 516; Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu’l-basît fî tercemeti’l-Kâmûsi’l-muhît* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), 5: 4660; İbrahim Kâfi Dönmez, “İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi” (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997), 1: 126.

²⁰⁴ Râğıb el-İsfahânî, “Aml”, *el-Müfredât fî garîbi’l-Kur’ân* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1986), 587.

²⁰⁵ Süleyman Uludağ, “Amel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: 13.

²⁰⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1942), 3: 1740; 7: 4554.

ihlâs, tevekkül ve muhabbet gibi duygu ve düşüncede zuhur eden hâllerdir. Mutasavvıfların hal ve makam dedikleri hususlar genellikle bâtın ile ilgili olan amel ve hükümlerdir.²⁰⁷

Mutasavvıflara göre amel; şeriat ameli, tarikat ameli ve hakikat ameli şeklinde üç kısımdır. Bunlardan şeriat Allah'a kulluk etmen, tarikat O'nu kasd etmen (ibadeti Allah için yapman), hakikat ise O'nu müşahede etmendir.²⁰⁸

Zünnûn el-Mısrî'ye göre "İbadetin anahtarı tefekkürdür. İbadetli (yolda) olmanın alâmeti, hevâ, heves ve nefse muhalefettir. Nefse ve hevâyâ muhalefet, onun arzularını terk etmektir."²⁰⁹

Kelabazî'nin görüşüne göre amellerin mirası ve neticesi hâllerdir. Ameli sağlıklı olanlardan başkası bu hâllere vâris olamaz. Ameli sıhhatli hale getirmenin ilk şartı bunlara ait bilgileri öğrenmektir.²¹⁰

Kutbüddinzâde de mutasavvıflar gibi amelin bâtınî yönü üzerinde durmuştur. Eserinde amel bahsini mânileri, avâızları, âfetleri ve bevâisi şeklinde dört bâtta ele almıştır. Bu dört bâtta kişinin Allah'a hakkıyla kulluk görevini yerine getirebilmesi için dikkat etmesi gereken hususlara yer vermiş, bunların nasıl bertaraf edileceğine dair telkinlerde de bulunmuştur. Ona göre bunları bildikten ve giderdikten sonra kişide amel hâsıl olacaktır.²¹¹ Çünkü *Kütü'l-kulûb* adlı eserinde Ebû Tâlib el-Mekkî'nin de belirttiği gibi bir amel ancak onunla ilgili ilmi bilmekle sahih olacaktır.²¹² Burada amel bahsini, müellifin eserinde takip ettiği bâb sırasına göre alt başlıklar halinde inceleyeceğiz.

2.2.3.1. Amelin Mânileri

Sözlükte "mahrum etmek, vermemek, engel olmak" mânasındaki men' kökünden türeyen mâni' kelimesi, şer'î bir hükmün veya sebebinin gerçekleşmesini engelleyen vasıf ya da durum anlamında kullanılmaktadır.²¹³

---

²⁰⁷ Uludağ, "Amel", 3: 14-15.

²⁰⁸ Erginli, "Amel", 112.

²⁰⁹ Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi*, 239.

²¹⁰ Kelâbâzî, *Taarruf*, 131-132.

²¹¹ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 39b.

²¹² Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-kulûb: Sevgiliye Giden Yolda Kalplerin Azığı*, trc. Yakup Çiçek - Dilaver Selvi, 3. Baskı (İstanbul: Semerkand, 2004), 2: 14.

²¹³ Ferhat Koca, "Mâni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27: 573.

Allah'a kulluk eden bir insanın birçok engellerle kuşatıldığı görüşüne sahip olan Gazzâlî; dünya, insanlar, şeytan ve nefis olarak belirlediği dört engelin ibadetleri yerine getirmede kulun önüne geçtiğini ifade etmektedir. Bu engellerin en çetininin nefis olduğunu ve takva ile faydalı işlere doğru yönlendirilen nefsin artık heva ve heveslerin peşinden koşmayacağını belirtmiştir.²¹⁴

Kutbüddinzâde, yeri geldikçe nakillerde bulunduğu Gazzâlî ile aynı görüşü benimseyerek amelin dünya, halk, şeytan ve nefis olmak üzere dört mânisi²¹⁵ olduğunu bildirmiştir. Tasavvufî düşüncede dünya, “insanı Allah’dan uzaklaştıran ve gaflete düşüren her şey”²¹⁶ olarak tarif edilmektedir. Bu tanıma paralel olarak müellifimiz de insanı Allah’tan uzaklaştırdığı için dünya hakkında şunları söylemiştir: Dünya, evliyasının yolunu kestiği için Allah Teâlâ’nın; onu terk etmekte nice zahmetler çektiği için evliyasının; onu ihtiyar ettikleri, ahiret nimetlerinden mahrum kaldıkları için kafirlerin düşmanıdır. Dünya ve ahiret birbirinin zıddı olduğu için ikisi bir yerde bulunmaz ve ahiret dünyayı terketmekle, dünyanın terki ise mücerret ve zâhirden zahid olmakla hâsıl olur. Batında zahidlik ise varını dağıtmak, yoğunu istememek ve istemenin gönle sert gelmesidir.²¹⁷ Bu bağlamda Hücvirî de *Keşfu’l-mahcûb* isimli eserinde isteme hakkında “Hakk’dan yüz çevirip O’ndan başkasına yönelmektir. Kul, Hakk’dan yüz çevirdi mi, yüz çevirme mahallinde terkedilmesinden korkulur.” demiş ve sûfilerin istemeyi terketme hususundaki âdâbını “İmkân nispetinde Hak Teâlâ’dan başkasından bir şey istemezler. O’ndan başkasını istek ve dilek mahallinde görmezler.” şeklinde izâh etmiştir.²¹⁸ Burada müellif tarafından vurgulanan Hak dışındakilerden yüz çevirme ve bir şey istememe, Serî es-Sakatî’nin şu sözüyle benzerlik göstermektedir: “Kimseden bir şey isteme. Hiç kimseden bir şey alma. Yanında da (dünya adına) kimseye vereceğin bir şeyin olmasın; her hâlinle Allah’a güven.”²¹⁹

Mânilerin ikincisi halktır ki halka karışan ibadet etmez çünkü halk kişiyi azdırıcıdır, günaha teşvik edicidir ve düşmanlığa sevk edicidir. Bu sebeple halktan uzlet etmek gerektiğini bildiren müellif, bu hususta “Günah ve düşmanlık üzerine

²¹⁴ Gazzâlî, *Minhacü’l-âbidîn*, 39-137; Muhammed Akif Koç, *İlyas Nihani’nin Minhacü’l Abidin tercümesi: İnceleme ve metin* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2018), 34.

²¹⁵ Bu mâniler hakkında detaylı bilgi için bk. Gazzâlî, *Minhacü’l-âbidîn*, 39.

²¹⁶ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2002), 112.

²¹⁷ İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 39b-40a.

²¹⁸ Hücvirî, *Keşfu’l-mahcûb*, 418.

²¹⁹ Şihâbüddîn Ebû Hafs Ömer b. Muhammed Şihâbüddîn Sühreverdî, *Avârifü’l-ma’ârif (Tasavvufun Esasları)*, trc. Hasan Kâmil Yılmaz - İrfan Gündüz (İstanbul, 1989), 115.

yardımlaşmayın” (el-Mâide 5/2) âyetini ve “Muhacir, kötü şeyleri terkeden kimsedir.”²²⁰ hadisini nakletmiştir.²²¹ Tasavvufta uzlet, bir zâhidin veya sûfinin Allah’a daha fazla ve daha ihlâslı şekilde ibadet etmek için dünyevî işlerden kendini soyutlayarak bütün varlığıyla Hakk’a yönelmesi mânâsına gelmektedir.²²² Bu bağlamda müellif, insanlar arasına karışmak din ve dünya hâcetini gidermek için olmalı demiştir. Halka nasihat etmek, onlara dinlerini ve maslahatlarını öğretmek gerekli olduğundan âlimlerin ve meşâyihlerin halktan uzaklaşmaması gerektiğini ifade ederek, bizden halka menfaat olsun diye âriflerin ve ebdâlların halk arasında yürüdüğüne dikkat çekmiştir. Müridlerin uzleti hakkında ise şeyhleriyle sohbet etmeleri vaciptir, irşâd ve nasihata ihtiyaçları bulunduğu için lazımdır ki uzlet etmeyeler demiştir.²²³

Müellifin, burada üzerinde durduğu diğer bir husus ise insanların birbirini ziyaret etmesidir. Ona göre bunun iki şartla yerine getirilmesi hâlinde hayrı ve sevabı çoktur. Bu şartlardan biri ziyaretin sık olmaması, diğeri ise ziyaret sırasında riyadan, faydasız konuşmadan, gıybetten ve mâlâyanî söylemekten sakınılmasıdır. Bu şekilde uzlet hakkında bilgi verdikten sonra uzleti kolaylaştıracak şeyleri şöyle zikretmiştir: Devamlı ibadetle meşgul olmak, halktan beklentiyi kesmek ve insanlarla çok vakit geçirmenin zararlarını düşündürmektir. Yine burada kişinin kendi şerrinin kimseye değmemesi niyetiyle uzlet etmesi gerektiğini bildirmiş ve eğer halkın şerrinin kendine değmemesi niyetiyle uzlet edilirse bunun şeytanlık olduğunu vurgulamıştır.²²⁴ Buradaki uzlet vurgusu, Kuşeyrî’nin uzlet hakkındaki “Uzleti tercih eden kimse için hak olan şey, halktan ayrı yaşamaktan maksadın insanların şerrinden selamette olmak değil, insanların kendi şerrinden selamette bulunmalarına inanmasıdır.”²²⁵ görüşüyle paraleldir.

Üçüncü mâni şeytandır. Çünkü düşmandır, kıskançtır, şer üzerine yaratılmıştır ki sulh eylemeğe yaramazdır. Bu sebeple Hakk Teâlâ’nın “Çünkü şeytan, sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman sayın.” (Fâtır 35/6) buyurduğunu ifade eden müellif, ona karşı gafil olmamak, emin yürümek ve onu kahrelemek gerektiğini ve bunun da şu yedi şeyle olacağını bildirmiştir: Teavvüz (istiâze) ile Allah’a sığınmak, nefse karşı

---

²²⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4: 114.

²²¹ İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 40b.

²²² Süleyman Uludağ, “Uzlet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 256.

²²³ İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 40b-41a.

²²⁴ İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 41a-41b.

²²⁵ Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi*, 197.

mücâhede etmek, şeytanın hilelerini bilmek, onun vesvesesine mukayyed olmamak, dil ve gönül ile daima Allah'ı zikretmek, gönle attığı vesveseleri bilmek, bu vesveseleri defetmek şeklindedir. Ona göre vesveseyi bilmek ise hâtırın aslını ve aksâmını bilmekle olacaktır. Hâtırın; biri melek ve şeytandan gelen ilham ve vesvese biri de nefsin şehvete meylederek rahat istemesi şeklinde iki aslının bulunduğunu açıkladıktan sonra “hâtır-ı hak, hâtır-ı melek, hâtır-ı nefis ve hâtır-ı şeytan” şeklinde dört aksâmının olduğunu İmam Gazzâlî'den nakletmiştir. Bunlardan hâtır-ı hak kula kerâmet ve hüccet olmak için hayır olduğu gibi imtihan ve sınamak için şer de olur, hâtır-ı melek daima hayır, hâtır-ı nefis ve hâtır-ı şeytan daima şer ve azgınlık olur. Hâtırın şer ya da hayır olduğu ise gönle geldiğinde şeriat, sâlihler ve nefis terazisine koymak suretiyle fark edilebilecektir. Şeriat terazisinde muvâfık gelirse hayır, gelmezse şerdir. Şeriat terazisiyle bilinmediği takdirde salihler terazisine konulmalı, onlar işlemişse hayır, işlememişse şerdir. Bununla da bilinmezse nefis terazisine konulmalıdır ve nefis dilemezse hayır, dilerse ve meylederse şerdir. Ancak nefsin dilememesi Allah'tan korkmaktan dolayı ise hayır, değilse şerdir.²²⁶ Buna göre kişinin o anda yaşamış olduğu zevk ve tatlılık açısı, hâtırın rahmanî mi şeytanî mi olduğunu fark ettirecektir.

Mânilerin dördüncüsü ise nefistir. İbadetten menedenin kötü nefis (nefs-i emmâre) olduğunu bildiren müellif, sebebini nefis daima şer buyurucudur ve içeriden düşmandır şeklinde açıklayarak “Nefis aşırı derece kötülüğü emreder.” (Yûsuf 12/53) âyetini ve “En şiddetli düşmanın iki yanın arasındaki nefisindir.”²²⁷ hadisini dayanak olarak göstermiştir. Ona göre kişinin merkebi ve ibadetin aleti olduğu için nefsin işi müşküldür ve ıslâhı şunlarla olacaktır:

- 1) Verâ' ile hevâsını kırmak ve şeriat yüklerini yüklemek
- 2) Şehvetten menetmek
- 3) Allah'a sığınmak, inayet istemek ve daima tevfik dilemek
- 4) Günahtan menetmek, her türlü haramdan ve helâlin fazlasından sakınmak, takva ipini sağlam tutmaktır.²²⁸

Bu beyandan sonra takva olmadan amelın kabul olmayacağına dikkat çeken müellif, burada takvadan muradın; Rasûlullah'a uyup, dîne ziyan veren şeylerden korkmak değil, sakınmak olduğunu ve bu suretle nefsi himaye edeceği görüşünü

²²⁶ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 41b-43a.

²²⁷ Deylemî, *el-Firdevs bî mesûri'l-hitâb*, 3: 408 (5248).

²²⁸ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 43a.

vurgulamıştır. Takvanın, Gazzâlî'nin de bildirdiği²²⁹ gibi göz, kulak, dil, gönül ve karın şeklinde bütün azalara gerekli olduğuna değinmiş ve dilin takvasına dair de Gazzâlî'den dilin on beş âfetini aktarmıştır.²³⁰ Ona göre gönül, Allah'ın nazargâhıdır ve nazara layık olabilmek için temiz ve pak olmalıdır. Çünkü niyet haslığı gönülden kopar ve taatin kabul olması gönülden biter. Bu sebeple gönül salâhatli olursa geri kalan bütün azalar hep salâhatli olur diyerek Rasûlullah'ın da böyle buyurduğuna²³¹ işaret etmiştir. Gönül ten şehrinin kapıcısına benzeterek şöyle demiştir: Gönül ten şehrinin kapıcısıdır eğer kapıcısı selâmette olursa şehir saklanır, kapıcısı selâmette olmazsa hırsız ve harâmî gelir onu harâb eder.²³²

Netice itibariyle müellif, Allah Teâlâ'nın muhabbetini ve hoşnutluğunu isteyen kimsenin; ihtiyatlı davranmasını, güzel nazarla hareket etmesini ve iyi fikirli olmasını öğütlemektedir.²³³ Onun burada amelin mânileri olarak zikrettiği, İmâm Gazzâlî'nin de üzerinde durduğu dünya, halk, şeytan ve nefsin etkileri zühd, uzlet, zikir ve takva ile ortadan kaldırılabilir.²³⁴

2.2.3.2. Amelin Avâızları

Ârız ve ârıza kelimesinin çoğul şekli olan avâız (ârızalar) kelimesi sözlükte, “sonradan olan, sonradan ortaya çıkan şey” anlamına gelmektedir.²³⁵ Bir tasavvuf terimi olarak ârız, nefis ve şeytanın tesiriyle sâlikin kalbinde geçici olarak meydana gelen haldir. Ârızlar (avâız) sâlikin yolda karşılaştığı rızık, tehlike, kaza ve musibet gibi engelleri ifade etmektedir.²³⁶

Kutbüddinzâde, ibadetin mânilerinden başka ârızları olduğunu ve bunları gidermeden ibadet edilemeyeceğini bildirdiği dördüncü bâbta avâızları; rızık, ahtâr, kazâ ve musibet olarak belirtmiştir. Ona göre ibadetin kolaylıkla olması rızık yemeye

²²⁹ Gazzâlî, *Minhacü'l-âbidîn*, 82-135.

²³⁰ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 43b.

²³¹ Burada belirtilen hadis şöyledir: “...Bilin ki! Vücutta öyle bir et parçası vardır ki o, iyi (doğru ve düzgün) olursa bütün vücut iyi (doğru ve düzgün) olur; o bozulursa bütün vücut bozulur. Bilin ki! O, kalptir.” Buhârî, “İmân”, 39; Müslim, “Müsakât”, 107.

²³² İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 44a.

²³³ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 46a.

²³⁴ Burada bildirdiği zühd, uzlet, zikir ve takva seyr u sülûk esasları arasında zikredilmektedir. Detaylı bilgi için bk. Necmüddîn Kübrâ, *Usûl-i Aşere-Tasavvufî Hayat*, trc. Mustafa Kara, 2. Baskı (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1996), 38-68.

²³⁵ Mehmet Âkif Aydın, “Avâız”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4: 108.

²³⁶ Süleyman Uludağ, “Ârız”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: 358.

bağlıdır. Çünkü nefis merkep olduğu için rızık isteyecek ve onsuз menzile varmayacaktır. Dünyadan kendini soyutlayıp, hâlden kesildiğinde nefsin rızık elde etmek için ibadetten ferâgat etmek gerek şeklindeki düşüncesine tevekkül çare olacaktır. Bu durumu müellif şöyle açıklamıştır: Bilesin Allah Teâlâ rızıkına kefildir. Hiç eksiksiz sana kısmet olan sana ulaşır. Bunu kati surette bilesin, gönlünde vesvese ve telaş hiç olmasın. Zîrâ sen O'nun kulusun, hizmetle meşgul ol. O senin mevlandır, hacetini bitirir. Seni yaratan O'dur ve rızıkını veren O'dur. Akabinde Allah Teâlâ'nın rızık hususunda kendisine tevekkül edilmesini işaret ettiği âyetleri de şu şekilde sıralamıştır:²³⁷

- “Allah, (o yüce varlıktır) ki sizi yaratmış, sonra rızıklandırmıştır.” (er-Rûm 30/40)
- “Şüphesiz rızık veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır.” (ez-Zâriyât 51/58)
- “Yeryüzünde yürüyen her canlının rızıkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir.” (Hûd 11/6)
- “Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki bu vaad, sizin konuşmanız gibi kesin ve gerçektir.” (ez-Zâriyât 51/23)
- “Eğer müminler iseniz ancak Allah'a güvenin.” (el-Mâide 5/23)

Müellifin İmam Gazzâlî'den naklettiğine göre rızık; mezmûn, maksûm, be-mülk ve mev'ûd olmak üzere dört kısımdır. Bunlardan mezmûn yediğindir; maksûm sana kısmet olandır; memlûk mülkündür; mev'ûd Allah Teâlâ'nın müttakîlere helâlden vadettiği rızıktır. Burada bildirilen kısımların her birine tevekkülün vacip olduğu da vurgulanmıştır.²³⁸

İkinci engel olarak ele aldığı ahtârı, gönülden geçen düşünceler diye ifade eden müellif, ibadetin hâsıl olması için gönle gelen düşünceleri Allah'a teslim olmak suretiyle gidermek gerektiğini bildirmiştir. Bu durumu âhir ne olacaktır bilemezsin, bir şey gâh olur şer gibi görünür, âhir hayır olur ve bir şey hayır gibi görünür, sonu şer olur diyerek açıklamış, bu sebeple neticesini seni yaratana bırakasın ve rahat olasın şeklinde ifade ettikten sonra buna işaret olarak “Rabbimize dönün ve O'na teslim olun” (ez-Zümer 39/54) âyetini zikretmiştir.²³⁹

---

²³⁷ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 46a-46b.

²³⁸ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 47b.

²³⁹ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 47a-47b.

Kutbüddinzâde'ye göre üçüncü engel kazâdır ki ona razı olmak gerektir. Kazâyâ razı olmak şudur: Maruz kalınan belâ ve mihnet, cefâ ve zahmet, eksiklik ve yoksulluk karşısında hiç kızmadan, şikâyet etmeden şükür O'na, herhalde hüküm O'nundur demektir. Yoksa amel hep ziyan olur. Allah Teâlâ'ya verdiği hoşnutluklar içinde çokça şükretmek ve minnet etmek gerekir yoksa bunları giderir, geri alır.²⁴⁰

Müellifin dördüncü bildirdiği engel musibettir. O, uzlet eden, şeytanla muharebe ve nefisle mücahede eden kişinin birçok tasa, kaygıya maruz kaldığını ve musibetlere uğradığını belirtmiştir. Musibete, sabır ve tahammül gerektiğini vurgulamış ve bununla beraber “Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz” (el-Bakara 2/156) ve “Artık hüküm, yücelerin yücesi Allah'ındır” (el-Mü'min 40/12) demek gerektiğini hatırlatmıştır.²⁴¹

Kutbüddinzâde burada rızık, ahtâr, kazâ ve musibet olarak bildirdiği amelin arızalarının tevekkül, teslim, rıza ve sabır ile giderilebileceğini ifade etmiştir.

2.2.3.3. Amelin Âfetleri

Sözlükte “belâ, musibet, hastalık, kusur, genellikle isabet ettiği şeyi faydalı olmaktan çıkararak durum” gibi mânalara gelen âfet, islam ahlâkında insan nefsinin riya, kin, kıskançlık gibi kötü eğilimleri ile dış organların kötü fiil ve hareketleri hakkında kullanılmıştır. Bu kötülükler, ahlâk ve nasihat kitaplarında âriz oldukları meleke veya organlara göre “kalp, dil, kulak, göz, el, karın, cinsel organ ve ayaklar” şeklinde sekiz bölümde incelenmiştir.²⁴² Gazzâlî'ye göre tehlikesi en fazla, etkisi en çok, durumu en önemli ve ıslahı en zor olan organ kalptir.²⁴³

Hâkim et-Tirmizî, âfetler hakkında “Bir kimse beşerî sıfatlardaki âfetleri görmezse rubûbiyetin sıfatlarındaki latifeleri ve incelikleri nereden bilecek? Zira zâhirin bâtınla alâkası varır. Bir kimsenin bâtınsız olarak zâhirle alâkalanması imkansızdır.”²⁴⁴ demiştir.

Sûfilere göre “kişinin, dünyâ karşısındaki bağılılığın kendisi için bir âfet olduğunu kendisinin bilmesi, anlaması ve fark etmesi gerekir. Çünkü her bir kişinin

²⁴⁰ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 47b.

²⁴¹ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 48a.

²⁴² Mustafa Çağrı, “Âfet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: 398-399.

²⁴³ Gazzâlî, *Minhacü'l-âbidîn*, 90.

²⁴⁴ Hücûrî, *Keşfu'l-mahcûb*, 205.

dünyâsı, dünyâ olarak kişiyi etki altına alan âfetler ve bu âfetlerin ortadan kaldırılmasındaki ayrıntılı usûller birbirinden farklıdır. Bu yöndeki tedbir ve uygulamalar verâ, muhâsebe, mücâhede, zühd ve riyâzet noktasında kendini göstermektedir.”²⁴⁵

Kutbüddinzâde, beşinci bâbta amelin âfetlerinin altı nesne olduğunu ifade etmiş ve bunları detaylı olarak ele almıştır. Bu nesnelerin ilki olan ve “insanın hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için çalışması”²⁴⁶ şeklinde tarif edilen tûl-i emeli, uzun endişe eyleyip ölümü anmamaktır diye tanımlamıştır. Rasûlullah (s.a.v) tûl-i emel hakkında, “Ümmetim hakkında endişe ettiğim hususların en korkunç hevâ ve hevese uymak ve tûl-i emel (hırs)dir. Hevâyâ tabi olmak insanı hak yoldan sapıtır. Tûl-i emel ise âhireti unutturur.”²⁴⁷ buyurmuştur. Kutbüddinzâde de tûl-i emelin; ibadeti terk etmek, tevbeyi ertelemek, faydasız yerde fikrederek vaktin zayı olması ve gönle kasâvet olması şeklinde dört türlü ziyânı olacağını söylemiştir. Ona göre endişeyi kısaltmak (kasr-ı emel) ve ne derse inşâallahu teâlâ demek gerek ki bunun sekiz faydası vardır. Ancak şu yedi faydayı zikretmiştir.²⁴⁸

- 1) Ölüm yakındır, taat eder ve gafil yürümez.
- 2) Tevbeyi tez eder, geçmiş günahlardan arınır.
- 3) Günahı terk eder, artık işlemez.
- 4) Dünya talebini bırakır, gönlünü ahirete bağlar.
- 5) Allah’tan korkar, kimseyi incitmez.
- 6) İbadeti doğru eder.
- 7) Kıyamette hesabı az olur.

Âfetlerin ikincisi olarak ele aldığı haset için bir kimsenin bir nimete kavuşmasını dilememek ve insanlara karşı kötü niyet beslemek demiştir. Hasetin, kişinin ekser amelini harâb eylediğini ve kişiyi hatalara bıraktığını belirttikten sonra şu şekilde beş ziyânı olduğunu bildirmiştir:

- 1) Ameli ziyân olur zîrâ ateştir, ameli içten içe yakar.
- 2) Şerri, şeytan şerri gibidir.

---

²⁴⁵ Zafer Erginli, “Temel Tasavvuf Klasiklerinde Dünyâ Algısına Toplu Bir Bakış”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (01 Haziran 2006): 19-20.

²⁴⁶ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 274.

²⁴⁷ Buhârî, “Rikâk”, 4.

²⁴⁸ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 48b.

- 3) Zahmet çeker, faydasız yere.
- 4) Gönül gözü kör olur, Allah'ın buyruğunu fehmedemez.
- 5) Mahrum olur, hasetle bir şey başaramaz.

Kutbüddinzâde'ye göre bir kimsenin haseti terk etmesi ve insanlara hayır dilemesi gerek ki bunun beş menfaati vardır. Bu menfaatleri ameli kâr kalır, günahı az olur, nefsi rahat eder, anlayışlı olur ve maksatına ulaşır şeklinde sıralamıştır.²⁴⁹

Üçüncü âfet icâlettir²⁵⁰ ki müellif bu kavramı, aceleci davranmak diye tarif etmiştir. Bunun dört ziyanından şöyle bahsetmiştir:

- 1) Âbid kişi menzile hemen ermek için gece gündüz aceleci olur, mizâcın harab eder.
- 2) Kişi Allah'tan hâcet diler; hâceti hemen yerine gelmez ona melul olur, artık dilemez mahrum olur.
- 3) Kişi ona zulüm eylese kötü dua eder, bir Müslüman ondan helâk olur. Bazen sınırı geçer kendi dahî helâk olur. Çabucak bir söz söyler, hâtır yıkılır. Hatır yıkmak arş, kürsî yıkmaktan daha tehlikelidir.
- 4) Ve olur ki ya haram ya şüpheli bir yemek yer, ettiği amel kabul olmaz. Ve olur ki bevlin sonu henüz kesilmeden hemen abdest alır ve namazı abdestsiz kılar, namazı revâ olmaz ve vera'-ı gider.

Buna mukabil aceleci davranmadan, bir işi teenniyle yani temkinli ve ihtiyatlı davranarak işlemenin faydasını ise şu şekilde bildirmiştir: Hayır işlemekten kesilmez, hâceti kabul olur, helâktan emin olur ve namazı revâ olur, vera' ki sermayesidir bâki durur, gitmez.²⁵¹

Dördüncü âfet olan kibri, müellif şu şekilde tanımlamıştır: Kendini başkasından ya ilimle ya amelle ya dünyayla ya bir nesneyle ya bir hünerle daha üstün görmesidir. Kişiyi birden helâk edenin kibir olduğunu söyledikten sonra sebebini zararı ve âfeti geri kalan zarardan fazla olur şeklinde açıklamıştır. Buna ilave olarak eğer kibir ağır basar kişiye galip olursa ziyânının, dine ve itikâda olacağını ve kişiyi küfre eriştireceğini ifade etmiştir. Bu hususta İblîs'i örnek vererek, onun bu üçünden kafir olduğunu; artık geri

²⁴⁹ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 48b-49a.

²⁵⁰ Ucâlet şeklinde de ifade edilen bu kelime; acele, çabuk olma, acâlet gibi anlamlara gelmektedir. Detaylı bilgi için bk. "Ucâlet", *Kubbealti Lugati*, erişim: 26 Haziran 2021, <http://www.lugatim.com/s/UC%C3%82LET>.

²⁵¹ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 49a-49b.

dönmediğini söylemiştir. Hakk'tan mahrum kalmak, halktan aldanmış olmak, can hastalığı, dost ayrılığı, külli nifâk, cümle ayrılık, mutî' olmamak, hizmet etmediği, gönle girmedeği ve sevilmediği, dünyada hata ahirette cefa kibirdendir diyerek, kibrin âfetlerinin çok olduğunu ve ziyanının nihayetinin olmadığını tekrarlamıştır. Burada Hâtim-i Esam'ın kibir, hırs ve hasetten sakınılması ile ilgili sözünü nakletmiş, devamında büyüklük ve azametini Allah'a mahsus ve Onun sıfatı olduğuna dair şu hadis-i kudsiyi zikretmiştir: “Büyüklük ridamdır, izzet de izarımdır. Kim bu iki şeyde benimle niza ederse (cedelleşirse) ona azap veririm.”²⁵² Hülâsa olarak kibri terk etmek gerektiğini; onu terk etmenin bütün hünerlerden ve ibadet etmekten bin kez üstün olduğunu hatırlattıktan sonra Bâyezîd-i Bistâmî'nin “Allah'a ermek istersen kendini hor, hakir kıl”²⁵³ biçiminde hâtıftan gelen sesle ilgili hâdisesine atıfta bulunmuştur.²⁵⁴

Âfetlerin beşincisinin riyâ olduğunu bildiren müellif, sâfi ve karışık olmak üzere riyânın iki türünden bahsetmiştir. Bunlardan sâfi riyâyı, ameli halka göstermek; karışık riyâyı, ameli âhîret sevabı ve dünya maslahatı elde etmek için yapıldığı şeklinde izah etmiştir. Sâfi riyânın da şu beş musibetine değinmiştir: Ameli red olmak, ahirette rüsvâ olmak, cennete girememek, cehenneme girmek ve yetmiş yıl ibadet etse ve zahmet çekse bir riyâ sözle hepsi bir anda ziyan olur. Ayrıca müellif, riyâ hakkında Süfyân-ı Sevrî, Hasan-ı Basrî ve Râbia el-Adeviyye ile alakalı menkıbelere yer vererek ihlâsın gerekli olduğuna vurgu yapmıştır. Buradaki vurgu *er-Riâye* adlı eserinde Muhâsibî'nin, insanı riyaya götüren sebepleri çeşitli yönlerden irdelerken amacının, insanları ihlâslı amel yapmaya yönlendirmek olduğunu hatırlatmaktadır.²⁵⁵ Müellife göre de ihlâs; ameli eksiksiz Allah için etmek, halktan hiç medh-ü senâ istememek, dünya ve ahiret dilememek, halkın vücudu ve ademî katında bir olmaktır. Buna dair fakih Ebü'l-Leys Semerkandî'den kaynağına ulaşamadığımız “amel ederken çoban gibi ola, halk katında koyun gibi ola” sözünü nakletmiştir.²⁵⁶

Müellif, altıncı âfet olan ve “kendini beğenmeyi ifade eden”²⁵⁷ ucb kavramını, kişi kendini görmekte, amelini sâlih amel bilmekte ve iyi amel sanmaktır diye

²⁵² Müslim, “Birr”, 136; Ebû Dâvûd, “Libas”, 29.

²⁵³ Buna yakın bir rivâyet şöyledir: “Nefsini bırakta öyle gel” bk. Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi*, 470.

²⁵⁴ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 49b-50a.

²⁵⁵ Ebû Abdillâh Haris b. Esed Muhâsibî, *er-Riâye (Nefis Muhâsebesinin Temelleri)*, trc. Hülya Küçük - Filiz Şahin (İstanbul: İnsan Yayınları, 1988), 310-422.

²⁵⁶ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 50a-51a.

²⁵⁷ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 276.

tanımlamıştır. Ona göre bu kavramın, iki ziyanı vardır. Bu ziyanlardan biri ucuba kapılan bir kişi Allah'ın yardımını bulamaz ve helâk olur, diğeri ise kişinin ameli fâsid olur şeklinde ifade etmiştir. Cemî'-i enbiyânın ve evliyânın bir an ibadet etmekten ayrılmadığına, bir saat tâatten el çekip oturmadığına, İlâhî sana hakkınca ibadet etmedik ve gerekince amel işlemedik dediğine, amellerini yok hükmünde saydıklarına ve ibadetlerinin çoğuna itibâr etmediklerine dikkat çeken müellif; bunlara kıyasla kişiyi ne amelin olsun ki onu beğenirsin, iyi sanırsın? Ne bilirsin kabul olur? Ve amelin nice âfetleri var sen onlardan onu saklayabildin mi? diye düşünmeye sevk etmektedir. Burada Muâz b. Cebel'den naklettiği hadise göre sekiz nesne ile amel kabul olmaz, red olur ki bunlar arasında ucb da yer almaktadır.²⁵⁸ Bu hadisi işitenlere ise şöyle öğüt vermektedir: Necât ve felâh ancak Allah'ın rahmeti ve inâyetiyle olacağından; tâatten ayrılma, gece gündüz ağla, gaflet uykusundan uyan, nefsinle mücâhede eyle, riyâzet çek ve meşâyih eteğini sağlam tut ve yollarından çıkma. Ola ki helak olmayasın ve kurtulasın.²⁵⁹

Nitekim müellifin burada amelin âfetleri olarak bahsettiği tul-i emel, hased, icâlet, kibir, riyâ ve ucb nefsin sıfatlarıdır. Ona göre vücud kalesinde gizlenerek insana hükmetmeye çalışan nefsin, bu sıfatlarına muhalefet etmesi ve kusurlarını hatırd tutması kasr-ı emel, hasedi terk, teennî, kibri terk, ihlâs, mücâhede ve riyâzetle mümkün olacaktır.

2.2.3.4. Amelin Bevâisi

Bevâis, sözlükte sebep olan şey, sebep, yol açan gibi mânalara gelen bâis kelimesinin çoğuludur. İbnü'l-Arabî kurtuluş talebinde bulunan müminlerin seçkinlerinin takip ettiği Allah'a giden yolun dört kısım olduğunu ve bu kısımlardan biri olarak da bevâisi bildirmiştir.²⁶⁰

Gazzâlî'ye göre bevâis, insan nefsin hayra sevkedecek ona bu yolda şevk verecek, günah işlemekten de menedecek umut ve korkudur.²⁶¹

Kutbüddinzâde, bevâis kavramını kişinin tâat ve ibadete istekli olması şeklinde izâh eder. Nefsin ibadet ve tâatte tembel, mâsiyette rahatta ve cehalette kavî olduğunu ve bundan dolayı bevâisin bilmeden amel edemeyeceğini belirtmiştir. Bu sebeple nefse

²⁵⁸ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 51a-51b.

²⁵⁹ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 52a.

²⁶⁰ Ender Büyüközkara, "İbnü'l-Arabî ve Konevî'de Yaratma ve Dinamik Ahlâk", *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 36 (Aralık 2017): 280.

²⁶¹ Gazzâlî, *Minhacü'l-âbidîn*, 188.

mâsiyetten ve cehaletten menedecek “havf” ve ibadete teşvik edecek “recâ” gerektiğini ifade etmiş ve bu ikisiyle maksat hâsıl olur demiştir.²⁶² Müellifin buradaki ifadesi Vâsitî'nin korku ve ümit (havf ve recâ) hakkında şu sözünü hatırlatmaktadır: “Kul itaat hâlini bırakıp benlik sevdasına düşmesin diye nefsi bağlayan iki yulardır.”²⁶³

Tasavvufî bir terim olarak havf, Allah korkusu mânasına, recâ ise ümit etmek, ummak, Allah'tan ümit kesmemek gibi anlamlara gelmektedir. Kulun, Rabbinin lütfuna erişebilme isteği reca duygusunun ortaya çıkmasına neden olurken bunun tersi ise havf duygusuna neden olmaktadır. Her iki duygu arasında orta yolu bulup aşıraya kaçmamak kulun temel görevidir.²⁶⁴ Bu iki duygu birbirinin tamamlayıcısı olup, bir kişide aynı oranlarda bulunmalıdır.

Kutbüddinzâde, bu kavramlardan havfı Allah'ın azâbından korkmak, recâyı ise Allah'ın fazlını ve rahmetini ummak olarak izâh etmiştir. Korkmanın hâtırla ilgili olduğunu, ancak hâtırın kişinin elinde olmadığını söylemiştir. Onun korkması için kişinin elinde olan şu dört şeyi zikretmiştir: Nefse, ibret alması için İblîs'in ve Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. Mûsâ, Hz. Dâvud ve Hz. Yûnus'un menkıbesi üzerinden Allah'tan korkmaz ve utanmaz mısın? Mâsiyetler işler ve ibadet etmezsin diye sormak gerektiğini, Allah Teâlâ'nın gazabının katî olduğunu ve kudret sahibi olarak dilediği vakitte uygulayacağını, cehennemın sıfatını ve cehennem ehlinin hâllerini bildirmek gerektiğini zikretmiştir.²⁶⁵

Recâ hakkında meşâyihin şöyle dediğini nakleder: Recâ, kişiye eğer Allah Teâlâ'nın fazlında tereddüdü olursa farzdır. Ve eğer itikadı muhkem olursa müstehabdır. Yine havf gibi recânın da kişinin kendi elinde olmadığını, gönülle ilgili olduğunu ifade eden müellif, recânın hâsıl olması için şu dört sebebi işlemek gerektiğini bildirmiştir: Kişi nefesine Allah'ın; kendini lütfundan yarattığını ve vücuda getirdiğini, çok sevap vaat ettiğini ve ona amelle layık olamayacağını, kendisine ne kadar lütf ve ihsanda bulunduğunu, rahmetinin gazabının önüne geçtiğini ve kereminin sınırının olmadığını söylemelidir. Böylece nefis bu lütufları hiç amelsiz verenin Allah olduğunu bilecektir.²⁶⁶

---

²⁶² İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 52a.

²⁶³ Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi*, 219.

²⁶⁴ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Anka Yayınları, 2004), 396.

²⁶⁵ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 52b-53b.

²⁶⁶ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 54b.

Mekhûl en-Neseffî'ye göre havf, recâ ve muhabbet ibadetin birbirinden ayrılmaz üç şartıdır. Bu bağlamda Allah'a, her üçüyle birlikte kulluk edenin tevhid ehli olduğunu bildirmiştir.²⁶⁷

Mekkî, korku ile umudun iç içe olduğunu şöyle ifade etmiştir: “Recâ, korkanların rahatlama sebebidir. Bundan dolayı Araplar, recâyı havf olarak isimlendirirler. Çünkü havf ve recâ birbirinden uzaklaştırılamayan iki vasıftır.”²⁶⁸

Kutbüddinzâde de bir kişide havf ve recânın birbirini tamamlayacak şekilde birlikte bulunması gerektiği görüşündedir. Buraya kadar havf ve recâ hakkında dediklerinin de nefse söylenmesi hâlinde nefsin diler dilemez ibâdet edeceğini ve ister istemez tâbi olacağını belirtmiştir. Bunun iyi anlaşılması için nefsin harun bir ata benzediğini ve onun kamçısının havf, arpasının recâ olduğunu bildirmiştir.²⁶⁹ Bu şekilde havfın kamçı olmasına dair Ebu Hafs'ın benzer yaklaşımı ise şöyledir: “Havf Allah'ın kamçısıdır. Onunla kapısından kaçır serkeşleri yola getirir.”²⁷⁰

2.2.4. Şeyh

Sözlükte “yaşlı kimse” anlamına gelen şeyh kelimesinin çoğulu şüyûh ve meşâyihdir.²⁷¹ Tasavvufta velî, pîr, mürşid ve üstadla eş anlamlı kullanılan şeyh, “bir tarikata intisap ederek seyr u sülûkünü tamamlayan ve şeriat, tarikat, hakikat ilimlerinde yüksek dereceye ulaşan kimse” olarak “tâliplere doğru yolu gösteren ve onları irşad eden kimsedir.”²⁷²

Kâşânî'nin şeyh tanımı şöyledir: “şeriat, tarikat, hakikat ilimlerinde derin bilgiye sahip olan, nefis hastalıklarını, âfetlerini, bela ve sıkıntılarını bilen, bunların deva ve şifalarından haberdar olan ve bu hastalıklara yakalananları tedavi edip şifaya kavuşturabilecek gücü olan insan-ı kamildir.”²⁷³

---

²⁶⁷ Mekkî, *Kûtu'l-kulûb*, 2: 456.

²⁶⁸ Mekkî, *Kûtu'l-kulûb*, 2: 332.

²⁶⁹ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 55b.

²⁷⁰ Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi*, 217.

²⁷¹ Mütercim Âsım Efendi, 1: 547.

²⁷² Hasan Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 10. Baskı (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004), 185-186; Reşat Öngören, “Şeyh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 50.

²⁷³ Abdürrezzak Kâşânî, *Istulâhâtu's-sûfiyye* (Kahire: Dâru'l-menâr, 1992), 154.

Nefsin ve şeytanın hilelerinden kurtulmak isteyen müridin²⁷⁴ seyr u sülûkunu tamamlamaya kadar şeyhin denetimi altında bulunması şart koşulmuş ve hayatta olan bir şeyh tarafından eğitilmesi esas kılınmıştır. Tasavvuf kaynaklarında bir şeyhte bulunması gereken temel niteliklere ve müridin şeyhine karşı riayet etmesi gereken edeplere yer verilmiştir.²⁷⁵

Tasavvuf geleneğindeki “bir şeyhten edep öğrenmek, mürid üzerine vaciptir. Üstadı olmayan mürid ebediyen felâh bulmaz.” görüşünü Ebû Ali Dekkâk şu ifadesiyle daha anlaşılır kılmıştır: “yetiştireni ve dikenini olmadan kendi kendine ve hudâî-nabit olarak biten bir ağaç, yaprak açar fakat meyve vermez. Nefes nefese ve tedricî bir surette tarîkatın âdâbını öğretecek bir üstada sahip olmayan müridin durumu da böyledir. Bu şekildeki mürid, heva ve hevesine kapılarak başka bir kurtuluş yolu bulamaz.”²⁷⁶

Kutbüddinzâde, yedinci bâbta şeyh tutunmak (bağlanmak) bahsini müstakil olarak ele almıştır. Bu kısımda bir şeyhe bağlanmanın gerekliliğine, şeyhin vasıflarına, müridin şeyhe karşı âdâbına ve şeyh üzerindeki haklarına değinmiştir. Müellif, şeyh kelimesiyle beraber üstâd kelimesini de kullanmıştır. Bir şeyhe bağlanmanın ve üstâd edinmenin gerekli olduğuna dair şu âyet-i kerîmeleri ve hadis-i şerifleri delil göstermiştir:

- “Ey iman edenler! Allah'tan korkun. O'na yaklaşmaya yol arayın.” (el-Mâide 5/35)
- “Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun.” (Tevbe 19/119)
- “Allah Teâlâ, yaşından ötürü bir ihtiyara saygı gösteren gence, yaşlılığında hizmet edecek kimseler lutfeder.”²⁷⁷
- “Ashâbım yıldızlar gibidir. Hangisine tâbi olsanız hidayete erersiniz.”²⁷⁸

Buradan hareketle bir şeyhe bağlanmadan yapılan amelin itibarının olmadığına vurgu yapmış ve meşâyihin, bir kimse en yüksek mertebeye erişse, yüksek makama

---

²⁷⁴ Tasavvufî ıstılahta mürid, “Allah’a vuslatı arzu eden, bir başka deyişle, Allah’ın ahlakıyla ahlâklanmak isteyen ve bu olgunluğun eğitimini verecek bir şeyhe (veya mürşide) bağlanan (öğrenci olarak kaydını yaptıran, bey’at eden) kişi” anlamında kullanılmaktadır. Detaylı bilgi için bk. Cebecioğlu, 189.

²⁷⁵ Öngören, “Şeyh”, 39: 50.

²⁷⁶ Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi*, 483.

²⁷⁷ Tirmizî, “Birr”, 75.

²⁷⁸ Beyhakî, *el-Medhal*, 164.

çıkırsa ve gayb ona mâlum olsa, bütün hicâblar ona açılsa bile bir şeyhi yoksa bundan hiçbir fayda elde edemez. Bütün ilimleri okusa, herkesle sohbet etse bile kendisinden terbiye ve feyiz alacağı bir şeyhi yoksa ondan fayda gelmez dediğini nakletmiştir. Bu hususta Bâyezîd-i Bistâmî'nin “Şeyhi (üstâdı) olmayanın şeyhi (mürşidi) şeytandır.”²⁷⁹ ve kaynağına ulaşamadığımız Ebû Amr Dimeşkî'nin “Kim ki meşâyihden edeplenmese ne Kur'ân'la edeplenir ne sünette” sözüne de atıfta bulunmuştur. Ona göre akılla malûmdur ki kişinin şeyhi olmayınca yol varılmaz. Çünkü bir kişi korkulu ve haramisi çok bilmediği bir yola girer olsa onu haramiden kurtarır yoldaş ve yol bilir. Kılavuz olmayınca o yol, varıp menzile ermez. Mürid dahi öyledir. Ahiret yolunun haramisi şeytandır. Ondandır saklayıcı şeyhtir. O yolun kılavuzu üstâddır. Onlarsız yol varılmaz ve menzile erilmez. Mürşîd eteğini sağlam tutmalı çünkü çalışarak kendi kendine yetemez.²⁸⁰

Müellif, bu sözlerden hareketle ölmüş kişiyle ebdâl olanı şeyh edinmenin fayda sağlamayacağını belirtmiş ve bunun sebebinin de irşâd etmek ve kılavuzluk etmek ellerinden gelmez diyerek açıklamış, ancak bunlara muhib olalar demiştir. Ayrıca Niyâzî Mısırî'nin şu ikâzını der-kenârda nakletmiştir:

“Her mürşide dil verme kim yolunu sarpa uğratarı.

Mürşidi kâmil olanın gayet yolu âsân imiş”²⁸¹

Kutbüddinzâde, Allah'a kavuşmak için gerçek bir mürşide bağlanmanın ve üstâd edinmenin gerekliliği üzerinde durmuş ve şeriat üzere olan, tarikat yoluna giren ve menzilleri bilen kişiyi üstâd edinmek gerektiğini bildirmiştir. O, bizim üstâdımız gibi vurgusunda bulunarak irşâda yarar bir şeyhin vasıflarını şu şekilde sıralamıştır: Dünyâyı terk eder, ona meyletmez. Halktan uzlet eder, onlara karışmaz. Ve sürekli Allah'a yönelir hiç üşenmez. Ve gece gündüz Hakk'a gönül bağlar hiç usanmaz. Âlim olur câhil olmaz. Âkil olur gâfil olmaz. Zâhid olur harîs olmaz. Halîm olur hiddetli olmaz. Ârif olur selîm olur güzel huylu olur tatlı sözlü olur. Söz sahibi olur nasîhat eyler hiçbir şey ummadan. Ve mürîdi irşâd eder, hiç ulûluk istemedi. Bilki hâlis muhlis Hakk için eder,

---

²⁷⁹ Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi*, 483.

²⁸⁰ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 56a.

²⁸¹ Kara, *Niyazî-i Mısırî*, 96.

ettiğini; riyâsız, Allah için işlediğin. Beylerden kaçır; ulûlardan, zenginlerden tedirgin olur. Bid‘at üzere olmaz, sünnî olur. Şeytâna uymaz, rahmâni olur.²⁸²

Burada bildirdiği vasıflarda bir şeyh edinenleri, ona mürid olup Allah’ın rızasını kazanmak gayesi dışında bir kazanç elde etmeyi ummamaları yönünde ikâz ederek, müridin şeyhe karşı riayet etmesi gereken edeplerin şunlar olduğunu bildirmiştir: Ona tabi ol, gece gündüz samimiyetle hizmetinde bulun ve Allah’tan utanır gibi ondan utan, kapısından bir saat ayrılma, itaatinden bir nefes çekilme, ne derse razı ol, ne buyurursa mutî‘ ol. Müellif, burada bildirdiği mutî‘ olmaya dair Hz. İsmail’in (a.s.) menkıbesini örnek göstererek “Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun” (es-Sâffât 37/102) ve “Biz, oğluna bedel ona büyük bir kurban verdik” (es-Sâffât 37/107) âyetinde dediği oluver diyerek, şeyhe sen dahi mutî‘ ol ki ateşe girdirse hiç endişe etme, ateş seni yakmaz demiştir.²⁸³

Devamında uyulması gereken edepleri vasiyyet olarak şu şekilde bildirmiştir: Şeyh katında gülme, çirken söz söyleme, izni olmadan onun huzurunda konuşma. Şeyh ne işlerse hayır bil ne söylerse sevaptır de. Onda sana ters gelen bir şey gördüğünde ona münkir olma ve hayra tevîl et. Sırrını gizleme ve ne vaki olursa ona söyle. Şeyhin elbisesini giyme, yerine oturma, ondan sonra eşini alma. Başka kimseyi senden fazla terbiye ederse haset etme ve fazla hürmet ederse melul olma, sen dahi hürmet et ve ona güzel hizmet et. Burada bildirdiklerinin gerçek mürid olana vacip olduğunu da belirtmiştir.²⁸⁴ Sufilere göre müridlerin mürşidlerine karşı koruyacakları edeb, edeplerin en önemlilerindedir.²⁸⁵

Müellif, meşâyihden nakille gerçek müridler ve doğru muhiblerin şeyh üzerindeki hakkına dair şefkati atanın oğluna şefkati gibi olmalı demiş ve akabinde şunları sıralamıştır:

- Müridin devamlı abdestli olmasını
- Devamlı zikirle meşgul olmasını hem dille hem de gönülle

---

²⁸² İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 56b.

²⁸³ İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 56b-57a; Müridin edepleri hakkında daha fazla bilgi için bk. Şihâbüddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed Şihâbüddin Sühreverdî, *Avârifü’l-ma’ârif (Gerçek Tasavvuf)*, trc. Dilaver Selvi, 8. Baskı (İstanbul: Semerkand, 2011), 520-535.

²⁸⁴ İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 57b.

²⁸⁵ Sühreverdî, *Avârifü’l-ma’ârif*, 520.

- Şeriatın edeblerine uymasını, beş vakit namazı erkânı, vâcibi, sünneti, adabıyla vaktinde ve cemaatle kılmasını, oruç tutmasını ve ruhsatı terk etmesini
- Endişeyi terk etmesini ve Allah'tan belâ, zahmet, sıkıntı ve musibet olarak ne gelirse gelsin teslim olup, boyun eğmesini
- Güzel huyları tercih edip, çirkin huyları terk etmesini ve edebinin güzel, terbiyesinin yumuşak olmasını
- Dünyayı terk etmesini ve Hakk'a yüz tutmasını buyurmalıdır.
- Mürîde önce güç buyurmamalı, daima nasîhat etmeli ve hürmet etmelidir.
- Şeyh, mürid hakkında taksîrlik etmeye ve onu menzillere ve makamlara ulaştıra ve onu Hakk Teâlâ ile biliştire ve işini tamam edivere.²⁸⁶

2.2.5. Hırka

Hırka, “kumaş parçası, yamalık, yamalı ve eski elbise”²⁸⁷ demektir. Hırka yerine yamamak anlamındaki rak‘a kökünden türetilen murakka‘ kelimesi de kullanılmaktadır.²⁸⁸ Tasavvufî istilahta hırka, müridin şeyhinin elinden giydiği elbise olup, onun emrine teslim olmasının bir nişânesidir.²⁸⁹

Murakka‘a ve yamalı elbise giymek mutasavvıfların şîârıdır²⁹⁰ diyen Hucvîrî, tasavvuf yolunun büyüklerinin, hırka ile süslenmeyi ve bezenmeyi müridlerine emrettiklerini, kendilerinin de aynı şeyi yaptıklarını ve bu sayede halk arasında bir alâmet sahibi olmak ve bu alâmete göre halkın kendilerini denetlemelerini sağladıklarını ifade etmiştir. Ona göre hırka, herkes için iyi hal sahibi olmanın alameti ve kurtuluşa ermenin sebebidir.²⁹¹

Sühreverdî'ye göre hırka sohbet yoluna girişin ilk basamağı, sohbet ise asıl maksattır. O, müridin giydiği hırkada şeyhiyle bir bey'atleşme mânâsı taşıdığını ve bu şekilde dünyevî ve uhrevî bütün işlerde mürşidin hakemliğini kabul ettiğini, hüküm ve tasarrufu altına girdiğini belirtmiştir.²⁹²

²⁸⁶ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 57b-58a.

²⁸⁷ İbn Manzûr, "Hrk", 10: 73.

²⁸⁸ Mütercim Âsım Efendi, "rak' ", 4: 3352.

²⁸⁹ Kâşânî, *Istulâhâtu's-sûfiyye*, 30.

²⁹⁰ Hücivîrî, *Keşfu'l-mahcûb*, 106.

²⁹¹ Hücivîrî, *Keşfu'l-mahcûb*, 109.

²⁹² Sühreverdî, *Avârifü'l-ma'ârif*, 118-119.

Hücvîrî, sūfînin gönlünü başka şeylerle meşğul etmemesi ve hafif olması sebebiyle bu elbiseyi edindiğini, elbise ve hırkanın bir yeri yırtıldığında, her seferinde üzerine yama dikilmesinin esas olduğunu beyan etmiştir.²⁹³ Ona göre safvet, fakr ve tarikat makamlarının tümünü kendisinde toplayan hırkadan çıkmak ve uzaklaşmak, her şeyden uzaklaşmak demektir.²⁹⁴

İslam'ın ilk iki asırda âbidlerin ve zâhidlerin abâ ve sūf gibi kalın ve kaba elbiseler giydiği, hicri üçüncü asırdan itibaren sūfîlerin zühd ve takvâ sembolü olarak hırka giymeye başladığı bilinmektedir. İlk defa hırka giydiği ve müridlerine de giydirdiği kabul edilen Ebû Bekir Şiblî'den sonra sūfîlar arasında yaygınlaşan hırka, şekil bakımından zamana, mekâna ve tarikatlara göre değişiklik göstermiştir.²⁹⁵

Hırka çeşitleri, işlev yönüyle irade ve teberrük şeklinde ikiye ayrılmıştır. Bunlardan irade hırkası mürid olan kimselere, teberrük hırkası tasavvufa ilgi duyan ancak henüz bir tarikata intisap etmemiş kimselere giydirilen hırkadır.²⁹⁶ Bu şekilde bir tasnif yapılırsa da hırkanın asıl itibari ile tek olduğu ifade edilmiştir. Bu görüş üzerinde hırkanın “kendisine tutunularak kurtuluşa ulaşılan bir kulp” olarak tavsif edilmesi etkili olmuştur.²⁹⁷

Hırkanın, şekillerine göre abâ, kisâ, fûta, hülle, bürde ferecî, bürde tennure, delk haydariyye gibi isimlerle anıldığı, giyilmesinde bazı kuralların ve âdabın bulunduğu, renk bakımından kiri belli etmemesi ve siyah gibi yas rengi olmaması sebebiyle genellikle mavi olmasının tercih edildiği ancak yeşil hırkanın da yaygın olduğu, beyaz, siyah, kıvıll gibi renkte hırkaların da tercih edildiği ifade edilmektedir.²⁹⁸

Kutbüddinzâde, sekizinci bâbta hırka giyme bahsini ele almış ve konuya meşâyih elbisesini giymenin ve fakir giysisi edinmenin aslını ve hakikatini bildireceğini ifade ederek başlamıştır. Konuyu işlerken çoğunlukla ton kelimesini kullansada hırka, fakir kisveti, libâs, abâ gibi kelimeleri de kullandığı görülmektedir. Sözlükte “elbise, kılık

---

²⁹³ Hücvîrî, *Keşfu'l-mahcûb*, 110.

²⁹⁴ Hücvîrî, *Keşfu'l-mahcûb*, 116.

²⁹⁵ Süleyman Uludağ, “Hırka”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17: 373.

²⁹⁶ Sühreverdî, *Avârifü'l-ma'ârif*, 124; Uludağ, “Hırka”, 17: 373.

²⁹⁷ Tahir Uluç, *Tasavvuf Geleneğinde Hırka Giymek ve Giydirmek* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2001), 56.

²⁹⁸ Uludağ, “Hırka”, 17: 373-374.

kıyâfet” anlamına gelen ton (don) kelimesi,²⁹⁹ tasavvufî bir ıstılah olarak “görünüş, kılık”³⁰⁰ şeklinde kullanılmaktadır.

Müellife göre elbise giymek zâhir ve bâtın olmak üzere iki türdür. Zâhiri elbisenin ten elbisesi olduğunu, bâtınî elbisenin ise gönül elbisesi olduğunu belirtmiştir. Zâhiri elbisenin; avreti örtmek, ısıdan ve soğuktan sakınmak, halk arasında zînet olmak üzere üç çeşit olduğunu bildirmiş ve bu elbiselerin giyilmesine delil olarak da şu âyetleri zikretmiştir.³⁰¹

- 1) “Ey Âdem oğulları! Her secde ettiğinizde güzel elbiselerinizi giyin” (el-A‘râf 7/31) ve “Ey Ademoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi yarattık.” (el-A‘râf 7/26)
- 2) “Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar yarattı.” (en-Nahl 16/81) ve “Süslenecek elbise yarattık” (el- A‘râf 7/26)
- 3) “De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı?” (el-A‘râf 7/32)

Müellif, giymek isteyen bunu tercih etsin diyerek bunlar arasından sıcaktan ve soğuktan korumak için olan elbisenin hem elbise hem de zînet olması sebebiyle tercih edilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Halk arasında giyilen zînet elbisesi hakkında da eğer kibirlenmek için olmazsa revâdır, amma bunu giymek vacip değildir belki terk-i sünnettir demiştir. Bu hususta Hz. Peygamber’in şu hadisini nakleder: “Her kim gücü yettiği halde Allah için tevazu göstererek güzel bir elbise giymeyi terk ederse Allah ona cennet elbiseleri giydirebilir.”³⁰² Bu elbiseyi giymek caiz, diğer ikisini giymek ise vaciptir der.³⁰³

Kutbüddinzâde, bâtın elbisenin takvâ ve güzel ahlâk olmak üzere iki tür olduğunu söyledikten sonra takvâ elbisesinin, haramdan saklanmak ve günahahtan ağlamak olduğunu bildirmiştir. Bu elbisenin “Takvâ elbisesi... İşte o daha hayırlıdır.” (el-A‘râf 7/26) âyetiyle sabit olduğunu vurgulayarak dünya ve ahiret ayıplarını örtmesi sebebiyle bütün elbiselerden üstün olduğunu ifade etmiştir. Güzel huylar ve salih

²⁹⁹ Ömer Asım Aksoy - Dehri Dilçin, “don (ton)”, *Tarama Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009), 2: 1211.

³⁰⁰ İlhan Ayverdi, "don", *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2010), 299.

³⁰¹ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 58a-58b.

³⁰² Tirmizî, “Sıfâtu'l-kıyâme”, 39 (2481); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2: 338-339.

³⁰³ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 58b.

ameller elbisesi diye tarif ettiği güzel ahlâk elbisesinin ise “(Resûlüm!) Sen af yolunu tut” (el-A‘râf 7/199) âyetiyle sabit olduğuna işaret ederek, zulmedeni affetmek ve sıla-i rahim, haram yere bakmamak, dili mâlâyânî ve kendini gerekmez sözlerden saklamak gibi güzel ve iyi hasletlere emr-i bi'l-marûf buyurmak gerektiğini belirtmiştir. Burada zikrettiği âyetin devamındaki “Cahillerden yüz çevir” (el-A‘râf 7/199) hitabına da işaret ederek güzel ahlâk bu nesnelere der. Müellife göre meşâyih elbisesinden murat ve fakir giysisinden maksat, takva elbisesi ve güzel ahlâk elbisesidir. Çünkü Allah Teâlâ “Takvâ elbisesi (...) İşte o daha hayırlıdır.” âyetiyle takva elbisesinin geri kalan elbiselerden fazîletli olduğunu belirtmiştir. Buna dair atıfta bulunduğu diğer âyet ve hadisler şöyledir:³⁰⁴

- “Ancak Allah takvâ sahiplerinden kabul eder.” (el-Mâide 5/27)
- “(O gün) cennet, takvâ sahiplerine yaklaştırılır.” (eş-Şuarâ 26/90)
- “Takvadan ayrılma. Takva gerçekten bütün hayırları içinde toplayan bir şeydir.”³⁰⁵
- “Mekârim-i ahlâk cennet ehli amellerindedir.”³⁰⁶
- “Nerede olursan ol, Allah’a karşı sorumluluğunun bilincinde ol! Kötülüğün peşinden iyi bir şey yap ki onu yok etsin. İnsanlara da güzel ahlâka uygun biçimde davran!”³⁰⁷
- Hz. Ali’den de “İnsanların dünyada efendisi cömertler, ahirette ise takva sahipleridir”³⁰⁸ sözünü nakletmiştir.

Kutbüddinzâde’ye göre bu buyrukları gören ve bu işaretleri bilen meşâyih, bu iki elbiseyi ihtiyar edip, bu iki libâsı giymiştir. Ona göre hakikat-ı dervişlik ve dost-ı şeyhlik, takvayladır ve güzel ahlâklardır. Bundan sonra meşâyihin Allah’ın emrini tutmaya ve takva hasıl etmeye koştuklarını vurgulamış ve Hz. Peygamber’in, Muaz b. Cebel’e şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Bir kişi senin elinde hidâyet bulmak dünyadan ve dünyanın içindekinden yeğdir.”³⁰⁹ Bu şekilde meşâyihin kendilerine mürîd

³⁰⁴ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 58b-59b.

³⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 82.

³⁰⁶ Kudâî, *Müsnedü's-şihâb*, 2: 108; Münâvî, *Fezû'l-kadir*, 5: 639 (8195).

³⁰⁷ Tirmizî, “Birr”, 55.

³⁰⁸ Beyhâkî, *Şuâbü'l-îmân*, 13: 318 (10395)

³⁰⁹ Burada zikredilen hadisin asıl metni şöyledir: “Allah’a yemin ederim ki, senin sayende Allah’ın bir tek kişiye hidayet vermesi senin için, kırmızı develerin olmasından daha hayırlıdır.” Buhârî, “Fedâilu'l-Ashâb”, 9; Müslim, “Fedâilu's-Sahâbe”, 34.

olana irşâd etmelerinin ve onlara muhib olana yol göstermelerinin revâ olduğundan bahseden müellif, bâtın elbisesinin gizli olmasından dolayı zâhir bir elbise tasnif edildiğini şöyle aktarmıştır: Gördüler bu bâtın elbise, gizli olduğu için kimse onu göremez ki onlara benzemeye çalışsa ve bilmez ki ona göre iş işleye. Vardılar zâhir elbiseden bir elbise tasnif eylediler ki o bâtın elbiseye ve ona benzemeye işaret ola.”³¹⁰

Kutbüddinzâde, bu şekilde elbise tasnif edenlere Ca‘fer-i Sâdık, Bâyezîd-i Bistâmî ve Cüneyd Bağdadî’yi örnek göstermiştir. Her bir şeyhin türlü elbise benimsediğini ve kimi ak kimi kara elbise kimi abâ ihtiyar etse de her birine “hırka” diye ad verdiklerini ifade etmiştir. Her şeyhin elbisesini giymek, müridine sünnet oldu diye de vurgulamıştır.³¹¹ Hz. Peygamber’in ya da ashabının bu elbiseyi giyip, giymediğine yönelik de izahta bulunmuştur. O, Hz. Peygamber’in vefatından sonra hırkasının Üveys el-Karanî’ye getirildiğini ve Hz. Aişe’den nakilde bulunduğu “...elbiseyi yama yapıncaya kadar eskimiş sayma.”³¹² sözünün buna işaret olduğunu söyleyerek, bunu giymek Hz. Peygamber’den sünnettir ve kim yok derse yalan söyler demiştir. Ancak meşâyih tasnif etti dediğinden maksatın, o elbiseyi bir türlü surete getirmeleri ve ona hırka diye ad vermeleri olduğunu bildirmiştir. Bu durumu verdiği şu örnek üzerinden daha anlaşılır kılmıştır: Ulema, usûl-i dîni tasnif ettiler ve fukahâ, fikhî tasnif ettiler ve o ilimleri sahabiler bilmezlerdi. Burada tasnif ettiler denilmesi, bir türlü kâide getirdikleri içindir ki hırka tasnif ettiler denilmesi dahî onun gibidir.³¹³

Müellif, bu sözlerden Haydâriler hırkası, Kalenderîler derisi, Edhamîler köhnesi, Bektâşiler böği gibi cemî‘-i meşâyihin giydiği elbiseleri giymenin reva olacağı şeklinde bir görüş anlaşılmasın diye ayrıca bir açıklamada bulunmuştur. Burada takvâ ehli ve güzel ahlâk sahibi olan bir meşâyihî kastettiğini ve buna işaret olarak onun sünette ve şeriata uygun bir elbise giymesi gerektiğini söylemiştir. Sünni meşâyih elbiselerinden giyilmesi faziletli olanı hakkında da bilgi vermiştir. Hepsinin hoş olduğunu, ancak çok yıkamak istemediği, hizmet etmeğe kolaylık sağladığı için renklisini, renklerden de siyah olanını giymenin daha faziletli olduğunu, siyah elbise giymenin *Kenz* ve *Hulâsatul-fetâvâ* adlı eserlerde müstehab tutulduğunu ve Hz. Peygamber’in de ona sarındığını belirtmiştir. Devamında “Yün elbise giyerek kalplerini nûrlandırın. Çünkü

³¹⁰ İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 59b.

³¹¹ İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 60a.

³¹² Tirmizî, “Libâs”, 38 (1781).

³¹³ İznîkî, *Râhatü’l-kulûb*, 60a.

yün elbise dünyada bir tevâzu alâmeti, ahrette ise nûrdur.”³¹⁴ rivâyeti ile yünden, kıldan ve abâdan olmasının efdal olduğunu, bunun önceki peygamberlerin de sünneti olduğunu ve evvel abâyı Hz. Süleyman’ın giydiğini ifade etmiştir. Ona göre kendini miskinlere teşbih etmek için yamalı giymek sünnettir, tevâzu‘ alametidir ve eski giymek imân bütünlüğündendir.³¹⁵

Kutbüddinzâde, meşâyih elbisesini kişinin kendisinin giymesinin şerâte göre uygun olduğunu söylese de tarikatta uygun olmadığını, şeyhten giymek gerektiğini ve onun giydiği silsilenin de Rasûlullah’a çıkması gerektiğini bildirmiştir. Akabinde burada kendi şeyhinin kim olduğuna ve kimden hırka giydiğine dair bir sual akla gelirse diye kendi şeyhinin Şehâbeddin Abdullah Sivâsî olduğunu ve mübarek hırkasını şeyhi Zeynüddin Mısrî’den giydiğini söyleyerek müntesip olduğu tarikatın pirlерinin kimden hırka giydiğini tek tek sıralamıştır.³¹⁶ Bu zikrettiği silsile daha önce müellifin hayatı kısmında “Şeyhi ve Tarikat Silsilesi” başlığında verildiği için tekrar burada zikredilmemiştir.

Bu şekilde dervişliğin hakikatının takva, aslının güzel ahlâk, alametinin de meşâyih elbisesini giymek olduğunu bildiren müllif, bu elbisenin beş nesne üzerine giyildiğini ise şöyle açıklamıştır: Biri Rasûlullah’ın sünnetidir. Çünkü hem kendi giydi hem giydirdi. Biri meşâyih sûretidir ve evliyâ elbisesidir, gazâ elbisesidir nefis aldığına ve dünyadan gittiğine. Biri belaya kalkandır. Biri vefa elbisesidir, cefayı terketmekle. Meşâyih elbisesini şu şekilde tarif eder: Fakirle miskinlik, fevz ile felah, helal yemekle helal giymek, hulk eylemekle tatlı söylemek, edeple erkan, lütufla ihsân, sabırla tahammül ve şükürle gönül elbisesidir. Akabinde bu elbisenin ciddiyetle, ihlasla, aşkla hevesle, hürmetle, izzetle, lütufla, mürüvvetle giyilmesi gerektiğinden bahsederek dünya azığı ve menfaati elde etmek için giyilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Buna dair nakilde bulunduğu kaynağına ulaşamadığımız hadisin manasını “Benzetme elbiseni elbiseye tâ gönlü gönle benzetmeyince” şeklinde vermiştir.³¹⁷

Bu şekilde hırka bahsinde önceki mutasavvıfların görüşlerini benimseyen ve bu minvalde görüş serdeden Kutbüddinzâde’ye göre meşâyih elbisesini giymeyi heves etmek mutluluk alametidir. Buradaki görüşlerini sonlandırmadan ikazda bulunmuş ve

³¹⁴ Hadis kaynaklarında bu rivâyeti tespit edemedik.

³¹⁵ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 60a-60b.

³¹⁶ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 60b-61a.

³¹⁷ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 61a-61b.

şöyle demiştir: Onu giymek enbiyâ yoludur, onların sünneti içinde olmak gerek; evliyâ tarîkasıdır, onların yoluna varmak gerek ve onun yoluna varmayan dünyada ve ahirette rüsvadır. Ve giydiği elbisenin hakkını yerine getirmeyenin iki cihanda yüzü karadır. Ayrıca bu elbiseyi giyen kişinin; imanını yenileyip, itikadını muhkem eyleyip giymesini, bunu aklında çok tutması gerektiğini, onu geri çıkarmamasını ve çıkarırsa mürted olmuş gibi olacağını da bildirmiştir.³¹⁸

2.2.6. Şükür

Sözlükte, yapılan iyiliği bilmek ve onu yaymak, yapılan iyiliği övme gibi anlamlara gelen şükür, “Allah’ın kullarına verdiği nimetlerin etkisinin onların dilinde övgü, kalbinde sevgi, organlarında da itaat etme/boyun eğme olarak ortaya çıkmasıdır.”³¹⁹

Hâris Muhasibî’ye göre şükür, “şükreden için Allah’ın ziyade bir nimetidir.” Yani şükürle Allah kulun başarısını daha da artırır. Muvaffakiyeti artan kul daha ziyade şükreder.³²⁰

Ebu Said Harrâz şükür hakkında şunu söylemiştir: “Nimeti vereni tanımak ve O’nun yetiştiriciliğini ikrar etmektir.”³²¹

Şükürün dil, beden ve uzuv olmak üzere üç kısma ayrıldığını bildiren Kuşeyrî, dilin şükürünün Hakk’ın nimetini ikrâr ve itiraf, beden ve uzuvlarının şükürünün ise edebi muhafaza, ibadete devam ve doğruluk olduğunu söylemiştir.³²²

Kutbüddinzâde, eserde işlediği konuların akabinde şükür kavramı üzerinde durmuştur. Bu eserde bildirdiklerini hasıl eden ve amelle meşgul olan kul için muradının hasıl olduğunu belirterek artık yapılması gereken şeyin Allah’a şükretmek ve nimetlerin kadrini bilmek olduğunu bildirmiştir. Ona göre şükür hem nimetin daim olması hem de ziyade olması için vaciptir. “Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracam.” (İbrâhim 14/7) âyet-i kerîmesini nimetin şükürle ziyade olmasına, “Nimetlerin vahşeti

³¹⁸ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 62b-63a.

³¹⁹ Râğıb el-İsfahânî, “Şkr”, *Müfredât*, 265.

³²⁰ Kelâbâzî, *Taarruf*, 152.

³²¹ Kelâbâzî, *Taarruf*, 152.

³²² Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi*, 259.

vardır. Vahşi hayvanlar gibi kaçar. Onu şükür bağı ile bağlayınız.”³²³ hadisini de nimetin şükürsüz zayi olmasına delil göstermiştir.³²⁴

Müellif, verilen nimetlerin hepsinin Allah Teâlâ'nın fazlından ve kereminden olduğunu, diğer türlü ne hak etmekle ne de amelle bunlara layık olunamayacağını ifade etmiştir. Bu sebeple Allah Teâlâ'nın nimetlerinin şüküründen gafil olmamak ve kadrini, kıymetini bilmek gerektiğini vurgulamıştır. Müellife göre nimetlerin ulusu, efdali İslam'dır. Bu nimeti, Hz. İbrahim'in atasına ve Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'e dilediğini ancak Allah Teâlâ'nın vermediğini, verdiklerine de kendi fazlından ve kereminden verdiğini bildirmiştir. Ayrıca Allah'ın kereminden emin ve şimdiki varlığa mağrur olunmamasına dair Hz. İbrahim'in “Beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut!” (İbrahîm 14/35) ve Hz. Peygamber'in “Ey kalpleri yönlendiren Allah'ım! Kalplerimizi sana itaate yönelt!”³²⁵ buyurduğunu nakletmiştir. Akabinde cemî'-i enbiyâ ve evliyâ emin olmadıklarını dile getirerek Süfyân-ı Sevrî'nin “Kim ki dinîne emin olsa dîn ondan gide” sözüne dikkat çekmiştir.³²⁶

Kutbüddinzâde'ye göre daima Allah'a şu şekilde yakarmak gerekmektedir: “(Onlar şöyle yakarırlar:) Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriktme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin.” (Âl-i İmrân 3/8) Böylece inşallahu teâlâ fazlıyla ve keremiyle verdiği nimetleri geri almaya ve aziz olmuşken hor eylemeye ve yakîn olmuşken irak eylemeye ve visâl olmuşken firâk eylemeye demiştir.³²⁷

---

³²³ Münavî, *Feyzü'l-kadîr*, 5: 456.

³²⁴ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 63b.

³²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2: 168; Müslim, “Kader”, 17.

³²⁶ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 65a.

³²⁷ İznîkî, *Râhatü'l-kulûb*, 65a.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RÂHATÜ'L-KULÛB METNİ

[1^b] *Kitâbu Râhatü'l-kulûb*³²⁸

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Elhamdülillâhi rabbi'l-âlemîn ve sallallahu alâ seyyidînâ Muhammedin ve âlihî ve sahbihî ecmaîn.³²⁹ Şükür ol pâdişâha kim yarattı bizi îmân ehli³³⁰ şekmüz yoktur³³¹ vahdâniyyetinde. Sipâs Çalab'a kim bizi kıldı Ümmet-i Muhammed'den³³² kim hayırlısıdır kamu ümmetlerin.³³³ Gayette minnet ol Çalab'a³³⁴ kim bize rûzî kıldı türlü ni'metleri³³⁵ ve dîzârın dahî umarız cennette ve'l-hamdülillah kim bizi evliyâyâ muhib kıldı ve meşâyih sevicî³³⁶ ve gönümüzü ne'dî³³⁷ irâdette. Ve çok salavât³³⁸ ve çok selâm ol peygamberler ulûsuna kim imâmdır rasûllere hem âhirdir nübüvvette ol Muhammedü'l-Mustafâ'dır³³⁹ kim anadur ümidimiz dünyada ve andan umarız şefâat³⁴⁰ âhirette ve dahî ehl-i beytine ve ashâbına kim anlardur ulû mertebede hem anlara uyandır hidâyette olan. Ve dahî cemî'-i sûfilere ve³⁴¹ ulemâyâ ve fukarâyâ ve meşâyih³⁴² kim şeriatte³⁴³ dururlar hem hakîkatte ve dahî gerçek mürîdlere ve gönli muhiblere kim dâyim³⁴⁴ halvette dururlar hem ibâdette³⁴⁵ ve dükeli mü'minlere ve sâihlere³⁴⁶ gece gündüz hak yolunda dururlar ve hem tâatte.³⁴⁷

---

³²⁸ H: Hâzâ Kitâbe Râhatü'l-kulûb: M: Râhatü'l-kulûb

³²⁹ H: sahbihî't-tayyibîne't-tâhirîne ecmaîn.

³³⁰ H: bizi îmân ehli yarattı, + hiç

³³¹ H: + anun

³³² H: Ümmet-i Muhammed'den kıldı.

³³³ H: - kim hayırlısıdır kamu ümmetlerin.

³³⁴ H: Hakk'a

³³⁵ H: bize türlü nimetler rûzî kıldı

³³⁶ H: + kıldı

³³⁷ H: bağladı

³³⁸ H: - çok salâvat

³³⁹ H: Muhammedü'l-Mustafâ'dır.

³⁴⁰ H: + umarız

³⁴¹ H: + cemî'

³⁴² H: - ve meşâyih

³⁴³ H: şeriat üzere.

³⁴⁴ H: dâyima

³⁴⁵ H: şeriat üzere dururlar hem hakikat üzerine dururlar gerçek mürîdlere kim dâyima halvette dururlar ve hem ibâdette dururlar

³⁴⁶ H: + kim

³⁴⁷ H: + dururlar hak yardımıyla

Bilgil ey kardaş³⁴⁸ ehlesakallahu ve esleha şânek bir kişinin kim³⁴⁹ senin katında hâceti olsa dünyâ veya âhiret hâceti,³⁵⁰ ol hâceti bitüri virsen Allah Teâlâ senin yetmiş türlü hâcetin revâ eyler hem dünyâda ve hem âhirette. Bu delille kim³⁵¹ Rasûl³⁵² Hazreti sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu:³⁵³ “مَنْ قَضَىٰ لِأَخِيهِ الْمُسْلِمِ حَاجَةً مِنْ قَضَىٰ اللَّهِ لَهُ سَبْعِينَ حَاجَةً”³⁵⁴ Eyitdi³⁵⁵ bizim bir kardaşımız dîn içinde yoldaşımız âhiret yolunda³⁵⁶ es'adehû'llah [2^a] fi'd-dünya ve'l-âhiret³⁵⁷ bizden diledi kim ana meşâyih ilminden bir kitâb düzüvirevüz Türkçe kim fâidesi³⁵⁸ âm ola hem ana ve hem cemî'-i Müslümanlara bizim hod ol mertebemiz yoğudu kim kitâb tasnîf idevüz ammâ³⁵⁹ Allah Teâlâ'nın fazlına sığındık ve meşâyihden himmet şey'en lillah itdük bu kitâbı düzdük adını *Râhatü'l-kulûb* koduk. Zîrâ kim her kimse kim Allah Teâlâ'nın ibâdetine heves ede ve bu kitâbı gece gündüz nazar ede, canı râhat olur ve ibâdet etmek ana genez olur ve her ibâdet ki ider ihlâsla ede.³⁶⁰

Ve bu kitâb iki kısım³⁶¹ üzerine tertib olmuştur. **Evvelki** kısım usûl-i kelâmdadır. **İkinci** kısım ilm-i meşâyihtedir. **Ammâ ol kim** usûl-i kelâmdadır dört bâbdır. **Evvel bâb** Allah Teâlâ'nın birliğin bilmektedir. **İkinci bâb** Allah Teâlâ'nın sıfatın bilmektedir. **Üçüncü bâb** Rasûlullah'ın sıfatın ve nübüvvetin bilmektedir. **Dördüncü bâb** Allah Teâlâ'nın Kur'ân'da hükmün ve haberin ve Rasûlullah'ın âhirete taalluk haberlerin bilmektedir.³⁶²

Ammâ Evvel Bâb³⁶³ kim Allah Teâlâ'nın birliğin bilmektedir kula evvel farz olan budur. Zîrâ Allah Teâlâ Kelâm-ı Kadim içinde³⁶⁴ buyurdu: “وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا بِأَنِّي يُعْبُدُونَ”³⁶⁵ ya'nî yaratmadım cinni ve insi illâ beni birlemek³⁶⁶ için. Ve dahî Dâvud

³⁴⁸ H: Bil ey karındaş.

³⁴⁹ H: - kim

³⁵⁰ H: ya dünyâ hâceti ya âhiret haceti ve sen.

³⁵¹ M nüshasında [1b]deki “Elhamdülillâhi Rabbil âlemin...” den “...Hem âhirette bu delille kim” kısmına kadar noksandır.

³⁵² M: Rasûlullah

³⁵³ H: eyitdi

³⁵⁴ Bu rivayet şu şekilde nakledilmektedir: “مَنْ قَضَىٰ لِأَخِيهِ الْمُسْلِمِ حَاجَةً مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا قَضَىٰ اللَّهُ لَهُ اثْنَتَيْنِ” “وَسَبْعِينَ حَاجَةً، أَسْهَلُهَا الْمَغْفِرَةُ” bk. Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 6: 442 (16456).

³⁵⁵ M: - eyitdi, M: + imdi

³⁵⁶ M: âhir yolunda

³⁵⁷ M: esada'llahu fi'd-dâreyn

³⁵⁸ M: fâyide

³⁵⁹ M: illâ

³⁶⁰ M: ide ihlâs ile ider

³⁶¹ Eserde işlenen konular, iki kısma ayrılmasına rağmen burada on kısım olarak kaydedilmiştir. Bu kısımlar toplamda on iki bâb altında incelenmiştir.

³⁶² M nüshasında “**evvelki** kısım usûl-i kelâmdadır.” cümlesinden “Rasûlullah'ın âhirete taalluk haberlerin bilmektedir.” kısmına kadar noksandır.

³⁶³ M: evvel kısım

³⁶⁴ M: Kelâm-ı Kadim'de

³⁶⁵ ez-Zâriyat 51/56

³⁶⁶ H: Allah'ı bilmek

Peygamber aleyhi's-selâm Allah Teâlâ Hazretine³⁶⁷ sormuş. Eyitmiş: yâ Rabbi “لَمْ خَلَقْتُ”³⁶⁸ ya ‘nî ey Çalab”ım niçin yarattın halkı? Allah Teâlâ eyitmiş: yâ Dâvud “كُنْتُ كَنْزًا”³⁶⁹ ya ‘nî³⁷⁰ bir gizli gencidüm sevdim ki bilinem.³⁷¹ Bilgil³⁷² ey kardaş ehlesak ve esleha şâne³⁷³ tevhîd içindir arş ve kürsî,³⁷⁴ yer,³⁷⁵ gök³⁷⁶ her birisi tevhîd için yaratıldı. Ay, güneş tevhîd için düzüldü ve göklerde nakıştı.³⁷⁷ [2^b] Uçmak, tamu tevhîd içindir hûr u kusûr kamu tevhîd içindir levh ü kalem³⁷⁸ kamu tevhîd için yaratıldı.³⁷⁹ Âdem tevhîd içindir. İns ü melek tevhîd içindir. Bu³⁸⁰ cümle felek tevhîd içindir. Cinn-ü peri³⁸¹ ³⁸²tevhîd içindir. Dükeli³⁸³ peygamberler tevhîd içindir.³⁸⁴ Gökten kitâblar tevhîd için indi.³⁸⁵ Tuyûr vü hûş tevhîd için cümle nukûş tevhîd içindir.³⁸⁶ Berk dut tevhîdi kim bilesin³⁸⁷ ebedü'l-âbad³⁸⁸ sehel tutmagıl³⁸⁹ zinhâr³⁹⁰ kim bilesin³⁹¹ ebedü'l-âbad³⁹² eğer bir kişi mecmû³⁹³ yer ehli kadarı ibâdet kılsa³⁹⁴ ve cemî'-i gök ehli kadarı tâat kılsa³⁹⁵ kabûl olmaz, tevhîd muhkem olmazsa. Zîrâ amel kabullüğünün³⁹⁶ ve

³⁶⁷ H, M: Allah Teâlâ'ya

³⁶⁸ Ebû Hâmid Muhammed Gazzâlî, *Minhâcü'l-âbidîn ilâ cenneti Rabbi'l-Alemîn*, nşr. Mahmûd Mustafa Halâvî (Beyrut: Dâru'l-Beşâirü'l-İslamiyye, 2001), 77-78.

³⁶⁹ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2: 132.

³⁷⁰ H: + ben

³⁷¹ V: + sadakallah ve sadaka Rasûlullah

³⁷² H: bil

³⁷³ H, M: ehlesakallahu ve esleha şâne

³⁷⁴ H, M: + tevhîd içindir

³⁷⁵ H: - yer

³⁷⁶ H: gökler

³⁷⁷ H: gökler ve nakış tevhid içindir

³⁷⁸ H: + tevhîd içindir; M: + tevhîd için yaratıldı

³⁷⁹ H: cümle yaradılmış, M: - kamu tevhîd için yaratıldı

³⁸⁰ H: - ins melek tevhîd içindir bu

³⁸¹ H: ins melek

³⁸² M: + yedi yir her biri

³⁸³ H: - dükeli; + geldiği, M: hep

³⁸⁴ H, M: + indi

³⁸⁵ H, M: + tevrîd inçil tevhîd için indi zebûr tenzîl tevhîd içindir dükeli âyetler tevhîd içindir küllî alâmetler tevhîd içindir

³⁸⁶ H: + ulû dağlar tevhîd içindir bağçeler ve bağlar tevhîd içindir envâ' yemişler tevhîd içindir yâyu ve kışlar tevhîd içindir hep dünyâ ni'metleri tevhîd içindir cemî'-i şerbetleri pes tevhîd içindir dükeli mahlûkât pes tevhîd için düzüldü dükeli mevcûdât

³⁸⁷ H: bilesin

³⁸⁸ H: ebedü'l-âbâd, M: ebede'l-âbad

³⁸⁹ H: tutma

³⁹⁰ M: + zinhâr

³⁹¹ H, M: - bilesin, + yitersin

³⁹² M: ebede'l-âbad

³⁹³ H: dükeli

³⁹⁴ H, M: eylese

³⁹⁵ H: etse, M: tâati katar tâat etse

³⁹⁶ H: kabul olmağın

îmân dürüstlüğünün³⁹⁷ şartı takvâdır. Takvâ Allah'dan korkmaktır.³⁹⁸ Allah'dan korkmak hâsıl olmaz Allah'ı birlemeyince, azametini ve celâletini³⁹⁹ anlamayınca.

Pes dînin ve îmânın aslı, ilmin ve amelin⁴⁰⁰ bünyâdı: Allah Teâlâ Hazretini⁴⁰¹ bilmektir⁴⁰² ve birliğini gönülde berkitmektir. Şöyle ola kim eğer başın keserlerse ve cemî'-i varlığın alırlarsa râzı olasin, Allah Teâlâ'nın birliğini gönlünden gidermeyesin. İmdi Allah Teâlâ'nın birliğin bilmekliğinin⁴⁰³ iki delili vardır. **Birisi** delil-i aklidir. **Birisi** delil-i naklidir. **Ammâ** delil-i aklı⁴⁰⁴ iki türlüdür: biri oldur kim⁴⁰⁵ bu cümle⁴⁰⁶ varlığından bilinir. Biri oldur kim bir nesne takdîr idilür⁴⁰⁷ anunla bilinir.

Ammâ evvelkisi oldur kim eydürüz: Allah Teâlâ birdir iki olmağa yaramaz. Anunçün kim **eğer** ikimişse⁴⁰⁸ bu cihân vücûda gelmezdi. Zîrâ biri⁴⁰⁹ yaratmak dilese, biri men' ideydi.⁴¹⁰ **Eğer** men'⁴¹¹ olunursa âciz olur. **Pes**⁴¹² âciz olan⁴¹³ bir sinek yaratamaz, bu cihânı⁴¹⁴ nice yarata. **Eğer** men' olunmazsa men' iden⁴¹⁵ âciz olur elinden iş gelmez olur ve elinden iş gelmeyen Tanrı olmaz. **Pes** bildin kim Tanrı⁴¹⁶ birmiş. Eğer iki olsa bu cihân vücûda [3^a] gelmezdi⁴¹⁷ ve çünkü⁴¹⁸ vücûda⁴¹⁹ geldi bildin ki birdir⁴²⁰ âmennâ ve saddaknâ.

---

397 H: dürüst olmağın

398 H: + şimdi

399 H: celâlin

400 H: - ve amelin

401 H: - Hazretin; M: Allah'ı

402 H: birlemektir

403 H: bilmegün

404 M: delil-i nakli

405 H: + Allah Teâlâ'nın birliği

406 H, M: cihân

407 H: ider

408 H: iki misse

409 H: +âlemi

410 H: ederdi

411 M: - men'

412 H: -pes

413 M: - âciz olan

414 H: bu cümle cihânı

415 H: idemeyen

416 H: - Tanrı

417 H: gelmezmiş

418 M: - çünkü

419 M: vücûdınun vücûda

420 H: bir imiş

Suâl eğer derlerse⁴²¹ niçin yaramaz ki ikisi⁴²² ittifâkla yaratmak⁴²³ dileyeler yaratalar hiç birbirinden⁴²⁴ men‘ etmeyeler. **Cevâb** biz eydürüz.⁴²⁵ İkisi ittifâkla⁴²⁶ yaratmak, birbirini men‘⁴²⁷ etmemek âcizliktendir.⁴²⁸ Zîrâ ikisi bile âciz olmayınca ittifâk etmezler. İmdi ikisi⁴²⁹ âciz olucak⁴³⁰ bir karınca yaratamazlar bu kandan⁴³¹ kim on sekiz bin âlemi yaratalar. Eğer ikisini dahî kuvvetli farz etsen iki kuvvetli dahî birinizden⁴³² bir nesne-i diritmek⁴³³ muhâldir.⁴³⁴ Görmez misin? Sanatların sehelcesi bir noktadır. Bir noktayı iki yazıcı bir def‘a⁴³⁵ yazmazlar. Ve hareketlerin azıcığı bir adımdır. İki kişi bir kezden⁴³⁶ edemezler. **Pes** bildin kim Allah Teâlâ birmiş iki değilmiş. Kâdir imiş âciz değilmiş.⁴³⁷ Bu cihânı yaratmış. Hiç kimse yoğmuş ki men‘ ide.

Ammâ ikinci⁴³⁸ oldur kim eyder⁴³⁹ Tanrı⁴⁴⁰ birdir iki olmağa yaramaz. Anun için iki olsa bir nesne-i yaratmak da bundan artuk değil kim bir canlı yaratmak dileye, biri cansuz bir vakitte ve bir sâatte ya ikisi bile canlı yaratmak dileye ya ikisi bile cansız yaratmak dileye hemân bir vakitte ve bir sâatte ya biri bir vakitte canlı yaratmak dileye ve biri bir vakitte bir cansız⁴⁴¹ evvelkisi olursa ikisinin bile murâdı hâsıl olmak muhâl⁴⁴² olur zîrâ bir nesne-i hem canlı⁴⁴³ ve hem cansız olmak⁴⁴⁴ bir vakitte ve bir saatte muhâldir⁴⁴⁵ akıl kabul etmez için ikisinin bile murâdı hâsıl olmaya iki kişi⁴⁴⁶ bile âciz olmuş olur âciz olan Tanrı olmaz. **Pes** bildin ki iki değilmiş. Eğer ikinci ya⁴⁴⁷ üçüncü

---

421 H: eydürsen, M: dilerse

422 H, M: + bile

423 H: - yaratmak

424 H: biri birini

425 H: eydevüz

426 M: - ittifâkla

427 M: - men‘

428 H, M: acizlikten olur

429 H: -ikisi

430 H, M: - olucak

431 H: bir karıncayı yaradamaz yoktan

432 H: bir uğurdan

433 H: düritmek, M: düzmek

434 H: mahâldur

435 H, M: uğurdan

436 H, M: bir uğurdan

437 H: - kâdirmiş âciz değilmiş

438 H: delil-i aklî'nin ikincisi

439 H: eyderüz

440 H: - tanrı

441 H, M: + eğer

442 H: mahâldur

443 H: + olmak

444 M: - muhâl olur zîrâ bir nesne hem canlı ve hem cansız olmak

445 H: mahâldur

446 H: ikisi, M: olmasa ikisi

447 H: veya

olursa yine ikisinin bile murâdı hâsıl olmak muhâldir.⁴⁴⁸ Zîrâ bir nesne-i birinizden⁴⁴⁹ iki⁴⁵⁰ işlemek muhâl⁴⁵¹ akıldır ve çünkü muhâl ola.⁴⁵² Ma'lûm oldu kim Tanrı Teâlâ⁴⁵³ iki değilmiş. Eğer dördüncü [3^b] olursa⁴⁵⁴ yine muhâldir. Zîrâ biri yarattığına eğer birinin gücü yetmezse⁴⁵⁵ âciz olmuş olur. Eğer gücü yeterse gerek men' eyleye, eğer men' iderse⁴⁵⁶ nesne hâsıl olmaz. Eğer men' etmezse âciz olmuş olur. Tanrı eyle gerek kim kâdir ola âciz olmaya her nesne gücü yete⁴⁵⁷ ne dilerse yarata ve ne dilerse⁴⁵⁸ durıda. Hiç kimse men' etmeye⁴⁵⁹ çünkü bu takdîrlerle⁴⁶⁰ yaramadı kim iki ola.

Pes⁴⁶¹ bildin ki bellü bayık bir imiş. **Suâl** eğer eydürlerse sen⁴⁶² bir yalunuz nesne takdîr ettin muhâl⁴⁶³ geldi.⁴⁶⁴ Eğer iki nesne olursa kim biri hep canlı yarata ve biri hep cansız yarata hiç muhâl gelmeye.⁴⁶⁵ **Cevâb** biz eydürüz böyle olmak dahî⁴⁶⁶ muhâldir.⁴⁶⁷ Anun için ki eğer ikisi bile âciz olursa nesne hâsıl olmaz. Eğer ikisin bile kuvvetli olursa⁴⁶⁸ gerek kim birbirini men' ide, hiç nesne vücûda gelmeye belki birbirini⁴⁶⁹ helâk eyleye.⁴⁷⁰ Görmez misin? Kim bir ilde iki beg olsa ikisi dahî kuvvetli olsa birbirini helâk eder. Tanrı dahî iki olsa birbirini helâk ederdî. Zîrâ Allah Teâlâ Kur'ân içinde haber verdi. Eyitdi: “وَلَعَلَّا بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ”⁴⁷¹ dedi ya'nî⁴⁷² eğer Tanrı iki mişse idi⁴⁷³ ba'zısı ba'zısına gâlib olaydı helâk edeydi dünya begleri gibi.⁴⁷⁴ Ve dahî⁴⁷⁵ Allah Teâlâ bir

448 H: mahâl olur

449 H, M: bir uğurdan

450 H: + kişi

451 H: mahâl

452 H: + bir uğurdan işlemek

453 M: - Teâlâ

454 H: olur

455 H: - muhâldir zîrâ biri biri yarattığına eğer birinin gücü yetmezse

456 H: etse

457 H, M: her nesne gücü yete âciz olmaya

458 H, M: gerekise

459 H: edemeye

460 H: takdîrleriyle

461 H: + bellü

462 H: - sen

463 H: mahâl

464 [1^b]’deki “مَنْ قَضَىٰ لِأَخِيهِ الْمُسْلِمِ حَاجَةً مِنْ قَضَىٰ اللَّهِ لَهُ سَبْعِينَ حَاجَةً” hadisinden [3^b]’deki “suâl eğer ederlerse sen bir yalnız nesne takdîr ettik muhâl geldi” cümlesine kadarki kısım H nüshasında noksandır.

465 H: mahâl gelmez

466 H: dahî

467 H: mahâldur

468 H: - olursa

469 H: biri birini

470 H: ede

471 el-Mü'minûn 23/91

472 H: - dedi

473 H: iki miseyidi

474 H: bigi

475 H, M: + eyitdi

âyette dahî buyurur kim⁴⁷⁶ «لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا»⁴⁷⁷ eğer yerde gökte Tanrı'dan artuk Tanrı olaydı yer gök harâb olurdu. Nitekim bir ilde iki beg olsaydı⁴⁷⁸ il harâb olurdu. Ve çünkü yer gök harâb olmadı her birisi yerlü yerinde kâyim durdu. Ma'lûm oldu kim Tanrı Teâlâ⁴⁷⁹ birmiş⁴⁸⁰ âmennâ ve saddaknâ.

Ve ammâ delil-i naklî oldur kim Allah Teâlâ Kelâm-ı Kadim içinde buyurdu: [4^a] «إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ»⁴⁸¹ ya'nî değildir Allah illâ birdir.⁴⁸² «وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ»⁴⁸³ dedi. Ya'nî⁴⁸⁵ sizin ma'bûdunuz birdir. Ve dahî bir âyette buyurur kim⁴⁸⁶ «وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ»⁴⁸⁷ ya'nî ol Allah'dır kim⁴⁸⁸ halkın yaratıcısı yoktur illallah'dır.⁴⁸⁹ Ve dahî nice yerlerde⁴⁹⁰ bunların gibi Kur'ân'da ve hadiste çoktur ve hesabsızdır.

Pes ma'lûm oldu delil-i katı' ile ya'nî şeksiz ve şüphesiz⁴⁹¹ delil birle⁴⁹² kim Allah Teâlâ birmiş şerîk yoğumuş zinhâr gönlünde ve⁴⁹³ cânında muhkem eylegil olmasın⁴⁹⁴ kim gönlünde⁴⁹⁵ bir zerre gümân⁴⁹⁶ ola veya dilinde bir⁴⁹⁷ hatâ ola ya⁴⁹⁸ bir kelime-i küfür⁴⁹⁹ ola.⁵⁰⁰ Eğer olacak olursa dirliğünde ya ölümün vaktinde neûzü billahi şakî olursun. Küfürle gidersin ebed'ül-âbad⁵⁰¹ cehennemde bâkî⁵⁰² kalırsın.⁵⁰³ «لَا إِلَهَ إِلَّا»

⁴⁷⁶ H, M: - Allah Teâlâ bir âyette dahî buyurur kim

⁴⁷⁷ el-Enbiyâ 21/22.

⁴⁷⁸ H: olsa ol, M: olsaydı ol

⁴⁷⁹ H: - Tanrı Teâlâ

⁴⁸⁰ H, M: + iki değilmiş

⁴⁸¹ en-Nisâ 4/171.

⁴⁸² H, M: - ya'nî değildir Allah illâ birdir

⁴⁸³ el-Bakara 2/163.

⁴⁸⁴ [2^a]'daki "Allah Teâlâ'nın Kur'an'da hükmün ve haberin ve Rasûlullah'ın âhirete taalluk haberlerin bilmektedir." cümlesinden [3^b]'deki "suâl eğer ederlerse sen bir yalunuz nesne takdîr ettik muhâl geldi" cümlesine kadarki kısım H nüshasında burada yer almaktadır.

⁴⁸⁵ H, M: + değildir Allah illâ birdir

⁴⁸⁶ H, M: - buyurur kim

⁴⁸⁷ el-Kasas 28/70

⁴⁸⁸ H: - kim

⁴⁸⁹ H: illâ oldur, M: - Allah

⁴⁹⁰ H: - nice yerlerde, M: - yerlerde

⁴⁹¹ M: + gönlünde berkit

⁴⁹² H: ya'nî şeksüz ve şüphesiz delil ile

⁴⁹³ H: - gönlünde ve

⁴⁹⁴ H: eyle olsun

⁴⁹⁵ H: - kim gönlünde

⁴⁹⁶ H: gümânun

⁴⁹⁷ M: + zerre

⁴⁹⁸ H: - hata ola ya

⁴⁹⁹ H: küfür kelime

⁵⁰⁰ M, V: - bir kelime-i küfür ola

⁵⁰¹ H: - küfürle gidersin ebed-ül âbâd

⁵⁰² H: ebedî tamuda

⁵⁰³ H, M: + zinhâr

الله” demeği dilinden⁵⁰⁴ gece ve gündüz gidermegil.⁵⁰⁵ Her ne halde olursan, iş bu duâ-ı okugıl⁵⁰⁶ zârlıklıla irtte gece unutmagıl⁵⁰⁷ “ وَأَسْتَغْفِرُكَ لِمَا ، وَأَنَا أَعْلَمُ ، ” ma‘nî⁵⁰⁹ budur kim ey Çalab’ım sana sığınırım sana şirk getirmekten kim ben anı bilem dahî⁵¹⁰ istiğfâr ederim şol nesneden kim ben anı bilmezem sübhânallahi dâim⁵¹¹ sellim sellim bunu dahî digil.

İkinci Bâb⁵¹² Allah Teâlâ’nın sıfatın bilmektedir. Ve kula⁵¹³ ikinci farz olan budur kim zîrâ Allah⁵¹⁴ Kelâm-ı Kadim içinde buyurdu: “وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا”⁵¹⁵ Esmâ-i Hüsnâ⁵¹⁶ ulû sıfat demek olur. Ya‘nî⁵¹⁷ Allah Teâlâ⁵¹⁸ Dâvud Peygamber aleyhi’s-selâma demiş.⁵¹⁹ “تَعَلَّمِ الْعِلْمَ النَّافِعَ”⁵²⁰ ya‘nî menfaatli ilim öğren. Eyitmiş: “إِلَّهِ مَنْفَعَاتِي إِيْمَانِي وَ عَظَمَتِي وَ كِبْرِيَانِي وَ كَمَالِ فُؤَادِي عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ فَإِنَّ”⁵²¹ ya‘nî oldur kim bilesin celâletimi ve azametimi ve kibriyâmı ve kemâl-i kudretimi [4^b] her nesneye bu nesne seni bana yakîn eyleyen.⁵²² Ve dahî Rasûlullah Hazreti aleyhi’s-selâm⁵²³ buyurmuştur kim⁵²⁴ “ إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَىٰ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا مِائَةً ”⁵²⁵ ismi dediğinden murâd sıfattır. Ya‘nî Allah Teâlâ’nın doksan dokuz sıfatı vardır. Her kim anların sıfatın⁵²⁶ bilse ve i’tikâdla okusa ve ma‘nisini bilip anun ile Allah Teâlâ’yı⁵²⁷ vâsfetse uçmağa gire der⁵²⁸ sadakallah ve sadaka Rasûlullah.

⁵⁰⁴ H, M: + ve gönlünden

⁵⁰⁵ H: giderme

⁵⁰⁶ H: ve bu duâyı oku: M: - okugıl

⁵⁰⁷ H: unutmama, M: gece ve gündüz unutmama

⁵⁰⁸ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 1: 250 (716); Ebû Ya’lâ, *Müsned*, 1: 62 (60).

⁵⁰⁹ H: ma‘nası

⁵¹⁰ H, M: - dahî

⁵¹¹ H, M: dâyimen

⁵¹² M: kısmı

⁵¹³ M: kalâ

⁵¹⁴ H: Allah Teâlâ

⁵¹⁵ “En güzel isimler Allah’ındır. O’na o güzel isimleriyle duâ edin.” (el-A‘râf 7/180)

⁵¹⁶ H: + demek

⁵¹⁷ H, M: +Teâlâ’nındır ulû sıfatlar anların ile vâsf eydün Allah’ı ve dahî

⁵¹⁸ H, M: - Allah Teâlâ

⁵¹⁹ M: + yâ Dâvud

⁵²⁰ Gazzâlî, *Minhâcü’l-âbidîn*, 78.

⁵²¹ Gazzâlî, *Minhâcü’l-âbidîn*, 78.

⁵²² H: eden

⁵²³ H, M: Rasûl Hazreti sallallahu aleyhi ve sellem

⁵²⁴ H: eyitdi

⁵²⁵ Buhârî, “Şurût”, 18; “Deavât”, 68; “Tevhîd”, 12; Müslim, “Zikir”, 5.

⁵²⁶ H, M: sağışın

⁵²⁷ M: - Allah Teâlâ’yı

⁵²⁸ H, M: - der.

Bil ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek **Tanrı** Teâlâ'nın adı Arapça Allah'dır ve İlah'dır ve Hû'dur ve sıfatı çoktur ve anun⁵²⁹ hesabı yoktur. Ve Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem⁵³⁰ doksan dokuz dediğinin ma'nisi budur kim her kim doksan dokuzun bilse uçmağa gire artuk ölürse dahî yeğ ve dükeli sıfatları üç kısımdır. **Biri** sıfat-ı selbîdir. **Ve biri** sıfat-ı sübûtîdir.⁵³¹ **Ve biri** sıfat-ı nisbîdir. **Ammâ** sıfat-ı selbî ma'nası oldur kim Allah Teâlâ Hazretinde⁵³² ayb u noksân yoktur⁵³³ zâtında ve ne sıfatında ve bu nesnelere meşâyih katında rahimehumullah yirmi yedi isimden bilinir. **Biri** Melik'dir ya'nî Allah Teâlâ ol pâdişâhtır kim pâdişâhlığı hiç⁵³⁴ zâyil olmaz⁵³⁵ ki⁵³⁶ bâkîdir. **Ve bu** ikincisi⁵³⁷ Kuddûs'dür ya'nî münezzehtir ve pâktır hiç ayb u noksânı yoktur.⁵³⁸ **Ve üçüncü** Selâm'dır ya'nî selâmettir hiç âfât⁵³⁹ ermez. **Ve dördüncü** Mü'min'dir ya'nî halk emindir zulümden⁵⁴⁰ hiç kimseye güç görmez.⁵⁴¹ **Beşinci**⁵⁴² Müheymin'dir ya'nî nazarı dâyimdir halk üzerine hiç eksik olmaz.⁵⁴³ **Altıncı** Cebbâr'dır ya'nî gâlibdir halk üzerine hiç eksik olmaz.⁵⁴⁴ **Yedinci** Mütekebbir'dir ya'nî azametlüdür gâyetinde hiç azametinin noksânı yoktur. **Sekizinci** Azîm'dir ya'nî kudreti hiç⁵⁴⁵ akıl tasavvur [5^a] eylemez.⁵⁴⁶ **Dokuzuncu** Aliyy'dir ya'nî yücedir mertebede ve hükümde⁵⁴⁷ hiç anun üzerine kimse yoktur. **Onuncusu** Kebîr'dir ya'nî ulûlûğunun haddi ve nihâyeti yoktur. **On birincisi** Celîl'dir⁵⁴⁸ ya'nî Celâlet sıfatı anundur noksânsız. **On ikincisi** Mecîd'dir ya'nî zâtında şerîftir noksânsız.⁵⁴⁹ **On üçüncüsü** Hak'dır ya'nî zâtı dâyimdir hiç zâyil olmaz. **On dördüncüsü** Metîn'dir ya'nî kimse anı zâyil eylemez. **On beşincisi** Vâhid'dir⁵⁵⁰ ya'nî ganîdir fakîr değildir. **On altıncısı** Mâcid'dir ya'nî ulûdur zât-ı şerîfinde hiç eksik yoktur. **On yedincisi** Samed'dir ya'nî muhtâc değildir hiçbir

⁵²⁹ H, M: - anun

⁵³⁰ H: aleyhi's-selâm

⁵³¹ M: - biri sıfat-ı selbîdir ve biri sıfat-ı sübûtîdir

⁵³² H, M, V: Allah Teâlâ'da

⁵³³ H: + ne

⁵³⁴ H: - hiç

⁵³⁵ H: bil ki

⁵³⁶ M: + belki

⁵³⁷ Burada "ikincisi" kelimesinde olduğu gibi H ve M nüshasında "biri" kelimesi sonraki sıra sayıları yerine kullanılmıştır.

⁵³⁸ M: - ya'nî münezzehtir ve pâktır hiç ayb ve noksânı yoktur

⁵³⁹ M: âfet

⁵⁴⁰ M: zulmünden

⁵⁴¹ H, M: eylemez

⁵⁴² Altı çizili kısımlar metin içinde sürhle belirtilmiştir.

⁵⁴³ H, M: + ve biri azîmdir ya'nî âciz değildir dilediğın işlemekten ermez ve usanmaz ve irmez üşenmez

⁵⁴⁴ H, M: halk üzerine kimse ana gâlib olmaz

⁵⁴⁵ H: - hiç, M: kadrini

⁵⁴⁶ H: edemez

⁵⁴⁷ H: hükümünde

⁵⁴⁸ M: Halîl'dir

⁵⁴⁹ M: - on ikincisi Mecîd'dir ya'nî zâtında şerîftir noksansız

⁵⁵⁰ Bu nüshada "Vâcid" yerine "Vahid" yazılmıştır: H: Vâcid.

nesneye⁵⁵¹ yemeğe ne içmeğe veya gayrı nesneye. On sekizincisi Evvel'dir ya'nî vücûdunun ibtidâsı yoktur. On dokuzuncusu Âhir'dir ya'nî vücûdunun intihâsı yoktur. Yirmincisi Zâhir'dir ya'nî vücûd aşikâredir alâmetlerle gizli değildir. Yirmi ikincisi Bâtın'dır ya'nî ulûluk mertebeleriyle⁵⁵² gizlenmiştir halkın nazarı ermez. Yirmi üçüncüsü Mûteâli'dir ya'nî yücelik mertebesinin haddi yoktur.⁵⁵³ Yirmi dördüncüsü Nûr'dur ya'ni gizli değildir zâtı aşikâre edicidir gayrını. Yirmi beşincisi Vâris'dir ya'nî fânî olmaz halk fânî olduğundan sonra mülkü hep ana döner. Yirmi altıncısı Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm'dır ya'nî şerefi ve keremi kemâldedir hiç erilmez.⁵⁵⁴ Meşâyih rahimehumullah sıfat-ı selbî iş bu isimleri tutarlar. Allah Teâlâ bunlarınla tenzih ederler ve sen dahî eyle etgil ve bilgil kim bu sıfatların dükelisidir ezeldir ve ebedîdir.

Ammâ usûl-i dîn tarîkasında⁵⁵⁵ selbî oldur kim Allah Teâlâ cevher değildir. Cevher [5^b] oldur kim birkaç nesnenin⁵⁵⁶ aslı değildir ve araz⁵⁵⁷ değildir. Araz⁵⁵⁸ olan oldur kim kendi nefsinde kâyim olmaya ya'nî vücûda gelmeye bir nesne ile bile⁵⁵⁹ olmayınca ıssılık gibi sovuklık gibi ve kokulu⁵⁶⁰ ve renkli gibi. Allah Teâlâ bunların gibi nesneden münezzehtir ve cisim değildir. Ya'nî tenli değildir⁵⁶¹ belki nûrdur, nihâyetsiz ve cihetsiz⁵⁶² cihette değildir. Ya'nî aşağıya değildir yukarıya değildir sağ yana değildir ve sol yana değildir⁵⁶³ ortada değildir. Belki cemî'-i nesneye muhîttir kaplayub durur.⁵⁶⁴ Ve sûreti yoktur Âdem sûreti gibi⁵⁶⁵ veya ferîşte sûreti gibi. Ve levni⁵⁶⁶ yoktur aklık gibi yeşillik gibi⁵⁶⁷ ya dahî ayruk bunların gibi nesnelere⁵⁶⁸ münezzehtir. Ve cismi⁵⁶⁹ ve cinsi yoktur oğul, kız ya avrat gibi⁵⁷⁰ ya vezîr ya nâib gibi ya yoldaş gibi bunların gibi nesneye hâceti yoktur. Ve misli yoktur zâtında ya sıfatında ya'nî zâtı kimse zâtına⁵⁷¹ ve sıfatı kimse sıfatına benzemez. Ve mekânı yoktur ya'nî bir yerde olmağı

---

⁵⁵¹ H, M: + asla

⁵⁵² H: perdelerine

⁵⁵³ H, M: + ve biri ganî'dir ya'nî bây'dır hiç kimseye hâceti yoktur

⁵⁵⁴ H, M: + pes

⁵⁵⁵ H, M: + sıfat-ı

⁵⁵⁶ H, M: + aslı ola Allah Teâlâ hiç nesnenin

⁵⁵⁷ H: + dahî

⁵⁵⁸ M: - değildir araz

⁵⁵⁹ H: - bile

⁵⁶⁰ H, M: + gibi

⁵⁶¹ H: - ya'nî tenli değildir

⁵⁶² H, M: - cihetsiz

⁵⁶³ H: + önde değildir

⁵⁶⁴ M: - kaplayıp durur

⁵⁶⁵ M: - değildir

⁵⁶⁶ H: levn gibi

⁵⁶⁷ M: - yeşillik gibi

⁵⁶⁸ H: - nesnelere

⁵⁶⁹ H, M: - ve cismi

⁵⁷⁰ H: oğul kız gibi ya avrat

⁵⁷¹ H: zâtı kimseye benzemez

yoktur arş gibi ya kürsî gibi ya dahî ayruk nesne gibi.⁵⁷² Ve haddi ve nihâyeti ve keyfiyeti yoktur kim akıl erişe⁵⁷³ ve ne idüğün⁵⁷⁴ bile. Ve dahî gülmeği⁵⁷⁵ ve melûl olmağı yoktur. Bunların gibi nesnelere Allah Teâlâ tenzîh etmek vâcibdir ve anun⁵⁷⁶ zâtına bunun⁵⁷⁷ gibi nesnelere lâayık değıldiğün⁵⁷⁸ bilmek lâzımdır.

Suâl eğer eydürlerse kim vechullah, yedullah⁵⁷⁹ derler gayrullah⁵⁸⁰ derler cenbullah derler cârullah derler Tanrı evi derler “الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى”⁵⁸¹ derler ya bunların ma’nileri nedir? **Cevâb** biz eydürüz bunların her bir⁵⁸² te’vîlleri vardır. Vechullah demek zâtullah demektir öyle değıldir kim Allah Teâlâ’nın yüzü ola. Ve yedullah demek kudretullah demektir⁵⁸³ öyle değıldir⁵⁸⁴ kim⁵⁸⁵ Allah Teâlâ’nın eli ola.⁵⁸⁶ [6^a] Ve gayrullah⁵⁸⁷ demek hıfzullah demektir ve eyitmegil ki Tanrı’nın⁵⁸⁸ gözü vardır. Ve cenbullah demek hükmullah demektir ve sanmagil ki Tanrı’nın⁵⁸⁹ yanı vardır ve cârullah demek Tanrı evinde olucu demektir ve Tanrı evi demek Tanrı’nın ibâdet evi demektir ve şöyle değıl⁵⁹⁰ ki Allah Teâlâ’nın oturacak evi vardır demektir.⁵⁹¹ “الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى”⁵⁹² demek Allah Teâlâ arş üzerine gâlibdir ve arş azametiyle⁵⁹³ anun hükmündedir demektir. Nitekim derler sultân tahtında⁵⁹⁴ oturur kaçan il üzerine hüküm⁵⁹⁵ etse hiç tahtında oturmazsa dahî⁵⁹⁶ zinhâr demegil ki Allah⁵⁹⁷ arştadır ve durağı arştır. Ve bunların gibi nesne gönlünden⁵⁹⁸ geçirmegil. Allah Teâlâ’yı tevîlden⁵⁹⁹

---

⁵⁷² M: - nesne gibi

⁵⁷³ H: akıl erişdüre

⁵⁷⁴ H, M: nite idüğün

⁵⁷⁵ H: gelmeğı ve gitmeğı

⁵⁷⁶ H, M: - anun

⁵⁷⁷ H: bunların

⁵⁷⁸ H: değıl, M: değıldir

⁵⁷⁹ M: - yedullah

⁵⁸⁰ H, M: aynullah

⁵⁸¹ “Rahmân, Arş’a kurulmuştur.” (Tâhâ 20/5)

⁵⁸² H: birinin

⁵⁸³ H: + eyitmenil kim

⁵⁸⁴ M: demegil ki

⁵⁸⁵ H: ve dimegil

⁵⁸⁶ H: + vardır

⁵⁸⁷ H, M: aynullah

⁵⁸⁸ H: Tanrı Teâlâ’nın

⁵⁸⁹ H: Tanrı Teâlâ’nın

⁵⁹⁰ H: + bilmegil, M: + bilgil ki

⁵⁹¹ H, M: - demektir

⁵⁹² Tâhâ, 20/5.

⁵⁹³ M: azameti birle

⁵⁹⁴ H: tahtta

⁵⁹⁵ M: muhkem

⁵⁹⁶ H: + şimdi

⁵⁹⁷ H: + Teâlâ

⁵⁹⁸ H: + dahî

⁵⁹⁹ M: bunlardan

tenzîh etgil⁶⁰⁰ yohsa katî hatâyâ düşersin⁶⁰¹ hiç Çalab afv eylemez. Zîrâ küfürdür neûzü billah.⁶⁰² Pes bundan ötürü sıfat-ı selbînin beyânını öndin getirdik⁶⁰³ ve billahî't-tevfîk.⁶⁰⁴

Ammâ sıfat-ı sübûtî oldur kim Allah⁶⁰⁵ zâtında sabittir, ezelden hiç⁶⁰⁶ zâyil olmaz. Ve ol dokuz sıfattır biri Hayy'dır ya'nî diridir kadîmden ve kâyimdir.⁶⁰⁷ Ondan sonra⁶⁰⁸ biri Alîm'dir ya'nî bilicidir gizliyi dahî⁶⁰⁹ aşikâreyi ve olmuşu ve olacağı ve cemî'-i gönlünden geçenleri ve yirde ve gökte olan sırları hep⁶¹⁰ ezelden ebeden. Ve ammâ Alîm ve Allâm ve Habîr ve Hakîm ve Şehîd ve Muhyî⁶¹¹ bunlar dahî Âlim⁶¹² ma'nisindedir. Lâkin bunlarda biraz mübâlağa vardır. Ve biri dahî Kâdir'dir ya'nî gücü yeticidir ondan sonra ne kim dilese “كُنْ فَيَكُونُ”⁶¹³ içinde işler ve ammâ kadîr⁶¹⁴ ve mukdîr ve⁶¹⁵ Kâhir ve Kahrî ve Kavî dükeli Kâdir ma'nisinden biraz mübâlağayla. Ve biri Basîr'dir ya'nî görücüdür ezelden, görünür nesnelere aydında ve karanlıkta ve aşikâresin [6^b] ve gizlisin ve görmeği gözle değildir.⁶¹⁶ Ve biri Semî' dir ya'nî işidicidir kadîmden savtları, anulan vaktisin yakından ve ıraktan⁶¹⁷ işitmeği kulakla değildir belki kulaksız işidir. Ve biri Basîr'dir ya'nî⁶¹⁸ dilek ıssidir. Her ne kim ola yerde gökte ya hâtırdan geçe hayır ve şer, îmân ve küfür, tâat ve ma'siyet⁶²⁰ dileğidir, dileği ezeldendir. Ve ammâ er-rahman ya'nî rızık vericidir dükeli mahlûkâta.⁶²¹ Ve Rahîm'dir ya'nî rahmet eyleyicidir mü'minlere âhirette. Ve Gaffâr'dır ya'nî yarlıgayıcıdır günâhları. Ve Vedûd'dur⁶²² sevicidir kullarını. Ve Afüvv ya'nî afvedici hatâları. Ve Raûf ya'nî

⁶⁰⁰ H: - Allah Teâlâ'yı tevîlden tenzîh etgil

⁶⁰¹ H: girersin

⁶⁰² H: + min zâlike

⁶⁰³ H: götürdük

⁶⁰⁴ H, M: + ve'l ismetü ve

⁶⁰⁵ H: +Teâlâ'nın

⁶⁰⁶ H: + andan, - hiç

⁶⁰⁷ H: kâyim dâyimdir

⁶⁰⁸ H: öndün sona ve

⁶⁰⁹ M: - dahî, M: + durur

⁶¹⁰ H: + bilir

⁶¹¹ H, M: Muhsî

⁶¹² H: alîm

⁶¹³ “«Ol» demekten ibarettir. Hemen oluverir.” (el-Bakara 2/117)

⁶¹⁴ H: - kadîr

⁶¹⁵ H: muktedir

⁶¹⁶ H, M: - ve Basîr'dir ya'nî görücüdür ezelden nesnelere aydında ve karanlıkta ve aşikâresin ve gizlisin ve görmeği gözle değildir

⁶¹⁷ M: - ve ıraktan

⁶¹⁸ H, M: + görücüdür ezelden nesnelere aydında ve karanlıkta ve aşikâresin ve gizlisin ve görmeği gözle değildir

⁶¹⁹ H, M: + ve biri mürîddir

⁶²⁰ H, M: + anun

⁶²¹ H: + dünyâda

⁶²² H, M: + ya'nî

⁶²³ H, M: + hayr

şefkat edici kullarına. Ve Sabûr'dur ya'nî sabredici azâb eylemekte. Ve Halîm ya'nî ivmeyici âsileri tutmakta ve Berre⁶²⁴ ya'nî ihsân edici kullarına. Ve Kerîm ya'nî⁶²⁵ keremi çok⁶²⁶ kullarına bunların gibi⁶²⁷ kamusu mürîd ma'nisindedir⁶²⁸ dükeli bir sıfattır. Ve biri Mütakellim'dir ya'nî söyleyicidir kadîmden ve gökten inen kitâblar anun⁶²⁹ kabul edici tâatleri ve râzı edici⁶³⁰ hayır işlere bu dahî mütakellim ma'nisindedir. Ve biri Bâkî'dir ya'nî dâim⁶³¹ ezelden ebede. Ve biri Mükevven'dir ya'nî yaratıcıdır “ كُنْ فِيكَونٌ”⁶³² içinde oldu⁶³³ dediği nesne fi'l-hâl olur eğlenmeden ve ammâ Hâlık ve Hallâk ve faâl⁶³⁴ küllisi meknûn ma'nisindedir bir sıfattır⁶³⁵ ve bu sıfat dahî ezeldir, bizim ulemâmız katında. Ey kardaş⁶³⁶ bu dokuz sıfat Allah Teâlânın zâtında sâbit idüğine⁶³⁷ ezelden ki⁶³⁸ i'tikâd eyle ve gönlünde muhkem dut olmasın⁶³⁹ kim birisine gümânun ola⁶⁴⁰ diyenin ve eğer yok derisen⁶⁴¹ küfür hod olmaz ammâ ulû hatâdır ve katî günâhtır. “فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ”⁶⁴²

Ammâ sıfat-ı nisbî oldur kim bir nesneye niyyet⁶⁴³ etmekle bilinir ol kırk [7^a] iki isimden bilinir. Evvelkisi⁶⁴⁴ Bâri'dir ya'nî temiz edicidir ba'zı halkı ba'zısından türlü türlü şekliyle.⁶⁴⁵ İkincisi Musavvir'dir ya'nî sûret vericidir. Üçüncüsü Vehhâb'dır ya'nî bağışlayıcıdır rahmet-i hazînesinden garazsızdır. Dördüncüsü Rezzâk'dır ya'nî rızık vericidir. Beşincisi Fettâh'tır ya'nî hayır⁶⁴⁶ kapısını açıcıdır⁶⁴⁷ kullarına. Altıncısı Kâbız'dır ya'nî rızık az edicidir bir nice kullarına.⁶⁴⁸ Yedincisi Bâsıt'tır ya'nî rızık çok

⁶²⁴ H: Berre'dir

⁶²⁵ H: + erişir

⁶²⁶ H: - çok

⁶²⁷ H, M: - gibi

⁶²⁸ H, M: + ma'nisine taallûktur

⁶²⁹ H: sözleridir ve sözler savt ile ve harf ile değildir ve ammâ şeker ya'nî: M: + sözleridir ve sözler savtla ve harfle ve ammâ şeker ya'nî

⁶³⁰ H, M: râzîven diyici

⁶³¹ H: dâyimdir

⁶³² el-Bakara 2/117.

⁶³³ H: ol

⁶³⁴ H: fâil: M: - faal

⁶³⁵ H: - bir sıfattır

⁶³⁶ V: - ey kardaş

⁶³⁷ H: dugine

⁶³⁸ H: key

⁶³⁹ H: + ne

⁶⁴⁰ H, M: + ya yok

⁶⁴¹ H: - ve eğer yok derisen

⁶⁴² “Allah en hayırlı koruyucudur. O, acıyanların en merhametlisidir.” (el-Yûsuf 12/64)

⁶⁴³ H, M: nisbet

⁶⁴⁴ Burdan itibaren H nüshasında, sıra sayıları yerine “biri” kullanılmıştır.

⁶⁴⁵ H: şekliyle

⁶⁴⁶ H: rızık

⁶⁴⁷ H, M: + bir nice

⁶⁴⁸ M: - Kâbız'dır ya'nî rızık az edicidir bir nice kullarına

edicedir bir nice kullarına.⁶⁴⁹ Sekizincisi Hafîz'dır ya'nî indiricidir bir nice⁶⁵⁰ menziline. Dokuzuncusu Muiz'dir ya'ni aziz edicedir tâat edenleri.⁶⁵¹ Onuncusu Râfi'dir ya'nî kaldırıcıdır bir nice âhiret menziline.⁶⁵² On birincisi Müzill'dir ya'nî hor edicedir ma'siyyet edenleri.⁶⁵³ On ikincisi Hakem'dir ya'nî hükmedicidir⁶⁵⁴ kime ni'meti kime mihnet.⁶⁵⁵ On üçüncüsü Adl'dir ya'nî⁶⁵⁶ buyurucudur. On dördüncüsü Latîf'dir ya'nî lutf ıssidir kimi dilese nebî eyler kimi dilese velî eyler, kimi zâhid⁶⁵⁷ kimi âbid eyler. On beşincisi Hafîz'dır ya'nî saklayıcıdır andan hiç nesne gâyib olmaz.⁶⁵⁸ On altıncısı Hasîb'dir ya'nî hesâplayıcıdır halkı kıyâmette. On yedincisi Rakîb'dir ya'nî nazarı dâyimdir halk üzerine ba'zıları katında⁶⁵⁹ bu sıfat-ı selbîdendir. On sekizincisi Mucîb'dir ya'nî kabul edicedir duâyı. On dokuzuncu Vâsi'dir ya'nî giyendir baylığı ve mağfireti. Yirmincisi Bâis'dir ya'nî koparıcıdır halkı kıyâmette. Yirmi birincisi Vekîl'dir ya'nî pâyendândır halkın rızıkına. Yirmi ikincisi Mübdî'dir ya'nî halk yaratıcıdır dünyâda. Yirmi üçüncüsü Muîd'dir ya'nî geri diri eylecidir⁶⁶⁰ halkı kıyâmette. Yirmi dördüncüsü Muhyî'dir [7^b] ya'nî dirilticidir. Yirmi beşincisi Mümît'tir ya'nî öldürücüdür. Yirmi altıncısı Kayyûm'dur ya'nî kâyimdir⁶⁶¹ dükeli⁶⁶² halk üzerine. Yirmi yedincisi Vâhid'dir ya'nî birdir misli yoktur.⁶⁶³ Yirmi sekizincisi Mukaddim'dir ya'nî öndin edicedir ba'zı nesneyi ba'zısından.⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵Yirmi dokuzuncu Muahhir'dir ya'nî sonra⁶⁶⁶ edicedir ba'zı nesneyi ba'zısından.⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸Otuzuncusu Tevvâb'dır ya'nî tevbeyle kabul edicedir. Otuz birincisi Muntekim'dir ya'nî katî azâb edicedir⁶⁶⁹ dilese. Otuz ikincisi Muksit'tir ya'nî güç etmeyicidir. Otuz üçüncüsü Câmi'dir ya'nî cemî' edicedir⁶⁷⁰ kıyâmette hesâb eylemek için.⁶⁷¹ Otuz dördüncüsü Muğnî'dir ya'ni bây edicedir. Otuz beşincisi Mâni'dir

⁶⁴⁹ H, M: bir nicelere

⁶⁵⁰ H, M: + dünyâ

⁶⁵¹ H, M: - Muiz'dir ya'ni azik edicedir tâat edenleri

⁶⁵² H, M: + ve biri Muiz'dir ya'nî aziz edicedir tâat edenleri

⁶⁵³ H: işleyenleri

⁶⁵⁴ M: - ma'siyyet edenleri on ikincisi hakem'dir ya'nî hükmedicidir

⁶⁵⁵ H: zahmet vermekle; M: kime zahmet kime ni'met

⁶⁵⁶ H: + doğru, M: + hak

⁶⁵⁷ M: + eyler

⁶⁵⁸ H: + ve biri Muksit'tir ya'nî kuvvet ve rızık vericidir; M: + Mukî'tir kuvvet vericidir

⁶⁵⁹ H: kıyâmette

⁶⁶⁰ H: geri dâirüdücedir, M: Muîm'dir ya'nî geri dâirüdücedir

⁶⁶¹ H, M: - ya'nî kâyimdir

⁶⁶² M: + kâimdir dükeli

⁶⁶³ H, M: misilsizdir

⁶⁶⁴ H: bazı nesneden

⁶⁶⁵ H: + ve biri Vâlî'dir ya'nî mütevellîdir halkın işine

⁶⁶⁶ M: - sonra

⁶⁶⁷ H: - yirmi dokuzuncu Muahhir'dir ya'nî sonra edicedir ba'zı nesneyi ba'zısından

⁶⁶⁸ M: + Vâlî'dir ya'nî mütevellîdir halkın işine

⁶⁶⁹ H, M: + kime

⁶⁷⁰ M: + halkı

⁶⁷¹ H: hesâb bilmek, M: hesaplamak için

ya'nî men' edicidir âfeti tâat⁶⁷² ehlinden. Otuz altıncısı Dârr'dır ya'nî garar⁶⁷³ edicidir belâyla kime dilese. Otuz yedincisi Nâfi'dir ya'nî menfaat edicidir kime dilese.⁶⁷⁴ Otuz sekizincisi Bedî'dir ya'nî aletsiz yaratıcıdır. Otuz dokuzuncusu Reşîd'dir ya'nî maslahatın bildiricidir halka. Kırkıncısı Mâlikü'l-Mülk'dür ya'nî hüküm⁶⁷⁵ geçiricidir mülkünde kime dilese. Ba'zılar katında bu sıfat-ı selbîdendir ve geri kalan sıfatlar kim vardır kimisi anların⁶⁷⁶ sıfat-ı selbî'dir Rab gibi ya'nî mülk issi ve kadîm gibi ve ezel gibi ve ezeli gibi ya'nî vücûdunun evveli yoktur⁶⁷⁷ ve ebedî gibi ya'nî vücudunun âhiri yok ve kâyim gibi ve dâyim gibi ya'nî zâtı erilmez. Ve dahi⁶⁷⁸ bunun gibi sıfatlar kimisi sıfat-ı sübûtîdir. Ve vâcib gibi ya'nî zâtının varlığı lâzımdır. Elbette mevcut gibi⁶⁷⁹ var edici kudretle ve muhdis gibi ya'nî yoktan var edicidir muhterî' gibi⁶⁸⁰ arazsız yaratıcıdır. Ve dahi [8^a] nice bunların gibi sıfatlar⁶⁸¹ kimisi sıfat-ı nisbîdir. Ferd gibi vitr gibi kim bunlar vâhid ma'nisinedir. Ve deyyân gibi⁶⁸² ya'nî ceza verici fazlından ve dahi nice bunların gibi sıfatlar vallahu a'lem veliyyü'l-irşâd.⁶⁸³

Fasl bil ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek Allah Teâlâ'nın adları kim sana bildirdik ve sıfatlarının ma'nilerin beyân ettik. Ve bilesin kim⁶⁸⁴ her birinin hâsiyyetleri vardır ve fâyideleri inan⁶⁸⁵ çoktur ve eserleri inan latîftir. Eğer sen anları vird idinsen Allah Teâlâ senin gönlüne nûrlar yağdırır ve acâyib sırlar bildirir. Ve⁶⁸⁶ bilkim⁶⁸⁷ Allah demekte cemî'-i sıfatların ma'nisi var. Ve isimlerin ulûsu ve zikirlerin şerîfi oldur ve eğer ana bir sıfat dahî koşsan ve desen yâ Allah'u'l-hafîz⁶⁸⁸ emîn olasın her⁶⁸⁹ korkudan tizcek seferde ve hazardsa. Ve eğer bir kaç sıfat dahî koşsan dahî anı⁶⁹⁰ zikredinsen cemî'-i varlık sana ma'lûm ola kim ve gönlün müstağnî⁶⁹¹ ola ve Allah'dan⁶⁹² artuk kimseye hâcetin⁶⁹³ kalmaya. Meselâ eyitsen: yâ Allah yâ İlahe yâ Rabbehu yâ Hâlik yâ Bâri' yâ

⁶⁷² H: ibâdet: katî tâat

⁶⁷³ H, M: zarar

⁶⁷⁴ H, M: + ve biri Hâdî'dir ya'nî hidâyet vericidir kime dilese

⁶⁷⁵ H: hükmün

⁶⁷⁶ M: - kimisi anların

⁶⁷⁷ H, M: + ve ebed gibi

⁶⁷⁸ H: + nice

⁶⁷⁹ H: + ya'nî

⁶⁸⁰ M: + ya'nî

⁶⁸¹ H: - sıfatlar

⁶⁸² M: - kim bunlar vâhid ma'nâsınadır ve deyyân gibi

⁶⁸³ H: vallahu veliyyü'l-irşâd

⁶⁸⁴ M: - ve bilesin kim

⁶⁸⁵ H: - inan

⁶⁸⁶ H: + dahî

⁶⁸⁷ H: bilgil kim

⁶⁸⁸ H: koşsan yâ Allah'u'l-hafîz desen

⁶⁸⁹ H: - her

⁶⁹⁰ H: - anı

⁶⁹¹ H: ganî

⁶⁹² H: Allah Teâlâ'dan

⁶⁹³ H: ihtiyâcın

Musavvir yâ Mübdi‘ yâ Muîd yâ Muhyî yâ Mümît. Ve bunları zikredinsen göresin kim ne eserleri vardır gönlüne ne sırlar ma‘lûm olur. Bu sülûk ehlinin zikridir ve dahî bilgil kim hû demektedir acâyib sırlar vardır. Eğer anı⁶⁹⁴ edinsen hayat zikrine müstağrak olasin. Ya‘nî Allah Teâlâ ile bilesin⁶⁹⁵ ve gönlüne heybet gele ve aklın Allah’dan artuk nesne bilmeye ve acıkmak⁶⁹⁶ ve susamak ve yalıncaklık ve dost ve düşman hiç anılmaya.⁶⁹⁷ Ve eğer birkaç dahî nesne koşsan eyitsen yâ men hüve yâ men lâ ilâhe illâ hüve yâ men hüve illâ hüve yâ ezel yâ ebed [8^b] yâ dehrü yâ deyhû⁶⁹⁸ yâ men hüve'l-hayyüllezî lâ-yemût desen⁶⁹⁹ hâsıl ola sana hikmetler ve letâyifler kim vasf ediciler vasf edemeyeler. Ve dahî eyitsen⁷⁰⁰ yâ Rahmân yâ Rahîm yâ Raûf yâ Gafûr yâ Mennân yâ Kerîm yâ ze’t-tavli yâ zel celâli ve’l-ikrâm. Eğer korkun varsa emîn olasin ve eğer zindânda isen kurtulasın.⁷⁰¹ ⁷⁰²Ve dahî desen el-Alîm el-Hakîm el-Habîr el-Metîn el-Hâdî⁷⁰³ allâmü’l-ğuyûb Allah Teâlâ açivere sana hikmet sözlerini ve mübârek ola sana ve her nesne⁷⁰⁴ ve musahhar ola sana ilim ehli, hâsıl ola sana keşf-ü garîb eğer seher vaktinde dursan Allah Teâlâ⁷⁰⁵ azamet ve heybet rûzî kıla ve vesveseyi senden gidere⁷⁰⁶ ve şehvet galebesi sâkin ola. Bunun fâyideleri inan çoktur yazmağa ve beyân etmeğe güç yetmez. Ve dahî eyitsen el-müheymînu’l-mukît sana ilim ve murâkabe hâsıl ola. Ve dahî desen “الْعَزِيزُ الْمُنْتَكِرُ”⁷⁰⁷ sana izzet ve azamet hâsıl ola. Eğer bir zâlim beg⁷⁰⁸ önünde desen ol beg hor ola. Tenbîh⁷⁰⁹ ey kardaş ve bu isimlerin ve bu sıfatların fâyidesi ve hâsiyyetin kim sana dedik zinhâr bunda gümânun olmasın. Zirâ meşâyih rahimehumullah bu fâyideleri demişlerdir. Hâşâ kim meşâyihin sözlerinde yalan ola. Eğer sen bunları isti‘mâl etsen fâyide⁷¹⁰ zâhir bulmasan bilkim⁷¹¹ ya lokmanda harâm vardır ya gönlünde vesvese vardır⁷¹² ya nefsinde hırsızlık vardır ya şer‘an muhâlif şer‘an⁷¹³ mütâbaatın⁷¹⁴ gökçek değildir. Ya dilinde hatâ⁷¹⁵ ya mâlâyâ‘nî söylemek vardır yahud bunlara mülâzım olup

⁶⁹⁴ H: + zikir

⁶⁹⁵ H, M: bilişesin

⁶⁹⁶ H: açmak

⁶⁹⁷ H: ana gelmeye, M: önüne gelmeye

⁶⁹⁸ H: deyhûr

⁶⁹⁹ M: - desen

⁷⁰⁰ H, M: desen

⁷⁰¹ M: - ve eğer zindânda isen kurtulasın

⁷⁰² M: + anlar ile münsi olasin

⁷⁰³ H: el-habîru’l-metinü’l-halî

⁷⁰⁴ H: - ve her nesne

⁷⁰⁵ H: + sana

⁷⁰⁶ H: gide

⁷⁰⁷ “Üstündür, istediğini zorla yaptıran, büyüklükte eşi olmayandır.” (el-Haşr 59/23)

⁷⁰⁸ H: - beg

⁷⁰⁹ H: + bil

⁷¹⁰ H: fâyidesin

⁷¹¹ H: bilgil kim

⁷¹² H, M: + yâ riyâ vardır

⁷¹³ M: - muhalif şer‘an

⁷¹⁴ H: mütebiatün

⁷¹⁵ H: + vardır

çok demezen ola nesne hâsıl olmak bu illetlerdendir.⁷¹⁶ Elhimna ruşdenâ ve vekânâ şürûrinâ enfüsenâ⁷¹⁷ ve seyyiâti [9^a] a‘mâlinâ ve men aleynâ bi envâri ve cehele sudûrenâ elvâhan li esvadihi⁷¹⁸ “إِنَّهُ هُوَ التَّوَابُ الرَّجِيمُ”⁷¹⁹

Üçüncü Bâb⁷²⁰ Muhammed Mustafa'nın⁷²¹ nübüvvetin bilmektedir. Ve kişiye üçüncü farz olan budur kim Muhammed Mustafa'yı⁷²² bilkim⁷²³ hak peygamberdir ve⁷²⁴ peygamberliğine şek, şüphe yoktur hem delil-i nakille ve hem delil-i akılla. Ammâ delil-i naklî⁷²⁵ oldur kim Allah Teâlâ Kelâm-ı Kadîm içinde buyurdu: “هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ”⁷²⁶ ya'nî Allah Teâlâ oldur kim viribidi Rasûlünü kim ol Muhammed Mustafa'dır tevhid ile ya'nî lâ ilâhe illallah ile demekle ve dîni'l-hakkı ya'nî dahî hakkla⁷²⁷ kim ol İslâm dînidir⁷²⁸ “لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ”⁷²⁸ ya'nî gâlib eylemek için dükeli dînlerin üzerine ve kahrelemek için dükeli kâfirlere kim Müslüman olalar yahud haraç vereler âhir zamanda kim⁷²⁹ öyle olsa gerektir. Mücahid radıyallahu anh eyitmiş: İsa aleyhi's-selâm gökten incek yeryüzünde hiç dîn kalmaya illâ dükeli⁷³⁰ İslâm dîni ola. “وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا”⁷³¹ ya'nî Allah tanık Muhammed Mustafa hak peygamber idüğine ve dahî buyurdu kim “وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ”⁷³¹ ya'nî değildir Muhammedü'l-Mustafa illâ Rasûlullah'dır. Ve Rasûlullah dahî sallallahu aleyhi ve sellem dedi:⁷³² “أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ أَنَا”⁷³² ya'nî⁷³⁴ hak Peygamber'dir⁷³⁵ hiç yalan yoktur⁷³⁶ ben Abdulmuttalib oğliven⁷³⁷ sadakallah ve sadaka Rasûlullah. Ammâ delil-i aklî oldur kim geldi nübüvvet da'vâsın eyledi ve mu'cizat gösterdi. Ve gaybdan ve geçmiş peygamberlerden ve kitâblardan ve ümmetlerden adlu adıyla haber verdi ve haberi yazmakla ve okumakla

⁷¹⁶ M: - ola nesne hâsıl olmak bu illetlerdendir

⁷¹⁷ Bu dua için bk. “اللَّهُمَّ الْهَمْنِي رُسُودِي ، وَأَعِزَّنِي مِنْ شَرِّ نَفْسِي” “Allah'im! Bana doğru yolumu ilham et! Nefsimin şerrinden beni koru!” Tirmizî, “Daavât”, 70.

⁷¹⁸ M: ve ceale sudûrenâ elvâhen li esrârihi

⁷¹⁹ “Şüphesiz O, tövbeleri çok kabul edendir, çok bağışlayandır.” (el-Bakara 1/37)

⁷²⁰ M: kısmı

⁷²¹ H, M: Muhammede'l-Mustafa

⁷²² H: bile Muhammede'l-Mustafa'nın

⁷²³ M: - bilkim

⁷²⁴ H: - peygamberdir ve

⁷²⁵ M: - hem delil-i nakille ve hem delil-i akılla. Ammâ delil-i naklî

⁷²⁶ el-Fetih 48/28.

⁷²⁷ H, M: hak dîn ile

⁷²⁸ et-Tevbe 9/33.

⁷²⁹ H, M: hem

⁷³⁰ M: hep

⁷³¹ el-Fetih 48/28.

⁷³² H: Rasûl Hazreti dahî eyitdi

⁷³³ “Ben peygamberim, bunda hiçbir yalan yok. Ben Abdulmuttalib'in oğluyum.” Buhârî, “Cihad”, 52,61,97; Müslim, “Cihad”, 78,80.

⁷³⁴ H: + ben

⁷³⁵ H: + Peygamber'im

⁷³⁶ M: - ya'nî hak Peygamber'dir hiç yalan yoktur

⁷³⁷ H: + oğliyen

değildi. Zîrâ ümmîydi yazmak ve okumak bilmezdi. Bir yetim oğlandı nice⁷³⁸ iklimi fetheyledi hiç⁷³⁹ pâdişâh mukâbil olmadı ve bir ümmî [9^b] kişiydi ve lâkin⁷⁴⁰ hiç fâsîh ve hiç âlim anun ile bahsedemedi. Bu nesnelere peygamber olmayanın elinden⁷⁴¹ gelmez.

Pes ma'lûm oldu kim hak peygambermiş.⁷⁴² Ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek eğer dilersen⁷⁴³ Rasûlullah'ın aleyhi's-selâm⁷⁴⁴ haberi⁷⁴⁵ evvelinden âhirine sana beyân idi vireyin⁷⁴⁶ ne kadar ki söz mutavvel olursa üşenmegil. Zîrâ Rasûlullah haberleri müşk gibidir ne kadar debredersen kokusu artar cân râhat olur. Hem delil-i akliyle dahî kuvvetli olur.

İmdi bil⁷⁴⁷ Rasûlullah⁷⁴⁸ aleyhi's-selâm Muhammed deyü adı annesi verdi. Zîrâ ol dünyâyâ gelmeden atası ölmüştü ve atası⁷⁴⁹ Abdullah'dı. Ve dedesi adı⁷⁵⁰ Abdülmuttalib'di Hâşim oğlu.⁷⁵¹ Ve bunlar şerîf kişilerdi Mekke içinde mu'teber ulûlar idi halk arasında, gökçek yüzlülerdi ve fâsîh sözlülerdi. Ve İbrâhîm Peygamber neslindendi ve Nûh Peygamber zürriyetindendi ve İdrîs peygamber⁷⁵² oğlanlarından idi. Ve anası adı Amîne idi ve Vehb kızıydı. Ve dünyâyâ geldiğinden sonra altı ay geçecek annesi dahî öldü, yetim kaldı dedesi⁷⁵³ elinde. Ve bir avrat⁷⁵⁴ anı emzirdi adı Halîme idi. Yemen Tâyif elinden idi. Ve sekiz yaşına değicek dedesi⁷⁵⁵ öldü. Ve ammusi Ebû Tâlîb elinde kaldı. Ve çünkim yirmi yaşına değdi ammusi eyitdi: ya karındaşım oğlu seni evermek gerek imdi atandan mal⁷⁵⁶ kalmadı kim anunla evlencesin. Gelsen Huveylid kızı Hatice'ye yaraşsan mallı kişidir hem yaraşası hoş dutar ola kim seni⁷⁵⁷ hoş duta nesne hâsıl ola anun ile everüz dedi.⁷⁵⁸ Rasûlullah ammusi sözün kabul etti⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ana yaraştırdı

---

⁷³⁸ H: bunca

⁷³⁹ H: + bir

⁷⁴⁰ H, M: - lâkin

⁷⁴¹ M: - olmayanın elinden

⁷⁴² H: + eğer dilersen

⁷⁴³ H, M: - eğer dilersen

⁷⁴⁴ H: Rasûlullah, M: - aleyhi's-selâm

⁷⁴⁵ H: + sana

⁷⁴⁶ H: haberin sana evvelinden ahirine beyân idi verdim

⁷⁴⁷ H: bilgil kim

⁷⁴⁸ H: Rasûl Hazretine

⁷⁴⁹ H: + adı

⁷⁵⁰ H: - Abdullah'dı ve dedesi

⁷⁵¹ H: + derlerdi

⁷⁵² H: -peygamber

⁷⁵³ H: evinde

⁷⁵⁴ M: + kişi

⁷⁵⁵ H: + dahî

⁷⁵⁶ H: nesne

⁷⁵⁷ H: + dahî

⁷⁵⁸ H: - dedi

⁷⁵⁹ H: kabul kıldı, M: Rasûlullah kabul etti

⁷⁶⁰ M: + ammusi

hemân kim Hatice'yi⁷⁶¹ gördü cânı sevindi⁷⁶² tatlı sözlüydü⁷⁶³ kim görse severdi ve cân [10^a] dilerdi. Zîrâ velî idi hamîr⁷⁶⁴ olacaktı velînin nûru⁷⁶⁵ yüzünde balkır idi. Hatice'nin bir kulu vardı⁷⁶⁶ Meysere derlerdi anunla Rasûlullah bazirganlığa viribidi. Basra şehrine vardılar çok assı eylediler hadden taşra⁷⁶⁷ ve çünkü döndüler⁷⁶⁸ Mekke'ye yakîn geldiler. Meysere eyitdi: “yâ Muhammed var Hatice'ye muştula assımız çok olduğunu, sana nesne versin” dedi. Vardı⁷⁶⁹ muştuladı. Hatice ana çok nesne verdi. Çünkü Meysere geldi haber verdi Hatice Rasûlullah'ın gökçek sıfatların ana vâki' olan acâyib nesnelere ve türlü türlü kerâmetlerden kim vasfa sığmaz. Bunu diyecek Rasûlullah'ın muhabbeti Hatice'nin gönlüne şöyle düştü kim hiç karar kılmadı almak⁷⁷⁰ helâl edinmek istedi. Zîrâ duldu ve eri ölmüştü. Şehrin uluların kığırdı konukladı kim atasına⁷⁷¹ dilek edeler, kendini Rasûlullah'a⁷⁷² vere. Dilek ettiler kakıdı, râzı olmadı, süci verdiler içti esirdi. Buğur Hatice söyledi⁷⁷³ râzı oldu çiftlendirdi. Ve çünkü ayıldı gördü kim Hatice Rasûlullah'a varmış.⁷⁷⁴ Eyitdi⁷⁷⁵ ulû kişiler dileyu gördü varmadın noldun bir malsız kişi aldın⁷⁷⁶ dedi. Hatice eyitdi:⁷⁷⁷ bu şerif asıldandır ulû kişiöğludur aldım. Benim malım ne takum vardır dedi.

Ve ol zamanda îmân yoğudu ve İslâm bilmezlerdi ve Mekke ehli puta taparlardı ve Allah'a şirk getirlerdi. İllâ Rasûlullah⁷⁷⁸ puta tapmazdı ve kiliseye varmazdı. Varalım diyecek kakırdı ve nesne verelim⁷⁷⁹ derlerdi almazdı, melûl olurdu. Ve ol Allah Teâlâ'ya tapardı ve birliğin akilla⁷⁸⁰ bilirdi ve yalan söylemezdi ve günâh işlemezdi. Zîrâ peygamberlere⁷⁸¹ peygamberlik değmezden öndin velî olurlar. Ve bunlarda küfür ve günâh [10^b] olmaz meğer nâdir ola ve çünkü kırk yaşına değdi gördü bir gün⁷⁸² bir nesne buludu gibi üstüne iner⁷⁸³ korktu kaçtı. Kaçacak bir avâz geldi kim “kaçma ve korkma

761 H: + bunu

762 H, M: + zirâ Rasûlullah gökçek yüzlüydü

763 M: - tatlı sözlüydü

764 H, M: peygamber

765 H: ve velîlik nûru

766 H: - vardı

767 H, M: + Meysere Rasûlullah'ı katî sevdi

768 H, M: - döndüler

769 M: - vardı

770 M: - almak

771 M: anasına

772 H: Rasûl Hazretine

773 H, M: - Hatice söyledi

774 M: vermiş

775 H: + seni, M: - eyitdi

776 H: vardım

777 M: - eyitdi

778 H: + Rasûl Hazreti

779 H: + var

780 H: + birle

781 M: - peygamberlere

782 H: + bir gün

783 M: - üstüne iner

ben Cebrâil'em" dedi. Andan eve geldi, Hatice'ye dedi. Hatice vardı bir ammusi oğlu vardı Varaka derlerdi çok bilirkışıydı ana deyiverdi.⁷⁸⁴ Eyitdi: Sübhânallah Cebrâil Tanrı'dan peygamberlere gelir eğer bunun gibi nesne gördüyse peygamberdir korkmasın üşenmesin⁷⁸⁵ dedi. Andan sonra bir gün Hatice katında yine gördü ve geri⁷⁸⁶ korktu. Hatice başın açtı eyitdi: gitti mi durur mu? Eyitdi: gitti durmaz.⁷⁸⁷ Hatice eyitdi: rahmâniymiş eğer şeytâniymişse kaçmazdı dedi.⁷⁸⁸ Ve andan sonra Rasûlullah aleyhi's-selâm⁷⁸⁹ riyâzette meşgul oldu. Ve Hirâ dağında bir mağara vardı anda halvete girdi. Otuz gün olıcak Cebrâil aleyhi's-selâm geldi. Rasûlullah'a selâm verdi ve peygamberliği muştuladı. Ve bir latîf döşek döşedi Rasûlullah⁷⁹⁰ anun üstüne oturdu. Ve Cebrâil yeri eşti⁷⁹¹ su çıkardı Rasûlullah⁷⁹² abdest aldı Cebrâil gösterdi.⁷⁹³ Ve İkrâ' sûresin öğretti "عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ"⁷⁹⁴ değin ve iki rekât namaz kıldı Cebrâil öğredi verdi⁷⁹⁵ Peygamber oldu âmennâ ve saddaknâ. Andan⁷⁹⁶ eve geldi Hatice'ye⁷⁹⁷ peygamber oldum bana îmân getir dedi. Hatice îmân getirdi abdest almak ve namaz kılmak öğretti. Andan Ebû Bekir îmân getirdi andan Ali⁷⁹⁸ andan Bilâl⁷⁹⁹ andan Osman îmân getirdi⁸⁰⁰ ve dahî nice kişiler. Her birine mu'cizât gösterdi inandılar⁸⁰¹ peygambersin dediler. Ve çünkü Ömer îmân getirdi kırk kişi tamamı müslüman⁸⁰² oldu. Andan sonra Rasûlullah halkı⁸⁰³ buğur⁸⁰⁴ aşikâre getirdi⁸⁰⁵ da'vet etti. Ben peygamberven bana⁸⁰⁷ inanın dedi ve Lâ ilâhe illallah⁸⁰⁸ [11^a] ve Muhammedün Rasûlullah deyin⁸⁰⁹ ayruk haça tapman ve Allah'a şirk getirmen bana mutî' olun ve ne dersem anunla amel eylen⁸¹⁰ dedi. İnkâr eylediler

⁷⁸⁴ H, M: + Varaka

⁷⁸⁵ M: - üşenmesin

⁷⁸⁶ H, M: yine

⁷⁸⁷ H: - durmaz

⁷⁸⁸ M: - dedi

⁷⁸⁹ H: - aleyhi's-selâm

⁷⁹⁰ H: Rasûl Hazreti

⁷⁹¹ M: açtı

⁷⁹² H: Rasûl Hazreti

⁷⁹³ M: verdi

⁷⁹⁴ "İnsana bilmediklerini belleten" (el-Alak 96/5)

⁷⁹⁵ H: öğretti

⁷⁹⁶ M: - andan

⁷⁹⁷ H: + eyitdi

⁷⁹⁸ H: + îmân getirdi

⁷⁹⁹ H: + îmân getirdi

⁸⁰⁰ M: - îmân getirdi

⁸⁰¹ H: + hak

⁸⁰² H, M: - müslüman

⁸⁰³ H: + imana

⁸⁰⁴ H, M: - buğur

⁸⁰⁵ M: + îmâna

⁸⁰⁶ H: -getirdi

⁸⁰⁷ H: + îmân getirin

⁸⁰⁸ H: + dîn

⁸⁰⁹ H: Rasûlullah din dedi ve

⁸¹⁰ H, M: idün

peygamber değilsin dediler mu‘cizât gösterdi kimi inandı kimi inanmadı cazûsin dediler⁸¹¹ bu senin sözüdür dediler. Eyitdi:⁸¹² benim değil⁸¹³ Allah⁸¹⁴ sözüdür dedi eğer⁸¹⁵ inanmazsanız siz dahî bunun gibi söz⁸¹⁶ getirin⁸¹⁷ dedi. Getiremediler nice⁸¹⁸ fâsihler vardı. Nice⁸¹⁹ şiir etmekte⁸²⁰ hünermendler vardı.⁸²¹ Cehdede gördüler⁸²² başaramadılar ve Kur‘ân‘ın bir kısa sûresi gibi⁸²³ getiremediler. Âciz kaldılar⁸²⁴ peygamberliğe alâmet istediler. Rasûlullah aya işâret eyledi⁸²⁵ iki pâre oldu. Bir niceşi inandı hak peygambersin dedi ve bir niceleri yine inanmadılar hased ettiler, eyitdiler: Tanrı⁸²⁶ peygamberliği bir yetim malsız kişiye verince bize virsenidi dediler. Ve böyle diyenler helâk oldu ve yavuz sanan hışma uğradı. Ve anlarun için azâb âyetleri⁸²⁷ ve mü‘minlere rahmet âyetleri inerdı⁸²⁸ ve sûreler gelirdi. Ve kişiler birin ikin îmâna gelirdiler. Peygamber kıssaları bilinirdi ve îmân getirmeyip helâk olan ümmetler hâli ma‘lûm olurdu müşrikler işitirdiler ve çünkü.

Beş yıl oldu Cebrâil geldi mi‘râca kıyırdı ve bir kavil de yedinci yılda idi.⁸²⁹ mi‘râc haberi oldur kim Rasûlullah bir gece Alî‘nin kız kardaşı Ümmühâni evinde yatardı. Receb ayının yirmi yedincisinde Cebrâil⁸³⁰ geldi Rasûlullah‘ın göğsünü yardı ve yüreğini zezem suyuyla yudu. Ve bir altın tas getirdi içi dolu îmândı Rasûlullah‘ın yüreğini îmânla ve hikmetle⁸³¹ doldurdu ve bir Burâk getirdi. Ak Burâk idi katırdan küçük idi adımını göz erdiği yere basardı. Rasûlullah ana bindi Cebrâil⁸³² önince gittiler.⁸³³ Kudüs‘e geldiler arası kırk günlük yoldur. Ol gece cemî‘-i peygamberlerin cânları [11^b] sûrete girip hâzır oldular. Cebrâil nidâ kıldı kim “ey peygamberler

---

⁸¹¹ H: + Kur‘ân hüccet getirdi inanmadılar şairsin

⁸¹² H, M: + yok

⁸¹³ H, M: - benim değil

⁸¹⁴ H: + Teâlâ

⁸¹⁵ H, M: - dedi eğer

⁸¹⁶ H, M: - söz

⁸¹⁷ H, M: getirin göreyim

⁸¹⁸ H, M: - nice

⁸¹⁹ H: - nice, + şairler var idi

⁸²⁰ M: şairler yitmekte

⁸²¹ H: hünermendler idi

⁸²² H: cehdettiller

⁸²³ M: + sûre

⁸²⁴ H: + bu, M: + bu kez

⁸²⁵ H: kıldı

⁸²⁶ M: - eyitdiler Tanrı

⁸²⁷ H: + geldi

⁸²⁸ H: geldi

⁸²⁹ H, M: + ve bir kavil de dokuzuncu yılda idi

⁸³⁰ H, M: + aleyhi‘s-selâm

⁸³¹ M: - ve hikmetiyle

⁸³² M: + aleyhi‘s-selâm

⁸³³ H: + bir saatte

Muhammed'e uyun iki rekât namaz kılın" dedi.⁸³⁴ Rasûlullah⁸³⁵ imâm oldu Mescid-i Aksâ'da iki rekât namaz kıldı Kur'ân aşikâre okudu cemî'-i peygamberler ana uydular. Andan⁸³⁶ namazdan fârig olacak geldiler, Rasûlullah'a selâm verdiler mi'râc kutlu olsun dediler. Andan Rasûlullah Kubbet-üs Sahra'ya geldi. Önünde üç kadeh kodular birinde sût⁸³⁷ birinde su⁸³⁸ ve birinde hamr vardı. Sût kadehi aldı Rasûlullah⁸³⁹ içdi. Cebrâil eyitdi: "Ahsent! İyi ettin. Sût İslâm dînidir kim sen, ümmetin anun üzerinesiz. Eğer su kadehin alsan ümmetin gark olurdu. Eğer hamr kadehin alsan ümmetin âsiydi" dedi.⁸⁴⁰ Andan Rasûlullah mi'râca ağdı.

Mi'râc İbn Abbas rivâyetinde⁸⁴¹ bir nerdübândı sahra taşından, göğe değin dikilmiş. Neden idiğün Allah'dan artuk kimse bilmezdi. Ana⁸⁴² Rasûlullah Burâk'a binüp göğe⁸⁴³ ağdı. Ve bir kavilde yayan ağdı.⁸⁴⁴ Ve bir kavil de⁸⁴⁵ mi'râc gökyollarından bir yoldur. Rasûlullah ana Burâk'a binip gitti. Ve bir kavil de yayak gitti. Turfetü'l-ayn içinde Cebrâil önünce evvelki⁸⁴⁶ göğe erdiler. Yerden ıraklığı beş yüz yıllık yoldur ve her gök arası geri ol kadardır.⁸⁴⁷ Evvelki gök adı Refî' dir yeşil zeberceddendir kalınlığı anun⁸⁴⁸ beş yüz yıllık yolcadır.⁸⁴⁹ Cebrâil açın kapıyı dedi. Kapıcı ferişte kim⁸⁵⁰ adı İsmâil'dir, kimdir? dedi. Cebrâil, Muhammed'le dediler. Merhaba, hoş geldiniz dedi⁸⁵¹ kapıyı açtı. İleri geldi Rasûlullah, selâm verdi. Hoş geldin mi'râc mübarek⁸⁵² olsun dedi.⁸⁵³ Andan geçdiler Âdem peygamberi gördüler, Rasûlullah ana⁸⁵⁴ selâm verdi. Ve ol selâmın aldı, merhaba sâlih oğul [12^a] ve sâlih peygamber dedi. Andan gittiler, turfetü'l-ayn içinde ikinci göğe erdiler, adı Kaydûm'dur saykallanmış demire benzer bir nesnedir. Cebrâil, açın kapıyı dedi. Kapıcısı adı Mencâil'dir,⁸⁵⁵ kimdir? dedi. Cebrâil'dir, Muhammed'le dediler. Merhaba hoş geldiniz dedi, kapıyı açtı.

---

⁸³⁴ H: + uydular

⁸³⁵ H: - Rasûlullah

⁸³⁶ H: - peygamberler ana uydular andan

⁸³⁷ H, M: + vardı

⁸³⁸ H, M: + vardı

⁸³⁹ H, M: Rasûlullah sût kadehi aldı

⁸⁴⁰ H: âsi olurdu, M: - gark olurdu eğer hamr kadehin alsan ümmetin âsiydi

⁸⁴¹ H: + radiyallahu anh

⁸⁴² H: - ana

⁸⁴³ M: - binip göğe

⁸⁴⁴ M: - ve bir kavilde yayan ağdı

⁸⁴⁵ H, M: rivâyette

⁸⁴⁶ H: - evvelki

⁸⁴⁷ H: Yine şöyledir, M: şöyledir

⁸⁴⁸ H, M: + ve her göğün

⁸⁴⁹ M: yol nicedür

⁸⁵⁰ H: - kim

⁸⁵¹ M: - Cebrâil Muhammed ile dediler merhaba hoş geldiniz dedi

⁸⁵² M: kutlu

⁸⁵³ H: - hoş geldin mi'râc mübarek olsun dedi

⁸⁵⁴ H, M: - ana

⁸⁵⁵ Mihâ'ildir: H: Melcâil

İleri geldi Rasûlullah selâm verdi. Hoş geldin, mi'râc mübarek olsun dedi. Andan geçdiler Yahyâ peygamberle İsâ peygamberi gördüler, Rasûlullah anlara selâm verdi. Anlar selâmı aldılar, merhaba sâlih kardaş ve sâlih peygamber dediler. Andan gittiler turfetü'l-ayn içinde üçüncü göğe erdiler kim adı Zeytun'dur⁸⁵⁶ yama gündür saykallu bakıra benzer bir nesnedir. Cebrâil, açın kapıyı dedi. Kapıcısı kim⁸⁵⁷ Konyâil'dir, kimdir? dedi. Cebrâil'dir, Muhammed'le dedi.⁸⁵⁸ Kapıyı açtı, merhaba hoş geldin dediler.⁸⁵⁹ İleri geldi Rasûlullah, selâm verdi. Hoş geldin mi'râc mübarek olsun dedi.⁸⁶⁰ Andan geçdiler Yûsuf peygamberi gördüler, Rasûlullah ana selâm verdi. Ve ol selâmın aldı, merhaba sâlih kardaş ve salih peygamber dedi. Andan gittiler turfetü'l-ayn içinde dördüncü göğe erdiler kim adı Zâmîne'dir⁸⁶¹ ak gümüşe benzer bir nesnedir. Cebrâil, açın kapıyı dedi. Kapıcısı adı kim Salsâil'dir, kimdir? dedi. Cebrâil'dir dedi,⁸⁶² "Muhammed'le dediler. Merhaba hoş geldiniz dediler. Kapıyı açtılar ileri geldi Rasûlullah, selâm verdi. Hoş geldin mi'râc mübarek olsun dedi.⁸⁶³ Andan geçtiler İdrîs peygamberi gördüler, Resûlullah ana selâm verdi. Ve ol selâmın aldı, merhaba sâlih kardaş ve sâlih peygamber dedi. Andan gittiler⁸⁶⁴ turfetü'l-ayn içinde beşinci göğe erdiler kim adı Sâfiya'dır altına benzer bir nesnedir. Cebrâil, açın kapıyı dedi. Kapıcısı kim adı Kalkâil'dir,⁸⁶⁵ kimdir? dedi Cebrâil'dir, [12^b] Muhammed'le dediler. Merhaba hoş geldiniz dedi. Kapıyı açtı. İleri geldi Rasûlullah, selâm verdi.⁸⁶⁶ Mi'râc mübarek olsun dedi. Andan geçtiler Hârûn peygamberi gördüler, Rasûlullah ana selâm verdi. Ol selâmın aldı, merhaba sâlih kardaş ve sâlih peygamber dedi.⁸⁶⁷ Mîkâil gördiler kim ol halkın rızkı üzerine müvekkeldir⁸⁶⁸ Rasûlullah selâm verdi. Mi'râc mübarek olsun dedi. Andan geçtiler turfetü'l-ayn içinde altıncı göğe erdiler kim adı Hâlisâ'dır ak incidendir. Cebrâil, açın kapıyı dedi. Kapıcısı kim adı Semhâil'dir, kimdir? dedi. Cebrâil'dir Muhammed'le dediler. Merhaba hoş geldiniz dedi kapıyı açtı. İleri geldi Rasûlullah selâm verdi. Mi'râc mübarek olsun dedi. Andan geçtiler, Mûsâ peygamberi gördüler, Rasûlullah ana selâm verdi. Ol selâmın⁸⁶⁹ aldı, merhaba sâlih kardaş ve sâlih peygamber dedi. Andan geçtiler turfetü'l-ayn içinde yedinci göğe erdiler kim adı Garîba'dır nûrdan yaratılmıştır. Cebrâil açın kapıyı dedi. Kapıcısı kim adı Efrâil'dir, kimdir? dedi. Cebrâil'dir dedi Muhammed'le dediler. Merhaba hoş geldiniz dediler kapıyı açtı. İleri

---

⁸⁵⁶ Müzeyyene

⁸⁵⁷ H, M: + adı

⁸⁵⁸ H, M: + merhaben hoş geldiniz dedi

⁸⁵⁹ H, M: - merhaben hoş geldin dediler

⁸⁶⁰ H: - dedi

⁸⁶¹ M: Zâhire

⁸⁶² H: - dedi

⁸⁶³ M: - hoş geldin mi'râc mübarek olsun dedi

⁸⁶⁴ H: geçtiler

⁸⁶⁵ H: Kalkayâil, M: Kalkiyâil

⁸⁶⁶ H: - hoş geldin, M: - hoş geldin

⁸⁶⁷ H, M: + ve dahî anda

⁸⁶⁸ M: + ileri geldi

⁸⁶⁹ M: - ve ol selâmın

geldi Rasûlullah, selâm verdi. Selâmın aldı,⁸⁷⁰ mi‘râc mübarek olsun dedi. Andan geçdiler İbrâhîm peygamberi gördüler Rasûlullah ana selâm verdi. Ol selâmın aldı, merhaba sâlih oğul ve sâlih peygamber dedi. Ve andan gittiler⁸⁷¹ Sidret’ül-müntehâ’ya irdiler.⁸⁷² Bir ağaçtır, yemişi hicret köyü⁸⁷³ gibidir ve yaprağı fil kulağı gibidir herbirinin üstünde bir ferişte durmuştur tesbîh eder. Cebrâil durağı anda olur andan öte⁸⁷⁴ geçmez onun için ana münteha derler⁸⁷⁵ kim andan yukarı kimse geçemez⁸⁷⁶ andan Cebrâil eyitdi: Yâ Muhammed üç ben makâmıma geldim [13^a] bana bundan yukarı geçmek yoktur Eğer bir parmak kadarı⁸⁷⁷ geçem köynerem dedi. Andan rivâyettir Rasûlullah⁸⁷⁸ eyitmiş: “Ben yol bilmezem, yer kellâ,⁸⁷⁹ kılavuz kim olsun?” demiş. Cebrâil aleyhi’s-selâm: “Allah kılavuzundur” demiş.⁸⁸⁰ “Kudretiyle seni ne yere dilerse iledir” demiş, rivâyettir.⁸⁸¹ Rasûlullah eyitmiş: “ثم رُفِعَ لِي الْبَيْتُ الْمَعْمُورُ ثُمَّ أُتِيْتُ بِإِنَاءٍ مِنْ خَمْرٍ وَإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ وَإِنَاءٍ”⁸⁸² iş bu rivâyet delâlet eder kim Beytü’l-ma‘mûr Sidret’ül-müntehâ’dan yukarıdır. Ve ol⁸⁸³ kadeh kim Rasûlullah’ın önünde kodular dedi ki:⁸⁸⁴ Beytü’l-makdis de ol dahî bundaymış. Beytü’l-ma‘mûr gizli yâkûttan bir evdir, kapısı arşa karşıdır. Beytü’l-ma‘mûr onun için derler kim her gün yetmiş bin ferişte ana tavâfa gelir⁸⁸⁵ tavâf eylerler⁸⁸⁶ bir kere tavâf eyleyen⁸⁸⁷ ikiliden tavâf⁸⁸⁸ etmez. Andan⁸⁸⁹ rivâyettir⁸⁹⁰ ana tavâf kılmış⁸⁹¹ bir yeşil kuş gelmiş kim ana refref derlermiş ve bir rivâyette refref nûrdu altından çekirgeye benzer. Ve bir rivâyette bir döşek idi altından⁸⁹² ⁸⁹³Rasûlullah ana binmiş dahî gitmiş akli bir gider bir gelirmiş⁸⁹⁴ arş altında İsrâfil katına varmış görmüş İsrâfil’in sûru bir nesnedir öküz boynuzu gibidir nûrdan yaratılmış İsrâfil

⁸⁷⁰ H, M: - selâmın aldı

⁸⁷¹ M: + turfetü’l-ayn

⁸⁷² H: + Sidre

⁸⁷³ H, M: Hecer

⁸⁷⁴ H, M: - öte

⁸⁷⁵ H: geçmez münteha anuniçün derler

⁸⁷⁶ M: - onun için ana münteha derler kim andan yukarı kimse geçemez

⁸⁷⁷ H, M: -kadarı

⁸⁷⁸ M: - rivâyettir Rasûlullah

⁸⁷⁹ H, M: yâ bana

⁸⁸⁰ H, M: -demiş

⁸⁸¹ M: - rivâyettir

⁸⁸² Buhârî, “Miraç”, 42.

⁸⁸³ H: + üç

⁸⁸⁴ H: - dedi ki

⁸⁸⁵ H, M: - tavafa gelir

⁸⁸⁶ H: eder, M: tavâf eylerler

⁸⁸⁷ H: bir kez eden, M: tavâf eden

⁸⁸⁸ H: - tavâf

⁸⁸⁹ M: + Rasûlullah

⁸⁹⁰ H: + Rasûlullah, M: - rivâyetidir

⁸⁹¹ H: - andan

⁸⁹² M: - çekirgeye benzer ve bir rivâyette bir döşek idi altından

⁸⁹³ M: + andan

⁸⁹⁴ H, M: akli bir gelirmiş bir gidermiş

anı ağzına almış levh-i mahfûz nazar eder kim ne vakit ola kim ana nefh ede tâ kim kıyâmet kopa. Levh-i mahfûz arş denizinden bir incidir uzunluğu beş yüz yıllıktır ve eni⁸⁹⁵ yüz yıllıktır.⁸⁹⁶ Yazılmıştır ana cemî‘-i nesne olmuş ve olacak hatta şöyle doludur kim ayruk bir harf sığmaz, Kur’ân anda bir zerredir. İsrâfil’e Rasûlullah selâm vermiş ol selâmın almış, hoş geldin mi‘râc mübarek olsun demiş. [13^b] andan rivâyettir⁸⁹⁷ gitmiş⁸⁹⁸ nûr hicâblarından evvel heybet hicâbı andan izzet hicâbı âhir kudret hicâbı kim⁸⁹⁹ ekberdir⁹⁰⁰ beyân⁹⁰¹ şöyle rivâyettir kim refref dahî⁹⁰² yolda kalmış Rasûlullah⁹⁰³ kerrûbî ferîştehleri ellerine alırlarmış⁹⁰⁴ andan rûhânî⁹⁰⁵ ferîştehleri andan mukarreb ferîsteler tâ Rasûlullah kâbe kavseyni olmuş ya‘nî Allah Teâlâ Hazretine celle celâluh iki yay başı⁹⁰⁶ kadar olmuş belkim dahî yakıncak⁹⁰⁷ zîrâ hadis öyle⁹⁰⁸ buyurur diyevüz⁹⁰⁹ göresin andan rivâyettir Rasûlullah eyder: “فَزَكْرَتْ وَاِسْتَعْفَرَتْ وَاِذْ قَدْ وُضِعَ اِمَامِي كُرْسِيْ كُرْسِيْ مَرَصَّعٍ” من لؤلؤ ابيض قوايم من قوت احمر يلمع بالنر برجد الاحضر و اجلسنى على الكرسي وانا ارعر هلعا و خوقاو قو غاب يا‘nî kâbe kavseyni vaktinde vahdâniyyet hicâbında Rasûlullah’ı bir hâsu’l-hâs ferîşte getirmiş bir murassa‘ kürsinin üzerine komuş kim ol ak inciden imiş ve ayakları kızıl yâkûtta imiş yeşil zebercedle balkır imiş anda Rasûlullah’ın heybetinden ve hem dehşetinden⁹¹¹ akli zâyil olmuş ve kendini⁹¹² bilmemiş kim kandadır andan kudret şarabından içirmişler dahî ünü gelmiş. Andan Cebrâil ana aşığıdan nidâ eylemiş kim “يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُثْنِي عَلَيْكَ ، فَاسْمِعْ وَأَطِعْ وَلَا يَهْوُلَنَّكَ كَلَامُهُ” ya‘nî Allah Teâlâ sana ne der⁹¹⁴ işit ve mutî‘ ol hiç⁹¹⁵ sözünden korkma andan Allah Teâlâ’yı gönül gözüyle görmüş⁹¹⁶ andan Rasûlullah eyder: “فَبَدَأْتُ بِالنَّوَاءِ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى فَقُلْتُ " النَّجِيَّاتُ لِلَّهِ ”

⁸⁹⁵ H: + iki

⁸⁹⁶ H: + yoldur

⁸⁹⁷ M: - rivâyettir

⁸⁹⁸ H: + Rasûlullah yetmiş bin hicâb geçmiş, M: + Rasûlullah bin hicâb geçmiş

⁸⁹⁹ H: + hicâb

⁹⁰⁰ H, M: + oldur

⁹⁰¹ M: - beyân

⁹⁰² H: - dahî

⁹⁰³ H: - Rasûlullah

⁹⁰⁴ H: + birbirine sunarlarmış bir hicâbdan bir hicâba iletirlermiş

⁹⁰⁵ M: - rûhânî

⁹⁰⁶ H: - başı

⁹⁰⁷ H, M: azıcık

⁹⁰⁸ H: - öyle, + ve âyette

⁹⁰⁹ M: - diyevüz

⁹¹⁰ Kaynağı bulunamadı.

⁹¹¹ M: - heybetinden ve hem dehşetinden

⁹¹² M: - ve kendini

⁹¹³ Ali b. Burhâneddîn Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye* (Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1971), 1: 565.

⁹¹⁴ H, M: senâ eder

⁹¹⁵ H: - hiç

⁹¹⁶ H, M: + İbn Abbas kavlinde ten gözüyle görmüş

ya'nî Allah Teâlâ'yı⁹¹⁷ medh⁹¹⁹ eylemeğe öndin ben başladım, eyitdüm:⁹²⁰ "التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ" andan Allah Teâlâ eyitmiş: "السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ" andan Cebrâil eyitmiş: "السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ" andan [14^a]⁹²¹ andan⁹²² eyitmiş: "أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ" andan Allah Teâlâ eyitmiş: "أَمَّنَ بَلَىٰ" andan Rasûlullah'ın gönlüne vahy olmuş dahi⁹²⁵ eyitmiş: "وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ" andan Allah Teâlâ eyitmiş: ne diler mü'minler⁹²⁶ yâ Muhammed demiş⁹²⁷ Rasûlullah vahiyle eyitmiş: "وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا" andan Allah Teâlâ eyitmiş: yâ Muhammed dile ne dilersen veririm Rasûlullah vahiyle eyitmiş: "غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ"⁹²⁹ ya'nî günâhım yarlığa varacak yerimiz sanadır. Andan Allah Teâlâ eyitmiş: "yarlığadım dahî ümmetinden her kim beni⁹³⁰ bilirse ve sana gerçektir derse yarlığadım" demiş. Andan Allah Teâlâ eyitmiş: "لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ" andan Allah Teâlâ nefse⁹³² tâkatince buyurur sevâba niyyet etmekle yazar ve yazuğı işlemeyince yazmaz. Andan Allah Teâlâ⁹³³ eyitmiş: "dile ne dilersen." Rasûlullah vahiyle eyitmiş:⁹³⁴ "رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا" andan⁹³⁵ ya'nî tutma bizi⁹³⁶ unutursevüz ya hatâ idersevüz. Allah Teâlâ eyitmiş: "olsun tutmayam dile ne dilersen" Rasûlullah vahiyle⁹³⁷ eyitmiş:⁹³⁸ "رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِمْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا" andan⁹³⁹ ya'nî bize ağır yük urma ileriki ümmetlerle⁹⁴⁰ kim kaçan yazuk işleseler helâl yiyesi harâm olurdu. Ve namazları elli vakit idi ve mescitsiz yerde⁹⁴¹ revâ değildi. Ve zekâtları dörtte birdi ve teyemmüm revâ değildi. Ve oruç gecesi cimâ' etmek ve uyuduğundan sonra yemek içmek harâm olurdu. Ve sevâbları birine bir [14^b] yazılırdı

⁹¹⁷ Seyyid Muhammed Hakkı en-Nâzillî, *Hazînetü'l-esrâr* (Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1971), 92.

⁹¹⁸ H: - "فَقُلْتُ التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ" ya'nî Allah Teâlâ'yı

⁹¹⁹ H: sena

⁹²⁰ H: - eyitdim

⁹²¹ Buhârî, "Ezân", 148, 150; Müslim, "Salât", 55.

⁹²² H, M: + Rasûlullah

⁹²³ Buhârî, "Ezân", 148, 150; Müslim, "Salât", 55.

⁹²⁴ el-Bakara 2/285.

⁹²⁵ H: - dahî

⁹²⁶ H, M: - ne diler mü'minler

⁹²⁷ H, M: - demiş, + mü'minlere ne dilersen

⁹²⁸ el-Bakara 2/285.

⁹²⁹ el-Bakara 2/285.

⁹³⁰ H, M: + bir

⁹³¹ el-Bakara 2/286.

⁹³² H: - nefse

⁹³³ M: - Allah Teâlâ

⁹³⁴ H: - vahiyle eyitmiş

⁹³⁵ el-Bakara 2/286.

⁹³⁶ H, M: + eğer

⁹³⁷ H: - vahiyle

⁹³⁸ M: Rasûlullah eyitmiş vahiyle

⁹³⁹ el-Bakara 2/286.

⁹⁴⁰ H: ümmetler gibi

⁹⁴¹ H: + namazlar

ve yazuk işleyen rüsvâ olurdu, kimi hıncır ve kimi maymun sûretine dönerdi. Andan Allah Teâlâ eyitmiş: “olsun yöneltemeyem⁹⁴² dile ne dilersen” Rasûlullah vahiyle eyitmiş: “رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ”⁹⁴³ ya‘nî bize meşakkatli buyruk buyurma kim biz ana tâkat getirmezüz terk iderüz ve dahî⁹⁴⁴ azâb idersin. Allah Teâlâ eyitmiş: “olsun dile ne dilersen.” Rasûlullah vahiyle eyitmiş: “وَاعْتَبْنَا”⁹⁴⁵ ya‘nî⁹⁴⁶ bizi afv eyle ve suçumuzdan ötürü sûretimizi döndürme “وَاعْفُورًا لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا”⁹⁴⁷ sen bizim seyyidimizsin “فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ” bizi gâlib eyle kâfirler üzerine. Allah Teâlâ eyitmiş: “olsun ne kim diledinse verdim eğer sizden yirmi kişi sabrederse iki yüz kâfiri yene ve yüz kişiniz bin kâfiri yene ve bin kişiniz iki bin kâfiri⁹⁴⁸ yene.” Allah Teâlâ dileğiyle ve dahî eyitmiş: “إِنَّ الْجَنَّةَ حُرِّمَتْ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ كُلِّهِمْ حَتَّىٰ أُدْخِلُهَا ، وَحُرِّمَتْ عَلَى الْأُمَّمِ حَتَّىٰ”⁹⁴⁹ ya‘nî uçmak harâmdır peygamberlere tâ sen girmeyince ve dahî ümmetlerine tâ senin ümmetin girmeyince. Ve dahî eyitmiş: “أَنَّ الْقَاسِمَ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ”⁹⁵⁰ ya‘nî sen kasse⁹⁵¹ ol uçmağla tamu arasında⁹⁵² kimi dilersen uçmağa girdir kimi dilersen tamuya girdir.⁹⁵³ Ve dahî çok nesne demiş. Eğer yazarsevüz kitâb mutavvel olur bâri âhir sözü Alî radiyallahu anh bize demiş:⁹⁵⁴ “yâ Ahmed eğer bir kulum yer, gök ehli namazı kadar namaz kılsa ve orucu kadar oruç tutsa ve ferişte gibi yiyesi yemez olsa ve ârifler tonun giyer olsa andan görsem ki gönlünde bir zerre⁹⁵⁵ sevgisi olsa⁹⁵⁶ ya ulûluğuyâ öğünmeği var ya riyâsı⁹⁵⁷ var ben anı komşu edinmeyem evimde ve gönlünden muhabbeti giderem. Ve gönlüne zulmet bırakam tâ beni unuta ve ana muhabbetim [15^a] dadın dattırmayam ve aleyke selâmı ve rahmeti” demiş.

Andan Allah Teâlâ, Rasûlullah ve ümmetine elli vakit namaz farz eylemiş andan eyitmiş ferişte kim adı İstafâil imiş ana eyitmiş:⁹⁵⁸ Al Muhammed’i ilet sidretü’l-müntehâ da sekiz uçmağa teferrüç eylesin; kendi için ve ümmeti için anda neler yaraklamışam görsün demiş. İstafâil almış Rasûlullah uçmak kapısına iletmiş⁹⁵⁹ “açın kapıyı” demiş. Kapıcısı adı Rıdvân’dır kimdir? dedi. “İstafâil’dir Muhammed’le”

⁹⁴² M: bekletmeyem

⁹⁴³ el-Bakara 2/286.

⁹⁴⁴ H, M: + bize

⁹⁴⁵ el-Bakara 2/286.

⁹⁴⁶ H: - ya‘nî

⁹⁴⁷ H: - رَابِحًا ، M: لَنَا وَاعْفُورًا ، + ört aybımızı günahımızdan ötürü üstümüze taş yağdırma مَوْلَانَا أَنْتَ

⁹⁴⁸ M: - kâfiri

⁹⁴⁹ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, 10: 69.

⁹⁵⁰ Kaynağı bulunamadı.

⁹⁵¹ Kâsım

⁹⁵² H: ortasında

⁹⁵³ M: girüver

⁹⁵⁴ H: Ca‘fer-i Sâdik rivâyetinde bunu demiş, M: Fakir Sâdik rivâyetinde bunu demiş

⁹⁵⁵ H, M: + dünya

⁹⁵⁶ H, M: - olsa

⁹⁵⁷ H, M: övünmeği ya zîneti

⁹⁵⁸ H, M: - ana eyitmiş

⁹⁵⁹ H: gelmiş

demişler. “Merhaba hoş geldiniz kadem getirdiniz”⁹⁶⁰ demiş. Andan kapıyı açmış ileri gelmiş Rasûlullah, selâm vermiş “hoş geldin”⁹⁶¹ demiş. Andan Cebrâil⁹⁶² Rasûlullah’ın elin almış girmiş⁹⁶³ sekiz uçmağa teferrüc eylemiş. Ebû Hureyre radiyallahu anh eyder: “Rasûlullah’a sordum: ucmağın yapısı nedir?”⁹⁶⁴ Misktendir⁹⁶⁵ ve taşı incidendir ve yâküttandır ve balçığı za‘ferândandır. Mücâhid radiyallahu anh eyitmiş: “uçmağın yeri gümüştedir ve toprağı misktendir ve⁹⁶⁶ ağaçları altındandır ve gümüştedir ve ağacın⁹⁶⁷ budakları incidendir ve zebercettendir.” Rasûlullah görmüş uçmak içinde mü’minler için Çalab çok nesne yaraklamış⁹⁶⁸ kim hiç haddi ve hasrı⁹⁶⁹ bârî azcık menzillisi⁹⁷⁰ buymuş kim anun⁹⁷¹ seksen bin hâdimi ola ve yetmiş⁹⁷² hûrisi ola bir inciden⁹⁷³ kubbesi ola⁹⁷⁴ ve zebercetten ve yâküttan büyüklüğü ne kadar idüğün görececek bilesin inşaallahu teâlâ Allahümme erzukna mea cemî‘-il mü’minîne vel-mü’minât.⁹⁷⁵ İbn Ömer⁹⁷⁶ rivâyetinde radiyallahu anh⁹⁷⁷ uçmağın ginliği bin yıllık⁹⁷⁸ ola⁹⁷⁹ Firdevs dükeli uçmağın üzerineymiş⁹⁸⁰ anun üstüne arştır. Zîrâ Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem eyitmiş: “eğer Allah’dan [15^p] dilerseniz Firdevs dilen kim ol uçmağın a‘lâsıdır efdalidir” demiş ve hem eyle gerçek göresin inşaallahu teâlâ andan Rasûlullah gitmiş Cebrâil’le Mûsâ peygamber makâmına⁹⁸¹ gelmiş. Mûsâ eyitmiş:⁹⁸² “ümmetine ne kadar namaz farz eyledi?” Rasûlullah⁹⁸³ eyitmiş: “elli vakit”⁹⁸⁴ “ümmetin zayıfdır elli vakit namaza güçleri yetmez ben halkı sınavıp dururum senden öndin⁹⁸⁵ bilirim geri vargil⁹⁸⁶

⁹⁶⁰ H, M: - kadem getirdiniz

⁹⁶¹ H, M: + kadem getirdin

⁹⁶² H: - Cebrâil

⁹⁶³ M: - girmiş

⁹⁶⁴ H, M: + dedim eyitdi bir kiremidi gümüştür ve bir kiremidi altındır ve sıvası

⁹⁶⁵ M: - misktendir

⁹⁶⁶ H: - ve toprağı misktendir ve

⁹⁶⁷ M: - ve ağacın

⁹⁶⁸ H: azıcık menzili kişiye yarakladığı

⁹⁶⁹ M: + yok

⁹⁷⁰ H: - kim hiç haddi ve hasrı bârî azcık menzillisi

⁹⁷¹ H: - anun

⁹⁷² H: + bin

⁹⁷³ M: - bir inciden

⁹⁷⁴ H, M: + inciden

⁹⁷⁵ M: - inşaallahu teâlâ Allahümme erzukna cemî‘-il-müminine vel-müminat

⁹⁷⁶ H: + aleyhi’s-selâm

⁹⁷⁷ H: eydur

⁹⁷⁸ M: + yol

⁹⁷⁹ H: yoldur uçmağın üstü

⁹⁸⁰ H: - dükeli uçmağın üzerineymiş

⁹⁸¹ H: katına

⁹⁸² H, M: ol demiş

⁹⁸³ H, M: - Rasûlullah

⁹⁸⁴ H, M: + ol eyitmiş

⁹⁸⁵ H, M: - senden öndeyin

⁹⁸⁶ H: var, M: - geri vargil

Çalab'ından tahfif istegil" demiş.⁹⁸⁷ Varmış istemiş Çalab önün kovmuş yine gelmiş Mûsâ:⁹⁸⁸ "Yine çoktur."⁹⁸⁹ demiş. Rasûlullah yine⁹⁹⁰ varmış ve geri⁹⁹¹ gelmiş⁹⁹² beş vakit olmuş. Mûsâ peygamber yine var dahî⁹⁹³ dile demiş⁹⁹⁴ ümmetin zaîftir.⁹⁹⁵ Rasûlullah eyitmiş: "Dileye dileye utandım." demiş.⁹⁹⁶ ol kadere râzıyım demiş ve bir kavilde yine varmış dilemiş. Allah Teâlâ eyitmiş: "Yâ Muhammed⁹⁹⁷ beş vakit⁹⁹⁸ namazdır gecede ve gündüzde her bir vakitte on⁹⁹⁹ vakit sevâbı yazıla elli vakit olur hem¹⁰⁰⁰ levh-i mahfûz dahî¹⁰⁰¹ 1002yoyulmaz¹⁰⁰³ vargıl¹⁰⁰⁴ her kişi kim ümmetinden¹⁰⁰⁵ bir sevâb kasd ide işlemeye¹⁰⁰⁶ bir yazıla işlerlerse on yazıla ve yazuk işlemeyince yazılmaya işlenirse birine gine¹⁰⁰⁷ bir yazıla" demiş. Andan¹⁰⁰⁸ Cebrâil kanadı üstüne almış turfetü'l-ayn içinde Kudüs'de Kubbetü's-Sahra'ya eyitmiş¹⁰⁰⁹ hemân geri¹⁰¹⁰ mi'râca gittiği gece andan rivâyettir ki Rasûlullah Burâk'a binmiş Cebrâil önce gitmişler. Seher vaktinde¹⁰¹¹ Mescid-i Hâram'a varmışlar. Andan Cebrâil Rasûlullah'a vedâ' eylemiş dahî Burâk almış gitmiş.¹⁰¹² Urve eyder radiyallahu anh çünkü¹⁰¹³ irtedildi Rasûlullah¹⁰¹⁴ Mekke ehline mi'râca vardığını¹⁰¹⁵ haber verdi müşrikler inanmadılar. Ebû Bekir'e eyitdiler Muhammed bu gece Kudüs'e vardım geri geldim¹⁰¹⁶

987 H: - demiş

988 H: + peygamber

989 H, M: - çoktur

990 M: - Rasûlullah yine

991 H: yine

992 H, M: + vara gele namaz

993 M: - dahî

994 H: dile

995 H, M: + demiş

996 H, M: - demiş

997 H: - yâ Muhammed

998 M: vakte sevâbı

999 M: ol

1000 H: - elli vakit olur hem, M: elli vakit olmuş gibi olur hem

1001 H, M: + elli vakittir

1002 M: + levh-i mahfûz dahî

1003 H: + demiş

1004 M: - vargıl

1005 H, M: - ümmetinden

1006 M: işlemezse

1007 H, M: - gine

1008 M: + Rasûlullah

1009 H, M: inmiş

1010 H, M: - geri

1011 H: + Mekke'de

1012 H: + geri gitmiş andan, M: + andan

1013 H: - çünkü

1014 M: + gördüğü

1015 H: mi'râca vardığını Mekke ehline, M: - mi'râca vardığını

1016 M: + der ne

dersin sen dediler.¹⁰¹⁷ Ebû Bekir eyitdi: “Gerçektir âmennâ ve saddaknâ.” Eyitdiler: “Nice inanırsın ki [16^a] Kudüs kırk günlük yoldur bir gece de nice varıp gelir?” dediler. Eyitdi: “Ben inanıram eğer bir sâatte¹⁰¹⁸ yedi kat¹⁰¹⁹ göğe çıktım geri geldim derse dahî gerçektir” dedi. Andan ötürü ana sıddîk dediler Ebû Bekir Sıddîk¹⁰²⁰ radiyallahu anh. Eyitdiler:¹⁰²¹ “Eğer gerçek isen Beytü’l-makdis’in ve Mescid-i Aksa’nın sıfatların ve nişânelerin eyitsin görelim” dediler. İmdi Rasûlullah gece görüp dururdu nişânın ne bilsin eydemedi melûl oldu. Andan Allah Teâlâ kudretiyle Beytü’l-makdis’i karşısına getirdi her ne kim sordularsa eydiverdi. Andan eyitdiler:¹⁰²² “Ol yane kervanımız¹⁰²³ vardır hiç gördün mü?” dediler. Rasûlullah¹⁰²⁴ eyitdi: “Biraz kervanı Rûhâ’da gördüm. Bir deve yavu kılmışlar anı isterler. Yüklerinde bir kadehte su buldum¹⁰²⁵ susamıştım aldım içtim. Kadehi geri yerinde kodum gelecek sorun hiç kadehte su buldular mı?” dedi. “Ve sizin kervanınıza Tenîm’de¹⁰²⁶ uğradım önlerince bir kaba deve gider iki harâr¹⁰²⁷ yükü var, ûş gün doğacak gelir” dedi. Gözettiler hem gün doğıcak geldiler ol kaba deve önce gelir.¹⁰²⁸ Ol kim gerçek mü’mindir inandı ol kim kâfir mel’ûndur¹⁰²⁹ inanmadı. İmdi¹⁰³⁰ ey kardaş mi’râc haberlerin sana deyüverdik¹⁰³¹ zinhâr şekkin ve gümânun olmasın. Zirâ Kur’ân’la ve sahîh¹⁰³² hadislerle bilmiştir her kim ki şek getirirse kâfir olur¹⁰³³ belki âmennâ ve saddaknâ demek gerek. Zirâ Allah Teâlâ buyurdu kim “سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ”¹⁰³⁴ bu işârettir bir gece varıp gine geldiğine. Ve dahî buyurdu kim “مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى”¹⁰³⁵ bu Mekke’den Beytü’l-mukaddes’e vardığı beyânıdır. Ve dahî eyitdi kim¹⁰³⁷: “إِذْ يَغْشَى”¹⁰³⁸ bu Sidretü’l-mühteâ’ya [16^b] vardığına ve refrefe bindiğine işârettir. Ve dahî buyurdu: “ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى”¹⁰³⁹ bu

1017 H: der sen ne dersin dediler

1018 M: + ise

1019 H: - kat

1020 H, M: - Sıddîk

1021 H, M: + Rasûlullah, H: - eyitdiler

1022 H, M: - eyitdiler

1023 H: kârübân

1024 H: - Rasûlullah

1025 H, M: su varmış

1026 Tenekam’da

1027 H: garar

1028 M: - gelir

1029 H, M: mel’ûn kâfirdi

1030 M: - imdi

1031 H, M: - sana deyiverdik

1032 H: - sahîh

1033 H: + Neüzü billahi min zâlike

1034 el-İsra 17/1.

1035 H, M: - buyurdu kim

1036 el-İsra 17/1.

1037 H: buyurdu, M: - eyitdi kim

1038 “Kaplamaştı.” (en-Necm 53/16)

1039 “Sonra (Muhammed’e) yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.” (en-Necm 53/8-9)

yetmiş bin hicâb geçip Allah Teâlâ'ya gâyet yakîn vardıđı¹⁰⁴⁰ beyânıdır. Nitekim Rasûlullah buyurmuş: “ثُمَّ دَنَوْتُ رَبِّ الْعِزَّةِ حَتَّى كُنْتُ مِنْهُ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى”¹⁰⁴¹ ve dahî buyurdu: “فَأَوْحَى إِلَيَّ عَبْدَهُ مَا أَوْحَى”¹⁰⁴² bu anda Rasûlullah birle¹⁰⁴³ söyleştiğine işârettir. Ve dahî buyurdu: “لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى”¹⁰⁴⁴ bu yedi göklerin¹⁰⁴⁵ acâyiblerin¹⁰⁴⁶ ve arşın azametinin ve ulûluđunun¹⁰⁴⁷ feriştehler ve ulû denizler ve nûrlar ve sekiz uçmak ve yedi tamu ve anların türlü¹⁰⁴⁸ acâyiplerinin gördüğüne işârettir. Ve dahî buyurdu: “مَا كَذَّبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى”¹⁰⁴⁹ bu Cebrâil Sidretü'l-müntehâ'da kendi sûretinde gördüğüne işârettir. Ve bir kavilde Allah Teâlâ'yı gönül gözüyle gördüğüne işârettir. Nitekim Rasûlullah'a Çalab'mı gördün mü? demişler. Eyitmiş: “رَأَيْتَهُ بِفُؤَادِي، وَلَمْ أَرَهُ”¹⁰⁵⁰ sadakallah ve sadaka Rasûlullah “وَنَحْنُ عَلَى ذَلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ”¹⁰⁵¹ andan sonra Cebrâil aleyhi's-selâm indi Rasûlullah'a imâmlık eyledi. İki günde beş vakit namazın vaktini gösterdi. Andan rivâyettir Rasûlullah'dan Cebrâil'e sormuş kim “Kimi müezzin edineyin?” Cebrâil eyitmiş: “عَلَيْكَ بِالْعَبْدِ الْأَسْوَدِ فَإِنَّهُ مَشْهُورٌ فِي الْمَلَائِكَةِ وَهُوَ جَهِيْرُ الصَّوْتِ وَأَحْبَبُ”¹⁰⁵² ma'nî¹⁰⁵³ Bilâl müezzin edin anun savtı yücedir feriştele arasında meşhurdur Allah Teâlâ katında müezzinlerin sevgilisidir. Andan Rasûlullah¹⁰⁵⁴ Pâkî¹⁰⁵⁵ Habeşî'ye öğretmiş andan Bilâl beş vakitte beklemiş. Ve Rasûlullah sahâbeye imâmlık ederdi beş vakit [17^a] namaz kılarlardı. Ve İslâm dîni artar idi ve Kur'ân âyet âyet ve sûre sûre¹⁰⁵⁶ inerdi ve Cebrâil gelir giderdi. Bunun üzerine on yıl geçti andan sonra Medine katında iki¹⁰⁵⁷ ulû kabîle vardı. Birinin ehline Evs ve birinin ehline Hazrec derlerdi. Anlar Rasûlullah'ın vasfını işittiler Müslüman oldular. Bunu Mekke kâfirleri işittiler¹⁰⁵⁸ ve ulûları derlediler bir eve girdiler ana Dâru'n-nedve derlerdi. Nice edelim? dediler. İblîs lain, şeyh Necdî sûretinde geldi,¹⁰⁵⁹ katlarına girdi. “Ben yeğ¹⁰⁶⁰ bilirim ne

¹⁰⁴⁰ H, M: olduğu

¹⁰⁴¹ Bu rivayet kaynaklarda Şu Şekilde geçmekte: “وَدَنَا لِلْجَبَّارِ رَبِّ الْعِزَّةِ فَتَدَلَّى حَتَّى كَانَ مِنْهُ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى”¹⁰⁴¹ Buhârî, “Tevhid”, 37.

¹⁰⁴² “Bunun üzerine Allah, kuluna vahyini bildirdi.” (en-Necm 53/10)

¹⁰⁴³ M: ile

¹⁰⁴⁴ en-Necm 53/18.

¹⁰⁴⁵ H, M: kat göğün

¹⁰⁴⁶ H: + gördüğu

¹⁰⁴⁷ M: ulû

¹⁰⁴⁸ H: - türlü

¹⁰⁴⁹ “Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı.” (en-Necm 53/11)

¹⁰⁵⁰ Müslim, “İman”, 291.

¹⁰⁵¹ Kaynağı bulunamadı.

¹⁰⁵² Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed es-Semerkandî, *Tefsiru's-Semerkandî el-müsemma bahru'l-ulûm*, thk. Ahmed b. Muhammed el-Hanefî v.dğr. (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1413–1993), 446.

¹⁰⁵³ H, M: ya'nî

¹⁰⁵⁴ M: + ezânî

¹⁰⁵⁵ H: Bilâl-i

¹⁰⁵⁶ M: ve sûre sûre satır kenarında yazılmış ilave olarak

¹⁰⁵⁷ H: + bölük

¹⁰⁵⁸ H, M: melûl oldular Rasûlullah mekr eylemek istediler

¹⁰⁵⁹ H, M: girdi

¹⁰⁶⁰ H, M: yakın

dersiz deyin göreyim” dedi. Biri eyitdi: “Muhammed’i bir evde hapsedelim kapısın berkidelim¹⁰⁶¹ tâ anda helâk olsun.” İblîs laîn eyitdi: “Yaramaz, ola ki bir kişi kala kurtara”. Ve birisi eyitdi: “Kovalım aramızdan gitsin.” İblîs laîn eyitdi: “Bu dahî yaramaz. Ola ki bir ile varadu gönülleri anı seve ana uyalar¹⁰⁶² sizi ilden çıkaralar ya helâk edeler.” Ebû Cehil eyitdi: “Aleyhi’l-la’ne bu gece üstüne varalım birkaç yiğitler eline birer¹⁰⁶³ keskin kılıç verelim kırsunlar öldürsünler kurtulalım.” İblîs laîn eyitdi: “Bu iyidir,¹⁰⁶⁴ böyle edin.” dedi.¹⁰⁶⁵ Cebrâil aleyhi’s-selâm, Rasûlullah’a dedi. Rasûlullah Ebû Bekir’e dedi radiyallahu anh¹⁰⁶⁶ “Benim nefsim¹⁰⁶⁷ feda olsun nice edelim?” dedi. Rasûlullah eyitdi: “Cebrâil bana Medine’ye hicret etmeğe destur verdi, gidelim.” dedi. Ebû Bekir eyitdi: “İki devem var biri senin olsun binelim, gidelim.” dedi. Rasûlullah “Yok, behâsıyla ver.”¹⁰⁶⁸ dedi. Andan Rasûlullah aleyhi’s-selâm¹⁰⁶⁹ eyitdi: “Sen bu gece benim yerimde yat.” Alî¹⁰⁷⁰ olsun dedi. Ol gece Rasûlullah’ın evine geldiler. Alî, Rasûlullah’ın mübarek bûrdin giydi dahî yerinde yattı. [17^b] Ebû Bekir, Rasûlullah ile çıktılar gördüler kâfirler kapıda cemî‘ olmuşlar.¹⁰⁷¹ Rasûlullah nesne okudu kâfirlerin gözleri kör oldu görmediler.¹⁰⁷² Anlar gittiler¹⁰⁷³ yayak Mekke’nin altın yanında bir mağara vardı ana¹⁰⁷⁴ girdiler, fi’l-hâl örümcek kapısına ağ gerdi iki vahşi gügercin geldi yuva yaptı.¹⁰⁷⁵ ol kâfirler eve girdiler.¹⁰⁷⁶ Rasûlullah’ı yerinde bulamadılar,¹⁰⁷⁷ Alî’ye sordular:¹⁰⁷⁸ “Kani Muhammed?” dediler. “Bilmezem” dedi. Çıktılar, Rasûlullah’ın ardına düştüler. Ol mağaraya geldiler gördüler kapısında örümcek avı var buna girmemiş dediler. Ve Ebû Bekir bunları gördü ve Rasûlullah’ı göreler helak edeler diye korktu. Rasûlullah eyitdi:¹⁰⁷⁹ “Yâ Ebû Bekir korkma!¹⁰⁸⁰ Ashâb-ı kehf yedi kişiydi sekizincileri Kelb’idi kurtuldular “لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا”¹⁰⁸¹ “مَا ظَنُّكَ”

1061 H: - kapısın berkidelim

1062 H: + geleler

1063 H: - birer

1064 H: - bu iyidir

1065 H: - dedi, + bunu

1066 H: Ebû Bekir aleyhi’s-selâm

1067 H: + sana

1068 H: - binelim gidelim dedi Rasûlullah yok pahasıyla ver

1069 H: + Ali’ye

1070 H: - Ali

1071 H: eylemişler

1072 H: - görmediler

1073 H: - gittiler

1074 H: - vardı ana

1075 H: + andan

1076 H: + gördüler

1077 H: - bulamadılar

1078 H: Ali var

1079 H: + korkma

1080 H: - korkma

1081 et-Tevbe 9/40

”يَا ثَنِينَ اللَّهُ تَالِئُهُمَا“¹⁰⁸² ne sanırsın¹⁰⁸³ iki kişi kim üçüncüleri Allah ola gussalanma Allah bizim ile bilendir”¹⁰⁸⁴ dedi. Andan Rasûlullah kâfirlere duâ kıldı eyitdi:¹⁰⁸⁵ ”اللَّهُمَّ أَعْم“ dedi gözleri kör oldu. Ve Ebû Bekir üzerine sekine oldu¹⁰⁸⁷ ya‘nî gönü sâkin oldu ve korkusu gitti, emin oldu. Andan üç gün durdular tâ kâfirler istemez oldular andan çıktılar, Medine’den yana gittiler. Sürâka derlerdi bir kâfir bunları sıdı atına bindi¹⁰⁸⁸ fi’l-hâl Rasûlullah duâ kıldı atının dört ayağı tutuldu. Rasûlullah’a Sürâka¹⁰⁸⁹ eyitdi: “Duâ kılın Allah atımı salıversin, varayın¹⁰⁹⁰ men‘ ideyin ardına düşmanlar gelir.”¹⁰⁹¹ dedi. Rasûlullah duâ kıldı atının ayağı açıldı. Vardı kâfirleri men‘ eyledi, ol¹⁰⁹² yok dönün geri dedi. Andan Rasûlullah Ebû Bekir ile Medine’ye geldiler. Abdullah [18^a] b. Selâm derlerdi Yahûdilerden bir âlim¹⁰⁹³ vardı.¹⁰⁹⁴ Anı halvet buldular, Rasûlullah anı îmâna da‘vet etti. Ol eyitdi:¹⁰⁹⁵ “Üç suâl ideyin¹⁰⁹⁶ bilirsen bildim ki hak peygambersin.” dedi. Rasûlullah: “Sorgıl göreyin” dedi. Ol¹⁰⁹⁷ eyitdi: “Kıyâmetin evvel nişânı nedir? Ve uçmak ehlinin evvel taâmı nedir? Ve dahî¹⁰⁹⁸ bir nice oğlan¹⁰⁹⁹ benzemez ve bir nice oğlan atasına benzemek nedendir?” dedi. Rasûlullah eyitdi: “Kıyâmetin evvel nişânı bir uddur kim birden¹¹⁰⁰ çığır halkı mağribden meşrike sürür. Ve uçmak ehlinin evvel taâmı balık ciğeridir. Ve kaçan erin menisi oğlan yerine öndin düşse oğlan ataya benzer ve¹¹⁰¹ kaçan¹¹⁰² avrat menisi öndin düşse¹¹⁰³ anaya benzer” dedi. Abdullah b. Selâm fi’l-hâl îmân getirdi. “Hak peygambersin âmennâ ve saddaknâ” dedi. Andan Mekke’de ettikleri¹¹⁰⁴ gibi bir zaman îmân gizli¹¹⁰⁵ getirdiler. Andan mü’minler çok oldular aşikâre

¹⁰⁸² Buhârî, “Fezâilü’l-ashâb”, 2; Müslim, “Fezâilüs-sahâbe”, 1.

¹⁰⁸³ H: + henüz sen, -ne sanırsın

¹⁰⁸⁴ H: - bilendir

¹⁰⁸⁵ H: - eyitdi

¹⁰⁸⁶ Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylaî, *Tahrîcü’l-ehâdis ve’l-âsâri’l-vâkı‘a fi tefsîri’l-Keşşâfi’z-Zemahşerî*, thk. Sultân b. Fehd et-Tubeysî (Riyad: Dâru İbn Huzeyme, 1414/1993), 2: 77.

¹⁰⁸⁷ H: indi

¹⁰⁸⁸ H: + artlarından yitti

¹⁰⁸⁹ H: - Sürâka

¹⁰⁹⁰ H: + kavm

¹⁰⁹¹ H: düşmesinler

¹⁰⁹² H: + yana

¹⁰⁹³ H: + kişiydi

¹⁰⁹⁴ H: - vardı

¹⁰⁹⁵ H: - ol eyitdi

¹⁰⁹⁶ H: + eğer

¹⁰⁹⁷ H: - ol

¹⁰⁹⁸ H: - ve dahî

¹⁰⁹⁹ H: + anasına

¹¹⁰⁰ H: - kim birden

¹¹⁰¹ H: + eğer

¹¹⁰² H: - kaçan

¹¹⁰³ H: + oğlan

¹¹⁰⁴ H: Mekke’deki

¹¹⁰⁵ H: gizil îmân

îmân¹¹⁰⁶ getirir oldular. Andan Rasûlullah yürüdü Medine ehlinin âmun ve hâsun îmâna da'vet eyledi çok kişiler îmâna geldiler. Yahûdi dânişmendleri vardı Kâ'b b. Eşref gibi ve Fuhâs gibi ve İbn Sûriyâ gibi ve Ahtab gibi bunlar inanmadılar müşkiller sordular. Rasûlullah eydi verdi ve gayblardan sordular haber verdi. Ve kitâblarının hükmün deyiverdi ve her birine bir mu'cizât gösterdi. Ve Kur'ân âyet âyet ve sûre sûre inerti¹¹⁰⁷ ve geçmiş peygamberler ümmetleriyle ne kıldıkların¹¹⁰⁸ kıssa ider ve kıyâmet kopacağın ve kâfirler tamu da olacağın ve mü'minler uçmağa gireceğın beyân ederdi. Ve Tevrit içinde¹¹⁰⁹ ve İncil içinde Rasûlullah [18^b] kendi¹¹¹⁰ sıfatların var idüğün¹¹¹¹ ma'lûm ederdi. Bunlar hased ederdi ol sıfatları yuyarlardı. Ve yuydukların dahî Allah Teâlâ bildirirdi: "يَحْرَفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ"¹¹¹² derdi.¹¹¹³ Ve bunlara îtâb ederdi ve kitâbınızda âhir zaman peygamberi Muhammed Mustafa gelecektir bu oldur niçin¹¹¹⁴ inanmaz mısınız ve sıfatların kitabınızdan yuyarsız derdi.¹¹¹⁵ Kimisi aşikâre îmân getirirdi geri sır ile kâfir dînin tutardı anı dahî Allah Teâlâ bildirirdi¹¹¹⁶ ve anlar münafıklardı¹¹¹⁷ ve çün bu nesne gördüler âciz ve hayrân oldular bildiler ki hak peygambermiş¹¹¹⁸ bunların¹¹¹⁹ kimisi hased ettiler îmân getirmediler.

Andan sonra Mekke'deki Müslümanlar hicret ettiler. Rasûlullah'ın hâtunları ve Ömer ve Osman ve Alî ve geri kalan mü'minler kimi gizli gitti¹¹²⁰ ve kimi aşikâre gitti.¹¹²¹ hep Medine'ye geldiler bunlara muhâcirsın derlerdi. Ve ol evs ve hazrec dahî Medine'ye girdiler anlara Ensâr derlerdi. Ve bunun üzerine bir yıl geçdi. Namazı Beytü'l-makdis'e kırlardı kible oldı. Ammâ Rasûlullah Mekke'yi sevdi kible olsa dedi ve hem Allah'dan dilerdi. Andan¹¹²² Allah Teâlâ buyurdu: "قَوْلٍ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ" ¹¹²³ "الْحَرَامِ" ya'nî andan geri namazı Mekke'ye kırlın dedi kible Mekke oldu. Rasûlullah şâd oldu ve mü'minler sevindiler. Andan sonra bir gün Cebrâil Rasûlullah'a haber verdi ki Mekke ehlinin Şam'dan kervanları gelir kırk kişidir. Ebû Süfyan kim Mekke'nin ulûsudur bile durun varın yağmalan dedi.¹¹²⁴ Münâfıklar işittiler sırla Mekke'ye haber

¹¹⁰⁶ H: - îmân

¹¹⁰⁷ H: gelirdi ve Rasûlullah inerti

¹¹⁰⁸ H: eylediğini

¹¹⁰⁹ H: da

¹¹¹⁰ H: Rasûlullah'm

¹¹¹¹ M: olduğun

¹¹¹² en-Nisâ 4/46.

¹¹¹³ H: - derdi

¹¹¹⁴ H: - niçin

¹¹¹⁵ H: + ve hak bâtil ile örtersiz derdi

¹¹¹⁶ H: + rüsva olurlardı

¹¹¹⁷ H: + derlerdi

¹¹¹⁸ H: + kimisi imân getirdi

¹¹¹⁹ H: - bunların

¹¹²⁰ H: - kimi

¹¹²¹ H: - kimi

¹¹²² H: - hem Allah'tan dilerdi andan

¹¹²³ el-Bakara 2/149

¹¹²⁴ H: + Rasûlullah bunu ashâbına dedi

verdiler. Ebû Cehil bin iki yüz elli kişiyle çıktı kim kervanı yağmalatmayalar. Bir yerde bir¹¹²⁵ kuyu vardı ana bedir derlerdi ana geldiler. [19^a] Andan bir kişi Ebû Cehil'e eyitmiş:¹¹²⁶ “Kervan sâhil yoluna gitmiş kurtulmuş var geri git” dedi. Bunlar eyitdi:¹¹²⁷ “Yok bir zaman şâzlık eyleyelim develer boğazlayalım ve hamrlar içelim andan sonra gidevüz” dedi. Andan üç yüz kişi gitti dokuz yüz ellisi¹¹²⁸ kaldı. Andan Cebrâil gelip Rasûlullah'a¹¹²⁹ eyitdi: “Allah Teâlâ bana¹¹³⁰ va'de eyledi iki tâifenin birini gerekse geri ana varın gerekse Ebû Cehil'e varın”¹¹³¹ dedi. Rasûlullah bunu sahâbeye dedi: “Kangısına varalım? siz kangısın seversiz?”¹¹³² dedi. Bunlar¹¹³³ “Kervan severiz”¹¹³⁴ dediler. Rasûlullah çağrıya varalım dedi. Anlar yarağımız yoktur ve hem biz azıcığız anlar çoktur¹¹³⁵ dediler. Rasûlullah eyitdi:¹¹³⁶ “Kayırmaz Allah Teâlâ'nın inâyeti bizimledir biz anları yeneriz” dedi. Olsun yâ Rasûlullah bismillah denize buyursan düşelim dediler.¹¹³⁷ Rasûlullah sevindi bunları medh eyledi çıktılar üç yüz otuz kişiydi Allah Teâlâ medet viribidi bin ferişte Cebrâil'le ve bin ferişte Mikâil'le ve bin ferişte İsrâfil'le ol dokuz yüz elli kişi sıldılar yetmiş kişi Ebû Cehil'le öldürdüler ve yetmiş kişi Rasûlullah'ın âmmusî Abbas'la esir eylediler.¹¹³⁸ geri¹¹³⁹ Medine'ye geldiler. Ebû Bekir'e Rasûlullah: “Esirleri nedelim?” dedi. Ebû Bekir:¹¹⁴⁰ “Behâlerin keselim çerimiz kuvvetli olsun ve bunlar¹¹⁴¹ kavmi kabiledir öldürmeyelim hem ola ki îmâna gelirler” dedi. Ömer eyitdi: “Yok yâ Rasûlullah düşmanın olanlardı kes gitsin” dedi. “Çerimizi Allah Teâlâ kuvvetlendire”¹¹⁴² dedi. Ve Rasûlullah Ebû Bekir'e eyitdi senin meselin Mikâil'e benzer kim dâyim Rahmet indirir ve İbrâhîm'e benzer kim “وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ”¹¹⁴³ dedi.¹¹⁴⁴ [19^b] Ve Ömer'e eyitdi: “Senin meselin Cebrâil'e benzer kim ol azâb indirir ve Nûh'a benzer kim “رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا”¹¹⁴⁵ dedi. Andan Rasûlullah Ebû Bekir dediğin tuttu her kişi başına¹¹⁴⁶ kırk vakıyye altın behâsını kesti.

1125 H: + sulu

1126 H: + eyitmiş

1127 H: - bunlar eyitdi

1128 H: + kişi

1129 H: - gelip Rasûlullah'a

1130 H: sana

1131 H: birini gerekirse kârubâna varun gerekirse Ebû Cehil'e

1132 H: revâ görürsünüz

1133 H: - bunlar

1134 H: varmayı revâ görürüz

1135 H: - anlar çoktur, + ne edelim

1136 H: - Rasûlullah eyitdi

1137 H: + andan

1138 H: + hep malların yağmaladılar

1139 H: - geri

1140 H: - Ebû Bekir

1141 H: - bunlar

1142 H: fazlından kuvvet vere

1143 “Kim de bana karşı gelirse, artık sen gerçekten çok bağışlayan, pek esirgeyensin” (el-İbrâhîm 14/36)

1144 M: + geldiler

1145 “Rabbim! dedi, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!” (Nûh 71/26)

1146 H: - başına

Rasûlullah âmmusî Abbas eyitdi: “Benim yirmi vakıyye altınım vardı yağmada aldınız yirmi dahî vireyin” dedi. Rasûlullah razı olmadı. Abbas eyitdi: “Âmmuni dilenci eylersin” dedi. “Benim ayruk nesnem yoktur” dedi. Rasûlullah eyitdi: “Kani oğlan anasına verdiği altın? Eğer bana nesne olursa birazı senin ola ve birazı Abdullah ile Fazlın ola dediğin” dedi. Abbas eyitdi: “Anı sana kim bildirdi?” dedi. Rasûlullah eyitdi: “Allah bildirdi.” Fi’l-hâl Abbas Müslüman oldu. Bildim ki hak peygambersin zîrâ anı verdi kim vakit Allah’dan artık kimse bilmezdi. Ve çünkü müşrikler Mekke’ye geldiler gördüler¹¹⁴⁷ Ebû Süfyân geri¹¹⁴⁸ anla gelmiş anun katına vardılar ağlaştılar. “Muhammed bize¹¹⁴⁹ bunun gibi iş etti imdi sen bizim ulûmuzsun bize ne öğüt verirsin”¹¹⁵⁰ dediler. Vardılar öcümüz alalım çerinin yarağı benim olsun dedi. Çünkü cemî‘ oldular¹¹⁵¹ üç bin kişiyle çıktılar Medine’ye yüz tuttular.¹¹⁵² Rasûlullah bunu işitti sahâbeyle danıştı sahâbe çikalım savaşalım dediler. Rasûlullah eyitdi: “Düşümde kılıçta gedik gördüm dedi bana musîbet olsa gerek ve sığırlar gördüm boğazlanmış sahâbeden¹¹⁵³ kimse öldürürler ve elimi bir berk çukala giderdim ol Medine’dir” bunu dedi. Rasûlullah çıkmak dilemezdi.¹¹⁵⁴ Sahâbe elbette çıkarız dediler bin kişi mü’minlerden altı yüz kişi Yahûdiler çıktılar. Biraz yer gittiler, giderken¹¹⁵⁵ Yahûdi münafıklık eylediler geri döndüler. [20^a] Rasûlullah mü’minlerle Uhud dağına vardılar müşriklerle uruştular. Evvel bunlar¹¹⁵⁶ müşrikleri sıdılar sonra müşrikler anları sıdı. Zîrâ biraz kişiler Rasûlullah muhâlefet eylediler, iş bu arada durun dediği yerde durmadılar müşrikler sındığına müslümanlar¹¹⁵⁷ mağrûr oldular. Ol sebebden Müslümanları sıdılar, yetmiş kişileri şehîd oldu biri Hamza idi. Ve bir mel’ûn kâfir vurdu. Rasûlullah’ın bir ön dişin sıdı ve başın yardı. Ve hamle etti¹¹⁵⁸ kim öldüre Mu’sab radyallahu anh men‘ eyledi. Ol kâfir anı Rasûlullah sandı urdu¹¹⁵⁹ öldürdü. İblîs laîn çağırdı ki “إِلَّا إِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ قُتِلَ”¹¹⁶⁰ dedi. Sahâbe bunu işittiler, dağıldılar, kaçtılar. Andan sonra Kâ’b b. Mâlik radyallahu anh Rasûlullah’ı gördü, sahâbeyi çağırdı. Katına geldiler Rasûlullah: “Ne oldu kim size sındınız?” dedi. “Yavuz haber işittik gönlümüz korktu” dediler. “Duâ kılsan kâfirler helâk olsa, Rasûlullah” dediler.¹¹⁶¹ “إِنِّي لَمْ أُبْعَثْ لَعَانًا ، وَإِنَّمَا بُعِثْتُ رَحْمَةً”¹¹⁶² dedi¹¹⁶³ ya’nî ben

¹¹⁴⁷ H: vardı

¹¹⁴⁸ H: - geri

¹¹⁴⁹ H: + iş

¹¹⁵⁰ H: buyurursun

¹¹⁵¹ H: - çünkü cemî‘ oldular

¹¹⁵² H: - Medine’ye yüz tuttular

¹¹⁵³ H: ashabdan

¹¹⁵⁴ H: çıkmamak diledi

¹¹⁵⁵ H: gidecek

¹¹⁵⁶ H: - evvel bunlar

¹¹⁵⁷ H: - Müslümanlar

¹¹⁵⁸ H: eyledi

¹¹⁵⁹ H: - urdu

¹¹⁶⁰ Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakka (Beyrut: Dâru’s-Sekâfe, 1992), 3: 77.

¹¹⁶¹ H: + Rasûlullah eyitdi

¹¹⁶² “Ben lanetçi olarak gönderilmedim, rahmet olarak gönderildim.” Müslim, “Birr”, 87.

¹¹⁶³ H: - dedi

“رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ”¹¹⁶⁴ geldim kimseye yavuz duâ kılmazam dedi. Andan bunlar¹¹⁶⁵ bir kezden hamle kıldılar¹¹⁶⁶ müşrikleri geri sıldılar andan Medine’ye geldiler melûl oldular ve taaccüb ettiler ki niçin sındık biz mü’minlerdik kâfir bizi sıması gerekti dediler. Beyân geldi kim siz sıldığımız birkaç hikmetten ötürüydü bir budur ki size öğüt olada Rasûlullah dilemediği yere varmayasız ve biri budur ki¹¹⁶⁷ mü’minler şehit olalar ve biri budur ki ma’lûm ola kim zahmet mücâhede çekmeyince kişi¹¹⁶⁸ uçmağa girmez. Pes¹¹⁶⁹ mücâhede çeken kimdir ve sabreden kimdir biline ve bir budur ki kâfirler bir uğurdan helâk ola zîrâ bunu görececek bahadırılık edip¹¹⁷⁰ çıkarlar Allah Teâlâ Müslümanlara [20^b] nusret verir kâfirleri helâk ederler ve hem öyle¹¹⁷¹ ol Müslümanları sıyan kâfirler dört yana haber ederler ve on bin kişiyle Rasûlullah’ın üstüne geldiler on gün kadarı iğrettiler. Allah Teâlâ bir gece sabaylan viribidi ve bin ferişte viribidi ve bin ferişte viribidi çerinin bir yanından Allah’u Ekber dediler çeri sındı dağıldı kaçtı ve çünkü irte oldu. Cebrâil geldi eyitdi: “Yâ Muhammed feriştelere kırk gündür silahların komadılar siz kodunuz tiz durun varın Beni Kurayza kalesini Allah buyruğuyla alın” dedi. Vardılar yirmi beş gün iğretti andan sonra kaleyi aldılar dört yüz elli savaş eri vardı öldürdüler altı yüz elli avrat oğlan vardı esir eylediler ve cemî’-i varlıkların aldılar Hakk Teâlâ¹¹⁷² Kur’ân’da “فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا وَأَوْزَنُكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ”¹¹⁷³ dediği oldur andan sonra emin oldular. Rasûlullah¹¹⁷⁴ Kur’ân’la ve hâdisle hükümler beyân ederdi. Helâl fnedir? Harâm nedir? Farz nedir? Vâcib nedir?¹¹⁷⁵ Namazla oruçtan artığın zîrâ namaz farzlığı Mekke’de ve oruç farzlığı¹¹⁷⁶ Medine’de, Bedir’den önden beyân olduydu. Ve Rasûlullah’ın sünnetin öğrenirlerdi¹¹⁷⁷ ve hâdislerden öğrenirlerdi, ezberlerdi. Ve gazâya varırlardı gâh Rasûlullah bile varırdı gâh çeri gönderirdi ve kaleler fethederlerdi ve il iklimler açarlardı. Ve Rasûlullah kâfirler şehirlerinin beglerine biti yazar virirdi ve îmâna da’vet ederdi. Bitisini azîz tutanları azîz olurlardı ve hor tutanlar hor, helâk olurdu. Ve Nasrânîler beglerinden¹¹⁷⁸ elçiler gelirdi ve âlimlerinden gelirlerdi.¹¹⁷⁹ Rasûlullah’a müşkiller sürerlerdi eydûvirürdi. Ve Îsâ hakkında [21^a] bahsederlerdi “Ana nice abdullahi ve rasûluhu dersin, atası yoğdı atasız¹¹⁸⁰ nice doğar?” derlerdi. Rasûlullah:

¹¹⁶⁴ el-Enbiyâ 21/107.

¹¹⁶⁵ H: - bunlar

¹¹⁶⁶ H: eylediler

¹¹⁶⁷ H: + Rasûlullah’ın durun dediği yerde durmadınız siz sindi ve bir budur kim mü’minler kimdir ve münafıklar kimdir biline ve bir budur kim

¹¹⁶⁸ H: - kişi

¹¹⁶⁹ H: - pes

¹¹⁷⁰ H: + geri

¹¹⁷¹ H: + oldu

¹¹⁷² H: - Hakk Teâlâ

¹¹⁷³ el-Ahzâb 33/26-27.

¹¹⁷⁴ H: + Medine mescidin yaptı beş vakit namaz ve Cuma’yı onda kılarlardı ve

¹¹⁷⁵ H: + ya’nî

¹¹⁷⁶ H: farîzalığı

¹¹⁷⁷ H: - öğrenirlerdi

¹¹⁷⁸ H: + ve âlimlerinden

¹¹⁷⁹ H: - âlimlerinden gelirlerdi

¹¹⁸⁰ H: + oğlan

“Âdem peygambere ne dersiz ol atasız anasız vücuda nîte geldi” derdi. Anlar cevâb vermezlerdi. Ve Resûlullah’a “İsâ tanrı değil midir?” derlerdi. Ve Rasûlullah’ı bu söz melûl ederdi. Ve “İsâ¹¹⁸¹ Tanrı’nın oğlu değil midir? Ve atası dahî değil midir?”¹¹⁸² derlerdi. Resûlullah bu âyetle cevâb verirdi: “مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ”¹¹⁸³ ya’nî “İsâ değildir illâ Rasûlullah’dır¹¹⁸⁴ geri kalan Rasûller gibi anlar öldüler ol dahî ölecektir. Eğer Tanrı mışsa ölür müdü? Ve anadan doğmuştur¹¹⁸⁵ bir gerçek kişidir. Anlar yerler içerlerdi geri kalan Âdemoğlanı gibi. Ve Allah Teâlâ kadîmdir¹¹⁸⁶ bî-zevaldir kimseden doğmadı ve anın oğlu kızı ve avratı yoktur ve yemekten içmekten münezzehtir” dedi. Ve tevhîd âyetlerin ve ihlâs sûrelerin anlara okurdu. Ve İsâ atasız niçin doğduğun ve Cebrâil gelip Meryem’e nefh ettiğin ve doğduğun. Ve Meryem doğurduğu vakit sordukların. Ve Meryem oğluna sorun eydivirsin dediğin ve nice soralım beşikteki oğlana dediklerin. Ve ol başında kırk günlük iken söyleyip “نَبِيًّا وَجَعَلَنِي الْكِتَابَ آتَانِي اللَّهُ عَبْدُ إِيَّيْ”¹¹⁸⁷ dediğin. Ve ana İncil indiğin ve anun hükmün ve anda Muhammed’in sıfatları vardığin. Ve İsâ benden sonra¹¹⁸⁸ âhir zaman peygamberi Ahmed¹¹⁸⁹ gelse gerek dediğin Kur’ân’da “اسْمُهُ بَعْدِي مِنْ يَأْتِي بِرَسُولٍ وَمُبَشِّرًا”¹¹⁹⁰ dediği oldur. Ve dahî geçen peygamberler ümmetleriyle neylediğin ve İsâ Yahûdilerle neylediğin ve Yahûdiler anı öldürmeğe kasd ettiklerin ve ol kaçıp bir eve girdiğin fi’l-hâl Allah’u Teâlâ anı göğe çıkardığın şimdi [21^b] gökte diri turduğun.¹¹⁹¹ Ve âhir zamanda geri ineceğin ve deccâl öldüreceğin ve ölünceğin ve kırk yıl diri olacağın yer yüzünde halîfe olacağın¹¹⁹² andan geri olacağın ve dahî âhir zamanda ve âhirette ne kim olacağın hep âyetlerle ve hadislerle¹¹⁹³ deyüvirürdi. Ve anlar ayruksuz gelici eylemezlerdi pes bildilerdi kim hak peygambermiş. Zîrâ bilirdilerdi kim Rasûlullah yazmak ve okumak bilmezdi. Ve bu nesnelere çünküm gaybdan söyledi bildiler kim hak peygamberdir hep¹¹⁹⁴ söylediği vahiylerdir. Andan anun kim saâdeti vardı inandı âmennâ ve saddaknâ dedi. Lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasûlullah ve İsâ abdullah ve Meryem ümmetullah dedi. Rivâyettir Necâşî’nin elçisi yetmiş kişiydi bir uğurdan cemî¹¹⁹⁵ îmân getirdiler “رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ”¹¹⁹⁶ dediler. Ve anun ki şekâveti vardı inanmadı hased eyledi. “İbrâhîm dîni üzerinevüz ol Nasrânî’ydi” dediler. Ve

¹¹⁸¹ H: - derlerdi ve Rasûlullah’ı bu söz melûl ederdi ve İsâ

¹¹⁸² H: - ve atası dahî değil midir

¹¹⁸³ el-Mâide 5/75.

¹¹⁸⁴ Rasûlullah’dır: H: Rasûldur

¹¹⁸⁵ H: + ve anası dahî anadan doğmuştur

¹¹⁸⁶ H: Kayyûm’dur

¹¹⁸⁷ Meryem 19/30.

¹¹⁸⁸ H: + Ahmed

¹¹⁸⁹ H: - Ahmed

¹¹⁹⁰ es-Saff 61/ 6.

¹¹⁹¹ H: dirî idüğün

¹¹⁹² H: + yeryüzünde halîfe olacağın

¹¹⁹³ H: + geri olacağın ve dahî âhir zamanda ve âhirette ne kim olacağın hep âyetlerle ve hadislerle

¹¹⁹⁴ H: + hep

¹¹⁹⁵ H: - cemî‘

¹¹⁹⁶ “Rabbimiz! Senin indirdiğine iman ettik ve Peygamber’e uyduk. Artık bizi (hakikate) şahitlik edenlerle beraber yaz.” (Âl-i İmrân 3/53)

Yahûdilerin hasudları dahî biz İbrâhîm¹¹⁹⁷ dîn üzerinevüz ol Yahûdi'ydi dediler. Rasûlullah bu âyetle cevâb verdi: “مَا كَانَ إِبرَاهِيمَ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا”¹¹⁹⁸ ya'nî İbrâhîm Yahûdi değildi ve Nasrânî değildi. Zîrâ Yahûdilik ve Nasrânîlik andan sonra durmuştu belki Müslümandı. Pes Müslüman¹¹⁹⁹ dîne üzerine olandır anun dîni üzerine olan, kâfir¹²⁰⁰ olan değildir. Bunu işittiler, mülzem oldular.

Andan sonra hicretin altıncı yılı oldu¹²⁰¹ Rasûlullah mü'minlere hac farz oldu. Rasûlullah düşünde gördü kim bir ferişte çağırır “الْحَرَامَ الْمَسْجِدَ لِنَدْخُلَنَّ”¹²⁰² der ya'nî Mescid-i Harâm'ına girersin bunu sahâbeye deyiverdi, sevindiler. Rasûlullah buyurdu çıktılar Kâbe'yi ziyaret eyleyeler çün vardılar [22^a] Hudeybe'de kondılar. Mekke ehli râzı olmadılar Muhammed atalarımızı ve kardaşlarımızı öldürdü şimdi geldi evimize mi girer dediler. Vallahi givürmezüz varsın gitsin şimdi kürlüğümüze girmiş olur yine bir yıl gele desturla gire dediler. “إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ”¹²⁰³ dediği oldur. Rasûlullah razı oldu anların ile sulh eyledi gittiler ve anun ivaz Allah Teâlâ emreyledi ki varın¹²⁰⁴ Hayber kalesini, ilin alın ve malını alın Rasûlullah sekiz bin kişiyle vardı.¹²⁰⁵ Alî sebebiyle radyallahu anı kaleyi aldı “وَأَتَابَهُمْ فَتَحْنَا قَرِيْبًا”¹²⁰⁶ dediği oldur. Yetmiş bin kişi vardı hep esir eylediler ve cemâ'at-i varlıkların aldılar ve “مَعَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا”¹²⁰⁷ dediği oldur.

Andan sonra Rasûlullah'a şikâyet geldi kim Mekke'de biraz müşrikler ahdlarin sıdılar biraz Müslümanları katı incittiler. Ramazan ayı idi Rasûlullah on bin kişiyle çıktı Mekke'nin üstüne vardı. Ebû Süfyan korktu, karşı geldi Müslüman oldu. Andan Rasûlullah Hak Teâlâ'nın fazlıyla Mekke'yi fetheyledi. “إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا”¹²⁰⁸ dediği oldur. Ramazan ayının on üçüncü günüydü hicretin sekizinci yılıydı ol Müslümanları¹²⁰⁹ kırdılar. Ve Rasûlullah Ka'be'yi tavâf eylediler, hoş eminlikle iki rekât namaz kıldı. Ve gördü ki düşü yerine geldi “لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لِنَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ”¹²¹⁰ dediği oldur. Andan eyitdi: “صَدَقَ وَعْدُهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ ، وَهَرَمَ الْأَحْزَابَ ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، صَدَقَ وَعْدُهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ ، وَهَرَمَ الْأَحْزَابَ ، وَوَحْدَهُ”¹²¹¹ andan Mekke ehline “Ben size ne edem sanırsız”¹²¹² dedi. “Hayır sanırsız

¹¹⁹⁷ H: Ve Yahûdilerin dahî Hasudları biz İbrahim

¹¹⁹⁸ Âl-i İmrân 3/67.

¹¹⁹⁹ H: + olandır anın

¹²⁰⁰ H: + anun dîn üzerine olan kâfir

¹²⁰¹ H: - oldu

¹²⁰² el-Fetih 48/27.

¹²⁰³ el-Fetih 48/26.

¹²⁰⁴ H: + varın

¹²⁰⁵ H: + kaleye

¹²⁰⁶ el-Fetih 48/18.

¹²⁰⁷ el-Fetih 48/20.

¹²⁰⁸ el-Fetih 48/1.

¹²⁰⁹ H: + incitenleri

¹²¹⁰ el-Fetih 48/27.

¹²¹¹ “Allah'tan başka ilâh yoktur, O'nun ortağı yoktur. Allah verdiği sözü yerine getirdi, kuluna yardım etti ve o toplulukları hezimete uğrutup perişan etti.” Buhârî, “Cihâd”, 158; Müslim, “Hac”, 428.

¹²¹² H: - andan Mekke ehline ben size ne edem sanırsız

kerimsin, kerim kişi oğlusun” dediler. [22^b] “Varın azad olun” dedi. Geldiler¹²¹³ Müslüman oldular.

Andan Rasûlullah anda bayram degin durdu andan on¹²¹⁴ bin kişiyle Hevâzin kabilesine gazaya vardılar. Cüneyni¹²¹⁵ derlerdi bir yerde kondular. Hevâzin’in kavmi dört bin kişiydi vuruştular evvel Müslümanları sıdılar. Zîrâ Müslümanlar ucb ettiler biz çoğuz anlar bizi kanda yener dediler. Ol sebebdan anlar¹²¹⁶ yol sürüldü evvel yenildiler kaçtılar. Rasûlullah Abbas ile ve Ebû Süfyan’la kaçmadılar ol dört¹²¹⁷ bin kişi Rasûlullah hamle eyledi kaçma dedi Rasûlullah hamle eyledi anlar¹²¹⁸ kaçarlardı andan Rasûlullah Abbâs’a eyitdi:¹²¹⁹ “Çağırıl sahâbe gelsin” dedi. Abbâs¹²²⁰ çağırdı sahâbe¹²²¹ geldiler. Allah Teâlâ yetmiş¹²²² bin ferişte viribidi geri¹²²³ kâfirleri sıdılar¹²²⁴ kimin esir eylediler ve malların aldılar begleri Mâlik İbn Afv idi üç bin kişiyle iline vardı işine pişman oldu Rasûlullah elçi viribidi Müslüman olur kim bana veresin dedi. Rasûlullah: “Yüz deve verem” dedi.¹²²⁵ “Çobanla” dedi. Geldi Müslüman oldu. Andan mü’minlerin zâhidliğine baktı ol deveyi dahî almadı. Andan vardı hep il anun elinde Müslüman oldular. Andan Rasûlullah Tebük kalesin aldı.¹²²⁶ âhir gazâsı oladı andan Berâe¹²²⁷ sûresi indi hicretin dokuzuncu yılı Rasûlullah¹²²⁸ oldu ki yûriye dört ay şevval ve zilkâde ve zilhicce ve muharrem bu dört ayda¹²²⁹ müşriklere i’lâm edeler kim Allah Teâlâ ve Rasûlullah anlardan bîzâr her¹²³⁰ kim ki Müslüman olmazsa bu dört ay geçecek anları her¹²³¹ kanda bulurlarsa kıralar ve esir ederler ve cemî’-i varlıkların alalar. Eğer Müslüman olurlarsa ya emân dilerse¹²³² öldürmeyeler. [23^a] andan Rasûlullah Ebû Bekir’i viribidi¹²³³ Alî ile¹²³⁴ bu sûreden on dört¹²³⁵ âyetle kim Alî Mekke ehline okuya. Ve¹²³⁶ Ebû Bekir’i

---

1213 H: + hep

1214 H: + iki

1215 H: Huneyn

1216 H: - ahyan

1217 H: -dört

1218 H: + anlar

1219 H: +eyitdi

1220 H: + Abbas

1221 H: +sahâbe

1222 H: beş

1223 H: + geri

1224 H: + kimisin öldürdüler

1225 H: - dedi

1226 H: - Rasûlullah Tebük kalesin aldı.

1227 Tevbe

1228 H: + emir

1229 H: - bu dört ayda

1230 H: - her

1231 H: - her

1232 H: - ya harâc verirlerse

1233 H: - viribidi

1234 H: + viribidi

1235 H: - dört

1236 H: + âyete

”الأَوْفَى“¹²⁶⁰ dedi. “Seni kim yusun yâ Rasûlullah” dedi. Rasûlullah eyitdi:¹²⁶¹ “رَجَالٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي الْأَدْنَى“¹²⁶² dedi:¹²⁶³ Neninle kefenleyelim? dedi. “فِي ثِيَابِي هَذِهِ“¹²⁶⁴ dedi: “Biz sana nice namaz kılalım?”¹²⁶⁵ dedi. “Dahî ağlaştık ol dahî ağladı andan“¹²⁶⁶ dedi. Kaçan kim yusanız ve kefen sarsanız konuz¹²⁶⁷ beni tehattüm üstünde işbu arada kim sinlem kara gidür andan bir saat gidiniz “فَإِنَّ أَوَّلَ مَنْ يُصَلِّي عَلَى الرَّبِّ عَزَّ وَجَلَّ هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ“¹²⁶⁸ andan feriştehlere destur olur. Andan¹²⁶⁹ Cebrâil kılar andan Mîkâil kılar¹²⁷⁰ andan İsrâfil kılar¹²⁷¹ andan Melek’ül-mevt kılar her biri çok cemâatle kılarlar andan geri kalan feriştehlere kılarlar. Andan siz dahî bölük bölük cemâat cemâat¹²⁷² kılın ve “وليبدا منكم الإمام وأهل بيته الأندى فالأندى ثم زمر النساء ثم زمر الصبيان“¹²⁷³ dedi. Andan¹²⁷⁴ “Kabrine kim kosun?” dedi. “Ehl-i beytimden yakın kişi kosun” dedi.¹²⁷⁵ “Çok feriştehlere bile” dedi¹²⁷⁶ Âyişe radiyallahu anhâ eyder: Rasûlullah kabz olduğu gün evvel biraz hoşça oldu sahâbe sevindiler dürdiler gittiler avratları kaldılar. Andan Rasûlullah anlara dahî:¹²⁷⁷ “Durun gidin” dedi. Bir ferişte geldi içeri girmek dilerdi.¹²⁷⁸ Anlar evden çıktılar ben dahî katından gittim. Ol ferişte bir zaman münâcât eyledi. Andan beni¹²⁷⁹ kığırdı. Vardım başını dizim üstüne kodum: “Gelen kimdir?¹²⁸⁰ [24^a] Cebrâil midir? yâ Rasûlullah” dedim. Eyitdi: “Melek’ül-mevttir, der ki:¹²⁸¹ Allah Teâlâ¹²⁸² beni sana viribidi. Buyurdu kim destursuz üstüne girmeyem. Sen buyurmayınca mübârek¹²⁸³

¹²⁶⁰ Taberanî, *el-Mu‘cemü’l-‘evsat*, 4:209.

¹²⁶¹ H: - Rasûlullah eyitdi

¹²⁶² “Ehl-i Beytimden en çok bana yakın olanlar” İbn Sa’d, *et-Tabakatü’l-kübrâ*, nşr. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru Sâdr, 1388/1968), 2: 197; Ebû Hâmid Muhammed Gazzalî, *İhyâ’ü ulûmi’d-dîn* (Beyrut: Darü’l-kütübi’l-ilmiyye, 1971), 4: 455.

¹²⁶³ H: - dedi

¹²⁶⁴ “Sırtımdaki bu elbise ile Yemen’den gelen hülle ve musarnı’nın beyazına sararsınız.” Ebû Ca’fer Muḥammed b. Cerîr Taberî, *Târîhu’l-ümem ve’l-mülük*, thk. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrâhîm (Beyrut: Dâru’l-meârif, 1387/1967), 3: 191-192; Gazzalî, *İhyâ*, 1971, 4: 455.

¹²⁶⁵ H: + ya Rasûlullah

¹²⁶⁶ "Durun, Allah sizi mağfîret etsin, peygamberinizden sizi iyi mükâfatlarla mükâfatlandırın." İbn Sa’d, *et-Tabakatü’l-kübrâ*, 2: 197.

¹²⁶⁷ H: kogılun

¹²⁶⁸ Gazzalî, *İhyâ*, 1971, 4: 455.

¹²⁶⁹ H: + evvel, - andan

¹²⁷⁰ H: - kılar

¹²⁷¹ H: - kılar

¹²⁷² H: Cemâat cemâat bölük bölük

¹²⁷³ Gazzalî, *İhyâ*, 1971, 4: 455.

¹²⁷⁴ H: + seni

¹²⁷⁵ H: - dedi

¹²⁷⁶ H: + zinhar sağu sağulayıp ağlayıp ya çağırıp vurunup beni incitmen dedi

¹²⁷⁷ H: - dahî

¹²⁷⁸ H: ister dedi

¹²⁷⁹ H: - beni

¹²⁸⁰ H: - gelen kimdir

¹²⁸¹ H: - derki

¹²⁸² H: - Teâlâ

¹²⁸³ H: - mübârek

Mikâil anda hazır olduğu çün andan¹³⁰⁷ Enes eyder radiyallahu anh: Rasûlullah'ın mecmû'î yaşı altmış üç yıl idi. Ve bir rivâyette altmış idi ancak ve sallallahu aleyhi ve alâ âlihî ve eshâbihî ecmaîn.

Dördüncü bâb Allah Teâlâ'nın Kur'ân da hükmün ve haberin ve Rasûlullah'ın hadiste hükmin ve haberin hak bilmektir. Ve kula dördüncü farz olan budur. Zîrâ Allah Teâlâ gerçek mü'minler hakkında eyitdi: “ وَقَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ ”¹³⁰⁸ ya'nî gerçek mü'min olan böyle dese gerek kıl sadakallah ve sadaka Rasûlullah. Ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek çünkü bildin asıl îmân ve hakikat-ı İslâm Allah Teâlâ'nın zâtını bir bilmektir ve sıfatı kadîm bilmektir. Muhammed'ül Mustafa'yı hak peygamber bilmektir. İmdi Allah Teâlâ¹³⁰⁹ ve Rasûlullah ne buyurdularsa¹³¹⁰ illâ dahî¹³¹¹ îmân getirmektir ve i'tikâd eylemektir farz-ı lâzımdır ve vâcib mühimdir ansuz îmân dürüst ve makbûl olmaz.¹³¹² Kur'ân'dur bilesin. Kur'ân¹³¹³ kelâmullahtır, kadîmdir ve mahlûk değildir. Her kim mahlûktur dese kâfir olur. Ve dahî bilesin Kur'ân harf değildir ve savt değildir ma'nadır kâyim Allah Teâlâ'nın zâtında ammâ mushafta yazılana ve dilde¹³¹⁴ okunana Kur'ân demek mecazdır. Ol ma'na delâlet ettiği çün [25^a] hakikat değildir. Ehl-i sünnet cemâatin mezhebi budur sünî olan i'tikâd böyle eylese gerek. Andan salavattır bilesin beş vakit namaz lâzımdır¹³¹⁵ âkıl olana, aklıyla oldukça eğer inkâr eylese kâfir olur. Andan savmdır bilesin ramazan ayının orucu âkıl bâliğ olana farz-ı lâzımdır. Münkir olan kâfir olur. Andan zekâttır bilesin her ne nîsâba gücü yetse zekât ana¹³¹⁶ farz-ı lâzımdır. Münkir olan¹³¹⁷ kâfirdir.¹³¹⁸ Andan hacdır bilesin her kimin ki malı ola¹³¹⁹ gücü yetse ömründe te'hîr etmeyip¹³²⁰ varıp hac eylemek ana farz-ı lâzımdır. Münkir olan kâfirdir.¹³²¹ Ve dahî ne kim farzlar var kim Allah'u Teâlâ anı buyurmuştur. Ve kullara vâcib olmuştur ana inanmak. Ve helâli helâl bilmek ve harâmı harâm bilmek ve hakkı hak bilmek¹³²² ve bâtili bâtil bilmek farz-ı lâzımdır. İnanmayan kâfir olur cemî'-i ulemâ katında. Andan tasdîk cemî'-i¹³²³ enbiyâdır bilesin ne kadar peygamberler geldiyse kim adedin Allah bilir ancak cemî'-

1307 H: - andan

1308 el-Ahzâb 33/22.

1309 H: - Teâlâ

1310 H: + ve ne dedilerse ana

1311 H: - illâ dahî

1312 H: + evvel

1313 H: - bilesin Kur'ân

1314 H: - dilde

1315 H: Farz-ı lâzımdır

1316 H: - ana

1317 H: inkâr eyleyen

1318 H: + olur

1319 H: olup

1320 H: bir kez Kâbe'ye

1321 H: farzdır yok diyen kâfir olur

1322 H: - bilmek

1323 H: + melâikeyi ve

i¹³²⁴ haktır, gerçektir. Geldiler peygamberliği ümmetlerine degürdiler. Ve anları sevmek ve Cebrâil'i sevmek ve Mikâil'i sevmek¹³²⁵ ve İsrâfil'i sevmek¹³²⁶ ve Azrâil'i sevmek salavatullahi aleyhim ecmaîn demek¹³²⁷ vâcibdir ve ta'zîm etmek lâzımdır. Andan kitâbullahtır bilesin gökten ne kadar kitâb indiyse haktır, Kelâmullah'dır kadîmdir. Andan kaza ve kaderdir bilesin hayır-şer, îmân-küfür, tâat ve ma'siyet Allah Teâlâ'nın kazâsı ve takdîrledir ve irâdeti¹³²⁸ ve meşîyyetiyledir sünnîler mezhebi budur. Andan fazlullah va'dullahtır¹³²⁹ Allah Teâlâ'nın üzerine hiç¹³³⁰ vâcib değildir. Kime sevâb verirse fazlı¹³³¹ adliyledir, sünnîlerin mezhebi böyledir.¹³³² Kirâmen kâtibîn¹³³³ kişide dört [25^b] yazıcı¹³³⁴ ferişte vardır¹³³⁵ ikisi gece yazar ikisi gündüz yazar¹³³⁶ hayrın yazar ve biri sol omuzunda şerrin yazar. Kişi¹³³⁷ omuzundağı bekidür ana eydür¹³³⁸ ki yazayıma der o¹³³⁹ eğer sübhânallah ya estağfirullah derse yazma.¹³⁴⁰ Nübüvvettir bilesin Muhammdü'l-Mustafa cemî'-i iklimin ins¹³⁴¹ ve mecmû'un¹³⁴² peygamberidir. "وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ" dediği olur. Ve cemî'-i peygamberlerin imâmıdır ve dükelisinin efdâlıdır. "تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ" dediği olur. Ve dahî¹³⁴⁵ lâ ilâhe illallah demekle îmân kabûl olmaz Muhammedün Rasûlullah demeyince. "وَرَفَعْنَا لَكَ" dediği olur. Ve âhir zaman peygamberidir andan sonra ayruk peygamber gelmez. Ve hâteme'n-nebiyyîn dediği olur. Andan şer' Muhammed'dir bilesin cemî'-i peygamberin şer'ât mensûh oldu hüküm tutulmaz. "وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ" dediği olur. Rasûlullah'ın şer'âtı bâkîdir tâ kıyâmete değin hiç nesh olmaz. "وَرَضِيْتُ لَكُمْ"

1324 H: - cemî'-i

1325 H: - sevmek

1326 H: - sevmek

1327 H: - salavâtullahi aleyhim ecmâîn demek

1328 Burada boşluk bırakılmış.

1329 Boşluk: H: + bilesin ki

1330 H: + nesne

1331 Boşluk; H: fazlıyadır ve kime azab eylerse

1332 H: + andan

1333 Boşluk: H: + bilesin her

1334 H: - yazıcı

1335 H: + yazıcı

1336 Boşluk: H: biri sağ omuzunda

1337 Boşluk: H: şer işlese sağ

1338 H: + yedi saat sabret

1339 H: - ki yazayıtmayadır o

1340 Boşluk: H: andan hatim

1341 Boşluk: H: ve cinun arabun

1342 H: acemun

1343 es-Sebe 34/28.

1344 el-Bakara 2/253.

1345 H: - ve dahî

1346 "Senin şânını ve ününü yüceltmedik mi?" (el-İnşirâh 94/4)

1347 "Kim, İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek." (Âl-i İmrân 3/85)

”الإسلام دينًا“¹³⁴⁸ dediği oldur andan ahbâru’r-rasûl’dur. Bimâ ba‘del-mevt¹³⁴⁹ suâl münker ve nekirdir anlar iki ferîştedir heybetli korkutucu ölüyü sine koycak¹³⁵⁰ gelir geri diri olur suâl cevâb olunca gelirler ana sorarlar ”مَنْ رَبُّكَ؟ وَمَا دِينُكَ؟ وَمَنْ نَبِيُّكَ؟“¹³⁵¹ derler kâfir ve Müslüman reside olmuş ve¹³⁵² olmamış bu suâlde beraberdir eğer mü’minse eyder Rabbi Allah ve nebiyyü Muhammed ve dîni’l-İslâm anlar anı bir katı zecr ider¹³⁵³ ¹³⁵⁴andan bir nidâ ¹³⁵⁵ ki sadakte Allah’u Teâlâ Kur’ân’da ”يُنَبِّئُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي ”¹³⁵⁶ dediği oldur. Andan bir nesne [26^a] gelir gökçek yüzlü ve gökçek tonlu ve gökçek kokulu ol eyder beşâret olsun Allah Teâlâ sana¹³⁵⁷ rahmet ve cennât ve naîm ve mukîm ol eydersen kimsin? Eyder: “Senin sâlih amelinim bilmez misin? Sen tâate kavîyidin ve ma’sîyyete süst idün.” Andan rivâyettir Rasûlullah eyitmiş sinlesin yetmiş arşun genidürler yeşil çimen eylerler nûrlanır ayın on dört gecesi gibi olur. Ve¹³⁵⁸ uçmaktan bir döşek döşerler ve bir kapı açarlar. Anda¹³⁵⁹ uyur gibi¹³⁶⁰ gelin gerdekte kıyâmete değîn hadiste ”الْقَبْرِ رَوْضَةً مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ“¹³⁶¹ dediği oldur. Andan azâb kabirdir bilesin kör azâb cemî‘-i kâfire elbette olur gerekse hark olsun gerekse gark olsun gerekse canavar yesin. Kur’ân’da ”مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأَدْخَلُوا نَارًا“¹³⁶² dediği oldur. Ve kör azâb olduğuna delildir azâb hem canına olur¹³⁶³ hem tenine olur. Beyân şöyledir münker ve nekîr suâl edecek ”لا أدري“¹³⁶⁴ der. Anlar dahî ”لا دَرَيْتَ“ derler andan çirkin ameli çirkin yüzlü ve çirkin tonlu¹³⁶⁵ ve çirkin kokulu olup gelir. Cezâkallahu şerrân ben senin çirkin amelinim bilmez misin? Küfür ki îmânsız öldüğünü der. Andan bir ferîşte gelir¹³⁶⁶ gözsüz ve sağır ve dilsiz bir demir metağla bir kez vurur. Anı yerde cemî‘-i mahlûkât işitir illâ cinnle ins işitmez. Andan ana ottan iki tahta döşerler ve tamudan bir kapı açarlar. Azâb çeker kıyâmete değîn ve Kur’ân’da ”وَعَشِيًّا عُدُوْا عَلَيْهَا يُعْرَضُونَ النَّارُ“¹³⁶⁷ dediği oldur. Ve dahî mü’minlerden tevbesiz olan fâsıklar dahî kör azâbın görürler fisklarına

¹³⁴⁸ “Üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm’ı beğendim.” (el-Mâide 3/5)

¹³⁴⁹ H: + ya’nî kıyâmet haberlerine inanmaktır bilmektir evvel

¹³⁵⁰ H: + canı

¹³⁵¹ Buhârî, “Cenâiz”, 17; Müslim, “Cennet”, 27.

¹³⁵² H: + reside

¹³⁵³ H: - katı zecr ider

¹³⁵⁴ H: + işitirler Tanrı rahmet etsin derler

¹³⁵⁵ Boşluk: H: gelir

¹³⁵⁶ “Allah Teâlâ sağlam sözle iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sapasağlam tutar.” (el-İbrâhîm 14/27)

¹³⁵⁷ H: sana Allah’dan

¹³⁵⁸ H: Andan

¹³⁵⁹ H: + yeni gelin gerdekte

¹³⁶⁰ H: + uyur

¹³⁶¹ “Kabir ya Cennet bahçelerinden bir bahçe.” Tirmizî, “Kıyâmet”, 26.

¹³⁶² “Bunlar, günahları yüzünden suda boğuldular, ardından da ateşe sokuldular.” (Nûh 71/25)

¹³⁶³ H: - olur

¹³⁶⁴ Buhârî, “Cenaiz”, 68.

¹³⁶⁵ H: - ve çirkin tonlu

¹³⁶⁶ H: - bir ferîşte gelir

¹³⁶⁷ “Onlar sabah akşam o ateşe sokulurlar.” (el-Mü’min 40/46)

göre¹³⁶⁸ zerre zerre olsunlar azâb görürler elbette¹³⁶⁹ Kur’ân’da “ وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا ”¹³⁷⁰ dediği¹³⁷¹ oldur.

Bir kavilde Ebü'l-Leys eyitmiş radiyallahu anh: “Kör azâbın sebebi dört nesnedendir. [26^b] Biri¹³⁷² yalan söylemek. Biri¹³⁷³ hayânatlık eylemek.¹³⁷⁴ Biri¹³⁷⁵ kovuculuk eylemek. Biri¹³⁷⁶ yalandan sakınmamak.” Ve dahî¹³⁷⁷ dört nesne kör azâbdan kurtarır: “Biri¹³⁷⁸ beş vakit namaz kılmak cemaâtle. Ve biri¹³⁷⁹ sadaka vermek. Ve biri¹³⁸⁰ Kur’ân okumak. Ve biri¹³⁸¹ çok tesbîh etmek andan nefh sürdür bilesin.”¹³⁸² Ebû Hureyre rivâyetinde radiyallahu anh eyder:¹³⁸³ “İsrâfil aleyhi’s-selâm surun üç kez nefh ider. Evvel¹³⁸⁴ nefh ider katı zelzele olur hâmile avratlar hamlin bırakır, oğlan koca olur ve halâyık esirin gibi olurlar. Kur’ân’da: “إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ”¹³⁸⁵ dediği oldur.¹³⁸⁶ Bir zaman geçer¹³⁸⁷ dahî nefh eder, cemî‘-i halâyık ölür illâ Cebrâil ve Mîkâil ve İsrâfil ve Melekü'l-mevt ve hameletü'l-arş ölmezler aleyhi’s-selâm “ فَصَنَعْنَا مِنَ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ ”¹³⁸⁸ dediği oldur. Andan Allah’u Teâlâ buyurur anlara dahî ölürler. Andan rivâyettir Allah’u Teâlâ eyder: “Yâ dünyâ ed-dîniyyetü kani begler, kani oğlanları, kani zâlimler, kani oğlanları, kani¹³⁸⁹ anlar ki ni’metimi yerlerdi ve ayruğa taparlardı.”¹³⁹⁰ “لَيْمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ”¹³⁹¹ der. Kimse yok ki cevâb vere, geri¹³⁹² Allah Teâlâ¹³⁹³

1368 H: + gerekirse

1369 H: - elbette

1370 “Kim de beni anmaktan yüz çevirirse şüphesiz onun sıkıntılı bir hayatı olacak.” (Tâhâ 20/124)

1371 H: + ana işaretler ve, - oldur

1372 H: - biri

1373 H: - biri

1374 H: hayânat etmek

1375 H: - biri

1376 H: - biri

1377 H: - dahî

1378 H: - biri

1379 H: - kılmak cemaâtle ve biri

1380 H: - vermek ve biri

1381 H: - ve biri

1382 Ebü'l-Leys es-Semerkandî’den yapılan bu alıntı için bk. “Ebü'l-Leys-i Semerkandî”, *ehlisunnetbuyukleri.com*, erişim: 03 Temmuz 2021, <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/İslam-Tarihi-Ansiklopedisi/Detay/EBUL-LEYS-I-SEMERKANDI/225>.

1383 H: - eyder

1384 H: - bir

1385 “Çünkü kıyamet vaktinin depremi müthiş bir şeydir!” (el-Hacc 22/1)

1386 H: + andan

1387 H: + yer

1388 “Allah’ın diledikleri müstesna olmak üzere göklerde ve yerde ne varsa hepsi ölecektir.” (ez-Zümer 39/68)

1389 H: - kani

1390 H: + andan

1391 “Bugün hükümler kimindir?” (el-Mü’min 40/16)

1392 H: + gitti

1393 H: - Allah Teâlâ

eyder: “وَيَبْنَهُمَا”¹³⁹⁴ andan kırk yıl geçer ol vakit kâfirlerden azâb götürürler “إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ”¹³⁹⁵ dediği oldur. Andan haşrolur anun¹³⁹⁷ beyân Ebû Hureyre rivâyetinde oldur ki: Allah Teâlâ dileye kim halâyıkı kopara göğe buyurur, kırk gün erenler manîsi gibi yağmur yağdırır. Cemî‘-i âlemi su tutar on iki arşın derinliği olur. Ol suyla halâyıkın tenleri biter bayağı gibi olur. Andan Allah Teâlâ eyder: “Dirilsin İsrâfil ve hameletü’l-arş” dirilirler. İsrâfil sûru ağzına alır andan Allah’u Teâlâ eyder: “Dirilsin Cebrâil ve Mîkâil” dirilirler. Canları kığrılar gelirler [27^a] buyurur sûra girürler. Andan¹³⁹⁸ İsrâfil buyurur ba’si nefh eder canları sûrdan çıkar bal arısı gibi yerle gök arasına dolar. Andan varırlar¹³⁹⁹ tenli teninden¹⁴⁰⁰ burunlarından girerler “وَنُفِّخَ فِي جَمْعًا”¹⁴⁰¹ dediği oldur. Andan Cebrâil ve Mîkâil ve İsrâfil varırlar¹⁴⁰² uçmağdan Burâk ve hulleler alırlar Rasûlullah’ın kabrine gelirler. Evvel yerden Rasûlullah çıkar ol Burâk’a biner ol hulleyi giyer. Andan geri kalan halâyık yalınca ve yalın ayak olurlar¹⁴⁰³ “فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ”¹⁴⁰⁴ dediği oldur. Dükelişi¹⁴⁰⁵ birbirine bakmaz hevülden ve heybetten “لَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى”¹⁴⁰⁶ dediği oldur. Ve bir rivâyette Rasûlullah dahî yalınca olur. Andan Allah Teâlâ İsrâfil’e buyurur, Beytü’l-makdis’de sahranın üstünde durur nidâ eyler: “Gelin rahmâna arz olun” der. Mahşere cemî‘ olurlar “يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى”¹⁴⁰⁷ dediği oldur. Muttakiler binite binip ikrâmla izzetle geleler “وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ”¹⁴⁰⁸ dediği oldur. Ve mücrimler yüzleri üstüne horluğla geleler “فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا”¹⁴¹⁰ dediği oldur. Andan katî korkula duralar saf saf olup¹⁴¹¹ “وَعَرَضُوا عَلَى رَبِّكَ صَفًّا”¹⁴¹² dediği oldur. Andan yere bir zelzele olur üstünde ne kadar şehir varsa¹⁴¹³ ve kale varsa yıkılır

¹³⁹⁴ “(İnsanlar) bir ve gücüne karşı durulamaz olan Allah’ın huzuruna çıktıkları gün (Allah bütün zalimlerin cezasını verecektir.” (el-İbrâhîm 14/48)

¹³⁹⁵ er-Rahman 55/20.

¹³⁹⁶ el-A’raf 7/14.

¹³⁹⁷ H: - anun

¹³⁹⁸ H: - buyurur sûra girürler andan

¹³⁹⁹ H: + ol

¹⁴⁰⁰ H: tenlere

¹⁴⁰¹ “Sûr’a da üfürülmüş, böylece onları bütünüyle bir araya getirmişizdir.” (el-Kehf 18/99)

¹⁴⁰² H: - varırlar

¹⁴⁰³ H: - yalınca ve yalın ayak olurlar; + çıkarlar

¹⁴⁰⁴ “Nihayet Sûr’a üfürülecek. Bir de bakarsın ki onlar kabirlerinden kalkıp koşarak Rablerine giderler.” (Yâsîn 36/51)

¹⁴⁰⁵ H: + yalınca yalın ayak olurlar illâ Rasûlullah değil hiç

¹⁴⁰⁶ “Andolsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geleceksiniz.” (el-En’âm 6/94)

¹⁴⁰⁷ “O gün insanlar, dâvetçiye (İsrafil’e) uyacaklar.” (Tâhâ 20/108)

¹⁴⁰⁸ “Takvâ sahiplerini heyet halinde çok merhametli olan Allah’ın huzurunda topladığımız.” (Meryem 19/85)

¹⁴⁰⁹ “Kıyamet gününde onları kör, dilsiz ve sağır bir halde yüzükoyun haşrederiz.” (el-İsrâ 17/97)

¹⁴¹⁰ “Bölük bölük Allah’a gelirsiniz.” (en-Nebe 78/18)

¹⁴¹¹ H: - olup

¹⁴¹² “Ve hepsi sıra sıra Rabbinin huzuruna çıkarılmışlardır.” (el-Kehf 18/48)

¹⁴¹³ H: - varsa

“وَدَكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا”¹⁴¹⁴ dediği oldur. Andan Allah Teâlâ dağları hep¹⁴¹⁵ pâre pâre¹⁴¹⁶ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا لَا تَرَى فِيهَا عِوَجًا وَلَا “¹⁴¹⁷هَبَاءَ مَنْتُورًا”¹⁴¹⁸ dediği oldur. Bu nesnelere göreler katî korkuya ve heybete¹⁴¹⁹ düşeler kim haddi olmaya “وَحَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ”¹⁴²⁰ dediği oldur.¹⁴²¹ Andan halâyık mevkıfta duralar, yetmiş yıl kadarı Allah Teâlâ bunlara hiç nazar ve hüküm eymeye ağılayalar tâ gözlerinden kan gele. Andan güneş yakîn gele katî kazalar derleyeler kişi ola kim der ana gine ere¹⁴²² kişi ola kim kulağa ere.¹⁴²³ Mukâtil eyder radiyallahu anh: “Yüz yıl dertte kalalar¹⁴²⁴ yüz yıl zulmette¹⁴²⁵ hayrân duralar.” Andan rivâyettir halâyık zulmetteyken yer bir yere dahî tebdîl ola ol yer eri gümüştin ola hiç anda fesâd ve ma’sîyyet işlenmemiş ola. Ve bir rivâyette ol bir¹⁴²⁶ ak etmekten ola mü’minler andan yiyeler¹⁴²⁷ tâ hesâbdan fâriğ olunca “يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ”¹⁴²⁸ dediği oldur. Andan¹⁴²⁹ güneş dürile nûru gide yıldızlar yere döküle “إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ”¹⁴³⁰ dediği oldur. Andan şefâattir İbn Ömer¹⁴³¹ eyder: “Çünkü halâyık¹⁴³² bunalalar, varalar Âdem peygambere¹⁴³³ eydeler: “Sen atamızsın bize şefâat eyle” diyeler. “Allah bizi hesâblasın” diyeler.¹⁴³⁴ Çare olmaya.” Enes b. Mâlik¹⁴³⁵ eyder radiyallahu anh: “İbrâhîm’e dahî varalar geri¹⁴³⁶ çare olmaya andan Mûsâ’ya varalar çare olmaya andan İsâ’ya varalar çare olmaya¹⁴³⁷ andan Muhammed’e varalar şefâat eyleye şefâat kabul ola halâyık ana hamd eyleyeler.”¹⁴³⁸ “عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا” dediği oldur. Andan gökler

¹⁴¹⁴ “Yeryüzü parça parça döküldüğü, Rabbin (in emri) geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman (her şey ortaya çıkacaktır.)” (el-Fecr 89/21)

¹⁴¹⁵ H: - hep

¹⁴¹⁶ H: + eyler

¹⁴¹⁷ “Saçılmış zerrelere.” (el-Furkân 25/23)

¹⁴¹⁸ “Rabbim onları ufalayıp savuracak. Böylece yerlerini dümdüz, bomboş bırakacaktır. Orada ne bir iniş ne de bir yokuş görebileceksin.” (Tâhâ 20/105-107)

¹⁴¹⁹ H: korkuya ve heybete

¹⁴²⁰ “Allah hürmetine sesler kısılmıştır.” (Tâhâ 20/108)

¹⁴²¹ H: - oldur

¹⁴²² H: erişe

¹⁴²³ H: erişe

¹⁴²⁴ H: olalar

¹⁴²⁵ H: - zulmette

¹⁴²⁶ H: ol bir

¹⁴²⁷ H: yerler

¹⁴²⁸ “Yer başka bir yer, gökler de (başka gökler) haline getirildiği” (el-İbrâhîm 14/48)

¹⁴²⁹ H: - andan

¹⁴³⁰ “Güneş katlanıp dürüldüğünde Yıldızlar (kararıp) döküldüğünde” (et-Tekvîr 81/1-2)

¹⁴³¹ H: + radiyallahu anh

¹⁴³² H: halâyıkken

¹⁴³³ H: - peygambere

¹⁴³⁴ H: - diyeler

¹⁴³⁵ H: + radiyallahu anh

¹⁴³⁶ H: - geri

¹⁴³⁷ H: - andan İsâ’ya varalar çare olmaya

¹⁴³⁸ “(Böylece) Rabbinin, seni, övgüye değer bir makama göndereceği umulur.” (el-İsrâ 17/79)

yarıla ”إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ“¹⁴³⁹ dediği olur. Gök feriştelere yere ineler yerde ne kadar cin ile ins varsa evvelki gök iki¹⁴⁴⁰ ol¹⁴⁴¹ kadar feriştesi vardır ineler bir saf durular. Andan ikinci gök feriştelere iki ol¹⁴⁴² gök feriştesi kadar dahî ins ü cin kadardır. Üçüncü göğün üç ol kadardır,¹⁴⁴³ dördüncü göğün¹⁴⁴⁴ [28^a] dört ol kadardır, beşinci göğün beş ol kadardır, altıncı göğün altı ol kadardır, yedinci göğün yedi ol kadardır. Her biri birbiri ardında saf saf durular ”وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا“¹⁴⁴⁵ dediği olur. Andan yedi¹⁴⁴⁶ göğün üstünde bir ak bulut iner. Anun içinde feriştelere olur. Her birinin elinde halâyıkın bitleri olur ”وَيَوْمَ تَشَقُّقُ السَّمَاءِ بِالْغَمَامِ وَنُزُلِ الْمَلَائِكَةِ تَنْزِيلًا“¹⁴⁴⁷ dediği olur. Andan gök dürülür kâdi bitisi gibi yerine bir altından bir yeni gök konar kim anda hiç ay güneş olmaz. ”يَوْمَ تَطْوِي السَّمَاءَ“¹⁴⁴⁸ dediği olur.¹⁴⁴⁹ Hesâbdır bilesin Allah Teâlâ kendisi halâyık hesâblar, peygamberlere sorar: “Peygamberliği ümmetinize degürdünüz mi?” Ümmete sorar. “Peygamberliğin gördüm” der. ”فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ“¹⁴⁵⁰ dediği olur. Peygamberler “degürdük” diyeler. Ümmetin kâfirleri inkâr eyleyeler: “Bize peygamber gelmedi. Bize peygamberlik degürmedi.”¹⁴⁵¹ diyeler. Allah Teâlâ celle celâluh¹⁴⁵² peygamberlerden tanık isteye ümmet-i Muhammed’i getireler. “Tanıgız” degürdiler. Diyeler: “Anlar¹⁴⁵³ anda neden bildiler degürdiklerin? Bizden sonra geldiler.”¹⁴⁵⁴ Rasûlullah, ümmetine tezkiye ola. “Ümmetimin gircektir” diye. “Kur’ân haberleriyle bildilerdi” diye. Ayruksuz kalmaya ”لَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ“¹⁴⁵⁵ dediği olur. Andan her bir kişiye sorar ortada hiç perde kalmaz. “Yâ Âdem oğlanı ne mağrûr oldun? Bana ne amel eyledin ilminle? Ben sana mal vermedim mi? Ve ben sana¹⁴⁵⁶ vermedim mi ol Rasûl’e ne cevâb verdin?” Ve her nesneden sorar ve her işten sorar ve her varlıktan sorar ve her ni’metten sorar az eğer çok ”لَنَسْأَلَنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ“¹⁴⁵⁷ dediği olur. Rasûlullah eyitmiş: “Üç nesneden sormaz ancak bir [28^b] avretin

¹⁴³⁹ el-İnşikak 84/1.

¹⁴⁴⁰ H: - gök iki

¹⁴⁴¹ H: evvel

¹⁴⁴² H: evvel

¹⁴⁴³ H: - kadar dahî ins cinn kadardır üçüncü göğün üç evvel kadardır

¹⁴⁴⁴ H: dördüncünün, -göğün

¹⁴⁴⁵ el-Fecr 89/22.

¹⁴⁴⁶ H: - yedi

¹⁴⁴⁷ “O gün gökyüzü beyaz bulutlar ile yarılacak ve melekler bölük bölük indirileceklerdir.” (el-Furkân 25/25)

¹⁴⁴⁸ “(Düşün o) günü ki, yazılı kâğıtların tomarını dürer gibi göğü toplayıp düreriz.” (el-Enbiyâ 21/104)

¹⁴⁴⁹ H: + andan

¹⁴⁵⁰ “Elbette kendilerine peygamber gönderilen kimseleri de gönderilen peygamberleri de mutlaka sorguya çekeceğiz!” (el-A’râf 7/6)

¹⁴⁵¹ H: - bize peygamberlik degürmedi

¹⁴⁵² H: - celle celâle

¹⁴⁵³ H: + eydüler

¹⁴⁵⁴ H: + diyeler

¹⁴⁵⁵ “İnsanlığa şahitler olmanız, Resûl’ün de size şahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık.” (el-Bakara 2/143)

¹⁴⁵⁶ H: + Rasûl

¹⁴⁵⁷ et-Tekâsur 102/8.

örtecek ton, bir ıssıdan, sovuaktan saklayacak giysi ve bir ölmeyecek yiyesi. Ve üçüsi eğer helâl olsa ve anda ki genez hesâb olur. Kime katî hesâb olur zîrâ hesâb dirlîğe göre olur.

Andan kitâbdır bilesin her kişinin bitisi vardır eline verilse gerek oku bitini gör ne işlemişsin deseler gerek “ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنْشُورًا أَفْرَأُ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ”¹⁴⁵⁸ dediği oldur. Andan mü'minlere bitleri sağ ellerine vereler sevineler “ فَأَمَّا مَنْ ”¹⁴⁵⁹ dediği oldur. Ve kâfirlere sol ellerine ya ayaklarından¹⁴⁶⁰ vereler, melûl olurlar. Keşke bu bitî bana verilmeyeydi derler. “ وَأَمَّا مَنْ ”¹⁴⁶¹ dediği oldur.

Andan mîzândır bilesin yazukmüze terazisi vardır. Allah Teâlâ'nın adl-i zâhir olmak için. Ve anun dili vardır ve iki kafası vardır biri nûrdan biri zulmetten, büyüklüğü yer ve gök tabakasıncadır. Tartılır anda ameller yazılmış bitler “ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقَسِطَ لِيَوْمٍ ”¹⁴⁶² dediği oldur. Ya'nî kıyâmette adl terazisin kuravüz ki biline kimseye güç olmadığı terazi taşı ol gün zerre kadarı hardal dânesi kadar olur adl-i tamam olmak için “ وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ”¹⁴⁶³ dediği oldur. Ve bir rivâyette kişinin müzdi gökçek sûrette olur, nûr kafesine korlar. Ve yazuğı çirkin sûrette olur, zulmet kafesine korlar. Eğer müzdi ağır gelirse yâ hiç yazuğı olmazsa uçmağlık olur. Allah Teâlâ'nın fazlıyla uçmağa girer azâb görmez “ فَمَنْ تَقَلَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ”¹⁴⁶⁴ dediği oldur. Kâfirlerin dağlar gibi müzdlarini teraziye koyalar [29^a] bir zerre kadarı¹⁴⁶⁵ ağır gelmeye “ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا ”¹⁴⁶⁶ dediği oldur. Eğer yazuğı ağır gelirse yâ hiç müzdi olmazsa tamulık olur Allah adliyle “ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ ”¹⁴⁶⁷ dediği oldur.¹⁴⁶⁸ Yazuğla müzd beraber gelirse yine uçmağlık olur. İllâ a'râfta biraz¹⁴⁶⁹ durmayınca uçmağa girmez. Ol vakit kişiler hakkın isteyecektir elimlü senin müzdin alacaktır. Müzden bulmazsa yazuğın ana yükleyecektir. Kimsenin kimsede hiç hakkı kalmaz. Zîrâ Allah Teâlâ adldır hayvanları dahî koparır birbirinden hakkın¹⁴⁷⁰ alı verir

¹⁴⁵⁸ el-İsrâ 17/13-14.

¹⁴⁵⁹ “Kitabı sağ tarafından verilen: Alın, kitabımı okuyun” (el-Hâkka 69/19)

¹⁴⁶⁰ H: arkalarından

¹⁴⁶¹ el-Hâkka 69/25.

¹⁴⁶² el-Enbiya 21/47.

¹⁴⁶³ el-Enbiya 21/47.

¹⁴⁶⁴ “Kimin (sevap) tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.” (el-A'râf 7/8)

¹⁴⁶⁵ H: - kadarı

¹⁴⁶⁶ “Biz onlar için kıyamet gününde hiçbir ölçü tutmayacağız.” (el-Kehf 18/105)

¹⁴⁶⁷ “Kimlerin de tartıları hafif gelirse, artık bunlar da kendilerine yazık etmişlerdir.” (el-Mü'minûn 23/103)

¹⁴⁶⁸ H: + eğer

¹⁴⁶⁹ H: - biraz

¹⁴⁷⁰ H: - hakkın; + için

“وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ”¹⁴⁷¹ dediği olur. Ve düşüd¹⁴⁷² oğlana düşüdeden hakkın alı verir
“وَإِذَا الْمَوْؤُودَةُ سُئِلَتْ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ”¹⁴⁷³ dediği olur.

Andan sırâttır bilesin sırât cehennemün üstündedir. Bir köprüdür kıldan incedir kılıçtan keskindir.¹⁴⁷⁴ Cemî‘-i halâyık ol köprüye uğrasa¹⁴⁷⁵ gerektir. Andan mü’minler geçerler kimisi yıldırım¹⁴⁷⁶ kimisi kuş gibi kimisi at gibi seğirdir¹⁴⁷⁷ kimisi katî¹⁴⁷⁸ yürüyüp kimisi emekleyip kimisi sürtünüp kimisi dahî¹⁴⁷⁹ kalkıp¹⁴⁸⁰ geçerler. Ya‘nî bunların hiç birisi tamuya girmez. Her birine nûr vereler ameli kadarı kimi dağ kadar kime¹⁴⁸¹ tepe kadar kime dahî azıcık. Kişi ola ki nûru ayağının başparmağı kadar ola gâh yana gâh soyuna.¹⁴⁸² Kâfirlerin¹⁴⁸³ ayakları dayanır ve dahî¹⁴⁸⁴ çengellerle çıkarlar¹⁴⁸⁵ ve dikenler vardır batar. Mü’minlere eyderler: “انظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ”¹⁴⁸⁶ derler. Anlar eyderler:¹⁴⁸⁷ “ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا”¹⁴⁸⁸ derler. Andan¹⁴⁹⁰ mü’minler geçerler dahî eyderler: “الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّانَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ”¹⁴⁹¹

Andan havzdır bilesin¹⁴⁹² Rasûlullah’ın sallallahu aleyhi ve sellem havzı vardır. Uçmağdan taşra¹⁴⁹³ eni bir aylık yoldur, havası ak misktendir.¹⁴⁹⁴ Ana su kevser ırmağından gelir.¹⁴⁹⁵ Suyu süttten aktır, kardan sovuktur, baldan tatlıdır. [29^b] İbrıklar

1471 “Vahşî hayvanlar toplanıp bir araya getirildiğinde.” (et-Tekvîr 81/5)

1472 H: düşüt

1473 “Diri diri toprağa gömülen kıza, hangi günah sebebiyle öldürüldüğü sorulduğunda.” (et-Tekvîr 81/8-9)

1474 H: yetidir

1475 H: ağsa

1476 H: + gibi

1477 H: seğirdir gibi

1478 H: - katî

1479 H: - dahî

1480 H: kalkıyup

1481 H: - dağ kadar kime

1482 H: - gâh yana gâh soyuna, + gerisi yine geri yana ve

1483 H: + ve münafıkların

1484 H: - ve dahî

1485 H: - le çıkarlar

1486 “Bizi bekleyin, nurunuzdan bir parça ışık alalım.” (el-Hadîd 57/13)

1487 H: - anlar eydürler: M: derler anlar

1488 M nüshasında [17^a]’daki “İblîs lâîn eyitdi” cümlesinden [29^a]’daki “انظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ” âyetine kadar olan kısım noksandır.

1489 “Arkanıza dönün de bir ışık arayın!” (el-Hadîd 57/13)

1490 H: - andan

1491 “Bizi zalimler topluluğundan kurtaran Allah’a hamdolsun.” (el-Mü’minun 23/28)

1492 H: - andan havzdır bilesin

1493 M: daşra

1494 H: - uçmağdan taşara anı bir aylık yoldur havası ak misktendir

1495 H, M: + iki oluğu vardır biri altından ve biri gümüştten su anlardan dükülür

vardır¹⁴⁹⁶ gümüşten sağışı gökteki yıldızlardadır. Andan ümmet-i Muhammed içer ancak her ne andan içe ayruk susamaz ebedî. Andan eyderler: “الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ”¹⁴⁹⁷

Andan cennettir¹⁴⁹⁸ bilesin uçmak sekizdir her birinin adı vardır. Birinin adı Dârü'l-Celâl'dir. Birinin adı Dârü's-Selâm'dır. Birinin adı Cennet'ül-Me'vâ'dır. Birinin adı Dârü'l-Huld'dır. Birinin adı Naîm'dir.¹⁴⁹⁹ Birinin adı Firdevs'tir. Birinin adı Dârü'l-Karâr'dır. Birinin adı Cennet-i Adn'dır.¹⁵⁰⁰ Andan va'du'llahu bi's-sevâbdır bilesin. Allah Teâlâ mü'minleri uçmağa koymağı va'de eylemiştir. Râhmetiyle elbette ol va'de yerine getirir “ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ”¹⁵⁰¹ der. Gelirler karşı uçmağa girerler kapıları açılmış “الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا”¹⁵⁰² derler. Ferişteler karşı gelirler “سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا”¹⁵⁰³ derler. Evvel Rasûlullah¹⁵⁰⁴ girer aleyhi's-selâm¹⁵⁰⁵ andan geri kalan peygamberler girer. Andan ümmet-i Muhammed girer andan geri kalan ümmetler girer. Her birinin yüzleri ak olur mertebeleri kadarınca¹⁵⁰⁶ “يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ”¹⁵⁰⁷ dediği¹⁵⁰⁸ oldur. Girecek “الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقْنَا وَعَدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ”¹⁵⁰⁹ derler. Andan peygamberler menzillerine varırlar. Ve her velî menziline varır. Ve her sâlih menziline varır. Her biri menziline varır ve her biri menziline¹⁵¹⁰ girdiği gibi¹⁵¹¹ bilir “عَرَفَهَا لَهُمْ”¹⁵¹² dediği oldur. Andan Allah Teâlâ bunları¹⁵¹³ konuklar evvel balık çiğeriyle, Rasûlullah öyle dedi. “وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ”¹⁵¹⁴ andan türlü ni'metleri ve şerbetleri ve elvân yemişleri kuş etleri ve hûr u kusûr, vildân ve gilmân ve hubûr u¹⁵¹⁵ sürür, revh u reyhân ve dahî Çalab yarakladıkları tühfeleri ey eshâb anda varıcak göresin inşâallahu'l-vehhâb.

1496 H, M: + altından ve

1497 “(Cennette şöyle) derler: Bizden tasayı gideren Allah'a hamdolsun.” (Fâtr 34/34)

1498 M: andandır

1499 H: - birinin adı Naîm'dir

1500 H: + birinin adı Cennet'ü Naîm'dir

1501 “Siz ve eşleriniz, ağırlanmış olarak cennete giriniz!” (ez-Zuhrûf 43/70)

1502 “Hamd, bizi buna eriştiren Allah'a mahsustur.” (el-A'râf 7/43)

1503 “Size selâm olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi ebedî kalmak üzere buraya girin.” (ez-Zümer 39/73)

1504 H: + andan

1505 H, M: - aleyhi's-selâm

1506 H, M: mertebelerince

1507 “O gün bazı yüzler ağarır dediği” (Âl-i İmrân 3/106)

1508 H: - dediği

1509 “Hamd, vaadine sadık olan Allah'a mahsustur.” (ez-Zümer 39/74)

1510 H: - varır ve her biri menziline: M: varır ve her biri menziline girdiği gibi

1511 H: -gibi: M: gördüğünleyin

1512 “Kendilerine tanıttığı” (el-Muhammed 47/6)

1513 H: - bunları

1514 “Duâlarının sonu ise, “Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur” (el-Yûnus 10/10)

1515 Huyur

Andan rü'yetullah teâlâdır¹⁵¹⁶ uçmağda bilesin.¹⁵¹⁷ Uçmağa girdikleri vakit¹⁵¹⁸ uçmak ehline [30^a] eyderler: “Allah Teâlâ'nın size bir va'desi dahi¹⁵¹⁹ vardır diler ki¹⁵²⁰ vefâ eyleye.” Eyderler: “Ne va'dedür ol bizi ağırladı mı?¹⁵²¹ ¹⁵²²Ve uçmağa givürdi mi?¹⁵²³ Ve biz tamudan emîn olduk¹⁵²⁴ mı?” diyeler.¹⁵²⁵ Allah'u Teâlâ celle celâluhu¹⁵²⁶ hicâb getire nazar edeler.¹⁵²⁷ ¹⁵²⁸Allah Teâlâ'nın zatına bilâ keyf velâ teşbih göreler ve hayrân olalar.¹⁵²⁹ Ulû ni'met dîdâr¹⁵³⁰ gâyet lezzeti dîdâr görklü saâdet dîzâr eyü devlet dîdâr unudalar hûr u kusûr anmayalar. Ayruk hubûr u sürûri oymuş¹⁵³¹ ihsânların yeğreği nidelim yemeği içmeği? Zihî in'âm zihî safâ¹⁵³² zihî işret zihî vefâ¹⁵³³ zihî fazl zihî atâ zihî sohbet zihî likâ zihî lutf zihî kerem zihî dem zihî kadem zihî baht¹⁵³⁴ visâl zihî nasîb zihî nevâl. Yâ karındaş şerefekallahu bi-rü'yetihi dîdârdan artuk himmetin olmasın. Ve ayruk nesneye niyyetin olmasın, zihî¹⁵³⁵ ni'met hâs oldur ve lezzeti hasa'l-hâs oldur. Geri kalan ni'metlerle¹⁵³⁶ beraberdir âdemi oldur hayvan ni'mete i'tibâr¹⁵³⁷ eylemeye rivâyettir ki uçmağa yüz yirmi saf kişi girer. Seksen saf Ümmet-i Muhammed'den kırk saf geri¹⁵³⁸ kalan ümmetlerden. Ulû menzilli ol olaki dâyim Allah Teâlâ¹⁵³⁹ dîdârın nazar ede “رَبِّهَا نَاطِرَةٌ إِلَى نَاصِرَةٍ يَوْمَئِذٍ وَجُوهٌ”¹⁵⁴⁰ dediği.¹⁵⁴¹ Allahümme nevvirnâ bi-nûri vecheke'l-kerîm ve şerrifnâ bi-sırrı zatike'l-azîm bi-fadlike rahmetike¹⁵⁴² yâ erhamerrâhimîn.

¹⁵¹⁶ M: rü'yetullahtır

¹⁵¹⁷ M: - uçmağda bilesin

¹⁵¹⁸ H, M: girdiklerinden sonra

¹⁵¹⁹ H, M: - dahi

¹⁵²⁰ H, M: + ana

¹⁵²¹ H: ne va'dedür ol bizim terazimiz ağır eylemedi

¹⁵²² H: + ve yüzümüz ak eylemedi mi

¹⁵²³ H: givürmedi mi?

¹⁵²⁴ H: olmadık

¹⁵²⁵ M: + andan

¹⁵²⁶ M: - celle celâluh

¹⁵²⁷ H: - Allah'u Teâlâ celle celâluh hicâb getire nazar edeler

¹⁵²⁸ H: + andan

¹⁵²⁹ H, M: - ve hayrân olalar

¹⁵³⁰ H: dîzâr

¹⁵³¹ H, M: buymuş

¹⁵³² H, M: + geymeği zihî in'âm zihî vefâ

¹⁵³³ H, M: zihî işret, zihî safâ

¹⁵³⁴ M: + zihî

¹⁵³⁵ H: zîrâ

¹⁵³⁶ H, M: + hayvanlar

¹⁵³⁷ M: - îtibâr

¹⁵³⁸ H: girer

¹⁵³⁹ H, M: Allah'u Teâlâ dâyim

¹⁵⁴⁰ “Yüzler vardır ki, o gün ıslıl ıslıl parıldayacaktır. Rablerine bakacaklardır (O'nu göreceklerdir).”

(Kıyâmet 75/22-23)

¹⁵⁴¹ H, M: + oldur

¹⁵⁴² H: keremike

Andan nârdır bilesin tamu yedidir “أَبْوَابٍ سَبْعَةٌ لَهَا”¹⁵⁴³ dediği olur. Ve her birinin adı vardır biri birinden¹⁵⁴⁴ aşağının ısısı yetmiş üstündeki kadar.¹⁵⁴⁵ Ve her birinin arası yetmiş yıllıktır.¹⁵⁴⁶ Ve her birinde yetmiş bin¹⁵⁴⁷ dağ vardır oddan. Ve her dağın dibinde yetmiş bin dere vardır oddan. Ve her derede yetmiş bin köşk vardır oddan. Ve her köşte yetmiş bin ev var [30^b] oddan. Ve her evde yetmiş¹⁵⁴⁸ türlü azâb vardır hiç birbirine benzemez. Allahümme âfinâ min külli belâid-dünyâ ve azâbi'l-âhirat¹⁵⁴⁹ Evvel Cehennem'dir. Andan Lâzâ'dır. Andan Hutame'dir. Andan Saîr'dir. Andan Sakar. Andan Cahîm'dir. Andan Hâviye'dir.

Andan va'dullah bi'l-azâbdır¹⁵⁵⁰ bilesin. Allah Teâlâ kâfirleri ve âsileri kim îmânsız ölmüşlerdir¹⁵⁵¹ ve tevbesiz¹⁵⁵² tamuya girer¹⁵⁵³ dedi Kur'ân'da. Elbette girer¹⁵⁵⁴ adliyle. İmdi tamunun her birine bir tâyife mahsustur. Cehennem Ümmet-i Muhammed'den yazuğı çok olup tevbesiz ölenler girer. Günâhları kadar azâb görürler sonra geri çıkarlar şefâatle. Kimin ayağı göyünür¹⁵⁵⁵ kimi dizine değin kimi omuzuna değin kimi boğazına değin göyner. Rivâyettir ki tamu hâzinedârı¹⁵⁵⁶ Mâlik oda eydermiş: “Yüzlerin yandırma¹⁵⁵⁷ Allah'a secde eylemişlerdir gönüllerin yandırma ramazânda susamışlardır.” dermiş. Lezâ'ya kâfirler girer¹⁵⁵⁸ ve İblîs¹⁵⁵⁹ girer revh u reyhân. Hutame'ye cuhûdlar girerler. Saîre'ye sâbiînler girer ya'nî bir dînden bir dîne meyl eyleyenler.¹⁵⁶⁰ Sakar'aya mecûsiler girer ya'nî oda tapanlar.¹⁵⁶¹ Cahîme'ye müşrikler girer. Hâviye'ye münâfiklar ve¹⁵⁶² İsa'ya inanmayanlar¹⁵⁶³ ve kâfir olanlar ve Firâvun kavmi girer. “لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُومٌ”¹⁵⁶⁴ dediği olur. Rivâyettir ki her kâfir yetmiş arşın zincirle zincirlerler “تَمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا”¹⁵⁶⁵ dediği olur. Zincir

¹⁵⁴³ “Cehennemnin yedi kapısı vardır.” (el-Hicr 15/44)

¹⁵⁴⁴ H, M: + aşağıdır ve her

¹⁵⁴⁵ H, M: üstündekinedir

¹⁵⁴⁶ H: + yoldur

¹⁵⁴⁷ H: - bin

¹⁵⁴⁸ H: + bin

¹⁵⁴⁹ H, M: - Allahümme âfinâ min külli belâid-dünya ve azabil ahirat

¹⁵⁵⁰ M: + andan

¹⁵⁵¹ H, M: - ölmüşlerdir

¹⁵⁵² H, M: + ölmüşlerdir

¹⁵⁵³ H: givirürven

¹⁵⁵⁴ H: givirür

¹⁵⁵⁵ H, M: + ancak

¹⁵⁵⁶ M: - ki tamu hâzinedârı

¹⁵⁵⁷ H, M: göyündürme

¹⁵⁵⁸ H: - girer

¹⁵⁵⁹ M: + laîn

¹⁵⁶⁰ H: mesl idenler girer: M: - Saîr'e ya sâbiînler ya'nî bir dînden bir dîne meyl eyleyenler

¹⁵⁶¹ H: ya'nî oda tapanlar girer

¹⁵⁶² H: + dahî

¹⁵⁶³ H: + Mâide'ye

¹⁵⁶⁴ “Onlardan her kapı için birer gurup ayrılmıştır.” (el-Hicr 15/44)

¹⁵⁶⁵ el-Hâkka 69/32.

ağzından sokalar¹⁵⁶⁶ dübüründen çıkar. Ve sağ elini yüreğinden¹⁵⁶⁷ iki yağırın arasına çıkardılar dahî zincirle bağlarlar. Ve sol elini bukağılarla “إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ”¹⁵⁶⁸ dediği olur. Rivâyettir her kâfire bir şeytân zincir sararlar “قَرِينَ لَهُ فَهُوَ شَيْطَانًا لَهُ نَقِيضٌ”¹⁵⁶⁹ dediği olur. Andan zebâniler yüzleri üstüne sürüyo tamuya birağılır “عَلَى النَّارِ فِي يُسْحُبُونَ يَوْمَ”¹⁵⁷⁰ [31^a] dediği olur. Ve her tâyife girerken tamu hazînedarları sorarlar: “Yâ şakîler “أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ”¹⁵⁷¹ size peygamber gelmedi mi? İş bu nesneyi size¹⁵⁷² bildirmedi mi?” Eydeler “بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا”¹⁵⁷³ geldiler bildirdiler bize inanmadık diyeler.¹⁵⁷⁴ Kani¹⁵⁷⁵ putlarınız kim anlara tapardınız? Bize şefâat eder, derdiniz. Eydeler “ضَلُّوا”¹⁵⁷⁶ ya’nî bilelim anlar dahî baş kayusu oldu. Hiç anlara taptığımızın fâidesi yoğımış. Şimdi bize gerek oldu hiç anları görmeziz diyeler. Dediklerine¹⁵⁷⁷ pişmân olur “بَل لَّمْ نَكُنْ نَدْعُو مِنْ قَبْلُ شَيْئًا”¹⁵⁷⁸ diyeler. “رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ”¹⁵⁷⁹ diyeler. Andan Allah Teâlâ ağızlarını mühürleye ve kulakları diye işittiğın ve gözleri diye gördüğün ve elleri diye tuttuğın ve ayakları diye vardığın ve fercleri¹⁵⁸⁰ diye zinâ ettiğın ve karınları diye harâm yediğın ve arkaları diye harâm giydiğın. “شَهَدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا”¹⁵⁸¹ dediği olur. Rivâyettir her kâfirin derisinin kalınlığı kırk arşın olur¹⁵⁸² dilleri üzeri iki fersah¹⁵⁸³ yer, tamu ehli üstüne basar. Allahümme ecirnâ minennâri bi-âfvice yâ Mücîr ve edhilne'l-cennete bi-rahmetike yâ erhame'r-râhimîn.

Andan şefâattir¹⁵⁸⁴ çünkü cehennemdeki mü'minlere Allah Teâlâ'nın intikâmı tamam ola, eydeler: “Yâ erhamürrâhimîn yâ hannân yâ mennân. Andan Allah Teâlâ Cebrâil'e buyura vara anların hallerin göre. Andan Cebrâil çağrışalar, yâ Cebrâil!¹⁵⁸⁵ yâ Cebrâil! Muhammed'e bizden selâm et” diyeler. Andan Cebrâil gele Allah Teâlâ'ya bu haberi diye.¹⁵⁸⁶ Allah Teâlâ: “Var emaneti degür” diye. Vara Cebrâil¹⁵⁸⁷ Rasûlullah'ın

¹⁵⁶⁶ H, M: koyalar

¹⁵⁶⁷ H: böğründen

¹⁵⁶⁸ “Boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu halde.” (el-Mü'min 40/71)

¹⁵⁶⁹ Zuhrûf 43/36.

¹⁵⁷⁰ “O gün yüzüstü ateşe sürüklendiklerinde.” (el-Kamer 54/48)

¹⁵⁷¹ el-Mülk 67/8.

¹⁵⁷² H: + size

¹⁵⁷³ el-Mülk 67/9.

¹⁵⁷⁴ H: eydeler

¹⁵⁷⁵ H: - kanî

¹⁵⁷⁶ “Bizden uzaklaştılar.” (el-Mü'min 40/47)

¹⁵⁷⁷ H: + geri

¹⁵⁷⁸ “Zaten biz önceleri hiçbir şeye tapmıyorduk.” (el-Mü'min 40/74)

¹⁵⁷⁹ “Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık!” (En'âm 6/23)

¹⁵⁸⁰ H: ferhalleri

¹⁵⁸¹ “Kulakları, gözleri ve derileri, işledikleri şeye karşı onların aleyhine şahitlik edecektir.” (Fussilet 41/20)

¹⁵⁸² H, M: + ve dişleri Uhûd dağı gibi olur ve oturacak yerleri on günlük yer olur ve derileri

¹⁵⁸³ H: + olur

¹⁵⁸⁴ H, M: + rivâyettir

¹⁵⁸⁵ M: - yâ Cebrâil

¹⁵⁸⁶ H, M: vere

¹⁵⁸⁷ M: - Cebrâil

çadırına gire¹⁵⁸⁸ kim ol incidendir dört bin kapılı çadırıdır.¹⁵⁸⁹ [31^b] Anda yâ Muhammed cehennemde ümmetinden kişiler gördüm.¹⁵⁹⁰ Selâm ettiler, bizim hâlimiz katî yavuzdur ve yerimiz inan yaramazdır.¹⁵⁹¹ Andan Rasûlullah vara arş altında secde eyleye, hamd-ü senâ eyleye. Allah Teâlâ:¹⁵⁹² “Yâ Muhammed¹⁵⁹³ kaldır başını” diye. Ne dilersen?¹⁵⁹⁴ Rasûlullah eyde:¹⁵⁹⁵ “Ümmetinden¹⁵⁹⁶ cehennemde kişiler varmış şefâat ederem” diye.¹⁵⁹⁷ Şefâatin kabul ede, andan¹⁵⁹⁸ Rasûlullah çok kişiye şefâat eyleye. Andan¹⁵⁹⁹ şefâat kapısı açıla enbiyâ ede¹⁶⁰⁰ evliyâ¹⁶⁰¹ ede ve dahî her¹⁶⁰² kiminki Allah Teâlâ katında menzili vardır şefâat ede. Rivâyettir Âdem peygamber yüz bin kez bin kişiye¹⁶⁰³ dahî on bin kez bin kişiye¹⁶⁰⁴ şefâat ede. Andan Allah Teâlâ emrede:¹⁶⁰⁵ “Kimin gönlünde zerre¹⁶⁰⁶ kadar îmân var cehennemden çıkarın.” diye. Her kiminki¹⁶⁰⁷ gönlünde zerre kadar îmân olursa çıkaralar. İmânın zerre kadarı¹⁶⁰⁸ oldur kim Allah Teâlâ’yı bir gün anmış ola andan korkup bir günâh terk ede¹⁶⁰⁹ etmiş ola. Pes îmân ehlinden tamu da kimse ebedi kalmaz ve çıka¹⁶¹⁰ “إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ”¹⁶¹¹ dediği oldur. Andan cehennemden çıkanlar ol vakit kömür gibi olalar. Andan uçmak kapısında bir ırmak vardır. Ana nehrü’l-hayvân derler. Anda varalar gusül eyleyeler, yalın yüzlü yiğitler olalar. Yüzleri ayın on dördüncü gecesi gibi ola. Alınlarında yazılmış ola “هُوَ لَاءِ الْجَهَنَّمِيِّونَ” “عَتَقَاءُ الرَّحْمَنِ مِنَ النَّارِ”. Andan uçmağa gireler; Allah’ın fazlıyla “إِنَّ رَبَّكَ فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ”¹⁶¹² dediği oldur.¹⁶¹³ Anı kâfirler göreler ve eydeler:¹⁶¹⁴ “Ey nolaydı biz dahî Müslümân

1588 H, M: - gire

1589 H, M: + eyde

1590 H: + sana

1591 H: + dediler

1592 H: + eyde

1593 H: - yâ Muhammed

1594 H: + diye

1595 H: - eyde

1596 M: - ümmetinden

1597 H: + Allah’u Teâlâ

1598 H: + andan

1599 H: neden geri: M: - Rasûlullah çok kişiye şefâat eyleye andan, +geri

1600 H: vü

1601 H: + şefâat

1602 H: -her

1603 H, M: - yüz bin kişiye

1604 M: - ve dahî on bin kez bin kişiye

1605 H, M: + her

1606 H: + miktarı

1607 H: - diye her kimin ki

1608 H: - çıkaralar imânın zerre kadarı: M: - olursa çıkaralar imânın zerre kadarı

1609 H, M: - ede

1610 H, M: - ve çıka

1611 “Rabbinin dilediği hariç.” (Hûd 11/107)

1612 “Çünkü Rabbin, istediğini hakkıyla yapandır.” (Hûd 11/107)

1613 H: + Yine

1614 H: - ve eydeler

olaydık”¹⁶¹⁵ diyeler. “رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ”¹⁶¹⁶ dediği oldur. Andan hulûddur bilesin kim uçmağa ve tamuya zevâl¹⁶¹⁷ yoktur. Ve anların ehline andan¹⁶¹⁸ çıkmak yoktur¹⁶¹⁹ ya ölmek yoktur. Zîrâ cehennemde kimse ebedî¹⁶²⁰ kaldığından¹⁶²¹ [32a] sonra¹⁶²² ölümü bir elâ koç sûretinde getireler uçmağla tamu arasında boğazlayalar. Andan diler¹⁶²³ “يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ”¹⁶²⁴ 1625 ya’nî siz yerli yerinizde ebed olursuz ayruk size ölüm yoktur.¹⁶²⁶ Ve andan çıkmak yoktur “فَرَعُ الْأَكْبَرُ”¹⁶²⁷ dedikleri ondır.¹⁶²⁸ Zihî saâdet uçmak ehline, zihî şekâvet tamu ehline, zihî şâzlık uçmak ehline, zihî zârlık tamu ehline.

Fasl¹⁶²⁹ ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek Sünnîlerin bir mezhebi dahî¹⁶³⁰ budur ki Rasûlullah’ın sahâbesinin fazlına i’tikâd eylemek ve tertiblerin bilmek sana vâcibdir. Ve cemî‘-i senâ eylemek¹⁶³¹ ve ta‘zîm etmek sana lâzımdır. İmdi bilgil ki Rasûlullah’dan sonra cemî‘-i¹⁶³² sahâbenin efdâli, Allah katında¹⁶³³ ve Rasûlullah katında ulû mertebelisi Ebû Bekir sıddıktır radıyallahu anh.¹⁶³⁴ Ve hem halîfelik hakkı evvel anundı iki yıl, üç ay, on gün halîfelik eyledi. Altmış üç yaşında Hakkâ ulaştı. Hicretin on üçüncü yılı cemâzilâhir¹⁶³⁵ ayının sekizinci günü Ömer namazın kıldı. Rasûlullah yanında kodular. Ebû Bekir’den sonra efdâl sahâbe Ömer’dır radıyallahu anh. Ve hem halîfelik hakkı Ebû Bekir’den sonra anundı. On yıl¹⁶³⁶ on ay yirmi bir gün halîfe oldu. Hicretin yirmi dördüncü yılı muharrem ayının evvel günü Hakk’a ulaştı. Yaşı altmış üç idi Ebû Bekir katında kodular. Ömer’den sonra efdâl sahâbe Osmân’dır radıyallahu anh. Hem halîfelik hakkı Ömer’den sonra anundı. On iki yıldan az eksik

¹⁶¹⁵ H, M: imişevüz

¹⁶¹⁶ “İnkâr edenler zaman zaman, keşke biz de müslüman olsaydık, diye arzu ederler.” (el-Hicr 15/2)

¹⁶¹⁷ H, M: + ve fenâ

¹⁶¹⁸ H: - andan

¹⁶¹⁹ H, M: - yoktur

¹⁶²⁰ H, M: - ebedî

¹⁶²¹ H: kalmadığından

¹⁶²² H: + imân ehlinden

¹⁶²³ H, M: - diler

¹⁶²⁴ “Ey Cennet halkı! Cennette ebedî yaşayacaksınız, artık ölüm yoktur.” (Cehennem halkına da) ‘Ey Cehennemlikler siz de karargâhınızda ebedîsiniz, size de ölüm yoktur!’ diyecek.” Müslim, “Kitâbü’l-Cennet”, 13:2849.

¹⁶²⁵ H: + diyeler

¹⁶²⁶ M: - yoktur

¹⁶²⁷ “En büyük dehşet.” (el-Enbiyâ 21/103)

¹⁶²⁸ H: budur

¹⁶²⁹ H: - fasl

¹⁶³⁰ M: + vardır

¹⁶³¹ M: - vâcibdir cemî’ senâ eylemek

¹⁶³² H: - cemî’

¹⁶³³ H: - katında

¹⁶³⁴ M: - radıyallahu anh

¹⁶³⁵ H: cemâziyelâhir

¹⁶³⁶ M: - on yıl

halîfe oldu. Seksen iki yaşında şehid eylediler Cuma‘ gün zilhicce ayının¹⁶³⁷ otuz altıncı¹⁶³⁸ gece hakkın kodular. Osmân’dan sonra efdâl sahâbe Alî’dir radiyallahu anh. Hem halîfelik hakkı Osmân’dan sonra anındı. Dört yıl sekiz ay ve on dokuz gün halîfe oldu. Altmış üç [32^b] yaşında Hakk’a ulaştı. Hasan, Hüseyin, Abdullah b. Ca‘fer yudular. Hasan namazın kıldı. Rıdvânullahi aleyhim ecmaîn. Andan Âyişe anamız¹⁶³⁹ radiyallahu anhâ, Fâtıma’dan yeğdir. Rasûlullah’ın ilmin bilmekte ve şerîat hükümlerin bilmekte ve farîzalar ve sünnetler bilmekte.¹⁶⁴⁰ Zîrâ Rasûlullah eyitdi: “أطلبوا ثلثي دينكم من هذه الحميراء”¹⁶⁴¹ ya‘nî dininizin¹⁶⁴¹ ikisini Âyişe’den isten dedi.¹⁶⁴² Ammâ nesebde Fâtıma yeğdir. Zîrâ Rasûlullah’ın kızıdır, sulbinden gelmiştir. Kendünün¹⁶⁴³ yarısıdır nitekim Rasûlullah dedi:¹⁶⁴⁴ “فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي فَمَنْ أَغْضَبَهَا أَغْضَبَنِي، صَدَقَ اللَّهُ صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ”¹⁶⁴⁵ sallâllahu aleyhi ve alâ âlihi ve eshâbihi ecmaîn.¹⁶⁴⁶

Teznîb bil ey kardaş sünnîlerin bir mezhebi dahî budur kim kerâmet-i evliyâyı hak bilesin. Zîrâ geçmiş ümmetlerin velîlerinin kerâmetleri, Kur’ân’la sâbit olmuştur. Ve dahî¹⁶⁴⁷ bir budur kim Âsaf, Süleyman’ın¹⁶⁴⁸ veziriydi aleyhi’s-selâm. Ol¹⁶⁴⁹ veliydi. Belkîs’in köşkü turfetu'l-ayn içinde iki aylık yoldan Süleyman’ın katına getirdi. “أَنَا آتِيكَ”¹⁶⁵⁰ dediği oldur. Ve dahî¹⁶⁵¹ bir budur ki Meryem kışın yay yemişi¹⁶⁵² yazın kış yemişi gelirdi. Zekeriyâ peygamber aleyhi’s-selâm¹⁶⁵³ ana sorardı ki: “Bu sana kandan gelir?” derdi. Ol uçmaktan gelir derdi.¹⁶⁵⁴ “كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا”¹⁶⁵⁵ dediği oldur. Ammâ bu ümmet¹⁶⁵⁶ velîlerinin kerâmetleri, sahîh hikâyetle sâbit olmuştur. Ve dahî¹⁶⁵⁷ biri

¹⁶³⁷ H, M: + yedinci günü hicretin

¹⁶³⁸ H, M: + yılı

¹⁶³⁹ H: + yeğdir

¹⁶⁴⁰ H: - ve farîzaları ve sünnetleri bilmekte

¹⁶⁴¹ H, M: + dininizin üç ulusunun

¹⁶⁴² H: - dedi

¹⁶⁴³ H, M: - kendinin

¹⁶⁴⁴ H: eyitdi

¹⁶⁴⁵ “Fâtıma benim bir parçamdır, onu sevindiren beni sevindirmiş, onu üzen de beni üzmüş olur.” Buhârî, “Fezâilü ashâbi'n-nebî”, 12.

¹⁶⁴⁶ M: - ecmaîn

¹⁶⁴⁷ H, M: - ve dahî

¹⁶⁴⁸ H, M: + peygamberin

¹⁶⁴⁹ H, M: - aleyhisselâm ol

¹⁶⁵⁰ “Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm, dedi. (Süleyman) onu (melikenin tahtını) yanbaşına yerleşmiş olarak görünce” (en-Neml 27/40)

¹⁶⁵¹ H, M: - dahî

¹⁶⁵² H: + gelirdi

¹⁶⁵³ M: - aleyhi’s-selâm

¹⁶⁵⁴ H: - ol uçmağdan gelir derdi

¹⁶⁵⁵ “Mâbede her girişinde orada bir rızık bulur ve «Ey Meryem, bu sana nereden geliyor?» der.” (Âl-i İmrân 3/37)

¹⁶⁵⁶ H: + Muhammed

¹⁶⁵⁷ H: - sâbit olmuştur ve dahî: M: - ve dahî

budur¹⁶⁵⁸ Ömer radiyallahu anh Medine'den mescid içinde¹⁶⁵⁹ minberden çağırdı, “Sâriye, el-cebel!”¹⁶⁶⁰ dedi. Sâriye¹⁶⁶¹ nihâyette çarıla idi. Beş¹⁶⁶² yüz fersah yerden¹⁶⁶³ işitti. Kâfirler¹⁶⁶⁴ anlara gâlib olmuştu.¹⁶⁶⁵ Ve dağa [33^a] kaçtılar, kurtuldular. Pes¹⁶⁶⁶ bu nesne kerâmettendir ve dahî¹⁶⁶⁷ Hâlid b. Velîd'e kâfirler ağı verdiler. “İş bu ağıyu iç eğer ziyân etmezse bildik dînin hakmış, Müslümân oluruz.”¹⁶⁶⁸ dediler. “Bismillah” dedi içti hiç ziyân eylemedi bu dahî kerâmettendir. Ve dahî evliyâdan ve meşâyihden nice kerâmetler naklolunmuştur ki¹⁶⁶⁹ haddî ve hasri yoktur. Eğer yazarsevüz kitâb inan¹⁶⁷⁰ mutavvel olur. Ve dahî bilesin velî ne kadar ulû mertebeli olursa peygamberlik mertebesinin ednâsına eremez. Ve dahî bilesin¹⁶⁷¹ velîlikten ma'zûr olmak câyizdir. İllâ¹⁶⁷² peygamberlikten ma'zûr olmak revâ değildir. Ve dahî bilesin kişi ne kadar çok günâh işlerse sagîreden ve kebîreden anun îmânı gitmez i'tikâdı muhkem dursa.¹⁶⁷³ Meğer küfür söylemekle îmân gider. Mecmû' ne kadar amelî varise habt olur hiç birinin sevâbı kalmaz.¹⁶⁷⁴ Geri yeni îmân getirmek gerek ve cemî'-i amelin geri döndürmek gerek. Ve bir kavil de haccın döndüre ancak geri kalan amelin döndürmek yoktur.¹⁶⁷⁵ Bu kavil yeğdir imdi bu nesnelere i'tikâd muhkem eylegil yoksa sünnetten taşra olursun, bid'at ehlinden olursun. Neûzü billahi mine'l-bidati ve'd-dalâleti.¹⁶⁷⁶

Tenbih¹⁶⁷⁷ ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek çünküm Allah Teâlâ'nın birliğin ve Rasûlullah'ın peygamberliğin delâil-i kat'î ile bildik. Ve anlar ne buyurdularsa inândık ve i'tikâdın muhkem eyledik. Pes sana vâcib oldur¹⁶⁷⁸ kim andan geri tâat edesin ve ibâdet kılasm.¹⁶⁷⁹ Ve dahî¹⁶⁸⁰ fikredesin Allah Teâlâ sana türlü türlü ni'metler vermiş hem zâhir hem bâtın. Hayât ve kudret, akıl ve kuvvet, dîn ve îmân ilm-ü hikmet, fikr-ü firâset vermiş. Baş ve göz, dil vermiş. Ve söz, kulak ve yüz, el ve ayak

¹⁶⁵⁸ H: - budur

¹⁶⁵⁹ H, M: mescidinin

¹⁶⁶⁰ H: Yâ Sâriye! El-cebel, el-cebel!

¹⁶⁶¹ H: + çeriye derlermiş

¹⁶⁶² H: - nihâyette çarılaydı beş

¹⁶⁶³ H: + artığıdı anı

¹⁶⁶⁴ H: - kâfirler

¹⁶⁶⁵ H: + kâfirler anlar

¹⁶⁶⁶ H: - pes

¹⁶⁶⁷ H, M: - ve dahî

¹⁶⁶⁸ H: olavüz

¹⁶⁶⁹ H, M: + hiç

¹⁶⁷⁰ H: - inan

¹⁶⁷¹ H: + velî

¹⁶⁷² H: + peygamber, M: - illâ

¹⁶⁷³ H: durursa

¹⁶⁷⁴ H, M: + geri

¹⁶⁷⁵ M: + gerek

¹⁶⁷⁶ M: - ve'd-dalâleti.

¹⁶⁷⁷ H: + bil

¹⁶⁷⁸ H: vacîbdir

¹⁶⁷⁹ H: edesin, + ve zikirde

¹⁶⁸⁰ M: - andan geri tâat edesin ve ibâdet kılması ve dahî

vermiş. Ve envâ‘-i geysiler [33^b] ve elvân yiyesiler her gün ve her saat taze¹⁶⁸¹ ve yeni yeni ve zevk ve işret vermiş. Andan sonra nice âfetler ve nice zahmetler ve çok belâlar ve türlü kazâlar senden def‘ eylemiş. Bunların senden şükrün diler ve minnetin ister. Bu ni‘metleri hep andan bilesin ayruk kimseden bilmeyesin. “وَمَا بِكُمْ مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ”¹⁶⁸² dediği olur.¹⁶⁸³ Farz olan olur¹⁶⁸⁴ anı dâyim tâatle ve ibâdetle¹⁶⁸⁵ anasın dahî ana şükürler edesin. “وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونَ”¹⁶⁸⁶ dediği olur. Ve dâyim zikrine ve irte gece şükrüne¹⁶⁸⁷ ve tesbîhine meşgûl olmak sana lâzımdır. “ادْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا”¹⁶⁸⁸ dediği olur. Ve eğer ibâdetinde sünnet olursan ve şükründen gâfil olursan ve zikrinden hâlî olursan, sana katî azâb eyler ve ol ni‘metleri senden giderir. “لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ”¹⁶⁸⁹ dediği olur.¹⁶⁹⁰ Görmez misin? Bir kul efendisine kulluk eylemese efendisi anı döger cezâ eyler. Ve bahşişinin kadrin bilmezse anı¹⁶⁹¹ geri alır. Allah Teâlâ sana Rasûl viribidi. Geldi sana eyitdi: “Eğer mutî‘ olursan Allah ve Rasûlüne uçmağa giresin, Allah’ın rahmetiyle. Ve eğer âsî olursan Allah ve Rasûlüne, tamuya giresin Allah’ın adliyle.”¹⁶⁹² Çünkü¹⁶⁹³ sen delil-i ka‘tîyle bildik kim Allah Teâlâ¹⁶⁹⁴ va‘di ve va‘idî haktır. “إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ”¹⁶⁹⁵ dediği olur.

Pes imdi dâyim tâatte ve ibâdette ve zikirde ve fikirde olsan gerek¹⁶⁹⁶ ve ölüm yarağında ve âhîret yarağında¹⁶⁹⁷ olsan gerek.¹⁶⁹⁸ Allah Teâlâ’nın¹⁶⁹⁹ korkusunda olsan gerek¹⁷⁰⁰ ve anun buyruğunda ve Rasûlullah’ın yolunda olsan gerek¹⁷⁰¹ yoksa Allah’ın sana inâyeti yoktur.¹⁷⁰² Ve enbiyânın sana şefâati ve nazarı yoktur¹⁷⁰³ ve evliyânın

¹⁶⁸¹ M: + taze

¹⁶⁸² “Nimet olarak size ulaşan ne varsa, Allah'tandır.” (en-Nahl 16/53)

¹⁶⁸³ M: + sana

¹⁶⁸⁴ M: farzdır

¹⁶⁸⁵ M: - ve ibâdetle

¹⁶⁸⁶ “Bana şükredin; sakın bana nankörlük etmeyin!” (el-Bakara 2/152)

¹⁶⁸⁷ M: - şükrüne

¹⁶⁸⁸ “Allah'ı çokça zikredin. Ve O'nu sabah akşam tesbih edin.” (Ahzâb 33/41-42)

¹⁶⁸⁹ “Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracam ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir!” (İbrâhîm 14/7)

¹⁶⁹⁰ M: “لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ” dediği olur

¹⁶⁹¹ M: + issi

¹⁶⁹² M: azâbıyla

¹⁶⁹³ M: - çünkü

¹⁶⁹⁴ M: - Allah’ın

¹⁶⁹⁵ “Allah asla sözünden dönmez.” (Âli İmrân 3/9)

¹⁶⁹⁶ [33^a]’daki “dahî fikr edesin Allah Teâlâ sana türlü ni‘metler vermiş” cümlesinden [33^b]’deki “pes imdi dâyim tâatte ve ibâdette ve zikirde ve fikirde olsan gerek” cümlesine kadarki kısım H nüshasında noksandır.

¹⁶⁹⁷ H: kaydında

¹⁶⁹⁸ H: - olsan gerek

¹⁶⁹⁹ H: - Teâlâ’nın

¹⁷⁰⁰ H: - gerek

¹⁷⁰¹ H: - gerek

¹⁷⁰² H, M: inâyeti ve rahmeti olmaz

¹⁷⁰³ H: nazarı ve şefâati olmaz

sana¹⁷⁰⁴ i'tibârı yoktur ve himmeti yoktur.¹⁷⁰⁵ ¹⁷⁰⁶Gerekse ganî ol [34^a] gerekse fakîr ol gerekse mün'im ol gerekse muhteşem ol gerekse âlim ol gerekise âkil ol¹⁷⁰⁷ gerekse hâci ol gerekse gâzi ol gerekse beg ol gerekse sultân ol gerekse mürîd ol gerekse muhib ol gerekse velî oğlu ol gerekse nebî oğlu ol. İ'tibârın amelle ve ibâdetledir ve dâyim Allah'a yalvarmakladır, ol senden râzı olmakladır eğer buna inanmazsan azâb sana lâzım olur bu âyetin hükmüyle “قُلْ مَا يَعْزُبُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا”¹⁷⁰⁸ Ve seni kimse azâbdan kurtarmaz bu âyet hükmüyle kim “وَلَا يَتَنَفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ أَرَادَتْهُ”¹⁷⁰⁹ Kur'ân'a inânân kişi böyle bilse gerek. İmânı olan buna böyle i'tikâd etse¹⁷¹⁰ gerek bunda şek şüphe yoktur. Allahümme vefiknâ li-tâatike ve etmim taksîrnâ ve tekabbel minnâ bi-fadlike ve keremike yâ erhamerrâhimîn ve sallâllahu alâ seyyidinâ Muhammedin ve âli ecmaîn.

Kitâbın evvelki kısmı usûl-i kelâmdadır dört bâbdır, tamam oldu Allah'ın fazlıyla. **Ammâ ikinci kısım** ki ilm-i meşâyihdir sekiz bâbdır. **Evvel bâb** tevbe eylemektir. **İkinci bâb** ilim öğrenmektir. **Üçüncü bâb** amelin mevânî'n bilmektedir. **Dördüncü bâb** amelin avârızın bilmektedir. **Beşinci bâb** amelin âfetlerin bilmektedir. **Altıncı bâb** amelin fevâhişin¹⁷¹¹ bilmektedir. **Yedinci bâb** şeyh dutunmaktadır. **Sekizinci bâb** meşâyih tonun giymekte.¹⁷¹²

Ammâ evvel bâb kim tevbe eylemektedir. Kula tevhididen sonra evvel vâcib olur.¹⁷¹³ Zîrâ Âdem oğlanı günâhtan hâlî olmaz âm eğer hâs ya işlemekle ya gönlü Allah'a gâfil olmakla. Görmez misin? Evliyâ, enbiyâ dâyim istiğfâr ederlerdi. Zîrâ Allah Teâlâ cemî'-i kişiye bile hitâb etti: “وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ”¹⁷¹⁴ dedi. Dahî eyitdi:¹⁷¹⁵ [34^b] “عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ”¹⁷¹⁶ dedi. Ya'nî Allah Teâlâ¹⁷¹⁷ tevbeyi dükelinüze bile eylen kim kurtulasız Çalab günâhlarınızı yarlıgaya. Ve Rasûlullah dahî âm¹⁷¹⁸ beyân eyledi “التائب حبيب الله”¹⁷¹⁹ dedi. Eyitdi:¹⁷²⁰

¹⁷⁰⁴ H: - sana

¹⁷⁰⁵ H: i'tibârı ve himmeti olmaz: M: - ve himmeti yoktur

¹⁷⁰⁶ H: + gerekise âlim ol gerekise âkil

¹⁷⁰⁷ H: - gerekise âlim ol gerekise âkil ol

¹⁷⁰⁸ “(Resûlüm!) De ki: (Kulluk ve) yalvarmanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin? (Ey inkârcılar! Size Resûl'ün bildirdiklerini) kesinkes yalan saydınız; onun için azap yakanızı bırakmayacaktır!” (Furkân 25/77)

¹⁷⁰⁹ “Rızasına ulaşmış olanlardan başkasına şefaât etmezler.” (el-Enbiyâ 21/28)

¹⁷¹⁰ H: eylese

¹⁷¹¹ H: bevâisîn

¹⁷¹² M nüshasında, “Evvel bâb tevbe eylemektir.” cümlesinden “Sekizinci bâb meşâyih tonun giymekte.” ifadesine kadarki kısım noksandır.

¹⁷¹³ H: olan budur

¹⁷¹⁴ “Ey müminler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz.” (en-Nûr 24/31)

¹⁷¹⁵ H, M: - dahî eyitdi

¹⁷¹⁶ “Ey iman edenler! Samimi bir tevbe ile Allah'a dönün. Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter.” (Tahrîm 66/8)

¹⁷¹⁷ H: + eyitdi

¹⁷¹⁸ H: - âm

¹⁷¹⁹ Gazzalî, *İhyâ*, 1975, 4: 12.

¹⁷²⁰ H: - dedi eyitdi

“التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ”¹⁷²¹ dedi. Ya‘nî tevbe eden Allah’ın¹⁷²² dostudur ve tevbe eden yazuktan çıkar¹⁷²³ hiç işlemiş gibi olur.¹⁷²⁴ Oldu ki tevbe cemî‘-i kişiye vâcib imiş ale’l-fevri ya‘nî tizcek sadakallah ve sadaka Rasûlullah. Bil ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek tevbe eylemek kişiye tizcek iki nesne için vâcib olur. Biri bu kim¹⁷²⁵ ibâdet edilmez tevbe olmayınca. Zîrâ ma‘siyyet bukağıdır¹⁷²⁶ kişinin, tâat etmeğe komaz.¹⁷²⁷ Ve arkada yazuk¹⁷²⁸ yüki olsa anda ibâdet sığmaz dâyim hatâ işlemekle gönlünde nûr kalmaz. İmâm Gazzâlî eyitmiş rahmetullahi aleyh: “Günâh şomluğunda olana tevfiik verilmez tâate. Ve gönlü kara¹⁷²⁹ olanı kağırmazlar hizmete. Teni necis olan yakîn gelmez münâcâta. Tonu çepel olan¹⁷³⁰ nice gelsin sohbeta. Ve dâyim âsî olan eli değer mi ibâdete? Ve anun işi küfre¹⁷³¹ erişir ve şekâvete.”¹⁷³² Neüzü billah.¹⁷³³ Ve dahî hadiste gelmiştir ki: “Her¹⁷³⁴ kim yalan söyleye ağzından bir çirkin koku çıkar ve omuzlarından kirâmen kâtibîn kaçarlar.”¹⁷³⁵ İmdi bunun gibi ağız istiğfâr suyuyla yunmadın nice Allah’ın zikrîn etsin? Ve tevbe gülâbıyla yaykanmadın zikirde nice lezzet bulasın?¹⁷³⁶ Ve biri budur eğer itfâk düşüp ibâdet olursa tevbesiz kabul olmaz. Zîrâ tevbe eylemek Allah Teâlâ’ya borçtur buyurmuştur. Ve tatavvu‘ namazı kılmak ve oruç dutmak ve sadaka vermek¹⁷³⁷ hediyedir. Kişi¹⁷³⁸ kendi dileğın işlese¹⁷³⁹ 1740 efendisi anı¹⁷⁴¹ kabul eder mi? Ve borçlu kişi borcun¹⁷⁴² va‘desi yettiğinden sonra [35^a] borcunu ödemesi hediyeye getirse¹⁷⁴³ almalı anı kabul eder mi? Nice kabul etsin? Kakıyup duru hışım etmeğe durur. Pes ma‘lûm oldu amel tevbesiz amel¹⁷⁴⁴ olmaz imiş. İmdi tevbe dâyim gerek zîrâ kişi günâhtan dâyim hâlî değil.¹⁷⁴⁵ Evvel¹⁷⁴⁶ budur kim gönül Allah

¹⁷²¹ İbn Mâce, “Zühd”, 30.

¹⁷²² H, M: Çalab’un

¹⁷²³ H, M: - çıkar

¹⁷²⁴ H, M: + pes ma‘lum

¹⁷²⁵ H, M: + Allah’a

¹⁷²⁶ H: bukağısı

¹⁷²⁷ H, M: + ve günah kösteği kulu hizmet etmeğe komaz

¹⁷²⁸ H, M: + çok

¹⁷²⁹ M: - kara

¹⁷³⁰ H: giyen

¹⁷³¹ H: - küfre

¹⁷³² H, M: + demiş. Her çeşit kötülük içinde olmak, bela ve zillete düşmek, haydutluk, eşkıyalık.

¹⁷³³ H: + min zâlik

¹⁷³⁴ H: - ki her

¹⁷³⁵ Tirmizî, “Birr”, 46; İbn Mâce, “Birr ve's-Sıla”, 46.

¹⁷³⁶ H: alsun

¹⁷³⁷ H: eylemek

¹⁷³⁸ H: + kendi dileğiyle işler imdi kul efendisinin sözünü tutmasa

¹⁷³⁹ M: dileğiyle işler

¹⁷⁴⁰ M: + kul efendisi sözün tutmasa kendi dileğın işlese

¹⁷⁴¹ M: sözün

¹⁷⁴² H: - borcun

¹⁷⁴³ M: getirmese

¹⁷⁴⁴ H: - amel, + dahî kabul: M: tevbesiz amel kabul

¹⁷⁴⁵ H, M: olmaz

¹⁷⁴⁶ H: - evvel, + akıllı

Teâlâ'dan¹⁷⁴⁷ gâfil¹⁷⁴⁸ ve dili zikirden gâfil olur.¹⁷⁴⁹ Gâfil¹⁷⁵⁰ katî gûnahtır.¹⁷⁵¹ « وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ »¹⁷⁵² ¹⁷⁵³ gafletten nehyetti. Her kim nehyolanı¹⁷⁵⁴ terk etse âsî olur. Âsî olanın ameli kabul olmaz tevbesiz. Pes¹⁷⁵⁵ tevbe dâyim¹⁷⁵⁶ gerek kim amel kabul ola. İmdi bilgil ki tevbenin beş şartı vardır. Eğer biri eksik olursa tevbe dürüst olmaz. Bir şartı budur ki günâhın sağayirden ve kebâyirinden bir uğurdan bile tevbe eyleye. Hiçbir günâhı tevbeye tahsîs etmeye birin koyup. Meğer bir günâh ola kim anı¹⁷⁵⁷ anan şâyi¹⁷⁵⁸ göreler, ola ol vakit anı tahsîs etmek dürüsttür.¹⁷⁵⁹ Ve bir şart budur kasdla¹⁷⁶⁰ şöyle ola ki tevbesin geri sımaya ve niyyeti şöyle ola ki ayruk¹⁷⁶¹ işlemeye ne sağîre ve ne kebîreden.¹⁷⁶² Eğer sehvlle ya hatâyyla işlerse ol Çalab katında afvtır. Bir şartı budur tevbesi ihtiyârla ola ya'nî Allah Teâlâ'ya ta'zîm edip ve azâbından korkup ola. Halktan korkup ya utanıp ya dünyâ için ya mansîb için ya hasetlikten ötürü ya malı olmadığı için olmaya. Belkim hâlisân muhlisân¹⁷⁶³ Tanrı için ola. Ve bir şartı budur ki dâyim diliyle istiğfâr¹⁷⁶⁴ ve gönlüyle pişmân ola ayruk günâha yakîn varmaya.¹⁷⁶⁵ Ve bir şartı budur ki kimsenin kendüde hakkı varsa geri müstehakkına vere, helâllîğin dileye. Her kim iş bu beş şartla tevbe eylese tevbesi nasûh tevbesi gibi¹⁷⁶⁶ olur. Mecmû' günâhtan arınır, anadan doğmuş gibi olur. Suâl eğer derisen ki ben¹⁷⁶⁷ tevbe onun için etmezem, bilirim nefsim şomdur tevbe üzerine¹⁷⁶⁸ durmaz. Meğer¹⁷⁶⁹ geri günâh işler tevbe geri sıyr¹⁷⁷⁰. Cevâb [35^b]¹⁷⁷¹ eydürüz bu nesne şeytân vesvesesindendir böyle fikretmek¹⁷⁷²

¹⁷⁴⁷ H, M: Allah'dan

¹⁷⁴⁸ H: + olur

¹⁷⁴⁹ M: hâlî olur

¹⁷⁵⁰ H, M: + olmak

¹⁷⁵¹ H, M: + zirâ

¹⁷⁵² "Gafillerden olma." (el-A'raf 7/205)

¹⁷⁵³ H, M: + dedi

¹⁷⁵⁴ H: - olanı

¹⁷⁵⁵ M: sen

¹⁷⁵⁶ H: + etmek

¹⁷⁵⁷ H: - anı, + halk

¹⁷⁵⁸ H: şenî'

¹⁷⁵⁹ M: - meğer bir günâh ola kim anı anan şâyi' göreler ola ol vakit anı tahsîs etmek dürüsttür

¹⁷⁶⁰ M: kastı

¹⁷⁶¹ H: + günâh

¹⁷⁶² M: sağîre ve ne kebîre

¹⁷⁶³ M: - muhlisân

¹⁷⁶⁴ H, M: + eyleye

¹⁷⁶⁵ H, M: - ayruk günâha yakîn varmaya

¹⁷⁶⁶ H: - gibi

¹⁷⁶⁷ H, M: - ben

¹⁷⁶⁸ H, M: + dâim

¹⁷⁶⁹ H: - meğer: M: geri

¹⁷⁷⁰ M: girisir

¹⁷⁷¹ H: + biz

¹⁷⁷² M: - fikr

gerekmez. Bil ki¹⁷⁷³ tevbeyi tizcek etmek vâcibdir. Ve günâhtan arınmak fi'l-hâl¹⁷⁷⁴ lâzımdır. Hâliye sen¹⁷⁷⁵ tevbe eyle cemî'-i günâhın yarulgansın. Andan ola ki Çalab tevfiğ vere¹⁷⁷⁶ hiç geri¹⁷⁷⁷ sımayasan eğer itfâk düşüp sırsan bir yalunuz günâh olur. Geri tevbe eyleyesen sımamak niyyetiyle ve geri sırsan geri tevbe eyleyesen gine Hak Teâlâ¹⁷⁷⁸ kabul eder.¹⁷⁷⁹ Hikâyet Süleyman peygamberin vezîri Âsaf bir günâh işlemiş andan tevbe eylemiş. Geri sımış¹⁷⁸⁰ bağıru¹⁷⁸¹ ermiş kendüzün zincire çekmiş. Allah Teâlâ Süleyman'a¹⁷⁸² vahyeylemiş. Eyitmiş.¹⁷⁸³ “Geri tevbe etsin geri kabul ideyin” demiş. Geri tevbe etmiş¹⁷⁸⁴ üç keze değın böyle etmiş.¹⁷⁸⁵ Andan Âsaf eyitmiş: “Ayruk zincir benden gidermeyem” demiş.¹⁷⁸⁶ “Zîrâ bilirem¹⁷⁸⁷ nefsim şomdur bilirem geri işler.” demiş.¹⁷⁸⁸ Allah Teâlâ vahyeylemiş ki “Yâ Süleyman eyit ana kim benim¹⁷⁸⁹ rahmetim çoktur geri yarlıgarım.”¹⁷⁹⁰ Pes ma'lûm oldu ki tevbe ne kadar sınırsa¹⁷⁹¹ geri tevbe¹⁷⁹² eylemek revâyımış günâhca.¹⁷⁹³ Eğer tevbeden sonra bir günâh, tevbeden öndin eyitmiş¹⁷⁹⁴ günâhcadır.¹⁷⁹⁵ Rasûlullah buyurdu: “مَا أَصْرًا مِّنْ اسْتِغْفَارٍ، وَلَوْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ”¹⁷⁹⁶ ya'nî bir günâh bir günde yetmiş kez dahî işlerse tevbesi sahîh olursa¹⁷⁹⁷ kabul olur. Ve dahî eyitmiş: “خِيَارَكُمْ كُلُّ مُفْتَنٍ تَوَّابٍ”¹⁷⁹⁸ ya'nî sizlerden eyü kişi oldur ki dâyim günâh işlerse¹⁷⁹⁹ tevbe eyleye.

1773 H, M: - bil ki

1774 H: fi'l-hâl arınmak

1775 H, M: - sen

1776 H: + ayruk

1777 M: - geri

1778 H: - Hak Teâlâ: M: - sımamak niyyetiyle ve geri sırsan geri tevbe eyleyesen gine Hak Teâlâ

1779 H, M: olur

1780 H, M: + dahî

1781 M: - bağıru

1782 H: + peygambere

1783 H, M: - eyitmiş

1784 H, M: + geri sımış

1785 H, M: olmuş

1786 H, M: - demiş

1787 H, M: - bilirem

1788 H, M: + demiş

1789 H, M: + dahî

1790 H: yarulgayam

1791 M: sınırsa

1792 H: - tevbe

1793 H, M: - günâhca

1794 H, M: - tevbeden öndin eyitmiş, + yetmiş

1795 H, M: + hem

1796 Tirmizî, “Daavât”, 119.

1797 H: sahîhtir

1798 Beyhakî, *Şuâbü'l-îmân*, 9: 327.

1799 H, M: + dâim

Fasl bil ey kardaş tevbe eylemenin sana tarîkin¹⁸⁰⁰ deyivireyin ki bilesin tevbe eylemek nice olur. Bilgil ki günâh üç türlüdür. Biri budur ki vâcibler terk olmuş¹⁸⁰¹ ola; namaz gibi oruç gibi zekât gibi nezir gibi kefâret gibi. Bunların tevbesi geri ödemektir. Gücü yettikçe hiç komamaktır bundan artuk¹⁸⁰² çare yoktur. Ve biri budur ki harâm işler işlemiş ola, süci içmek gibi ve zevzek [36^a] yemek gibi zinâ etmek gibi. Bunların tevbesi pişmân olmaktır ve ayruk işlememektir. Ve biri budur ki kimsenin malın yemiş ola ya atasın ya oğlun ya kardaşın öldürmüş ola ya kimseyi dökmüş ya sögmüş ola. Ya sırrın aşikâre eylemiş ya gıybetin söylemiş ola¹⁸⁰³ ya bühtân eylemiş ya dîninde azdırmış ola ya ehline kasd etmiş ola. Bunların tevbesi budur malı geri ödemek gerek ve geri kalan ne kim varsa¹⁸⁰⁴ helâllığın dilemek gerek.¹⁸⁰⁵ Hatâ işledim gerekse öcün al gerekse bağışla demek gerek.¹⁸⁰⁶ Âciz olursa Allah Teâlâ'ya yalvarmak gerek. Çalab'ım¹⁸⁰⁷ anı benden râzı eyle ben âciz oldum sen kâdirsin demek gerek. Ve ol kişi için hayırlar işlemek gerek. Ba'zı ulemâ katında ehline kasd ettiğine helâllik dilemek yoktur. Zîrâ fitne ve fesâd olur. Belki Çalab'a yüz dutup¹⁸⁰⁸ yalvara anun için çok hayırlar işlemek gerek.¹⁸⁰⁹ Ammâ pişmân olmak dükelisinden şarttır ansuz olmaz irşâdı.¹⁸¹⁰ Meşâyih rahimehumullah eyitmiş: “Tevbe eyleyen kişi gusül eylesin, tonun yusun ve bir halvet yere varsın dört rekât namaz kılsın. Yüzün yere vursun¹⁸¹¹ ve başına toprak koysun çok ağlasın katî zârılık eylesin ve günâhlarını bir bir ansın ve nefesine kıssın” eyitsin¹⁸¹² “Allah'dan utanmaz mydın? Ve azâbından korkmaz mydın? Ey şom nefis” desin. Ve¹⁸¹³ Allah'ın azâbına tâkatın mı vardı? Veyâ hışmından saklanmağa kuvvetin mi vardı? Bunca günâh niçin işledin? desin. Andan elin kaldırsın¹⁸¹⁴ “Îlâhî, Seyyidî ve Mevlâyî! Kaçmış kulun kapına geldi özürle taksirlikle kabul edip¹⁸¹⁵ suçun bağışla İlâhî¹⁸¹⁶ beni¹⁸¹⁷ cömertliğin hakkıçün. Ve ol geçmiş günâhları mı afv eyle ve gelecek günâhtan sakla. Ve bana rahmet ve inâyet¹⁸¹⁸ nazarıyla bak. Aybım yüzüme [36^b] vurma beni

¹⁸⁰⁰ H, M: tarîkîn sana

¹⁸⁰¹ H, M: eylemiş

¹⁸⁰² M: + ayruk

¹⁸⁰³ H: - ya gıybetin söylemiş ola

¹⁸⁰⁴ H, M. + issinden

¹⁸⁰⁵ H, M: + teslim olmak gerek

¹⁸⁰⁶ H, M: + ve eğer

¹⁸⁰⁷ H: - Çalab'ım

¹⁸⁰⁸ H, M: - yüz dutup

¹⁸⁰⁹ M: - gerek

¹⁸¹⁰ M: - irşâdı

¹⁸¹¹ H, M: kosun

¹⁸¹² H: tanısın: M: kınasın

¹⁸¹³ M: - desin ve

¹⁸¹⁴ H, M: + eyitsün

¹⁸¹⁵ H: eyle

¹⁸¹⁶ H, M: + yarlığa

¹⁸¹⁷ M: - beni

¹⁸¹⁸ H, M: - ve inâyet

rüsvâ eyleme, sen¹⁸¹⁹ rahmanu'r-rahîmsin.¹⁸²⁰ Tevbemi¹⁸²¹ kabul eyle tayibler tevbesi gibi sen tevvâbu'r-rahîmsin. Ve yarlığa anam, atam¹⁸²² ve üstâzlarımı ve cemî'-i müslümanları ve dükeli¹⁸²³ müslimîn, müslimât, mü'minîn ve mü'minât yâ rabbe'l-âlemîn" diye.¹⁸²⁴ Andan peygambere salavât getire¹⁸²⁵ ilim ve amelle meşgul ola¹⁸²⁶ ayruk günâh işlemeye.

Tenbîh bil ey kardaş ecel yakındır ve ölüm haktır. Zinhâr tevbe-i te'hîr eyleme ve günden güne koma¹⁸²⁷ tevbe kişiye tizcek vâcibdir ve her vakit lâzımdır geç koma komağa yaramazdır¹⁸²⁸ ruhsat yoktur. Zinhâr günâhı işleyeyin sonra tevbe edem deme. Tanrı için kişiye ölüm nâgâh gelir¹⁸²⁹ günâhtan sakın. Günâhın evveli kasâvetten ve âhiri şekâvettendir neûzü billah.¹⁸³⁰ Görmez misin? İblîs bunca¹⁸³¹ amelle mukarrebini¹⁸³² bir günâhtan ötürü la'net oldu. "عَلَيْكَ اللَّعْنَةُ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ"¹⁸³³ Ve görmez misin? Bel'am b. Bâûrâ'yı¹⁸³⁴ şunca amelle, velâyetle bir kez dünyâya meyletti ve ol sebepten red oldu.¹⁸³⁵ "فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْعَاوِينَ"¹⁸³⁶ Ve görmez misin? Bersîsâ'yı şunca zühdle ve tâatle bir kez bir zinâ ettiği¹⁸³⁷ için îmânsız kaldı.¹⁸³⁸ Tamuya girdi. "وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ"¹⁸³⁹ Kasâvetin nişânı¹⁸⁴⁰ budur yazuktan korkmayasan ve ibâdet etmeyesen ve öğüt tumayasan ve azıcık yazuğı¹⁸⁴¹ göresen tevbesin sehel tutasan.

Hikâyet bir sâlih kişi varmış. Bir yazı yazmış, tiz¹⁸⁴² kurusun diye komşu duvarından toprak alıp bu yazıya¹⁸⁴³ saçmağa kıyamamış. Görmüş ki geç kurur, eyitmiş:

1819 H: - beni rüsvâ eyleme sen

1820 H, M: erhamü'r-rahîmînsin

1821 H: - tevbemi

1822 H: atamı ve anamı

1823 M: - müslümânları ve dükeli

1824 H: cemî'-il müslimîne ve'l-müslimâti ve'l-mü'minîne ve'l-mü'minâti yâ rabbe'l-âlemîn diyesin.

1825 H: getirsin, H, M: + andan

1826 H: olsun

1827 H, M: - ve günden güne koma

1828 H: - komağa yaramazdır, M: - yaramazdır

1829 H, M: - kişiye ölüm nâgâh gelir

1830 H, M: - neûzü billah

1831 H: şunca

1832 H: + iken

1833 "Kıyamet gününe kadar lânet senin üzerine olacaktır!" (el-Hicr 15/35): H, M: "إِلَى يَوْمِ الدِّينِ"

1834 H: - Bel'am bin Bâûrâ, M: Bel'am

1835 H: - ve ol sebeptendir öldü; + için tarh oldu

1836 "Şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan." (el-A'râf 7/175)

1837 M: - ve ol sebeptendir öldü "فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْعَاوِينَ" ve görmez misin Bersîsâ şunca zühdle ve tâatle bir kez bir zinâ ettiği

1838 H, M: oldu

1839 "İşte bu, zalimlerin cezasıdır." (el-Haşr 59/17)

1840 H: - kasâvetin nişânı

1841 H, M: + hor

1842 H: - tiz

1843 H: - alıp bu yazıya

“Topraktır, âhir toprakta ne varmış?” demiş.¹⁸⁴⁴ Biraz alıp¹⁸⁴⁵ saçmış¹⁸⁴⁶ hâtıftan âvâz gelmiş¹⁸⁴⁷ ki¹⁸⁴⁸ “سيعلم المستخف بالتراب ما يلقي غدا من طول الحساب”¹⁸⁴⁹ ya‘nî toprağı hor gören yarın göre¹⁸⁵⁰ ne yavuz hesâba uğraya [37^a] andan ötürü. Ve dahî¹⁸⁵¹ Kehmes derlerdi.¹⁸⁵² “Bir gün balık yedim.” der. “Elimden¹⁸⁵³ kokusu¹⁸⁵⁴ gitsin diye¹⁸⁵⁵ komşu duvarından saman aldım anunla elimi sildim.¹⁸⁵⁶ Andan ötürü kırk yıldır ağlarım.”¹⁸⁵⁷ demiş. Pes korkulu kişi böyle gerek zîrâ Allah Teâlâ¹⁸⁵⁸ nakîr ü kıtmîr¹⁸⁵⁹ soracaktır. Ve anun hesâbı ve azâbı olacaktır. Ey karındaş ibret etmezsin¹⁸⁶⁰ Âdem peygamberin hâlini? Allah Teâlâ anı kudret eliyle yarattı ve ferîştelerin omuzuna¹⁸⁶¹ bindirdi uçmağına ilette. Bir yazuk¹⁸⁶² işlediğı için kerâmet tâcın başından aldı. Ve hulle tonun arkasından soydu, uçmaktan çıkardı. “وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ”¹⁸⁶³ dedi. Sen bunca günâhla tevbesiz uçmağa¹⁸⁶⁴ girem dersin. Ve Âdem günâhına tevbe eylediğinden sonra iki yüz yıl ağladı. Yazuğun¹⁸⁶⁵ andan yarulgadı “فَقَاتَبَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ”¹⁸⁶⁶ ¹⁸⁶⁷ya‘nî tevbesin kabul etti.¹⁸⁶⁸ Hidâyet verdi¹⁸⁶⁹ senin bunca günâhını bir gün tevbe etmekte yarlıgar. Ve bir saat özür dilemekte afv eder sana bu kerâmet değil midir? Niçin taksîrlik eylersin?¹⁸⁷⁰ Allahümme ec‘alnâ mine’t-tevvâbîne vec‘alnâ mine’l-mütetahhirîne vec‘alnâ min ibâdike’s-sâlihîne ve sallallahü alâ seyyidinâ Muhammedin âlihî ve sahbihî¹⁸⁷¹ ecmaîn.

1844 H: - demiş

1845 H: - alıp

1846 H: + fi’l-hâl

1847 H: işitmişti

1848 H: + eydür

1849 Gazzalî, *İhyâ*, 1975, 4: 679.

1850 H: göre yarın

1851 M nüshasında, “Bir yazı yazmış, tiz kurusun diye” cümlesinden [37a]’daki “Kehmes derlerdi” kısmına kadar eksiktir.

1852 H: + bir sâlih kişi vardır ol eyitmiş: M: derlerdi ol eyitmiş

1853 H: - der elimden

1854 H: + elimden

1855 H: gitmesi için

1856 H, M: yudum

1857 H: uğuldum

1858 M: Allah

1859 H, M: nakîrden kıtmîrden

1860 M: etmez misin?

1861 M: emrine

1862 H: günâh

1863 “Âdem Rabbine âsi olup yolunu şaşırdı.” (Tâhâ 20/121)

1864 M: uçmağa mı

1865 H: günahın

1866 “Tevbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti.” (Tâhâ 20/122)

1867 H: + dedi

1868 H: + dahî

1869 M: - dedi ya‘nî tevbesin kabul etti dahî hidâyet verdi

1870 H: kendine: M: edersin

1871 M: - ve sahbihî

İkinci bâb ilim öğrenmekte ve amel için bilgil kula bundan¹⁸⁷² sonra amelden öndin vâcib olan budur zîrâ. Zîrâ amel kabullüğünün şartı takvâdır. Şöyle kim¹⁸⁷³ “إِنَّمَا”¹⁸⁷⁴ dedi. Ve takvâ,¹⁸⁷⁵ haşyettir. Ve haşyet¹⁸⁷⁶ ilimle olur. Zîrâ Allah Teâlâ¹⁸⁷⁷ “إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ”¹⁸⁷⁸ dedi. Ya‘nî ulemâdır, Allah’dan korkan. Zîrâ sevâbın ve ikâbın anlar bilir. Ve Rasûlullah dahî buyurmuştur ki: “وهل يقبل العمل”¹⁸⁷⁹ ya‘nî kabul olmaz amel illâ ilimle kabul olur.¹⁸⁸⁰ Zîrâ [37^b] işlemeğe bilmek gerek bilmeyince nice işlesin. Pes ma‘lûm oldu ilim amelden öndin imiş ve sadakallah ve sadaka Rasûlullah. Bil ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek ilimledir dünyâ ve âhiret, ilimledir izzet hürmet, ilimledir zühd salâh,¹⁸⁸¹ ilimledir dîn îmân, ilimledir necât îmân, ilimledir fâide ve hâsıl, ilimledir¹⁸⁸² hakk bâtıl, ilimledir cennât-ü derecât, ilimledir hil‘at-u kerâmet, ilimledir saâdet-u devlet, ilimledir¹⁸⁸³ ni‘met rahmet, ilimledir.¹⁸⁸⁴ İmdi ilim dediğimizden murâd ilmin dükeli değildir. Bilki vâcib ilim, ol ilimdir ki¹⁸⁸⁵ farzdır.¹⁸⁸⁶ Zîrâ Rasûlullah sallallahü aleyhi ve sellem “طَلَبَ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَمُسْلِمَةٍ”¹⁸⁸⁷ dediği ol ilimdir ki farz-ı ayndır. Ya‘nî her oğlan bâliğ olduğu vakit ve¹⁸⁸⁸ ol saat kendine vâcib olan nesnenin ilmini talep eylemek ve sorup bilmek farizâdır. Elbette öğrenip bilmek gerek. İmdi ol üç türlü ilimdir. Evvelkisi i‘tikâd ilmidir. Andan sana şol kadar vâcib olur ki Allah Teâlâ’nın¹⁸⁸⁹ birliğin¹⁸⁹⁰ bilesin. Ve Kur‘ân’ın hükmüne ve hadisin buyruğuna i‘tikâdın muhkem ola. Küfürden ve bidâatten emin olasın. İmdi bunların dükelisini evvelki kısımda bildin bihamdillah ol kadar yeter. İkinci şerîat ilmidir, tahâret ilmi gibi ve salât ilmi gibi¹⁸⁹¹ ve zekât ilmi gibi ve hac ilmi gibi ve gazâ ilmi gibi.¹⁸⁹² Ammâ tahâret ilmi bilesin kişiyi dört nesne cünüp eyler. Biri menî zâyil olmak zevkle ve şehvetle. Biri haşefe gâyib olmak ya kuble ya dübüre. Biri uykudan uyancak tonunda ya teninde menî ya mezî ya vezî bulmak. Biri hayz ve nifâs

¹⁸⁷² H, M: tevbeden

¹⁸⁷³ M: - şöyle kim, + Zîrâ Allah Teâlâ

¹⁸⁷⁴ “Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder.” (el-Mâide 5/27)

¹⁸⁷⁵ H: - şöyle kim “إِنَّمَا يَتَّقِي اللَّهَ مِنَ الْمُتَّقِينَ” dedi ve takvâ

¹⁸⁷⁶ H: - ve haşyet

¹⁸⁷⁷ H: - Allah Teâlâ: M: - zîrâ Allah Teâlâ

¹⁸⁷⁸ Fâtır 35/28.

¹⁸⁷⁹ Kaynağı bulunamadı.

¹⁸⁸⁰ H, M: amel kabul olmaz ilimsiz

¹⁸⁸¹ H, M: + fevz-ü felah

¹⁸⁸² H: + bilinir

¹⁸⁸³ M: - hil‘at-u kerâmet ilimledir saâdet-u devlet ilimledir

¹⁸⁸⁴ H, M: - ilimledir

¹⁸⁸⁵ H: ilimdir ki ol

¹⁸⁸⁶ H: farz-ı ayndır

¹⁸⁸⁷ “İlim talep etmek, erkek ve kadın her Müslümana farzdır.” İbn Mâce, “Mukaddime”, 17; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Kebir*, 10: 195.

¹⁸⁸⁸ H, M: + her kişi Müslüman olduğu

¹⁸⁸⁹ M: Allah’ın

¹⁸⁹⁰ H, M: + ve Rasûlullah’ın nübüvvetin

¹⁸⁹¹ M: + ve suret ilmi gibi

¹⁸⁹² H: - ve zekavât ilmi gibi ve hac ilmi gibi ve gazâ ilmi gibi: M: zekât ve hac ve gazâ ilmi gibi

kesilmek.¹⁸⁹³ Ammâ salât ilmi bilesin kişi bâliğ olacak ya kâfir müslaman olacak, beş vakit namaz farz olur.¹⁸⁹⁴ Eğer mukîm olursa¹⁸⁹⁵ yirmi rekât farîza ve on iki rekât sünnet farz-ı [38^a] lâzımdır, elbette kılsa gerek. Eğer kılmazsa ben veliyim derse¹⁸⁹⁶ nûru göğe ererse ve hep sırları bilirse i'tibârı yoktur. Ve eğer misâfir olursa on dört rekât farîza farz-ı¹⁸⁹⁷ lâzımdır. Sünnet kılmak vâcib olmaz. Kılırsa hoş eğer¹⁸⁹⁸ kılmaz kayırmaz.¹⁸⁹⁹ Üçüncü sır¹⁹⁰¹ ilmidir. Ya'nî gönle taalluk olan nesnelere bilmektir. Ol yedidir. Biri tevekküldür ya'nî rızkı Allah'dan bilmektir. Biri inâbettir ya'nî Allah'a dönmektir. Biri teslîmdir ya'nî kendüzün Allah'a ısmarlamaktır. Biri rızâdır ya'nî Allah'dan ne gelirse hayr ve şer, râzî olmaktır. Biri sabırdır ya'nî Allah'ın¹⁹⁰² belâsına sabreylemektir. Ve biri şükürdür Allah'ın ni'metlerine. Ve biri ihlâstır amelde ya'nî ameli Tanrı için

¹⁸⁹³ H, M: + ve guslün farîzası üçtür biri gargara eylemektir ağızına biri istinşâk eylemektir burnuna biri geri kalan tenin bir kezden yuvuştur kim anda bir zerre kuru yer ya kuru kıl kalmaya sünneti beştir biri tahâret almak biri teninde necis varsa gidermek biri abdest almak biri cemî'-i tenini üç kez yumak ammâ Cuma guslü ve bayram guslü ve ihrâm guslü ve Arafat guslü ve oğlan bâliğ olunca ve kâfir Müslüman olunca gusül sünnettir andan sonra namaz vakit olsa abdest vâcib olur abdestin farîzası dördtür biri yüzün yuvuştur biri iki elin yuvuştur dirseğinle biri başının dördte birine mesh eylemektir biri iki ayağın yuvuştur topukla ve sünneti on ikidir biri evvel Bismillâhirrahmânirrahîm demektir biri niyyet etmektir biri iki elin yuvuştur biri misvak eylemek biri mazmaza eylemek biri istinşâk eylemek biri sakalın helâlleme biri başının dükelisine mesh eylemek biri tertib sağılamak biri üleşdürü yuvuştur ammâ abdesti sıyan kublden ve dübürden nesne çıkmak ve teninden necis çıkıp akmak ve sıvuk kan kusmak az dahi olursa ve ağız dolu safra kusmak ya taâm kusmak ya koyu kan kusmak ve öpmek ve uğunmak ve deli olmak ve namaz içinde kahkahayla gülmek ve avratıyla yalınca olup yatmaktır ve

¹⁸⁹⁴ M: - namaz farz olur

¹⁸⁹⁵ H: mukîm ise

¹⁸⁹⁶ M: - ben veliyim derse

¹⁸⁹⁷ H: - farz-ı

¹⁸⁹⁸ H: - eğer

¹⁸⁹⁹ M: - kılırsa hoş eğer kılmaz kayırmaz

¹⁹⁰⁰ H, M: + imdi namazın şartları vardır ve erkânları vardır anlarsız namaz revâ olmaz bilmek gerek ammâ şartları altıdır biri teni ârî olmaktır biri mekân ârî olmaktır biri avretin örtmek biri kıbleye karşı kılmak biri niyyet etmektir kim bile kangî namazdır ve ammâ erkânları dahî altıdır [51a] biri tekbiretü'l-iftitâh biri kıyâm biri kıraât biri rûku' biri sücûd biri âhîr ka'dedir ve ammâ vâcibleri on birdir biri Fatiha okumak bir süre dahî okumak biri secdeyi iki eylemek biri evvel ka'de biri selâm vermek biri kunût okumak vitirde biri bayram namaz tekbirleri biri tadîl-i erkân biri orta namazının farîzasında ve akşam namazı ve yatsı namazı farîzasının iki evvelinde Kur'ân aşikâre okumaktır biri geri kalan farzlarda ve sünnetün dükelisinde ve dükeli tatavvu namazlarda gizli okumaktır ve ammâ savm ilmi bilesin kişi bâliğ olsa ya kâfir Müslüman olsa ramazan ayının orucu ana farz-ı lâzımdır elbette tutsa gerek mademki akıl başındadır ikinci orta doğduğundan sonra gün doğunca yemekten ve içmekten ve cimâ'dan yığına ve eğer kastla bu için birisini terk ederse ana kefarete lâzım olur kefarete kul azâd eylemektir gücü yeterse yetmezse atmış kişiye taâm vermektir gücü yetmezse altmış gün oruç tutmaktır ammâ zekât ilmi bilesin kim kim kişi bâliğ olacak ya kâfir Müslüman olacak eğer malı olsa nisâb kadar zekât ana farz-ı lâzımdır iki yüzdür hem gümüşte beştir ve yirmi miskâl altında buçuk miskâl ve kumaş kim satlık ola ana dahî zekât vâcibdir gerekirse gümüş pahasına dut gümüş zekâtın ver gerekirse [51b] gerekirse altın pahasına dut altın zekâtın ver ve beş deve ve bir koyun ve otuz sığırdı bir bir tana ve kırk oğlakta bir oğlak vâcibdir ve tahıldan ve yemişte ve balda ve pamukta ki öşri yerinde ola öşre vâcibdir ve incide ve kıymetli taşda zekât yoktur ve ammâ hac ilmi eğer güç yetip vâcib olursa ilmin öğrenmek vâcib olur menâsikte okuyasın ve eğer vâcib olmazsa ilim dahî vâcib olmaz ve gazâ ilmi dahî öyledür müteâyni olursa vâcib olur ve illâ olmaz ve geri kalan ilimler bey' ve nikah ilmi gibi talâk ve itk ilmi gibi ticaret ve cinâyet ilmi gibi farz-ı kifâyettir her kişiye lâzım değildir eğer nesne hâcet olursa ulemâya sorasın bilesin.

¹⁹⁰¹ M: - sır

¹⁹⁰² H, M: + kazâsına ve

etmektir. Duyasın, bunların kâmusın bilmek ve anlarunla amel etmek¹⁹⁰³ farz-ı lâzımdır. Allah Teâlâ Kur'ân'da buyurupdur nitekim¹⁹⁰⁴ "وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا" ¹⁹⁰⁵ dediği "وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ" ¹⁹⁰⁶ dediği "وَأَسْلِمُوا لَهُ" ¹⁹⁰⁷ dediği "وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ" ¹⁹⁰⁸ dediği "وَاشْكُرُوا لِلَّهِ" ¹⁹⁰⁹ dediği "وَتَبَتَّلَ إِلَيْهِ" ¹⁹¹⁰ dediği oldur. ¹⁹¹¹ Anların farz idüğüne ¹⁹¹² işârettir ve anların ile amel etmek nice olur ¹⁹¹³ aşâğada gele göresin ¹⁹¹⁴ inşâallahu teâlâ. Bu yedi nesne mukâbilesinde ¹⁹¹⁵ yedi nesne vardır. Biri hubbü'd-dünyâ ya'nî dünyâ sevmek. Biri suht ya'nî Allah'dan gelene râzı olmamak. Biri tûl-i emel ya'nî uzak endişe eylemek. ¹⁹¹⁶ Biri ceza' ya'nî sabırsızlık. Ve biri küfrân-ı ni'met ya'nî ni'meti ¹⁹¹⁷ Allah'dan bilmemek. Biri kibir ya'nî tekebbürlük eylemek. Biri riyâ ya'nî amelini halka göstermek ve ne kim ederse kimseye demek. Bunların dahî kâmusın bilmek ¹⁹¹⁸ ve bunları terk etmek, farz-ı lâzımdır. Allah Teâlâ ¹⁹¹⁹ nehyedip durur, süci ve zinâdan nehyettiği gibi. Bunları terk etmek nice olur aşâğada gelir göresin ¹⁹²⁰ inşâallahu teâlâ. ¹⁹²¹ [38^b] İmam Gazzâlî rahmetullahi aleyh eyder: "Eğer bu ilimle amel etmezsen zâhir amellerin namaz gibi ve oruç gibi kabul olmaz. Ve nice kişiler vardır namaza ve oruca meşgul olurlar, farzdır diye. Zinâyı ¹⁹²² ve süci terk ederler, harâmdır diye. Bu farzları hiç tutmazlar, bu harâmları hiç terk etmezler. İmdi hemân bunların ¹⁹²³ dükelişi bir Kur'ân'da bir buyruktur bir dînde ve bir hükümdedir." demiş.

Pes ma'lum oldu ki bu ilim kişiye¹⁹²⁴ katî gerekmiş ki bil farîzaların kâmusın tutmak gerekmiş. Birin tutup birin komak olmazmış. Ve nehiyelerin dükelişin bile terk etmek gerekmiş. Birin¹⁹²⁵ terk edip birin işlemek olmazmış. ¹⁹²⁶ Ve nice kişi vardır

¹⁹⁰³ H: - duyasın bunların kâmusın bilmek ve anlarunla amel etmek

¹⁹⁰⁴ H, M: - nitekim, + namaz ve oruç buyruğu gibi

¹⁹⁰⁵ el-Mâide 5/23.

¹⁹⁰⁶ ez-Zümer 39/54.

¹⁹⁰⁷ el-Enfâl 8/46.

¹⁹⁰⁸ el-Bakara 2/172.

¹⁹⁰⁹ el-Müzzemmil 73/8.

¹⁹¹⁰ H: - dediği oldur: M: - oldur

¹⁹¹¹ H: olduğuna

¹⁹¹² H: nice amel etmek gerek

¹⁹¹³ M: bilesin

¹⁹¹⁴ M: - inşâallahu teâlâ bu yedi nesne mukâbilesinde

¹⁹¹⁵ M: - eylemek

¹⁹¹⁶ M: - ya'nî ni'meti

¹⁹¹⁷ M: - biri riyâ ya'nî amelini halka göstermek ve nekim ederse kimseye demek bunların dahî kâmusın bilmek

¹⁹¹⁸ M: Allah

¹⁹¹⁹ H: bilesin

¹⁹²⁰ M: - Teâlâ

¹⁹²¹ H: + terk ederler

¹⁹²² H: - bunların

¹⁹²³ H: - kişiye, + dahî

¹⁹²⁴ H: - birin

¹⁹²⁵ H, M: yaramazmış

¹⁹²⁶ H, M: + bu

vâcibleri bilmez varır çok tâat işler ve ibâdet eyler. Anun ameli hep bâtil olur neûzü billah.¹⁹²⁷ Ve gâh olur gönlünde dünyâ sevgisi olur kim ol harâmdır. Varır riyâzet çeker, helâlden yemeği içmeği¹⁹²⁸ ve uyumağı terk eder, bilmez ki işi hiçtir. Ve gâh olur ki endişe eyler, sanır ki hayır niyettir bilmez ki endişe harâmdır. Ve gâh olur¹⁹²⁹ ki bir ceza‘ eyler ve bir suht eyler, sanır ki Allah zarlık eyler ki ana rahmet eyleye. Bilmez ki ana hışım olur. Ve gâh olur ki riyâyla namaz kılar ve zikreder ve Kur’ân okur, sanır ki kabul olur. Hayrı yoktur ki geri yüzüne vururlar.¹⁹³⁰ Ve gâh olur ki ihlâsla işler, ammâ kimseye deyi verir. Hep ettiği bâtil olur, emeği bile gider.¹⁹³¹ Ve gâh olur ki bir nesne işler, ya bir nesne der.¹⁹³² Anunla talâk vâkı‘ olur, hep ettiği zinâ olur.¹⁹³³ Ve gâh olur ki küfür söyler, neûzü billah¹⁹³⁴ mecmû‘ amel hep yoyulur. Ve gâh olur ki bir sünnet üzerine¹⁹³⁵ muhâlif nesne söyleyenin¹⁹³⁶ üzerine olur, nice yıllar bilmez ki ol¹⁹³⁷ küfürdür. Ve gâh olur atasın ve anasın terk eder, üstâzın sözün tutmaz, varır tatavvu‘ [39^a] namaz kılar, sanar ki kabul olur. Ve gâh olur ki harâm malla mescid yapar, ya kervansaray yapar¹⁹³⁸ sanar ki hayırdır. Ve gâh olur ki¹⁹³⁹ malla hac eder¹⁹⁴⁰ ki borcu ödene, ya helâl malla tatavvu‘ hac işler¹⁹⁴¹ komşusu muhtâc, geçer¹⁹⁴² sanır ki kabul olur. Ve gâh olur kim emr-i ma‘rûf eder, halkı Allah’a da‘vet eder, tarîkîn bilmez, sanar ki eyüdüdür. Ve gâh olur kim ilim okur ki beg katında mukarreb ola ya halk içinde ulû ola yâ bir¹⁹⁴³ mansıb vereler ya dünyâ hâsıl ola, bilmez ki fikir fâsiddir ve endişe-i bâtildür. Vallahi bu nesne katî musîbettir ve ulû mağbûnluktur aklı olan andan.¹⁹⁴⁴ Andan ötürü dedi Rasûlullah¹⁹⁴⁵ aleyhi’s-selâm: “Âlimin¹⁹⁴⁶ uykusu câhilin ibâdetinden yeğdir ve câhilin fesâdı salâhından artuktur.”¹⁹⁴⁷ Ya‘nî bu vâcibleri bilmeyen ve menfaatli ilmi okumayan, hayır işlerin sanır bilmez ki şer işler.

¹⁹²⁷ H: + min zalike

¹⁹²⁸ H: + terk eder

¹⁹²⁹ M: - olur

¹⁹³⁰ H: - ve gâh olur ki riyayla namaz kılar ve zikir eder ve Kur’an okur sanır ki kabul olur hayrı yoktur ki geri yüzüne vururlar: M: - hayrı yoktur ki geri yüzüne vururlar

¹⁹³¹ H, M: - emeği bile gider

¹⁹³² H, M: - işler yâ bir nesne

¹⁹³³ M: zinâ olur ettiği

¹⁹³⁴ H: + min zalike

¹⁹³⁵ H, M: - üzerine

¹⁹³⁶ H, M: - söyleyenin

¹⁹³⁷ H, M: + bid’attir merduddur ve gâh olur bir nesneye i’tikâd eyler bilmez ki ol

¹⁹³⁸ M: - yapar

¹⁹³⁹ H, M: + harâm

¹⁹⁴⁰ H: eyler

¹⁹⁴¹ H, M: eyler

¹⁹⁴² H, M:- geçer

¹⁹⁴³ H: + yerde

¹⁹⁴⁴ H, M: - aklı olan andan

¹⁹⁴⁵ H: sallallahu aleyhi ve sellem âlimin

¹⁹⁴⁶ H: - âlimin

¹⁹⁴⁷ Bu rivâyet hadis kitaplarında geçmediği gibi bazı kaynaklarda geçen “Âlimin uykusu ibadettir” rivâyetinin de bir aslı bulunmadığı hakkında bk. Ali el-Kârî, *el-Esrâru’l-merfûa fi’l-ahbâri’l-mevzûa* (el-

Pes ma‘lûm oldu ki amel kabul olmazmış, ilimsiz. Ve ilim menfaat eylemezmiş amelsiz.¹⁹⁴⁸ Andan ötürü eyitdi Hasan Basri rahmetullahi aleyh: “Öğrenin ilmi amel bilâ ve edin ameli ilmi bilâ” ya‘nî menfaatli ilimdir dediği.¹⁹⁴⁹ Tenbîh¹⁹⁵⁰ ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek¹⁹⁵¹ ilim vâcibdir, öğrendüğünden sonra farz-ı lâzımdır. Bildiğinden sonra¹⁹⁵² sermâyen ve yüzün suyu aklıdır.¹⁹⁵³ Gözün yahtusu¹⁹⁵⁴ ve canın râhatı ibadettir. Ömrün hâsılı ve dünyânın varlığı tâattir. Ve eğer amelin olmazsa ol¹⁹⁵⁵ sana fâyidesi yoktur, belki ol ilim sana vebâldir ve hüccettir.¹⁹⁵⁶ Belki anunla sana katî azâb olur. Allah Teâlâ Kur‘ân‘da “فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ”¹⁹⁵⁷ dediği ilimle amel eylemeyen hakkındadır. Ve hem Rasûlullah aleyhi‘s-selâm¹⁹⁵⁸ 1959 “أَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَالِمٌ لَمْ يَنْفَعُهُ”¹⁹⁵⁹ ya‘nî ilmiyle amel eylemeyene inân katî azâb olur, kıyâmet gününde. İmdi [39^b] amel kişiye hâsıl olmaz, ma‘nileri vardır gidermeyince. İbâdet kimseye müyesser olmaz, ârızaları vardır bilmeyince zîrâ arkada¹⁹⁶¹ bir yük¹⁹⁶² dahî sığmaz ve kapıda bağıcı olsa kimse içeri giremez. İmdi¹⁹⁶³ ol mâni‘leri sana deyivererin gideresen¹⁹⁶⁴ inşâallahu teâlâ.

Üçüncü Bâb amelin mâni‘lerin bilmektedir. Bil ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek ve amelin mâni‘leri dörttür.¹⁹⁶⁵ Bilgil kim dünyâ olan amel edemez mağrur olur, anı terk etmek gerek. Zîrâ¹⁹⁶⁶ Allah Teâlâ “فَلَا تَعْرَبْكُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا”¹⁹⁶⁷ dedi. Ve Rasûlullah aleyhi‘s-selâm¹⁹⁶⁸ “حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ”¹⁹⁶⁹ dedi.¹⁹⁷⁰ Ya‘nî¹⁹⁷¹ dünyâ ehli

Mevzûâtü‘l-kübrâ, thk. Muhammed Lütfi es-Sabbâğ, 2. Baskı (Beyrut: Mektebetü‘l-İslâmîyye, 1986), 359.

¹⁹⁴⁸ M: - ve ilim menfaat eylemezmiş amelsiz

¹⁹⁴⁹ H: + olur, M: menfaatlidir dediği

¹⁹⁵⁰ H: + bil

¹⁹⁵¹ H, M: - ehlesakallahu ve esleha şânek

¹⁹⁵² H: - sonra

¹⁹⁵³ M: ameldir

¹⁹⁵⁴ H: yahtusu

¹⁹⁵⁵ H, M: ilmin

¹⁹⁵⁶ H, M: - ve hüccettir

¹⁹⁵⁷ “Onun durumu köpeğin durumu gibidir.” (el-A‘râf 7/176)

¹⁹⁵⁸ H: sallallahu aleyhi ve sellem

¹⁹⁵⁹ M: + buyurdu

¹⁹⁶⁰ Taberânî, *el-Mu‘cemü‘l-kebir*, 4: 110 (3824); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4: 90.

¹⁹⁶¹ H: + yeri yok olsa anda, M: irakta

¹⁹⁶² M: + olsa anda bir yükü

¹⁹⁶³ M: - imdi

¹⁹⁶⁴ H: tutasın

¹⁹⁶⁵ H, M: + evvelkisi dünyâdır bilesin

¹⁹⁶⁶ H: - zîrâ

¹⁹⁶⁷ “Öyleyse dünya hayatı sizi sakın aldatmasın.” (Fâtır 35/5)

¹⁹⁶⁸ M: sallallahu aleyhi ve sellem

¹⁹⁶⁹ “Dünya sevgisi bütün hataların başıdır.” Beyhakî; *Şuabü‘l-îmân*, 7: 338 (10501); Münâvî, *Feyzü‘l-kadîr*, 3:368 (3662); Aclûnî, *Keşfü‘l-hafâ*, 1: 344-45 (1099).

¹⁹⁷⁰ H: الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ مَلْعُونٌ مَا فِيهَا إِلَّا ذِكْرُ اللَّهِ dedi. “Dünya mel’undur, içindekiler de mel’undur, ancak zikrullah ve zikrullah’a yardımcı olanlarla âlim veya müteallim hariç” Tirmizî, “Zühd” 14; İbnu Mace, “Zühd” 3.

¹⁹⁷¹ H: + dünyâ ve

mel'undur illâ meğer Tanrı için ola¹⁹⁷² sadaka Rasûlullah. Bilesin dünyâ Allah Teâlâ'nın düşmanıdır, zîrâ evliyâsının yolun keser. Ve evliyâsının dahî düşmanıdır, zîrâ anı terk etmekte nice zahmetler çekerler. Ve kâfirlerin dahî düşmanıdır. Zîrâ anı ihtiyâr ederler, âhiret ni'etinden¹⁹⁷³ mahrûm olurlar. Zîrâ dünyâ ve âhiret birbirinin zıddıdır. İki bir yerde cemî' olmaz. Her kim ki ikisi bir yerde cemî'¹⁹⁷⁴ olur, ben yaşarım derse¹⁹⁷⁵ gökten inen dört kitâba ve cemî'-i peygamberlere ve dükeli ulemâyâ yalandır demiş olur. Görmez misin? Ebü'd-Derdâ radiyallahu anh demiş. Der ki:¹⁹⁷⁶ "Ben ibâdetle ticâret ortasın nice yıl düriştüm ve çok zaman cehdettim. Gördüm¹⁹⁷⁷ ikisi cemî' olmadı. Terk ettim ticâreti, berk ettim¹⁹⁷⁸ ibâdeti."¹⁹⁷⁹ İmam Gazzâlî¹⁹⁸⁰ radiyallahu anh eyder:¹⁹⁸¹ "İki nice cemî' olsun? Meselleri mağriple meşrik gibidir eğer yönün mağribe dönsen¹⁹⁸² meşrik ardına kalır. Ve¹⁹⁸³ dahî dünyâ ile âhiret¹⁹⁸⁴ bir kişinin iki avreti gibidir¹⁹⁸⁵ râzı eylese¹⁹⁸⁶ biri kâkır ve birine kakırsa biri râzı olur." demiş.

Pes ma'lûm oldu ki dünyâyı terk etmek gerekmiş ki âhiret hâsıl ola. İmdi anun terk¹⁹⁸⁷ oldur ki ki mücerret olasın [40^a] zâhirden zâhid¹⁹⁸⁸ olasın. Bâtında zâhidlik oldur varın dağıtasın ve yoğunu istemeyesin ve istemek gönlüne sert gele. Eğer mücerret olmazsan, tenini men' eder ve zâhid olmazsan, cânını men' eder. Zîrâ nefis birdir ve gönül birdir. Gönül¹⁹⁸⁹ bir nesne meşgûl olsa bir nesneden kesilir. Suâl eğer derlerse:¹⁹⁹⁰ "Elbette yemek gerek¹⁹⁹¹ kim kuvvet ola dünyâ¹⁹⁹² edip nice olur?" Cevâb biz yemeği, geymeği men' etmeyiz belki¹⁹⁹³ artuğu¹⁹⁹⁴ men' eder. Ammâ ol ki hâcet kadarıdır. Ol hod Allah Teâlâ'ya taalluktur, sen ana kulluk eyle.¹⁹⁹⁵ Ol sana nice gerekse anı hâsıl ediverir sen sanmadığın yerden gerekse sen hiç işleme hemân tevekkül eyle ancak. " وَمَنْ

1972 H: + sadakallah

1973 H, M: âhiretten

1974 H: - bir yerde cemî': M: - ki ikisi bir yerde cemî'

1975 H: - yaşarım derse

1976 H: eyitmiş: M: - demiş derki

1977 H: - gördüm

1978 H, M: tuttum

1979 H: + demiş ve Ömer (radiyallahu anh) eyitmiş eğer ikisi bir yerde cemî' olsa bende olaydı demiş ve

1980 H: + eyitmiş

1981 H: - eyder

1982 H: tutsan

1983 H, M: + eğer meşrike dönsen mağrib arduna kalır ve ikisi

1984 M: - dahî dünyâ ile âhiret

1985 H, M: + birin

1986 M: - eylese

1987 H: etmek, M: imdi terki

1988 H: zevâhid

1989 H: - gönül, M: - ve gönül birdir gönlü

1990 H, M: + kişiye

1991 H, M: + geymek gerek

1992 H, M: dünyâyı terk

1993 H, M: - belki

1994 H, M: + men' ederiz kim seni ibâdetten

1995 H: et

1996 ”يَتَّقِ اللَّهَ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا (٢) وَيَزِدْ لَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ“ dediği oldur. Meşâyih eyitmiş rahimehumullah: “Eğer dünyâyı¹⁹⁹⁷ terk edemezsen¹⁹⁹⁸ gönlünü¹⁹⁹⁹ bâri niyyetin hayır olsun²⁰⁰⁰ ve duruştuğun tâat için olsun öyle olacak kayırmaz.”

Tenbîh ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek bu dünyânın ayıbların ve âfetlerin görmez misin? Bu dünyânın belâların ve zahmetlerin çekmez misin? Dünyâ ve anı seven Allah’ın düşmanıdır bilmez misin? Dünyâyâ uyanın harâblığın duymaz mısın? Ve dünyâ koyanın imâretliğin sezmez misin? Dünyâ bir murdâr gövdedir, itlere lâyıktır demez misin?²⁰⁰¹ Bu dediğim enbiyâ ve evliyâ sözleridir, inanmaz mısın? Nice öğüt işitip hiç önüne dermez misin? Dün gün sana çağırırlar²⁰⁰² kulağına koymaz mısın? Mecmû‘ kardaşlar hâllerin düzdüler, sen hâlini düzmez misin? Şehvetten ve arzudan geçtiler sen tama‘ın kesmez misin? Cemî‘isi maksûdların diler²⁰⁰³ sen kaydını yemez misin?

[40b] İkinci halvetir.²⁰⁰⁴ Bilesin halka karışan ibâdet etmez.²⁰⁰⁵ Zirâ halk kişiyi²⁰⁰⁶ azdırıcıdır ve günâha yilteyicidir ve adâvete ilticidir. Allah Teâlâ andan²⁰⁰⁷ nehyedip durur “وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ”²⁰⁰⁸ dediği oldur. Ve dahî Rasûlullah²⁰⁰⁹ buyurmuştur ki “وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ السُّوءَ فَاجْتَنَّبَهُ”²⁰¹⁰ ya‘nî hicretimizden bulan²⁰¹¹ oldur ki kendi ya ziyân olan yerden kaç. Ve Dâvûd-i Tâi eyitmiş radiyallahu anh: “Dünyâyı oruç tut uçmakla sıyasın halktan kaç arslandan kaçar gibi.” Hâtim-i Esâm eyitmiş radiyallahu anh: Ben halktan beş nesne istedim hiç birin²⁰¹² bulmadım. Eyitdim²⁰¹³ ki gelin tâat edelim, etmediler.²⁰¹⁴ Bana yârî kılun dedim²⁰¹⁵ ben ideyin, kılmadılar. Dedim bârî râzı olun ben ettiğime, olmadılar. Dedim men‘ etmen ben itdüğime men‘ ettiler. Dedim beni şerre yiltemen, yeltemediler. Pes halktan uzlet gerekirmiş. Ve Rasûlullah

1996 Âyetleri geriden başa doğru vermiş risalede (et-Talâk 65/2-3). H, M: “وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا (2) وَيَزِدْ لَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ”

1997 H, M: - dünyâyı

1998 H: etmek

1999 H, M: + diler olsa

2000 H, M: + talebin ibâdet için olsun

2001 M: - Dünyâ bir murdâr gövdedir itlere lâyıktır demez misin?

2002 H: + hiç

2003 M: maksuda erdi

2004 M: halkdur

2005 H: edemez

2006 H: - kişiyi

2007 M: - andan

2008 “Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın.” (el-Mâide 5/2)

2009 H, M: Rasûlullah dahî

2010 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4: 114.

2011 M: yalan

2012 H: - hiç birin

2013 H, M: dedim

2014 H, M: + dedim

2015 H: - dedim

eyitmiş sallallahü aleyhi ve sellem: Âhir bir zaman gele anda vâizler çok ola, âlimler az ola, dileyici çok ola, verici az ola. Kişi ilme uymaya, ilmi²⁰¹⁶ kendi hevâsına uydura. Eyitmiş²⁰¹⁷ ol ne vakit²⁰¹⁸ ola kim namazı öldüreler ve rüşvetleri kabul edeler ve dîni az nesneye satarlar. İmdi ol şimdiki zamandır. Ol halk kim namazı öldüreler ve bir kaziiyen olsa rüşvetsiz anı buyurmayalar. Sen anlara niçin karışasın? Hiç karışmagıl. Meğer cemî' ola, cemâat ola ya bayram ola ya hacca gitmek ola ya bir meclis ola kim anda dîn ve dünyâ hâceti ola. Ammâ âlimler ve meşâyihler halka²⁰¹⁹ karışmak ve nasihat²⁰²⁰ ve anlara dînlerin ve maslahatların öğreti vermek gerektir. Bunlara karışmak gerektir,²⁰²¹ karışmamak²⁰²² yaramazdır. Görmez misin?²⁰²³ Ârifler ve ebdâller halk arasında yürürler bizden halka menfaat olsun diye. [41^a] Ba'zıları eyitmişler bu dahî ol vakittir ki zaman selâmet ola anda fitne²⁰²⁴ olmaya. Eğer fitne olursa ya halâyık dînlerinden ferâgatleri olursa ki hiç ulemâdan ve meşâyihden kaydeleri olmaya anlara dahî uzlet gerektir. Ammâ mürîdler şeyhleriyle vâcibdir kim sohbet edeler ve lâzımdır ki uzlet etmeyeler. Zîrâ bunlara irşâd ve nasîhat gerektir. Bu dahî ol vakittir ki şeyhi resmi²⁰²⁵ üzerine olalar. Evvelki şeyhler gibi ki hiç tebdîl ve tağyîr olmamış olalar. Eğer hâlleri ayruk sidise anlar dahî geri kalan halâyık gibidir.²⁰²⁶ Pes²⁰²⁷ cuma'da ve cemâatte veyâ bir hayır mecliste buluşalar. Ancak suâl²⁰²⁸ eydersen ki: "Kardaş kardaşa ziyâret etmek nicedir?" Cevâb biz eydürüz, hayrı ve sevâbı çoktur, ammâ iki şartla. Biri budur çok varmayalar. Ve biri budur varıcak riyâdan ve lâğvdan ve gıybetten ve mâlâya'nîden Fsöylemekten²⁰²⁹ sakına ve illâ²⁰³⁰ varmaya aynı ziyândır. Hikâyet Fudayl, Süfyân ile radyallahu anhümâ bir yerde cem' olmuşlardı. Birbiriyle öğütleşmişler²⁰³¹ andan Süfyân eyitmiş: "Bana hiç bundan ümütlü meclis olmaya kim cânım râhat oldu." Fudayl eyitmiş: "Bana hiç bundan korkulu meclis olmaya. Süfyân eyitmiş: "Nite yâ Fudayl? Anun için²⁰³² sen varlığını bana riyâlandım ve ben varlığımı sana riyâlandım, ikimiz dahî riyâ işledik. Riyâ işlemek korkulu değil midir?"²⁰³³ Andan Süfyân katî ağlamış. Hikâyet Süleyman Havvâs'a radyallahu anh eyitmişler.²⁰³⁴ "İbrâhîm b. Edhem'i niçin gelip

²⁰¹⁶ M: - ilmi

²⁰¹⁷ M: demişler

²⁰¹⁸ H, M: + ola yâ Rasûlullah eyitmiş ol vakit

²⁰¹⁹ H: şeyhler

²⁰²⁰ H: + etmek

²⁰²¹ H: + karışmak gerektir

²⁰²² M: - gerektir karışmamak

²⁰²³ H, M: + Ekser

²⁰²⁴ H: + ve fesâd: M: fesâd ve fitne

²⁰²⁵ H, M: şeyhleri resimleri

²⁰²⁶ H, M: gibi olur

²⁰²⁷ H, M: - pes

²⁰²⁸ H, M: + eğer

²⁰²⁹ H: - söylemekten

²⁰³⁰ H, M: + hiç

²⁰³¹ H, M: + rikkat gelmiş ağlaşmışlar

²⁰³² H: - Süfyân eyitmiş nite yâ Fudayl anun için, + zîrâ ki

²⁰³³ H: + demiş

²⁰³⁴ H: demişler radyallahu anh: M: demişler

görmezsin?” Eyitmiş: “Ben İbrâhîm b. Edhem’i görünce şeytân görsem yeğdir.” demiş. Hey niçin öyle dersin? demişler. Eyitmiş: “Anun için kim İbrâhîm’i görecek riyâlanırım,²⁰³⁵ varlığım gider. Ammâ şeytân görecek, eûzü billahi mine’ş-şeytâni’r-racîm, dirün hiç [41^b] bana ziyân olmaz.” Pes kardaş kardaşa varmak gerek illâ ihtiyâtle ve gökçek nazarla ve eyü fikirle ola hiç riyâlanmaya ve ettiği hayrı²⁰³⁶ ve işlediği ameli deyivermeye.²⁰³⁷ Tanrı için olan nesne-i hiç kimseye dememek gerek yohsa Allah Teâlâ anı geri yüzüne vurur. Ayrık kabul etmez, aşağı gele²⁰³⁸ göresin.

Tenbîh bil ey kardaş sana²⁰³⁹ dört nesne uzleti genez eder. Biri budur dâyim ibâdete meşgûl olasın, virdin inan çok ola. Bu nesne seni halktan keser zîrâ katlarına varacak virdinden²⁰⁴⁰ fevt olur,²⁰⁴¹ varlığına pişmân olursun. Biri budur halktan tama‘un kesesin. Hiç katlarında hâcetin olmaya öyle olacak hiç varacağın gelmez. Biri budur halkın çirkin amellerin anasın ve zişt²⁰⁴² hareketlerin göresin. Ve yavuz işlerin ve yaramaz fiillerin fikredesin. Ol nesnelere bunlardan²⁰⁴³ kaçacağın gelir. Ve illâ uzlet katında²⁰⁴⁴ niyyetin şöyle ola kim senin şerrin kimseye değmemek için uzlet edesin. Ve eğer halkın şerri sana değmemek için uzlet edersen²⁰⁴⁵ şeytanlıktır. Biri budur ki bilesin uzlettedir²⁰⁴⁶ beglik. Uzlettedir varlığın²⁰⁴⁷ halvettedir baylığun, uzlettedir ibâdet halvettedir halâvet, uzlettedir münâcât halvettedir derecât, uzlettedir sevinmek halvettedir sevilme, uzlettedir bilişmek halvettedir irişmek, uzlettedir dîndarlık halvettedir dildârlık, uzlettedir râhat halvettedir rahmet, uzlettedir hak rızâsı halvettedir çok atası, uzlettedir hubûr sürûr halvettedir nûrun alâ nûr uzlettedir.²⁰⁴⁸

Üçüncüsü şeytandır. Bilesin şeytân kahrolmayınca ibâdet hâsıl olmaz. Zîrâ düşmandır, hasûddur. [42^a] Şer üzerine yaratılmıştır, sulh eylemeğe yaramaz. Barışmağa mecâl yoktur andan ötürü Hak²⁰⁴⁹ Teâlâ eyitdi:²⁰⁵⁰ “إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا”²⁰⁵¹ ya‘nî şeytân sizin düşmanınızdır, siz dahî anı düşman tutun. Zîrâ hiç nesneye râzı olmaz illâ helâk olduğuna ve gece gündüz seni okla atar. Ve sen anı göremezsin ol seni görür,²⁰⁵²

²⁰³⁵ H, M: + hep

²⁰³⁶ M: - hayrı

²⁰³⁷ H: ana deyivermeye zîrâ

²⁰³⁸ H: - gele

²⁰³⁹ H: - sana

²⁰⁴⁰ H: + nesne

²⁰⁴¹ M: nesne olur

²⁰⁴² H: - ve zişt

²⁰⁴³ H, M: bunların sohbetinden

²⁰⁴⁴ H: vaktinde

²⁰⁴⁵ H, M: ederim dersin

²⁰⁴⁶ H: + benliğin halvettedir

²⁰⁴⁷ M: - uzlettedir varlığın

²⁰⁴⁸ H: - uzlettedir

²⁰⁴⁹ H: Allah

²⁰⁵⁰ H: dedi Allah Teâlâ: M: - eyitdi

²⁰⁵¹ Fâtır 35/6.

²⁰⁵² H, M: ol seni görür sen anı göremezsin

²⁰⁵³unutmaz sen anı unutursun. İmdi bunun gibi düşmandan gâfil olmamak gerek ve emîn yürümek gerek belki kahreylemek gerek yedi nesneyle. Biri budur ki dâyim Allah'a²⁰⁵⁴ sığınasın, teavvüzler okumakla. Zîrâ şeytân bir ısırcı it gibidir sana havâle olmuştur. Eğer ana meşgûl olursan üşenirsin gâh olur sana zafer bulur, helâk eyler. Pes çâresi it issine sığınmak gerek kim itine çih diye ve sen emîn olasın.²⁰⁵⁵ Biri budur ki nefse mücâhede kılasın, arzularından men' edesin. Zîrâ şeytân bize gâlib olduğu, Allah Teâlâ²⁰⁵⁶ bizi sınamak içindir kim göre mücâhedemiz var mı? Ve sabrımız gökçek mi? Nitekim kâfirleri bize havâle eyledi kim cihâdımızı²⁰⁵⁷ ve²⁰⁵⁸ sabrımızı²⁰⁵⁹ ve mücâhedemiz gökçek²⁰⁶⁰ olursa anları bizden def' eder bizi anlara gâlib eder, şeytân dahî öyledir. Biri budur anun hîlelerin bilesin.²⁰⁶¹ Bilecek sana ziyân edemez. Nitekim uğrı bilse kim ev issi kendüsin sizdi gelüb nesne almaz.²⁰⁶² Biri budur anun ol vesvesesine mukayyed olmayasın. Zîrâ bir it sana ürse sen ana mukayyed olsan ol becid olur. Mukayyed olmasan sâkin olur sana ziyân etmez. Şeytân dahî öyledir. Biri budur dâyim zikredesin dil ile ve gönül ile. Zîrâ Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem demiş kim²⁰⁶³ "Allah'ın zikri [42^b] şeytânın yanında yenür bâş gibidir, zikirden katî incinir kaçar."²⁰⁶⁴ Ve biri budur bilesin anun vesvesesi ok gibidir. Anı dâyim gönlüne anı atar, anı²⁰⁶⁵ bilsen gerek. Dahî def' etsen²⁰⁶⁶ gerek. İmdi anı bilmek hâtırın kaç kısımdığın bilmektedir.²⁰⁶⁷ ²⁰⁶⁸Hatırın aslın bil ne nesnedir, andan aksâmın bilesin.²⁰⁶⁹ Hatırın aslı biri oldur kaçan bir oğlan doğa, ana Allah Teâlâ bir ferişte koşar. Yüreğinin sağ yanında²⁰⁷⁰ oturur anı dâyim hayra yilter. Ol ferişte mülhim derler, yiltedüğüne ilhâm derler. Ve iblîs laîn dahî ana bir şeytân koşar, yüreğinin sol kulağına oturur.²⁰⁷¹ Anı dâyim şerre yilter, ol şeytâna vesvâs derler.²⁰⁷² Ve biri oldur tabîatı²⁰⁷³ şehvete meyleder,

²⁰⁵³ H, M: + ol seni

²⁰⁵⁴ M:- Allah'a

²⁰⁵⁵ H, M: + ve sen emîn olasın

²⁰⁵⁶ M: - Allah Teâlâ

²⁰⁵⁷ M: + göre

²⁰⁵⁸ M: + eğer

²⁰⁵⁹ H: + göre

²⁰⁶⁰ H, M: + ve sabrımız, -gökçek

²⁰⁶¹ H, M: + hîlesini

²⁰⁶² H: eyleyemez

²⁰⁶³ H: eyitmiş

²⁰⁶⁴ Hadisin tam metni şöyledir: "Şeytan, vesvese vermek için insanın kalbine hortumunu uzatır; eğer o Allah'ı zikrederse hemen sinip kaçar. Allah'ı zikretmeyi unutursa kalbi iyice sarıp bir lokma gibi yutar. İşte bundan sonra vesvese vermeye başlar." Ebû Yâ'lâ, *Müsned*, 7: 278.

²⁰⁶⁵ H: gönle atar

²⁰⁶⁶ H: - gerek dahî def' etsen

²⁰⁶⁷ H, M: hatırın bilmekle olur

²⁰⁶⁸ H, M: + imdi

²⁰⁶⁹ H: kaç kısım idüğün

²⁰⁷⁰ H: kulağında

²⁰⁷¹ H: + dahî

²⁰⁷² H, M: + yiltedüğüne vesvese derler

²⁰⁷³ H: + daim

râhat ister. Ve nefis dahî²⁰⁷⁴ lezzete meyleder âfete çeker. Hâtırın aslı bunlardır. Ammâ aksâmı dörttür İmam Gazzâlî kavlince. Ve biri hâtır-ı haktır. Ol oldur ki Allah Teâlâ gönülde yaratır²⁰⁷⁵ hiç sebepsiz. Biri hâtır-ı²⁰⁷⁶ melektir. Ol ilhâm sebebiyle olur. Biri hâtır-ı nefstir. Ol tabîat sebebiyle olur. Biri hâtır-ı şeytandır. Ol vesvese sebebiyle olur. Ammâ hâtır-ı hak, gâh olur hayrolur kula kerâmet ve hüccet olmak için ve gâh olur şer olur²⁰⁷⁷ imtihan için ve sınamak için. Ve ammâ hâtır-ı melek dâyim hayrolur, hiç anda şer olmaz. Ve ammâ hâtır-ı nefis ve hâtır-ı şeytân, dâyim şer olur²⁰⁷⁸ ve azgınlık olur. Hiç anda hayır²⁰⁷⁹ olmaz. Gâh olur hayır gibi görünür illâ âhiri geri²⁰⁸⁰ şer olur.

Tenbîh²⁰⁸¹ bilesin ki²⁰⁸² hayır hâtırla şer hâtırın arasında fark etmekçün dört tarîkası vardır. Biri budur ol ki gönle geldi anı şerîat terâzisine koyasın. Eğer muvâfık gelirse²⁰⁸³ hayırdır,²⁰⁸⁴ gelmezse şerdir. Biri [43^a] budur²⁰⁸⁵ şerîat terâzisiyle bilmezsen, sâlihler terâzisine koyasın. Eğer anlar işlemiş olursa²⁰⁸⁶ hayırdır ve illâ işlemediyse²⁰⁸⁷ şerdir. Biri budur eğer dahî²⁰⁸⁸ bununla²⁰⁸⁹ bilmezsen nefis terâzisine koyasın. Eğer nefis dilemezse hayırdır. Eğer dilerse²⁰⁹⁰ meylederse şerdir. Zîrâ nefis şer üzerine²⁰⁹¹ yaratılmıştır. Meyli şerdir, hayır değildir. Biri budur bu nefsin dilemediği eğer Tanrı'dan korkup dilemezse²⁰⁹² hayırdır eğer Tanrı'dan korkup²⁰⁹³ değilse şerdir.²⁰⁹⁴

Dördüncüsü nefstir. Bilesin ibâdetten men' edenlerin yavuz nefstir. Zîrâ nefis²⁰⁹⁵ dâyim şer buyurucudur. Allah Teâlâ²⁰⁹⁶ “إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ”²⁰⁹⁷ dediği oldur. Ve içeriden düşmandır. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu: “أَعْدَىٰ عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي”

2074 H: - dahî

2075 H: kulun gönlüne bırakır

2076 M: - hâtır

2077 M: - olur

2078 H: - olur

2079 M: azgınlık hiç hayır

2080 H, M: - geri

2081 H: - tenbîh

2082 “Tenbîh bilesin ki” kısmı M nüshasında siliktir.

2083 H: olursa

2084 H: + muvafık

2085 H, M: + eğer

2086 H, M: anlar anı işlemişse

2087 H, M: - işlemediyse

2088 H, M: - dahî

2089 H: bunların ile, M: bununla dahî

2090 H, M: + nefis, - dilerse

2091 M: - nefis şer üzerine

2092 H, M: korktuysa

2093 M: - eğer tanrıdan korkup

2094 M: illâ şerdir

2095 H, M: - nefis

2096 M: - Allah Teâlâ

2097 “Nefis aşırı derecede kötülüğü emreder.” (Yûsuf 12/53)

﴿بَيْنَ جَنبَيْكَ﴾²⁰⁹⁸ dediği olur.²⁰⁹⁹ İmdi nefsin işi müşküldür. Zîrâ kişinin merkebidir ve ibâdetin âletidir. Bir kezden kahreylemeğe yermez ve yavuz yere²¹⁰⁰ buyurucudur mutî‘ olmağa dahî yermez. Pes buna gökçek fikir gerek ve eyu nazar gerek.²¹⁰¹ Ol birkaç nesneyle olur. Biri budur takvâ²¹⁰² uyanın başına vurasun verâ‘ çomağıyla, hevâsın sıyasın. Ve şerîat yüklerin arkasına yükledesin tâ sana mutî‘ ola yohsa olmaz. Zîrâ nefis bir yavuz külüktür, dökmeyince ve yüki artuk vurmamca yenilmez. Ve biri budur şehvetten men‘ edesin. Zîrâ nefis bir hârûn at gibidir²¹⁰³ alafın kesecek zaaflanur mutî‘ olur. Ve biri budur Allah’a sığınasın²¹⁰⁴ inâyet isteyesin ve dâyim tevfiik dileyesin tâ sana lutfeyleye. Ve biri budur ma‘siyetten men‘ edesin. Ve dükeli harâmdan sakınasın ve helâlin artuğında perhîz edesin. Ve takvâ ipin berk²¹⁰⁵ tutasın. Takvâ ulû [43^b] gençtir ve nefis gevherdir ve şerîf sülûktür.²¹⁰⁶ Dünyâ begliği ne âhîret begliği takvâ ileidir. Eğer takvâ olmazsa amel kabul olmaz. Allah Teâlâ ﴿إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾²¹⁰⁷ dediği olur. Ve uçmağa girmek takvâyıdır. Şöyle kim Allah Teâlâ²¹⁰⁸ “ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ ”²¹⁰⁹ dediği olur. Görmez misin? Rasûlullah sallallahu aleyhi ve selleme takvâlu kişiden hoş²¹¹⁰ gelüri yoğımış. Ve hem Tevrît içinde²¹¹¹ varmış ki ey Âdem oğlanı Tanrı’dan kork dahî ve erkânda gerekse yat uyu. Takvâ Rasûlullah’a uyup dîne ziyânlu nesneden korkmaktan²¹¹² ba‘zıları katında kayırmaz, sakınmaktır ola ki kayıra diyu. İmdi takvâ dükeli a‘zâyâ bile gerek. Evvel takvâ göze gerek zîrâ dükeli fitnenin sebibi gözdür. Zîrâ göz görücek gönül müteallik olur ve gözü saklayacak gönül fâriğ olur. Ve vesveseden emîn olur ve âfetten selâmet olur. Andan takvâ kulağa gerek zîrâ kulak işidecek gönüle vesvese olur, ibâdet etmez.²¹¹³ İmdi²¹¹⁴ fuhuş sözleri ve gerekmez kelecileri ve avrat, oğlan haberlerin ve dünyâyâ taalluk nesneleri işitmektir.²¹¹⁵

²⁰⁹⁸ “En şiddetli düşmanın iki yanın arasındaki nefisindir.” Deylemî, *el-Firdevs bi mesûri’l-hitâb*, 3: 408 (5248).

²⁰⁹⁹ H: - Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu “أَعْدَىٰ عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنبَيْكَ” dediği olur.

²¹⁰⁰ H, M: - yere

²¹⁰¹ H: + imdi

²¹⁰² H: - takvâ

²¹⁰³ H, M: attır

²¹⁰⁴ H, M: + ve zârılık edip

²¹⁰⁵ M: - berk

²¹⁰⁶ H: - şerîf sülûktür, + mülktür: M: mülktür

²¹⁰⁷ “Allah sadece takvâ sahiplerinden kabul eder.” (el-Mâide 5/27)

²¹⁰⁸ H, M: - şöyle kim Allah Teâlâ

²¹⁰⁹ “İşte bu, kullarımızdan Allah’a karşı gelmekten sakınanlara miras kılacağımız cennettir.” (Meryem 19/63)

²¹¹⁰ H: ucb

²¹¹¹ H, M: Tevrît’de

²¹¹² H: korkmaktır

²¹¹³ H: idemez

²¹¹⁴ H: - imdi, + pes

²¹¹⁵ H: işitmek gerek

Andan takvâ dile gerektir zîrâ fesâdın çoğu ve şerlerin artuğu²¹¹⁶ dilden hâsıl²¹¹⁷ olur.²¹¹⁸ İmam Gazzâlî rahmetullahi aleyh dilin on beş âfeti var demiş. Evvel biri budur²¹¹⁹ mâlâya'nî söylemek. Biri fâydasız²¹²⁰ tekrar söz²¹²¹ söylemek. Biri avretler hikâyetin eylemek. Biri bâtıl bahs eylemek. Biri âlemin²¹²² alırken savaşmak. Biri sözü tekellüfle söylemek. Biri söğmek biri la'net okumak halka.²¹²³ Biri ırlamak. Biri mizâç eylemek. Biri masharalık eylemek. Biri kimsenin sırrın söylemek. Biri yalan va'de eylemek. Biri yalan söylemek.²¹²⁴ Biri ayb²¹²⁵ söylemek. Mâlik [44^a] İbn Dinâr eyitmiş radiyallahu anh: “Kaçan gönülde kasâvet olsa²¹²⁶ bilsek²¹²⁷ ve dîninde süstlük görse ve rızkında eksiklik bulsan mâlâya'nî söylemektendir.” demiş. Ebû Bekir sıddîk radiyallahu anh dili altına taş kormuş. Beni vartalara²¹²⁸ uğratan budur dermiş. Ve hem²¹²⁹ Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem “مَنْ صَمَتَ نَجَا”²¹³⁰ demiş.²¹³¹ Dil esen olsa baş bütün olur. Andan sonra²¹³² takvâ gönle gerek. Zîrâ gönül Allah'ın nazargâhıdır. Ol tâhir ve pâk²¹³³ gerektir ki nazara lâyık ola. Yüzün ki halk nazargâhıdır yürsen pâk eylesin ki halk anda ayb görmeye. İmdi²¹³⁴ gönül ki Allah nazargâhıdır, niçin pâk eylemeyesin? Anda ayb görmeye. Gönül pâk oldur ki salâhatli ola anda gıll ü gış olmaya²¹³⁵ ve riyâ ve hıkd ü hased olmaya²¹³⁶ ve dahî şerîate muhâlif ne kim varsa hiç anda bulunmaya. Zîrâ ilme amel ma'deni gönüldür ve ma'rifet meânî ma'deni gönüldür ve²¹³⁷ niyyet hâslığı²¹³⁸ gönülden kopar ve tâat kabullüğü gönülden biter çünkü gönül salâhatli ola geri kalan mecmû' a'zâlar hep salâhatli olur.²¹³⁹ Hem Rasûlullah²¹⁴⁰ sallallahu aleyhi ve sellem

2116 H: + heb

2117 H: - hâsıl

2118 M: fesâdın artığı ve şerlerin çoğu hep dilden gelir

2119 H, M: demiş biri

2120 H: + sözü

2121 H, M: - söz

2122 M: - bâtıl bahs eylemek biri âlemen

2123 H, M: + halka

2124 M: - biri yalan söylemek

2125 M: ğıybet

2126 M: - olsa

2127 H: bulsak

2128 H, M: vâridlere

2129 H, M: - hem

2130 “Kim susarsa kurtulur.” Tirmizî, “Kıyâmet”, 2501; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2: 159 (6481).

2131 H, M: + ya'nî

2132 H, M: - sonra

2133 H, M: + olmak

2134 H, M: - imdi

2135 H, M: - olmaya

2136 H: - hased

2137 H: + mâdeni mağrifet gönüldür

2138 H, M: hâlisliği

2139 H: - Geri kalan mecmû' a'zâlar hep salâhatli olur

2140 H: + dahî

öyle buyurmuş.²¹⁴¹ Ve gönül ten şehrinin kapıcısıdır eğer kapıcısı selâmet olursa şehir kapıcısı²¹⁴² selâmet olmazsa uğrı ve harâmî²¹⁴³ gelir ânî²¹⁴⁴ harâb eder. Gönül bir ağaçtır geri²¹⁴⁵ kalan a'zâ anun budağıdır. Kaçan ağaç esen olsa budak²¹⁴⁶ dahî harâb olur. Gönül begdir geri kalan a'zâ raiyyettir eğer beg sâlih olursa raiyyet dahî sâlih olur eğer beg²¹⁴⁷ fâsık olsa raiyyet dahî fâsık²¹⁴⁸ olur. Pes ma'lûm oldu kim gönülü katî dermek²¹⁴⁹ gerekmiş. Ne kim olursa²¹⁵⁰ gönülden olurmuş. Andan takvâ karına gerek²¹⁵¹ dükeliinden karın saklamak güçtür. Zîrâ asıl budur, dükeli iş bundan kopar. [44^b] Salâh, fesâd, kuvvet ve zaif iffet ve cimâ' hep bundan olur. Zîrâ karın tok olsa göz harâma bakmak ister ve kulak harâm işitmek ister²¹⁵² ve dil harâm söylemek ister²¹⁵³ ve ayak harâma varmak ister kaçan aç olsa²¹⁵⁴ sâkin olur. Meşâyih rahimehumullah eyitmişler, kişinin sözü kalıcısı şerâbına taâmına²¹⁵⁵ göre olur. Eğer helâl yese helâl söyler ve eğer²¹⁵⁶ harâm yese harâm söyler, şüpheli yese²¹⁵⁷ şüpheli söyler, artuk yese artuk söyler, az yese az söyler. Zîrâ kişinin kavlinin ve filinin tuhmi yiyesidedür, ekin tuhme göre biter.

Pes ma'lûm oldu ki karnı üç nesneden sakınmak gerekmiş. Evvel harâmdan saklamak gerek²¹⁵⁸ zîrâ harâm yiyenin namazı kabul olmaz. İbn Abbas radiyallahu anh öyle demiş²¹⁵⁹ ve geri kalan amelleri dahî kabul olmaz, mahrûm olur neûzü billah. Meşâyih rahimehumullah öyle demişler andan şüpheliden saklamak gerek.²¹⁶⁰ Şüpheli yiyen kişi²¹⁶¹ tevfiik bulmaz, tevfiik olmayanın ne ibâdeti olsun. Andan helâlin artuğundan saklamak gerek.²¹⁶² Zîrâ çok yiyesiyle ve çok suyla gönül kara olur ve nûru gider. Zîrâ gönül ekin gibidir, kaçan ekine çok düşse harâb olur. Meşâyih rahimehumullah demişler

2141 H: + "أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضَغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ" Burada bildirilen hadis şöyledir: "...Bilin ki! Vücutta öyle bir et parçası vardır ki o, iyi (doğru ve düzgün) olursa bütün vücut iyi (doğru ve düzgün) olur; o bozulursa bütün vücut bozulur. Bilin ki! O, kalptir." Buhârî, "İmân", 39.

2142 H, M: şehir saklanır

2143 H, M: ve yağdı

2144 H: - ânî

2145 M: - geri

2146 H: + esan olur ve eğer ağaç harab olsa budak, M: budak esen olur ve eğer ağaç harâb olsa budak

2147 H: - sâlih olur eğer beg

2148 H: - olsa raiyyet dahî fâsık

2149 H: düzsek

2150 M: ne kim derise

2151 H: + bilesin

2152 H, M: + diler

2153 H: sever

2154 H, M: + bunlar

2155 H, M: taâmına ve şerâbına

2156 H, M: + ve eğer

2157 H: - şüpheliyse

2158 H, M: - saklamak gerek

2159 H: öyle demiş radiyallahu anh

2160 H, M - saklamak gerek, + zîrâ

2161 H, M: - kişi

2162 H, M: - saklamak gerek

ki kaçan²¹⁶³ karın doysa kalan a'zâ açtır. Karın acısa²¹⁶⁴ kalan a'zâ doyar. Ve her rencün aslı tuhme olmaktır ve her sağlığın aslı perhiz eylemektir. Ebû Bekir sıddîk radiyallahu anh: “Ben²¹⁶⁵ Müslüman olalı²¹⁶⁶ doyunca yiyesi yemedim²¹⁶⁷ ve doyunca su içmedim.” demiş.²¹⁶⁸ Pes ma'lûm oldu ki helâli²¹⁶⁹ az yemek gerekmiş şol kadar yiyen ibâdete kuvvet ola ancak²¹⁷⁰ artuğu vebâldir.

Fasl bilesin harâm nedir²¹⁷¹ ammâ harâm oldur ki bilesin²¹⁷² ayruk kişinin mülkü ola, senin²¹⁷³ hakkın olmaya. Ve ammâ şüpheli oldur ki belli [45^a] bilmeyesin. Ayruğun mülk idüğün illâ gönlünde gâlib ola kim ayruğun mülküdür. Ba'zıları eyitmişler, harâm oldur ki harâmlığın bilesin, harâmdır. Ve ne bilsin ne²¹⁷⁴ zannında gâlib ola harâm idüğü. Şüpheli oldur ne bilsin harâmdır ve ne bilsin helâldir. Zîrâ şüphe demeğin ma'nisi²¹⁷⁵ benzer demek olur. Ya'nî benzer ki helâl ola, benzer ki harâm ola, şekkledir, bilmez. Suâl eğer desen begler atâsı helâl midir? Almak revâ mıdır? Cevâb ba'zıları eyitmiş: “Eğer²¹⁷⁶ bilmezsen harâmlığın²¹⁷⁷ revâdır, vebâl anun boynuna.” Ba'zıları almak yoktur demişler, ne ganîye²¹⁷⁸ ve ne dervîşe. Zîrâ bunların malları, gâlib budur ki harâmdır. Bazılar eyitmiş, eğer harâm idüğün²¹⁷⁹ bilirse almak yoktur meğer issine geri²¹⁸⁰ vermek için ola. Eğer harâm idüğün yakîn bilmezse dervîşe helâldir,²¹⁸¹ ganîye harâmdır.²¹⁸² Eğer ganîmet malından olsa ya harâcdan²¹⁸³ ya oşürden olsa ulemâya, fukâraya almak

---

²¹⁶³ H: - kaçan

²¹⁶⁴ M: acıksa

²¹⁶⁵ H: - ben

²¹⁶⁶ H: + beri: M: + dan beri

²¹⁶⁷ H, M: + çok yemektendir amelin azlığı çok yemektendir fehmün süstlüğü çok yemektendir ibâdet etmediğin çok yemektendir halâvet bulmadığın çok yemektendir can ağırlığı çok yemektendir kulak sağırlığı çok yemektendir menzile ermediğin çok yemektendir öğündürmediğin nasihat istemezsin çok yemektendir öğüt tutmazsın çok yemektendir nefis kaygusu çok yemektendir dünyâ darlığı çok yemektendir âhîret horluğu çok yemektendir dünyâ gedâyılığı çok yemektendir âhîret rüsvâlığı çok yemektendir tama' çokluğu çok yemektendir kanâat yokluğu çok yemektendir belâ vü mihnet çok yemektendir âh u hasret çok yemektendir hisâb ü azâb çok yemektendir elim ü ikâb çok yemektendir

²¹⁶⁸ H: - ve doyunca su içmedim demiş

²¹⁶⁹ H: + dahî

²¹⁷⁰ H: + yoksa

²¹⁷¹ H, M: + ve şüpheli nedir ve helâl nedir

²¹⁷² H, M: - bilesin

²¹⁷³ H: + anda

²¹⁷⁴ H, M: - harâmdır ve ne bilsin ne

²¹⁷⁵ H, M: - demeğin ma'nisi

²¹⁷⁶ M: + belli

²¹⁷⁷ H: + almak

²¹⁷⁸ H, M: baye

²¹⁷⁹ H, M: + belli

²¹⁸⁰ H, M: - geri

²¹⁸¹ H, M: helâldir dervîşe

²¹⁸² H, M: harâmdır bâye

²¹⁸³ H, M: harâc malından olursa

revâdır demişler. Alî radiyallahu anh eyitmiş:²¹⁸⁴ Kim ki²¹⁸⁵ dileğiyle²¹⁸⁶ Müslüman olsa ve Kur'ân okusa beyt-ül mâlden her yıl iki yüz dirhem hakkı vardır. Ve bir rivâyette iki yüz dinârdır. Eğer dünyâda olmazsa âhirette alır demiş. Ammâ bâzâr ehli atası ve bâzirganlar verdiği eğer salmakları varsa zâhirde almak vardır.²¹⁸⁷ Hiç sormadın demeyesin ki helâl midir?²¹⁸⁸ Şimdiki zamanda harâm, helâl karışıptır.²¹⁸⁹ Zîrâ zâhirde sâlih olana yavuz zan eyleyip malını harâmdır²¹⁹⁰ sanmak, şerîatte harâmdır. Ammâ zâhidlikte her kişi ne verirse sormayınca,²¹⁹¹ kandan idüğün bilmeyince ve şüphesi gitmeyince almak yoktur. Suâl eğer dersen, zâhidlik hâlî şerîate muhâlifdir²¹⁹² ki şerîatte almak vardır, zâhidlikte yoktur dersen. Cevâb biz eydürüz muhâlif değildir. Zîrâ şerîatin hükmü ikidir.²¹⁹³ Hükümdür halka kim bunlar genezliği tutalar ve bunlara [45^b] harâc zahmet olmaya, ana şer'î hüküm derler. Ve biri ihtiyât ve korku hükmüdür hâs kişilere ki bunlar güc hükmü tutalar ve zahmet çekeler ve sabredeler sâyirlerimizden bulalar, ana vera' hükmü derler. Halkın malı bunların katında murdâr et gibidir, zarûret olmayınca almazlar. Zarûret olucak ölmek için²¹⁹⁴ alırlar ancak artuk almazlar, buna vera' derler hemân dahî şer' hükmüdür.

Hikâyet Vehb b.²¹⁹⁵ Verda radiyallahu anh karnın²¹⁹⁶ acürürümüştü iki²¹⁹⁷ üç gün geçermiş²¹⁹⁸ andan bir pare etmek almış.²¹⁹⁹ İlâhî sen bilirsün benim ibâdete kuvvetim olmaz nesnecik yemeyince eğer şunda²²⁰⁰ harâm ya şüphe varsa beni andan ötürü tutmagıl dermiş²²⁰¹ ve suya ısladur yermiş. Ve ammâ helâl oldur ki sen anı kazanasın şer' vechiyle kim tâate kuvvet ola. Kimseye muhtâc olmayasın sana²²⁰² ve ıyâlüne nafaka²²⁰³ ve konşuya şefkat ola. Böyle olsa sana bundan hesâb ve azâb olmaz. Belki sevâb ve medh olur. Allah Teâlâ “وَأَنَّكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا”²²⁰⁴ dediği oldur. Ya'nî bunlara nasîb vardır şundan ki kesbedeler eğer fehr için olsa ya artuk ten'im için olsa ya bâylık

2184 H, M: eyitmiş radiyallahu anh

2185 H: + kendi

2186 M: - dileğiyle

2187 H: revâdır

2188 H, M: - helâl midir?

2189 H: - nice alayın

2190 M: - harâmdır

2191 M: - sormayınca

2192 H, M: muhâlif midir?

2193 H, M: + biri genezlik

2194 H, M: + ve tâate kuvvet olmak için

2195 M: - Vehb b.

2196 M: - karnın

2197 H: + gün

2198 H: - geçermiş

2199 H, M: + dahî eydürmüş

2200 H: iş bunda

2201 H, M: + dahî

2202 H: + sana

2203 H, M: + ola ve

2204 “İşte onlar için, kazandıklarından büyük bir nasip vardır.” (el-Bakara 2/202)

için olsa ya muhteşemlenmek için olsa. Tonun gökcek ola ve adın ulû ola mülkün çok ola ve geri kalan kişiden senin malın artuk ola kim sana izzet ve ikrâm²²⁰⁵ eyleyeler, sana katî hesâb²²⁰⁶ olur ve azâb²²⁰⁷ olur. Allah Teâlâ²²⁰⁸ Kur'ân'da “ وَفِي الْأَخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ ”²²⁰⁹ dediği oldur. Ya'nî dünyâyı sevip cemî' edene âhirette katî azâb olur. Ve hadiste “ مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا حَلَالًا مُفَاخِرًا مُكَاتِرًا مُرَائِيًا لِقِيَّ اللَّهِ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانٌ ”²²¹⁰ dediği oldur. Ya'nî kim ki dünyâyı taleb eylese çok olsun diye halka yeğlenüp, riyâlanıp kıyâmette Allah'a uğraya, Allah ana kakımış ola. Pes ma'lûm oldu dünyâ malı az dahî olursa [46^a] yetecek kadar gerekmiş ki hesâb ve azâb olmaya artuğu vebâl imiş.

Tenbîh bil ey kardaş eğer Allah Teâlâ'nın ibâdetine kastın varsa ve başında aklın varsa²²¹¹ Allah Teâlâ'nın muhabbetin ve hoşnudluğun istersin.²²¹² Katî ihtiyâtla datsan gerek ve gökçek nazarla deprensens gerek. Ve iyi fikirli olsan gerek yiyesinde ve içesinde ve cemî'-i nesnende tâ kim anda²²¹³ saâdet ehli olasin. Uğrayasın²²¹⁴ beşârata, sataşasın şefâate, lâyük olasin rahmete, girişesin hem²²¹⁵ ni'mete, ulaşasın rü'yete.²²¹⁶ Ve eğer ibâdete kastın yoğusa ve gâfillerden olursan var sana cemî'-i dünyâ mübârek olsun ve anun hoşluğu kutlu olsun kim şekâvet ehli ölesin neûzü billah²²¹⁷ biz senden Allah Teâlâ²²¹⁸ kaçasın cemî'-i enbiyâ sana dükeli evliyâ tuta seni zebâni kim savâ senden anı ki bulmayasın ma'rifet,²²¹⁹ görmeyesin şefâat, çekesin belâ ve zahmet, göresin²²²⁰ cefa ve mihnet, göresin²²²¹ katî hesâblar, bulasın ulû azâblar. Allahümme âfinâ min külli belâi'd-dünyâ ve azâbi'l-âhireti bifadlike ve keremike yâ erhamerrâhimîn yâ kerîm yâ rahîm yâ Allah.²²²²

Dördüncü Bâb amelîn avârızın bilmektedir. Bil ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek ibâdetin mâni'lerin bildikten²²²³ sonra ârızları ve dahî vardır. Ortaya girer ibâdet etmeğe komaz anları dahî gidersen gerek yohsa ibâdet edemezsin. İmdi âvarızı dörttür. Evvelkisi rızıktır, yiyesin.²²²⁴ Rızığın kaydın yemeyince ibâdet müyesser olmaz.

²²⁰⁵ H, M: ikrâm ve izzet

²²⁰⁶ H: azâb

²²⁰⁷ H: yavuz hesâb: M: yavuz azâb

²²⁰⁸ H, M: - Allah Teâlâ

²²⁰⁹ “Ahirette ise çetin bir azap vardır.” (el-Hâdid 57/20)

²²¹⁰ Beyhakî, *Şuâbü'l-îmân*, 13: 17.

²²¹¹ H: - ve başında aklın varsa

²²¹² H: muhabbetin dilersin ve hoşnudluğun istersen

²²¹³ H, M: - anda

²²¹⁴ H: - uğrayasın

²²¹⁵ H: - hem

²²¹⁶ H: - ve rü'yete

²²¹⁷ H, M: - neûzü billah

²²¹⁸ H: - Teâlâ

²²¹⁹ M: mağfiret

²²²⁰ H: - şefâat çekesin belâ ve zahmet göresin

²²²¹ H: zahmet viresin: M: veresin

²²²² M: bifadlike yâ kerîm

²²²³ H, M: giderdikten

²²²⁴ H: bilesin

Zîrâ nefis merkebdir, menzile ansuz varılmaz. Ol senden rızık ister.²²²⁵ Elbette bana yemek gerek kim seni [46^b] götürebilem. Dünyâdan mücerred oldun ve halden²²²⁶ kesildin ya bana rızık kandan olsun, der.²²²⁷ İmdi ibâdete²²²⁸ ferâgatlık gerek, nefis böyle derken nice ibâdet olsun?²²²⁹ İmdi bunun çâresi tevekküldür.²²³⁰ ²²³¹Oldur ki bilesin, Allah Teâlâ rızıkına zâmindir ve pâyendan olmuştur. Hiç eksiksiz sana²²³² kismet olan sana değer. Bunu belli-ü bâyük bilesin hiç²²³³ gönlünde teşvîş ve dağdağa olmaya. Zîrâ sen anun kulusun hizmete meşğûl ol ve ol senin mevlândır, hâcetin bitirir.²²³⁴ Seni yaratan oldur ve rızıkını veren oldur. Buna Allah Teâlâ evvel işâret eyledi. Eyitdi kim “ وَ”²²³⁵ ya‘nî Allah oldur ki sizi yarattı²²³⁶ ve rızıkınızı verdi. Andan bununla dahî komadı va‘de eyledi. “إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ”²²³⁷ dedi.²²³⁸ ya‘nî Allah rezzâktır elbette rızıkın²²³⁹ verir. Andan bununla dahî komadı zâmin oldu “ وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِيهَا”²²⁴⁰ dedi. Ya‘nî yeryüzünde hiçbir cânver yoktur illâ anun rızıkı Allah üzerinedir.²²⁴¹ Bununla dahî komadı and içti “ فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقُّ مِثْلِ مَا أَنْتُمْ”²²⁴² dedi. Ya‘nî²²⁴³ gökler ve yer Tanrısı hakkı için iş bu dediğim hakır, yalan değildir.²²⁴⁴ Ağzımızdan çıkan söz sizde nidüğü yalan değildir. Andan²²⁴⁵ bununla dahî komadı emreyledi tevekkülü farz eyledi. “فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ”²²⁴⁶ dedi. Ya‘nî gerçek²²⁴⁷ mü‘minlerseniz Allah’a²²⁴⁸ tevekkül eylen. İmdi i‘tibâr etmek gerek işâretine ve inanmak gerek va‘desine, mutmain olmak gerek²²⁴⁹ zamanına, gerçek bilmek

2225 H, M: + eydür

2226 M: halktan

2227 H, M: - der

2228 H: + ibâdete, - sana

2229 H: edesin

2230 M: tevekkül etmektir

2231 H: + Tevekkül

2232 H, M: - sana

2233 H: - hiç

2234 H, M: + ve eksiğin bitirir

2235 “Allah, (o yüce varlıktır) ki sizi yaratmış, sonra rızıklandırmıştır.” (er-Rûm 30/40)

2236 H: + andan

2237 “Şüphesiz rızık veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır.” (ez-Zâriyât 51/58)

2238 H: - dedi

2239 H: + size

2240 “Yeryüzünde yürüyen her canlının rızıkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir.” (Hûd 11/6)

2241 M: + andan

2242 “Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki bu vaad, sizin konuşmanız gibi kesin ve gerçektir.” (ez-Zâriyât 51/23)

2243 H: - ya‘nî

2244 H: + nitekim

2245 H: - andan

2246 el-Mâide 5/23.

2247 H: - gerçek

2248 H: - Allah

2249 H: - işâretine ve inânmak gerek va‘desine mutmain olmak gerek

gerektir²²⁵⁰ andını, tutmak gerek emrini işlemek gerek.²²⁵¹ yohsa azîm musîbete²²⁵² uğrarsın ve katî şiddete giriftâr olursun. Eğer yer gök²²⁵³ ibâdeti kadar [47^a] ibâdet edersen biri kabul olmaz. İmam Gazzâlî rahmetullahi aleyh eyder.²²⁵⁴ “Rızık dördtür. Biri mezmûmdur ya’nî pâyendan olmuştur.²²⁵⁵ Biri be-mülktür ya’nî mülk olmuştur. Biri mev’ûd ya’nî va’de olmuştur. Ammâ²²⁵⁶ yediğindir²²⁵⁷ imdi ol kadar Allah Teâlâ’nın üzerine elbette anı sana kendi²²⁵⁸ lutfundan değürür, gerekse hiç isteme. Ammâ maksûm sana kısmet olandır. Levh-i mahfûz’da ne kadardığı ve ne vakit degeceği yazılmıştır. Artmadan eksilmeden temâm vaktinde elbette sana²²⁵⁹ değer, gerekse hiç dileme. Suâl eğer dilersen²²⁶⁰ sevâb dahî levh-i mahfûzda yazılmıştır²²⁶¹ ya biz nite isteriz? Cevâb²²⁶² anun için isteriz kim Allah Teâlâ²²⁶³ isten, terk etmen dedi. Zâmin olmadı. Ammâ rızık istemen dedi. Ve istemeği terk edin dedi. Bu ana benzemez. Suâl eğer dilersen²²⁶⁴ görürüz rızık isteyen bulur, istemeyen bulmaz. Cevâb biz eydürüz lâ-müsellim bir nice kişiler görürüz, hiç istemez çok bulur. Ve nice kişiler görürüz çok ister²²⁶⁵ bulmaz illâ yediği kadar bulur ancak. Ve ammâ memlûk oldur kim senin mülkündür. Ol dahî Allah Teâlâ takdîrlediği kadar olur, artuk olmaz. Ve ammâ mev’ûd Allah Teâlâ va’de eylediğidir, müttakîlere helâlden. Ol dahî kısmet oldukça elbette değer, istemek gerekmez. Bu dediklerim hem Kur’ân’la²²⁶⁶ ve hem hadisile bilinmiştir. Bunda şekk²²⁶⁷ yoktur. Pes ma’lûm oldu ki dükelisine tevekkül vâcib imiş. **Suâl** eğer dersen yola gidecek azık getirmeği ne dersin? **Cevâb** biz eydürüz gönle taalluktur. Eğer gönül Allah Teâlâ’nın²²⁶⁸ va’desine ve zamânına mutmaîn olursa, yola âzık²²⁶⁹ götürmek hâcet değil. Eğer mutmaîn olmazsa götürmek²²⁷⁰ gerek.

2250 M: - işâretine ve inanmak gerek va’desine mutmain olmak gerek zamanına gerçek bilmek gerektir

2251 H, M: - işlemek gerek

2252 H: - mihnete

2253 H: + ehli

2254 H: eydür rahmetullahi aleyh

2255 H, M: + biri maksûmdur ya’nî kısmet olunmuştur

2256 H, M: + mezmûn ol

2257 H, M: yer göktür

2258 H, M: - kendi

2259 H, M: sana elbette

2260 H: dersin

2261 H: + artmadın eksilmedin temâm vaktinde elbette sana değer zikir gerek

2262 H: + biz eydürüz

2263 H: + anı

2264 H, M: desen

2265 H, M: + hiç

2266 H: + bilinmiştir

2267 H, M: + vü şüphe

2268 H: - Allah Teâlâ’nın

2269 H: - olursa yol âzık: M: - yola âzık

2270 H: - hâceti değil eğer mutmain olmazsa getirmek

İkinci ahtârdır ya'nî gönülden geçen nesnelere.²²⁷¹ kimin dilersen²²⁷² severmiş²²⁷³ ve kimin sevmezsin anı dahî gidermeyince [47^b] ibâdet hâsıl olmaz. Anun²²⁷⁴ gidermesi Allah Teâlâ'ya teslîm olmaktır. Zîrâ bilmezsin âhir ne olacaktır. Bir nesne gâh olur şer gibi görünür, âhir hayrolur ve bir nesne hayır gibi görünür, sonu şerr olur. İmdi tedbîrini seni yaratana ısmarlayasın ve fâriğ olasın. ²²⁷⁵“وَأَنْبِئُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ” dediği Hak Teâlâ'nın²²⁷⁶ buna işaretidir.

Hikâyet sâlihlerden bir kişi²²⁷⁷ dilemiş ki İblîs'i göre²²⁷⁸ Allah'u Teâlâ göstermiş.²²⁷⁹ Kasd eylemiş ki iblîs'i vura.²²⁸⁰ İblîs laîn²²⁸¹ eyitmiş: “Ya'nî beni vurur musun? Eğer senin yaşım yüz yıl yazılmış değil mişse ben seni²²⁸² helâk ederdim.” demiş. Böyle diyecek sâlihın gönlüne gelmiş ki benim yaşım uzun imiş varayın ne dilersem işleyeyin sonra tevbe eyleyim, demiş.²²⁸³ Varmış ibâdeti terk eylemiş²²⁸⁴ helâk olmuş. Meşâyih rahimehumullah eyitmiş.²²⁸⁵ “İşin²²⁸⁶ Allah'a ısmarlayan kişiden²²⁸⁷ yaramaz nesne gelmez. Meğer nâdir ola ana dahî i'tibâr yoktur.” demişler.

Üçüncü Allah Teâlâ'nın kazâsıdır. Bilesin kazâyâ râzı olmak gerek yohsa amel edilmez. Kazâyâ râzı oldur sana nekim gelirse belâ ve mihnet, cefâ ve zahmet²²⁸⁸ eksiklikten yoksulluktan hic suht ve şikâyet eylemeyesin.²²⁸⁹ Elhamdülillahi alâ külli hâl elhüknullah şükür ana,²²⁹⁰ herhâlde hüküm anundur diyesin,²²⁹¹ amelin hep yoyulur. Ve dahî hoşlıklardan ve râhatlardan, Allah Teâlâ ne verirse çok şükredesin ve minnet eyleyesin yohsa anı senden giderir²²⁹² alır.

2271 H, M: + bilesin gönle çok nesne gelir

2272 H, M: - kimin dilemezsin kimin

2273 H: seversin

2274 H, M: + anun

2275 ez-Zümer 39/54.

2276 H, M: - Hak Teâlâ'nın

2277 H, M: + Allah'u Teâlâ'dan

2278 H, M: + Allah'u Teâlâ men' eylemiş elbette göreyin demiş

2279 H, M: + hemân ki görmüş

2280 H: ura

2281 H: - laîn

2282 H, M: + şimdi

2283 M: - demiş

2284 H: etmiş

2285 M: - eyitmiş

2286 H: - eyitmiş işin

2287 H, M: ısmarlayandan

2288 H: rahmet cefâ vü mihnet: M: belâ vü zahmet cefâ vü mihnet

2289 H: + teslim olasın eydersin: M: + teslim olasın

2290 H: - ana

2291 H, M: + yohsa

2292 H, M: geri

Hikâyet peygamberlerden bir peygambere zahmet çok olmuş. Andan²²⁹³ Allah Teâlâ eyitmiş: “Benden²²⁹⁴ şikâyet mi edersin? Ben şikâyet ehli değülven. Niçin râzi olmazsın kazâma? Dünyâyı senden ötürü tağyîr mi edeyin? Ve levh-i mahfûz dahî tebdîl mi edeyin? Sen dileğin olsun ben dilediğim olmasın mı? İzzetim hakkı için dahî [48^a] bir kez bu nesne gönlünden geçiresin peygamberlik hil’atın senden alam ve seni tamuya iletem hiç ben kayırmayam” demiş. İmdi ey kardaş korku katî değil mi? Allah Teâlâ’nın peygamberi, gönlünden bir nesne geçirdiği için ve bir kez suht ettiği için ana nice itâb olmuş. İmdi şol kişiler kim bunca çağırılar, feryât ederler kim gece gündüz şikâyetler eylerler. Anlurun hâli ve ehvâlleri²²⁹⁵ ne²²⁹⁶ ola ve “نعوذ بالله من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا،”²²⁹⁷ و نساله أن يعفو عنا ويغفر لنا سوء ذنوبنا، ويصلحنا بحسن نظره إنه أرحم الراحمين

Dördüncü musîbettir. Bilesin uzlet eden ve şeytânla muhârebe eden ve nefisle mücâhede eden²²⁹⁸ nice ğussalar vardır. Ve nice²²⁹⁹ kaygular gelir ve nice musîbetler verencelere uğrar. Ya nefisine ya ehline ya kardaşlarına ya yârenlerine kimseye sögmek gibi²³⁰⁰ ya savaşmak gibi ya gayibden söylemek gibi ya bühtân eylemek gibi²³⁰¹ ya malı helâk olmak gibi ya ölüm²³⁰² ya firâk gibi²³⁰³ ya zaîflık gibi bu nesnelere elbette olur. Dükelisine sabır ve tahammül gerek. “إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ”²³⁰⁴ demek gerek. “فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ”²³⁰⁵ demek gerek yohsa mukayyed olursa amelden geri kalır. Fudayl eyder radıyallahu anh:²³⁰⁶ “Âhîret yoluna azmedene²³⁰⁷ dört türlü ölüm elbette uğrar. Biri ak ölüm ya’nî açlık. Biri kızıl ölüm ya’nî şeytân muhâlefeti. Biri kara ölüm ya’nî halk anı horlamak. Biri yeşil ölüm ya’nî vâkıalara uğratmak. Pes dükelise sabır gerek. Sabırdadır râhat, sabırdadır²³⁰⁸ selâmet, sabırdadır sıhhat, sabırdadır âfiyet, sabırdadır muhabbet, sabırdadır kerâmet, sabırdadır felâh,²³⁰⁹ sabırdadır necât, sabırdadır tevîk, sabırdadır hidâyet, sabırdadır nasîb, sabırdadır²³¹⁰ derecât, sabırdadır dünyâ, sabırda durur²³¹¹

²²⁹³ H: + Allah’u Teâlâ’ya şikâyet eylemiş

²²⁹⁴ M: - eyitmiş benden

²²⁹⁵ H, M: hâlleri

²²⁹⁶ H: nice

²²⁹⁷ Arapça metnin doğru yazımı için bk. Bahâüddîn Muhammed b. Hüseyin b. Abdissamed el Âmilî, *el-Mihlât*, trc. Muhammed Abdülkerim Nimeri (Beyrut: Dârü’l-kütübî’l-ilmîyye, 1997), 256.

²²⁹⁸ H, M: + kişiye

²²⁹⁹ H, M: - vardır ve nice

²³⁰⁰ H: - gibi

²³⁰¹ H: - ya bühtan eylemek gibi

²³⁰² H: + gibi

²³⁰³ H: + ya hastalık gibi

²³⁰⁴ “Biz Allah’ın kullarıyız ve biz O’na döneceğiz.” (el-Bakara 2/156)

²³⁰⁵ “Artık hüküm, yücelerin yücesi Allah’ındır.” (el-Mü’min 40/12)

²³⁰⁶ Burada nakledilen sözün kaynaklarda Hâtim el-Esam’a ait olduğu nakledilmiştir. Detaylı bilgi için bk. Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi*, 111.

²³⁰⁷ H, M: eyleyene

²³⁰⁸ H: - râhat sabırdadır

²³⁰⁹ H: ferâh

²³¹⁰ H: - nasîb sabırdadır

²³¹¹ H, M: + âhîret

meşâyih [48^b] rahimehumullah kişinin sabrı olmadığı musîbet olduğundan artuktur²³¹² demişler. ”اللهم رضى بقضائك وصبرنا على بلانك وعافنا قبل ذلك“²³¹³

Beşinci Bâb amelin âfetlerin bilmektedir. Bil ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek amel temâm olduğundan sonra emeği bile²³¹⁴ çürüdüp, yile viren ve amel yuyub sileviren altı nesnedir. Evvelkisi tûl-i emeldir.²³¹⁵ Ya'nî uzun endişe eyleyip ölümün anmamaktır endişesi uzun olanın²³¹⁶ dört türlü ziyânı olur. Biri budur ibâdeti terk eder, Tanrı'nın günü çoktur anca ibâdet edem²³¹⁷ şimdi bir hoşlucak süreyin der.²³¹⁸ ”مَنْ أَطَالَ“²³¹⁹ ya'nî emeli uzun olanın ameli yavuz olur. Biri budur tevbeyi geç kor. Eyder tevbe edem ancak dahî²³²⁰ başım uzundur der.²³²¹ Bana yemek²³²² içmek gerek²³²³ kış var, yaz var bugün yarın pîrlik gelir anda halka muhtâc oluram dînim harâb olur der. Biri budur faydasız yerde²³²⁴ fikreder, vaktin zâyî' kalır.²³²⁵ Biri budur gönlüne kasâvet olur. Kur'ân'da ”فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ“²³²⁶ dediği oldur. İmdi endişe-i kısaltmak gerek ve ne derse inşâallahu teâlâ²³²⁷ demek gerek ki anun sekiz fâyidesi vardır. Biri budur ölüm²³²⁸ yakındır tâat eder ve ğâfil yürümez. Biri budur tevbeyi tez eder, geçmiş günâhtan arınır. Biri budur ma'siyeti terk eder, ayruk işlemez. Biri budur dünyâ talebin kor, gönlün âhirete bağlar. Biri budur Tanrı'dan korkar, kimseyi incitmez. Biri budur²³²⁹ kıyâmette hesâbı az olur.

İkincisi haseddir. Ya'nî kimsenin nesnesin dilememektedir ve halkı yavuz sanmaktır. Bilesin kişinin ekser amelin harâb eyleyen [49^a] ve kişiyi hatâlara bırakan haseddir. Bu nesne²³³⁰ inan çok hâfızalarda ve dânişmendlerde olur. Anlar anun²³³¹ üçünden helâk olurlar²³³² sebebinden cehenneme girerler. Hasedin beş ziyânı vardır. Biri budur ameli yoyulur zîrâ oddur ameli göyündürür. Şöyle kim Rasûlullah²³³³ hadiste

²³¹² H, M: musîbet olduğundan dahî yavuzdur

²³¹³ Ebû Talib el Mekkî, *Kütü'l-kulûb* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971), 1: 461.

²³¹⁴ M: - bile

²³¹⁵ H: - tûl-i emel

²³¹⁶ M: - olanın

²³¹⁷ H: + yer

²³¹⁸ H: + demişler kim

²³¹⁹ Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, 1: 576.

²³²⁰ M: + yigidem

²³²¹ H: - başım üzerinedir der,

²³²² H: + gerek

²³²³ H, M: + giymek gerek

²³²⁴ M: yere

²³²⁵ H, M: eyler

²³²⁶ ”Onların üzerinden uzun zaman geçti de kalpleri katılaştı.” (el-Hadîd 57/16)

²³²⁷ H: - Teâlâ

²³²⁸ M: - ölüm

²³²⁹ H, M: + ibadeti doğru eder biri budur

²³³⁰ H, M: - nesne

²³³¹ H: anlarun

²³³² H, M: + anun

²³³³ H, M: - şöyle kim Rasûlullah

”الحَسَدَ يَأْكُلُ الحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الحَطَبَ“²³³⁴ dediği oldur. Ya‘nî hased kişinin müzdin yir od odunu yediği gibi. Biri budur bunun şerri şeytân şerri gibidir.²³³⁵ Kur‘ân‘da “وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ”²³³⁶ dediği budur. Zahmet çeker bî-fâyide yere hasûd kişi zâlimdir mazluma benzer dedikleri oldur. Biri budur gönül gözü kör olur.²³³⁷ Allah‘ın buyruğun fehmedemez. Hasûd olma, fehmin tiz olsun, dedikleri oldur. Biri budur mahrûm olur. Hasedle nesne başaramaz, hasûd mansûr olmaz ve zafer bulmaz dedikleri oldur.²³³⁸ Hasedi terk eylemek gerek²³³⁹ ve halka hayır dilemek gerek kim anun beş menfaati vardır. Biri budur ameli assı kalır.²³⁴⁰ Biri budur günâh az olur. Biri budur nefsi râhat geçer. Biri budur fehimli olur. Biri budur maksûdına zafer bulur.

Üçüncü icâlettir. Ya‘nî ivenessik eylemektir. Bilesin bunun dahî dört ziyânı vardır. Biri budur²³⁴¹ âbid kişi iver ki menzile tiz ere, gece gündüz becid olur, mizâcın harâb eder. Biri budur gâh olur Allah‘dan hâcet diler hâceti²³⁴² revâ olmaz. Ana melûl olur, ayruk dilemez mahrum olur.²³⁴³ Biri budur bir kişi ana zulmeylese yavuz duâ kılar bir Müslüman andan helâk olur²³⁴⁴ hadden geçer kendi dahî helâk olur. Biri budur²³⁴⁵ tizcek bir söz söyler bir hâtır yıkılır.²³⁴⁶ hâtır yıkmak arş, kürsi yıkmaktan artuktur. [49^b] Ve gâh olur iver bir taâm yer harâm ya şüpheli ettiği amel kabul olmaz. Ve gâh olur tizcek abdest alır bevlın sonu henüz²³⁴⁷ kesilmeden. Ve namazı abdestsiz kılar namazı revâ olmaz ve vera‘-ı gider. İmdi ivenessik eylemek gerekmez²³⁴⁸ ve işi teenniyle işlemek²³⁴⁹ gerek kim anun dört assısı vardır. Biri budur ki hayırdan kesilmez. Biri budur hâceti kabul olur. Biri budur helâktan²³⁵⁰ emîn olur. Biri budur namazı revâ olur. Vera‘-ı ki sermâyesidir bâkî durur, gitmez. Pes övmek gerekmez illâ beş nesnede bir kızı ere vermekte, biri borç ödemekte, biri ölü hakkını komakta, biri konuk önüne taâm²³⁵¹ komakta,²³⁵² biri tevbe eylemekte.

²³³⁴ Ebu Dâvud, “Edeb”, 52.

²³³⁵ H: + zîrâ

²³³⁶ “Kıskandığı vakit kıskanç kişinin şerrinden.” (el-Felak 113/4)

²³³⁷ H: kördür

²³³⁸ H, M: + imdi

²³³⁹ H: etmek

²³⁴⁰ M: kılur

²³⁴¹ H: - budur

²³⁴² H: + tizcek

²³⁴³ H: - ayruk dilemez mahrum olur

²³⁴⁴ H, M: + gâh olur

²³⁴⁵ H, M: + gâh olur

²³⁴⁶ M: - hâtır yıkılır

²³⁴⁷ H, M: - henüz

²³⁴⁸ M: - ve namazı abdestsiz kılar namazı revâ olmaz ve vera‘-ı gider imdi ivenessik eylemek gerekmez

²³⁴⁹ H, M: tutmak

²³⁵⁰ M: helâllikten

²³⁵¹ M: - taâm

²³⁵² H: getirmekte

Dördüncü kibirdir. Ya'nî kişi kendizün kimseden ilimle ya amelle ya dünyâyıla ya nesneyle bir hünerle yeğ görmektir. Bilesin ki kişi bir uğurdan helâk eden budur. Zîrâ bunun ziyânı geri kalan ziyândan artuktur ve âfeti geri kalan ziyândan artuktur ve²³⁵³ âfetten artuktur.²³⁵⁴ Anun için ki bunun ziyânı dînedir ve i'tikâdadır. Eğer kuvvetli olup gâlib olursa kişiyi küfre eriştirir, neûzü billah²³⁵⁵ ayruk çare olmaz. Görmez misin? İblîs aliye'l-la'ne bunun²³⁵⁶ üçünden kâfir oldu. Ayruk geri dönmedi, kibirdendir. Hakk'dan mahrûm kalmak²³⁵⁷ kibirdendir. Halktan mağbûn olmak kibirdendir. Cân sayruluğu kibirdendir. Dost ayruluğu kibirdendir. Külli nifâk kibirdendir. Cümle firâk kibirdendir. Mutî' olmamak kibirdendir. Nasîb olmamak²³⁵⁸ kibirdendir. Hizmet etmediği kibirdendir. Gönle girmedigi kibirdendir. Sevilmediği kibirdendir. Dünyâda hatâ kibirdendir. Âhirette cefâ kibirdendir.²³⁵⁹ Âfetleri inan çoktur,²³⁶⁰ ziyânının nihâyeti yoktur. Hâtim-i Esâm eyitmiş radiyallahu anh: "Üç nesneden katî sakın, [50^a] ölecek seninle²³⁶¹ bile bulunmasın. Biri kibir ya'nî gönül ulûluğı, biri hırs ya'nî dünyâyaya doymamak. Biri huyelâ ya'nî²³⁶² tonla ulûlanmak. Zîrâ tekebbür kişiyi dünyâdan çıkmaya olduğu vakit hor hakir olmayınca ve harîs²³⁶³ dünyâdan gitmeye bir pâre etmeğe ve bir kaşık²³⁶⁴ suya muhtâc olmayınca ve huyelâ eden kişi²³⁶⁵ dünyâdan can vermeye olduğu vakit kendi necisine bulaşmayınca²³⁶⁶ ve tamuya dahî girseler gerek" demiş. Zîrâ Allah Teâlâ buyurmuş: "الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي وَالْعِظْمَةُ إِزَارِي"²³⁶⁷ ya'nî kibriyâ benim ridâmıdır ve azamet benim izârımdır.²³⁶⁸ Ya'nî bunlar bana mahsûstur, benim sıfatlarımdır. Her ne anları bana gerek derse ben anı cehenneme koyarven demiş. İmdi²³⁶⁹ Ey kardaş kibri terk etmek gerek ve anı terk etmek²³⁷⁰ dükeli hünerlerden artuktur ve ibâdet etmekten yeğdir²³⁷¹ bin kez. Bâyezîd-i Bistâmî rahmetullahi aleyh eyitmiş: "Otuz yıl ibâdet ettim şöyle kim gereğidir²³⁷² hâtıftan avâz geldi. Eyder²³⁷³ yâ

²³⁵³ H, M: - ziyandan artıktır ve

²³⁵⁴ H, M: katîdir

²³⁵⁵ H: + min zâlike ana

²³⁵⁶ H: - aliye'l-la'ne

²³⁵⁷ H, M: olmak

²³⁵⁸ H: bulmamak

²³⁵⁹ H: + türlü belâ kibir

²³⁶⁰ H: + kibir

²³⁶¹ H, M: - seninle

²³⁶² H: + ya'nî

²³⁶³ H, M: + kişi

²³⁶⁴ H: - etmeğe ve bir kaşık

²³⁶⁵ M: - kişi

²³⁶⁶ H: bulanmayınca

²³⁶⁷ "Büyüklük benim gömleğimdir, ululuk da cübbemdir." Ebû Dâvûd, "Libas", 26; İbn Mâce, "Zühd", 16.

²³⁶⁸ H, M: - ya'nî kibriyâ benim ridâmıdır ve azamet benim izârımdır.

²³⁶⁹ H: + imdi

²³⁷⁰ H, M: - gerek ve anı terk etmek

²³⁷¹ H, M: + bir kez

²³⁷² H, M: + andan

²³⁷³ H, M: - eydür

Bâyezîd Allah Teâlâ'nın hazîneleri ibâdetten doludur. Eğer Allah'a ermek istersen²³⁷⁴ kendüzünü hor hakîr kıl²³⁷⁵ demiş.

Beşinci riyâdır. Bilesin riyâ iki türlüdür. Biri sâfi riyâdır. Ya'nî amelin halka gösterir ki ana dünyâ verilir. Yahud medh edeler²³⁷⁶ hoş kişi diyeler. Biri karışık riyâdır.²³⁷⁷ Amel eder âhiret sevâbı için ve hem halka gösterir dünyâ maslahatı için. Ammâ sâfi riyânın beş musîbeti vardır. Biri²³⁷⁸ ameli red olur, kabul olmaz. Buna nice âyet ve nice hadis vardır, delil²³⁷⁹ eğer yazarsevüz kitâb mutavvel olur. Biri budur kim âhirette rüsvâ olur. Zîrâ kıyâmette kığırırılar,²³⁸⁰ ya kâfir ya fâcir ya gâdir ya hâsir dürişdüğün yavu vardı. Ve sevâbın bâtil oldu, sana nasîb yoktur vargıl amel kimin için işledinse sevâbın andan iste yâ muhâdî' derler. Biri budur [50^b] uçmağa girmez. Zîrâ uçmak eyitmiş: "Ben harâmven her bahîle ve her riyâ edene." Biri budur tamuya girer. Tamuda bir odla azâb olunur ki tamu ehli anun issisinden üşenirler. Bu dediklerim dükelisi hadisle bilinmiştir. Biri budur bir kişi yetmiş yıl ibâdet etse ve zahmet çekse bir riyâ sözle bir lahza hep yoyulur.

Hikâyet Süfyân-ı Sevrî ve yârenlerini²³⁸¹ bir kişi evine kığırmış. Yemek²³⁸² bişecek avratına eyitmiş: "Tabak getir aş kotaralım." Getirmiş.²³⁸³ Eyitmiş: "Bu²³⁸⁴ evvel hacca vardığımda getürdüğüm tabaktır.²³⁸⁵ İkinci vardığımdağı²³⁸⁶ 2387 getir" demiş. Süfyân-ı Sevrî eyitmiş: "Bu miskîn haccının ikisin dahî fâsid eyledi" demiş. Ammâ karışık riyâda²³⁸⁸ iki ziyân vardır. Biri budur eğer amelin evvelinde girerse mecmu' fâsid olur²³⁸⁹ ya'nî hiç²³⁹⁰ sevâb yazılmaz zîrâ bünyâdı çürüktür.²³⁹¹ biri budur ki eğer amelin ortasına yâ âhirinde girerse orayı²³⁹² fâsid eyler. Ya'nî girdiği yerin sevâbı yazılmaz.

Hikâyet bir sâlih kişi varmış. Tâhâ sûresin okumuş, hatim etmiş. Dahî imızganmış görmüş gökten bir kimse iner, elinde bir biti var. Anda Tâhâ sûresinin sevâbı

²³⁷⁴ H, M: dilersen

²³⁷⁵ H, M: eyle

²³⁷⁶ H: + ne

²³⁷⁷ H: + ya'nî

²³⁷⁸ H, M: + budur

²³⁷⁹ H: - delîl

²³⁸⁰ H: + derler

²³⁸¹ M: yârenlerini dahî

²³⁸² H, M: yiyesi

²³⁸³ H: - getirmiş

²³⁸⁴ H: - eyitmiş bu

²³⁸⁵ H: + götürme belki

²³⁸⁶ H: + getürdüğümüz

²³⁸⁷ M: evvel hacca varıcak getirdiğimiz tabağı getir demiş

²³⁸⁸ M: riyâ anun

²³⁸⁹ H: eder

²³⁹⁰ H, M: - hiç

²³⁹¹ H, M: çürük olur

²³⁹² M: ol eri

yazılmış her kelimenin²³⁹³ geri yoyulmuş. Bu sâlih kişi ana eyitmiş:²³⁹⁴ “Niçin bu kelimenin sevâbı yoyuldu?²³⁹⁵ Ben hod anı²³⁹⁶ okudum.” Ol eyitmiş:²³⁹⁷ “Gerçek sen okudun biz dahî yazdık, illâ işittik arş altında bir avâz geldi. Ol kelimenin sevâbın sâkıt eylen yoyun²³⁹⁸ biz dahî yoyduk” Eyitmiş: “Niçin eyitmiş?”²³⁹⁹ Anun için kim²⁴⁰⁰ sen anı okurken bir kişi geçerci, katarak okudun. Ana işittirdin riyâ oldu sevâb gitti.²⁴⁰¹

Hikâyet Hasan-ı Basrî rahmetullahi aleyhi²⁴⁰² düşte görmüşler ve hâlerinden sormuşlar. Eyitmiş Allah Teâlâ bana eyitdi: “Ey Hasan anar mısın? [51^a] ol günü ki namaz kıldırın, nâgâh kişiler seni gördüler.²⁴⁰³ Görcek namazını gökçek ettin²⁴⁰⁴ eğer²⁴⁰⁵ namazının evveli ihlâsla degüliseydi²⁴⁰⁶ ben şimdi seni kapımdan kovardım ve seni bir kezden benden²⁴⁰⁷ keserdim” demiş. İmdi görgil²⁴⁰⁸ ey kardaş amelin hâlî ne olurmuş. Bir sâatte ve bir nazarla nice ameller var ki kişi anı amel sanar ve nice hayırlar vardır ki gören anı hayır sanır.²⁴⁰⁹ Allah Teâlâ katında hiç i’tibâr yoktur, kabul olmaz,²⁴¹⁰ edecek değildir. Anun için eyitmiş Râbia-i Adeviyye:²⁴¹¹ “Ben ettiğim ameli hiç nesneye saymazam.” Ol eyle diyecek bizim ameliz ne ola? Pes ihlâs gerekmiş. Zâhir hem²⁴¹² bâtin ihlâssız kabul olmaz²⁴¹³ ve sırf Hakk²⁴¹⁴ için olmasa merdûd olurmuş. Ve hâlis²⁴¹⁵ Tanrı için²⁴¹⁶ işlemese i’tibârı²⁴¹⁷ olmazmış. İhlâs oldur kim ameli hâlis muhlis Tanrı için edesin. Halktan hiç medh-ü senâ istemeyesin.²⁴¹⁸ Dünyâ ve âhîret dilemeyesin.

2393 H, M: + altında on hasene illâ bir kelimenin

2394 H: sâlih kişi eyitmiş

2395 M: - bu sâlih kişi ana eyitmiş niçin bu kelimenin sevâb yoyuldu

2396 H: + dahî

2397 H, M: demişler ki

2398 H: + diye

2399 H, M: demişler

2400 M: - anun için kim

2401 H: - sevâbı gitti

2402 M: radıyallahu anh

2403 H: - gördüler

2404 H: kıldın

2405 M: - gördüler görcek namazını gökçek ettin eğer

2406 M: degülmissse idi

2407 H, M: + benden bir kezden

2408 H: gör, M: - şimdi gör kıl

2409 H, M: + illâ

2410 H, M: - olmaz

2411 H, M: Râbia-tül Adeviyye radıyallahu anhâ

2412 H: - hem

2413 H: yokmuş: M: kabullik yoğmuş

2414 H: Tanrı

2415 M: + muhlis

2416 H: - için olmasa merdûd olurmuş ve hâlis tanrı için

2417 M: - i’tibârı

2418 M: itmeyesin

Halkın vücûdu ve ademî katında bir ola ve sen amel ederken çoban gibi olasın, halk katında koyun gibi ola, fakîh²⁴¹⁹ Ebû'l-Leys rahmetullahi aleyh eyle demiş.

Altıncı ucbudur. Ya'nî kişi kendüzin görmek ve amelin sâlih amel²⁴²⁰ bilmekte ve iyi²⁴²¹ sanmaktır. Bunun iki ziyânı vardır. Biri budur tevfik bulmaz. Helâk olur zîrâ hadiste var üç nesne kişiyi helâk eyler.²⁴²² Biri budur²⁴²³ kişi kendizin göre, biri budur ameli fâsid olur. Zîrâ İsâ peygamber aleyhi's-selâm eyitmiş: "Nice yıl çırağı söyündürür, nice ibâdeti ucb fâsid eyler."²⁴²⁴ Ey kardaş cemî'-i enbiyâ ve evliyâ her biri bir lahza ibâdetten hâlî olmazlardı. Ve bir saat tâatten²⁴²⁵ fâriğ oturmazlardı.²⁴²⁶ Ve dahî eyderlerdi: "İlâhî biz sana hakkınca²⁴²⁷ ibâdet etmedik ve biz sana gerekince amel işlemedik [51^b] Sübhâneke mâ abednâke hakka ibâdetike"²⁴²⁸ derlerdi. Şunca amelleri hiç tutarlardı ve çok ibâdetleri i'tibâra almazlardı. İmdi senin anlara²⁴²⁹ göre ne amelin olsun kim anı beğenirsin, iyi sanırsın? Ne bilirsin kabul olur mu? Ve amelin nice âfetleri vardır, sen anlardan anı saklayabildin mi? Hiç Muâz hadisini²⁴³⁰ işittiğin yok mu?²⁴³¹ ki bileydin amelin halini neydüğün ol hadiste şöyledir ki sekiz nesne ile amel kabul olmaz, red olur. Geri issinün²⁴³² yüzüne vururlar. Biri budur evvelki gök kapıcısı gıybet söyleyenin amelin geçirmez ki, kirâmen kâtibîn ki ilede Allah Teâlâ kabul ede. Eyder²⁴³³ iltün issinün yüzüne vurun der. Biri budur ikinci gök kapıcısı amelle dünyâ dileyenin amelin ben geçirmezem, iltün issinün yüzüne vurun. Biri budur üçüncü gök kapıcısı tekebbür olanın²⁴³⁴ amelin geçirmez iltün issinün yüzüne vurun. Biri budur dördüncü gök kapıcısı ucb edenin amelin geçirmezler, iltün issinün yüzüne vurun der. Biri budur beşinci kapıcısı hased edenin amelin geçirmezler, iltün issinün yüzüne vurun der. Biri budur altıncı gök kapıcısı kimisi esirgemeyenin amelin geçirmez, iltün amelin²⁴³⁵ yüzüne²⁴³⁶ vurun. Biri budur yedinci gök kapıcısı ameli ad için edenin, ya halk arasında

²⁴¹⁹ H: - fakîh

²⁴²⁰ H: - amel

²⁴²¹ H: + amel

²⁴²² Burada ifade edilen hadis şöyledir: "ثلاث مهلكات شح مطاع وهوى متبع وإعجاب المرء بنفسه" Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsât*, 5: 328; Beyhâkî, *Şuâbü'l-imân*, 2: 203.

²⁴²³ H: - budur

²⁴²⁴ Bu sözün geçtiği kaynağa bk. İsmail Hakkı Bursevî, *Tefsiru Rûhi'l-beyân = Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (İstanbul: Mektebetü Eser, 1969), 3: 327.

²⁴²⁵ H, M: amelden

²⁴²⁶ H: + henüz

²⁴²⁷ M: hak

²⁴²⁸ H, M: - Sübhâneke mâ abednâke hakka ibâdetike

²⁴²⁹ H: + ameline

²⁴³⁰ H, M: + gördüğün yok mu ya kimseden

²⁴³¹ H, M: işitmedin mi

²⁴³² M: idenün

²⁴³³ H: - kabul ede eyder: M: kabul edene

²⁴³⁴ H: tekebbür olan kişinin

²⁴³⁵ H: - amelin

²⁴³⁶ H: + issinün

ulû olmak için edenin,²⁴³⁷ ²⁴³⁸ya mansub için edenin amelin geçirmez iltün issinün yüzine vurun der. Biri budur ameller vardır ki²⁴³⁹ bu dediğim nesnelere anda olmaz. Ol yedi kat gökten geçer²⁴⁴⁰ tâ Allah Teâlâ Hazretine celle celâluh ve azze şânehuya erişir. Hemân Allah Teâlâ²⁴⁴¹ görür, eyder.²⁴⁴² “Ey ferîştelere siz kulumun ancak amelin yazmak bilirsiniz ve zâhirine muttali‘ olursuz²⁴⁴³ ²⁴⁴⁴ben bilirim [52^a] gönlünde ne varım, bu ameli beni dileyip etmemiş. Hâlis demen²⁴⁴⁵ ben bilürven amelinden ne dilediğin, ben allâmü’l-ğuyûbven der. Benim la‘netim anun üzerine olsun der. Andan ol ameli beğenen ferîştelere dahî²⁴⁴⁶ eyderler: “Anun üzerine olsun senin la‘netin ve bizim la‘netimiz.” dahî andan cemî‘-i gök ve gönül²⁴⁴⁷ ehli hep la‘net okurlar.

Tenbîh bil ey kardaş bu hadisi işiten nite kendüzün görür ve nite amelin beğenir ve nite gönlü korkmaz ve nite cânı tarıkamaz ve nite nefesine sımaz²⁴⁴⁸ ve nite öğündürmez ve nite zârılık eylemez ve nite yarağın düzmez ve nite şâz olur²⁴⁴⁹ ve nite güler oynar. Ey kardaş necât yoktur illâ Allah’ın rahmetiyle ve felâh yoktur illâ anun inayetiyle. Zinhâr anun tâatından irilme²⁴⁵⁰ gece gündüz ağla ve zârılık eyle gâfil yorma ve öğündür ve gaflet uykusundan uyan ve nefesine mücâhede eyle, riyâzet çek ve meşâyih eteğin berk dut ve yollarından çıkma, ola ki helâk olmayasın ve kurtulasın²⁴⁵¹ inşaallahu teâlâ ve’l-müsteânu billah alâ külli hâl fe innehu hayrun muîn ve hüve erhamürrâhimîne ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billahi’l-aliyyü’l-azîm.

Altıncı Bâb amelin bevâisin bilmektedir. Bevâis oldur ki kişiye ibâdet gerek gerekmez ettirir. Bil ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek amelin mâni‘lerin ve ârızların²⁴⁵² giderdiğinden sonra amel edemez bevâisin bilmeyince. Zîrâ nefis ibâdete gâhlıdır ve tâatte süsttür ve ma‘siyette râhatta²⁴⁵³ ve cehâlette kavîdir. İmdi ana bir nesne gerek kim ma‘siyetten ve cehâletten men‘²⁴⁵⁴ eyleye, ana havf derler. Ve bir nesne dahî²⁴⁵⁵ gerek ki ibâdete²⁴⁵⁶ yilteye [52^b] ana recâ derler. Ya’nî Allah Teâlâ’nın katî

²⁴³⁷ H: - edenin

²⁴³⁸ H, M: + için ya bir dünyâ

²⁴³⁹ H: - Ameller vardır ki

²⁴⁴⁰ H: + ve cemî‘-i ferîştehler beğenirler ve hicâblardan geçer

²⁴⁴¹ M: - Teâlâ

²⁴⁴² M: - eyder

²⁴⁴³ H, M: - ve zâhirine muttali‘ olursuz

²⁴⁴⁴ H, M: + ancak

²⁴⁴⁵ M: degül

²⁴⁴⁶ M: + dahî

²⁴⁴⁷ H: - gönül

²⁴⁴⁸ M: - sımaz

²⁴⁴⁹ H, M: şâzlık eyleyler

²⁴⁵⁰ H, M: kapısından ayrılma

²⁴⁵¹ M: - kurtulasın

²⁴⁵² H: avârizların

²⁴⁵³ H, M: + şâtırır betâlette

²⁴⁵⁴ H, M: zecr

²⁴⁵⁵ H, M: - dahî

²⁴⁵⁶ H, M: + ve tâatte

ikâbın anmak gerek²⁴⁵⁷ ve ulû azâbından korkmak gerek. Bu nesne²⁴⁵⁸ anı ma‘siyetten ve cehâletten²⁴⁵⁹ 2460 men‘ eder ve gökçek sevâbın anmak ve türlü kerâmetin ummak anı ibâdete ve tâate yilter. Pes bu iki nesne elbette gerektir ki maksûd hâsıl ola. Evvelkisi havftır. Ya‘nî Allah’ın²⁴⁶¹ azâbından korkmaktır. Bilesin korkmak²⁴⁶² hâtırdan kopar ve hâtır senin elinde değildir ki korksun. İmdi ana bir sebep gerek ki senin elinde ola anunla korksun. İmdi ol sebep dörttür. Biri budur nefesine eydesin, ey nefis kakhâr Tanrı’dan korkmaz mısın? ma‘siyyetler işlersin ve izzet Tanrısından utanmaz mısın? ibâdet etmezsin. Cehennem oddına tâkatın mi vardır? Ya andan saklanmağa kuvvetin²⁴⁶³ mi vardır? Elbette ana âsî olan ana girse gerek ve ibâdet etmeyen ana yansa gerek. Allah Teâlâ buyruğun tutmasını²⁴⁶⁴ red etse gerek ve mutî‘ olmayanı oda atsa gerek.²⁴⁶⁵ Görmez misin? İblîs aleyhi’l-la‘ne²⁴⁶⁶ bir kez buyruğun tutmadığı için dergâhından sür giderdi²⁴⁶⁷ ve yetmiş bin yıllık ibâdetin²⁴⁶⁸ 2469 yüzüne vurdu ve ebedü’l-âbâd²⁴⁷⁰ la‘net oldu.²⁴⁷¹ “وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ”²⁴⁷² dediği oldur.²⁴⁷³ Sen bunca buyruk sıyasın aceb midir²⁴⁷⁴ azâba giriftâr olsan. Anmaz mısın Âdem peygamberi aleyhi’s-selâm? Uçmağa girmiş iken destûrsuz bir lokma yediği için uçmağdan geri çıkardılar, geldi yerde nice zahmet çekti kendi dahî ve zürriyeti dahî. Sen²⁴⁷⁵ gece gündüz destûrsuz bunca harâm yersin uçmağa girem dersin? İşitmez misin? Nûh peygamber aleyhi’s-selâm oğlu hakkında Allah Teâlâ²⁴⁷⁶ dilemediği yerde²⁴⁷⁷ bir kelime söylediği için ana itâb eyledi. “فَلَا تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ”²⁴⁷⁸ bilmediğini bana sorma²⁴⁷⁹ dedi. Andan sonra [53^a] Nûh peygamber²⁴⁸⁰ aleyhi’s-selâm utandığından kırk yıl göğe bakmadı. Sen bunca nâ-meşrû‘

2457 H: - gerek

2458 H, M: - gerek bu nesne

2459 H: cehâletten ve masiyetten

2460 M: + elinden

2461 H: Allah Teâlâ’nın

2462 H: - korkmak

2463 H: defolmağa kudretin: M: kudretin

2464 M: tutmayı

2465 H: - ve mutî‘ olmayanı oda ata gerek

2466 H: - aleyhi’l-la‘ne

2467 H: sürdü: M: sürükdürdi

2468 H: amelini

2469 H, M: + hep

2470 M: ebede’l-âbad

2471 H: eyledi

2472 “Muhakkak ki kıyamet gününe kadar lânet senin üzerine olacaktır!” (el- Hicr 15/35)

2473 H: eyledi: M: dedi

2474 M: acemidir

2475 H: - dahî sen

2476 H, M: - Teâlâ

2477 M: yere

2478 Hûd 11/46.

2479 H: - bilmediğin bana sorma

2480 H: - peygamber

geleciler söylersin²⁴⁸¹ utanmazsın. Ve bilmez misin?²⁴⁸² Mûsâ peygamber aleyhi's-selâm bir kâfire²⁴⁸³ Allah buyurmadan bir şeyle urduğu için korktu, nice istiğfâr eyledi. Sen nice zulümler ve nâ-meşrû' yere Müslümânlar incidirsin, hiç korkmaz mısın? Ve Dâvud peygamber aleyhi's-selâm bir günâh işlediği için²⁴⁸⁴ kırk yıl ağladı tâ ki gözi yaşından ot bitti. İlâhî ağladığımı²⁴⁸⁵ esirgemez misin? dedi. Cevâb geldi ki: “Yâ Dâvud günâhın unuttun gözün yaşın²⁴⁸⁶ anarsın.”²⁴⁸⁷ Sen dâyim günâh²⁴⁸⁸ işlersin bir kez âh edip ağlamazsın. Ve Yûnus peygamber aleyhi's-selâm bir kez nâ-hak yere gazab ettiği için balığa yutturdu.²⁴⁸⁹ Ve balık karnında “لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ”²⁴⁹⁰ dedi. Allah Teâlâ eyder: “Eğer Yûnus²⁴⁹¹ bu tesbîhi²⁴⁹² demeseydi, balık karnında kıyâmete değin yatardı.” Senin işin, gücün nâ-hak yere kakımaktır kim bile hâlin nola. Pes imdi²⁴⁹³ nefse iş bu²⁴⁹⁴ nesnelere demek gerek ki²⁴⁹⁵ ibret ala. Eyde peygamberlerin hâlî böyle olacak benim hâlîm ne ola? Böyle olmazmış, korku katıymış ayruk ma'siyet işlemeyeyin diye. Biri budur bilesin Allah Teâlâ'nın sahtı ve gazabı vardır²⁴⁹⁶ katî.²⁴⁹⁷ Ve kendisi kâdirdir ne vakit dilerse ve nice gerekse işler.²⁴⁹⁸ Âsî olana azâb eyler ve günâh işleyene hışım eder. Ve senin nefsin zaîftir bir sâat ve bir gün²⁴⁹⁹ 2500'issisine sabredemezsin. Ve kuvvetin yoktur bir dem bir karınca ısırıldığına katlanamazsın, cehennem odı ipsisine nice sabredersin? Ve anun²⁵⁰¹ akrepleri ve yılanları soktuğuna nice katlanasın ki ana²⁵⁰² âsî²⁵⁰³ olursun ve tâati terk edersin. Biri budur [53^b] cehennemın sıfatın nefse deyiveresin. Sıfatı şöyle rivâyettir ki Allah Teâlâ çünkü

2481 H, M: + hiç

2482 H: - ve bilmez misin?

2483 H: kâfir kişiye

2484 H, M: + kırk gün ağladı bir kavil de

2485 H: + için

2486 H: + mı

2487 H: + imdi

2488 M: - günâh

2489 H: yedirdi

2490 “Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum!” (el-Enbiyâ 21/87)

2491 H, M: - Yûnus

2492 H, M: bunu

2493 H, M: - pes imdi

2494 H: bunun gibi

2495 M: + ibret ola

2496 H: - vardır

2497 M: sahtı katıdır

2498 H, M: - işler

2499 H, M: - ve bir gün

2500 H: + cehennem

2501 H, M: - anun

2502 H: - ana

2503 M: - ana âsî

cehennemi yarattı. Anda²⁵⁰⁴ od bin yıl yanmış tâ ol od²⁵⁰⁵ kızarmış andan yetmiş²⁵⁰⁶ bin yıl dahî ağarmış andan yetmiş²⁵⁰⁷ bin yıl dahî²⁵⁰⁸ tâ kararmış şimdi dahî karaymış. Hergiz yalını ağarmaz ve közü söyünmezmiş²⁵⁰⁹ andan bir iğne yurdusu kadar yeryüzüne düşse mecmû‘ dünyâ ehli anun ıssısından göynermiş ana girenin hâlî ne olur neüzü billah.²⁵¹⁰ Eğer tamu ıssisin²⁵¹¹ ehlinin bir tonunu yerle gök ortasına asılsa mecmû‘ yer göğün²⁵¹² ehli, ıssısından ve çirkin²⁵¹³ kokusundan ölmüş, anı giyenin hâlî ne ola. Eğer anun zincirlerinden bir zincir bir ulû dağın üstüne²⁵¹⁴ konsa ol dağ erirmiş tâ yedi²⁵¹⁵ yerin altına geçermiş. Anda yananın hâlî ne ola. Eğer bir kişi mağrib de tamu azâbıyla azâblansa meşrik ehli anun şiddetinden kaynarmış. Azâb görenin hâlî ne ola. Anun ıssisi²⁵¹⁶ şedîddir ve anun dibi baîddir ve anun dutruğu kibrittir ve anun²⁵¹⁷ odını hadîddir ve anun şarâbı hamîmle sadîddir. Allahümme ehfeznâ min azâbi’n-nar ve min azâbi’l-âhireti.²⁵¹⁸ Biri budur tamu ehlinin hâllerin nefse bildiresin. Ve tamu ehlinin azıcık azâblısının hâlî şöyledir²⁵¹⁹ ki iki ayağında iki na‘leyn oddan²⁵²⁰ ola.²⁵²¹ Anun ıssısından dimâğı kaynaya, kulakları köz ola, dişleri köz ola, bıyıkları od yanığı ola ve karınları içinde ne varsa iki ayağından taşra çıka, şöyle sana ki tamuda kendüden katî katî²⁵²² azâblı olmuş kimse²⁵²³ yoktur. İmdi azâb az olanın²⁵²⁴ hâlî böyle olacak katî azâblının hâlî ne ola? Ve tamunun yılanları ve akrepleri vasfın dahî²⁵²⁵ diyessin. Rivâyettir ki tamu ehlinin bin [54^a] yıl zârilik eyleyeler kim azâbları birazcık yeynile²⁵²⁶ hiç çâre olmaya. Andan eydeler “سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجْرُ عُنَّا أَمْ صَبْرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَّجِيصٍ”²⁵²⁷ ya‘nî gerekse sabredelim gerekse etmeyelim²⁵²⁸ bize kurtulmak yoğumuş. Andan bin yıl feryâd ve zârilik ve

2504 H: - anda

2505 H: - yanmış tâ ol od

2506 M: yanmış

2507 H: - yetmiş, M: yanmış

2508 H: + yanmış

2509 H, M: + eğer

2510 H, M: - neüzü billah

2511 H, M: - ıssisin

2512 H: gök

2513 H: - çirkin

2514 H: ortasında

2515 M: +kat

2516 M: - ıssisi

2517 H: - ve anun

2518 H, M: - Allahümme ehfeznâ min azâbi’n-nari ve min azâbi’l-âhireti

2519 H, M: azâblısı şöyledir

2520 M: - oddan

2521 H: iki oddan na‘leyn ola

2522 H, M. - katî

2523 H, M: - kimse

2524 H, M: az azâblının

2525 H, M: + nefse

2526 H, M: - beyni ölsün diye, + biz dünyada bir zahmet uğrasevüz sabrederdik sonuna hoşlık olurdu imdi bunda dahî gelin sabredelim bulayki bir çare ola diyeler bin yıl sabrederler

2527 “Şimdi sızlansak da sabretsek de birdir. Çünkü bizim için sığınacak bir yer yoktur.” (İbrâhîm 14/21)

2528 H, M: gerekse sabretmeyelim gerekse edelim

feryâd²⁵²⁹ eyleyeler²⁵³⁰ ki anlara birazcık yağmurcuk ola susadıkları ve azâbları katısı birazcık sâkin ola. Andan Allah Teâlâ bir kızıl bulut viribiye, yağmur bulutu sanalar. Yağa ol buluttan akreblar katırlar gibi her²⁵³¹ birisi bir kişiyi soka, bin yıl ağusu²⁵³² gitmeye. Andan Allah Teâlâ'dan yine dileyeler²⁵³³ ve yalvaralar bin yıl dahî ki²⁵³⁴ ey Çalab'ım bize bir yağmur virgil dileyeler. Allah Teâlâ bir kara bulut viribiye eydeler bulut yağmur bulutudur.²⁵³⁵ Ol buluttan²⁵³⁶ yılanlar yağdıra²⁵³⁷ develer²⁵³⁸ gibi her birisi bir kişiyi soka, bin yıl acısı gitmeye. Kur'ân'da “رَدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ”²⁵³⁹ dediği oldur. Tenbîh ey kardaş nefse bunun gibi nesnelere²⁵⁴⁰ demek gerek ve bu korkuları bildirmek gerek. Eğer²⁵⁴¹ nef eyderse, ben bunlara sabrederem ve ol azâblara katlanırım, ko beni ne dilersem işleyeyim, derse²⁵⁴² ²⁵⁴³yalandır. Herze söyler, seni aldar kasâvet gâlib olduğu için der.²⁵⁴⁴ Yohsa ne tâkatî vardır ki bir sâat sabrede ve bir dem katlana. İnanmazsan giyesini çıkar, bir issi kumun üstüne yat kim ol cehennem odun kim zerresinin zerresinin zerresi değildir. Kor hiçbir dem erâm eder mi?²⁵⁴⁵ Ba'zı meşâyih öyle ederdi ya²⁵⁴⁶ bir hod²⁵⁴⁷ katî yanmış oda yakîn otururdu kim cehennem odı issisinin yetmiş ölüsünde bir ölüncedir²⁵⁴⁸ kor ²⁵⁴⁹bir dem hiç²⁵⁵⁰ katlanır mı?²⁵⁵¹ Eğer nef eyderse ol azâblara bir dem²⁵⁵² katlanırım Tanrı için andan²⁵⁵³ bir adem²⁵⁵⁴ ma'siyet gerekmez. Bana dervişlik gerek ve miskînlik gerek²⁵⁵⁵ ben zâhid olurum meşâyih

2529 H, M: - ve feryâd

2530 M: + biz dünyada bir zahmet uğrasevüz sabrederdik sonuna hoşlık olurdu imdi bunda dahî gelin sabredelim bulayki bir çâre ola diyeler bin yıl sabredeler

2531 H: - her

2532 M: acısı

2533 H: - dileyeler

2534 H: - dahî ki

2535 H: + yağmura

2536 M: - eydeler bulut yağmur bulutudur ol buluttan

2537 H, M: - yağdıra

2538 H: deveboynu

2539 “Azaplarını kat kat artıracamız.” (en-Nahl 16/88)

2540 H: - nesnelere

2541 H, M: - eğer

2542 H: - derse

2543 H, M: + bilesin

2544 H: - der, M: olduğundandır

2545 H, M: sabreder mi

2546 H: yahud

2547 H: - hod

2548 H: yetmişte biridir: M: yetmişte bir nicedir

2549 H: + hiç

2550 H: - hiç

2551 H: katlanırım

2552 H: + nite

2553 H, M: - andan

2554 H, M: + bana

2555 H: - miskînlik gerek, M: - gerek

yolunda olurum²⁵⁵⁶ bana Çalab'ın rahmeti gerek, uçmak içinde [54^b] didârin gerek, derse eyit bârekallah²⁵⁵⁷ hâ şöyle gerek digil²⁵⁵⁸ imdi bir uğurdan ma'siyyeti terk eyle ve birkezden muhâlifeti kov gece gündüz ibâdete meşğûl ol ve²⁵⁵⁹ umduğuna göre dirlik eyle yohsa zâhidlik da'vasın kılar²⁵⁶⁰ münâfiklik amelin işleyip, olmaz. Ve Allah'ın rahmetin umup râyikân yürümekle²⁵⁶¹ girmez ve Allah dîzârın isteyip yetip uymakla bulunmaz ve yemek içmekle nesne başarılmaz.

İkincisi recâdır. Ya'nî Allah Teâlâ'nın fazlın ve rahmetin ummaktır. Çalab bana²⁵⁶² rahmet eyleye hiç günâhlarım bakmaya ve sevâbı fazlına göre vere ve amelime göre vermeye demektir. Meşâyih rahimehumullah demişler ki: "Recâ, kişiye farzdır eğer Allah Teâlâ'nın fazlında tereddüdü olursa ve müstehabdır eğer i'tikâdı²⁵⁶³ olur." İmdi bilesin recâ dahî gönle²⁵⁶⁴ taalluk tutar,²⁵⁶⁵ havf gibi kişinin kendi²⁵⁶⁶ elinde değildir. Bilesin²⁵⁶⁷ sebep elindedir sebebin işleyecek ol hâsıl olur. İmdi sebep dörttür. Biri budur bilesin, Allah Teâlâ seni kendi lutfundan yarattı ve²⁵⁶⁸ vücûda getirdi. Hiç amelin yoğıdı²⁵⁶⁹ imdi amelime bakmayıp ve sebebin gözetmeyip fazl u rahmet eyleser, acep midir? Biri budur bilesin, Allah Teâlâ sana²⁵⁷⁰ çok sevâb va'de eyledi ki ana amelle müstehak olmazsın imdi²⁵⁷¹ ol fazlıdır. Ehî biri budur, gör şimdiki hâlette²⁵⁷² sana Allah Teâlâ ne kadar in'âm eylemiştir. Dünyânda hiç sen dilemedin ve ne kadar lutfetmiştir. Dünyânda²⁵⁷³ hiç sen duruşmadın, bu fazl değil midir? Biri budur bilesin Allah Teâlâ'nın gazabı rahmetinden²⁵⁷⁴ öndindir ve fazlının nihâyeti ve kereminin haddi yoktur ve in'âmının gâyeti ve ihsânının addi yoktur. Ol Rahmânu'r-rahîmdir ve ol ganiyy kerimdir, ol gaffârü'z-zünûbdur²⁵⁷⁵ [55^a] ve ol Settâru'l-uyûbdur ve ol hayru'l-gâfirîndir²⁵⁷⁶ ve ol erhamu'r-râhimîndir. Bu nesnelere nefse demek gerek kim bile, bu lütufları ki hiç amelsiz veren Çalab'dır. Ve bu keremleri hiç sebepsiz eden ol vehhâbdır,

2556 H: yoluna girerim

2557 H: + varol berhurdar ol Allah'u Teâlâ tevfiğin artırsın

2558 M: - dikil

2559 H: - ol ve

2560 H, M: edip

2561 H, M: yürüyüp ele

2562 H: - bana

2563 H, M: - muhkem

2564 H: kişinin gönlüne

2565 H: - tutar, M: taalluktur

2566 H: - kişinin kendi

2567 H, M: belki

2568 H, M: - yarattı ve

2569 H: + ve sende herkez bir sebep yoğıdı

2570 H: - sana

2571 H: şimdi

2572 H, M: hâlde

2573 M: dînünde

2574 H, M: rahmeti gazabından

2575 H: - ol gaffârü'z-zünûbdur

2576 H: - ve ol settâru'l- aybdur ve ol hayru'l- gâfirîndir

amelle dahî yeğ verir, sebeple dahî yeğ eder. Ve dahî²⁵⁷⁷ nefis hayr işlemeği sevmez ve ibâdet etmeğe ağır gelir, ana bir nesne gerek ki hayır sevdire ve ibâdet ağırlığına kuvvet ola. Zîrâ bir kimse bilse ne istediğın, genez olur ana işlediğı ve bir nesne-i sevse²⁵⁷⁸ zahmetine katlanır. Ve bir kimseye muhibb olsa mihnetinden üşenmez ve bir nesneye âşık olsa cefâsından usanmaz. Ve bir kimseden eyülük görse belâsından incinmez ve bir kişiden vefâ bulsa kahrını çeker. Ve bir nesneden lezzet bulsa²⁵⁷⁹ zahmetine katlanır. Ve görmez misin? bal seven arı soktuğuna kayırmaz. Ve Kâbe'ye muhibb olan yolun meşakkatin anmaz ve Mısır'a varmak isteyen²⁵⁸⁰ deniz korkusunu gözetmez. Ve sanata yiltene üstâz beresin duymaz ve ilme heves eden²⁵⁸¹ medrese soğuşuna bakmaz.²⁵⁸² Ve tarîkte sâdık olan meşâyih hizmetinden gitmez. Nefs dahî öyledir eğer azıcık amel sebebiyle Çalab ana çok sevâb verdiğın ve artuk fazl eylediğın bilirse, ibâdet eder ve tâatten üşenmez. İmdi uçmak hûrilerinin vasfından bir zerre deyiverelim ki nefis²⁵⁸³ ne kadar zahmet çekerse ibâdeti dahî yeğrek gerekmiş diye²⁵⁸⁴ ve nice meşekkat görürse tâatini dahî artuk gerekmiş diye.²⁵⁸⁵ Rivâyettir uçmak ehli uçmakta nâgâh bir nûr göreler ki sekiz uçmak içine²⁵⁸⁶ nûrlandıra sanalar ki Allah Teâlâ nûrlarındandır. Fî'l-hâl secde eyleyeler andan birinde gele kim hey başınız kaldırım siz sandınız değildir. Bir hûri kızdır eri karşısında bir kez güldü ol nûr anun nûrudur. İmdi uçmak sanatının²⁵⁸⁷ [55^b] bir zerresi bile olacak pes²⁵⁸⁸ dahî artuğı ne ola²⁵⁸⁹ Allahümme erzuknâ mea cemî'-il-müslimîn.²⁵⁹⁰ Ey kardaş Allah Teâlâ uçmak içinde kullarına yarakladığı nesnelere ki gâyeti yoktur ve va'de eylediğı sevâblar ki nihâyeti yoktur kim diyü bilesin ve sıfatın²⁵⁹¹ kim ide bilsin ve sağışa kim âli bilsin ve kâğıda kim yazabilsin²⁵⁹² ve kaleme kim getire bilsin ve diliyle kim söyleyebilsin ve işmârın kim kılabilsin²⁵⁹³ ve fikre nice gelsin ve akl nice ersin?²⁵⁹⁴ Allah Teâlâ Kur'ân'da demedi mi? “فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ”²⁵⁹⁵ ve hadis-i kudsîde demedi ya'nî nefis bilmez ana ne yaraklandığın gözler yahtusundan²⁵⁹⁶ ve hadis-i kudsîde demedi

2577 H, M: + bilesin

2578 M: sevmese

2579 H, M: alsa

2580 H, M: âşık olan

2581 H: olan

2582 H: soğuşundan üşenmez

2583 H, M: + bile

2584 H: bin kere gitmiş: M: yık gerekmiş

2585 M: - diye

2586 H, M: uçmağı

2587 H, M: - uçmak san'atının

2588 H: bir zerresi budur ki böyledir

2589 H, M: nice ola

2590 H, M: - Allahümme erzuknâ mea cemî'-il-müslimîn

2591 H, M: vasfın

2592 H, M: - kâğıda kim yazabilsin

2593 H: deyiversin: M: ve şümârın kim diyü bilsun

2594 H: sığsın

2595 “Onlar için ne mutluluklar saklandığın hiç kimse bilemez” (es-Secde 32/17)

2596 M: - yahtusinden

mi? ”²⁵⁹⁷أَغْدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ“ ²⁵⁹⁸ya‘nî
 yarakladum sâlih kullarıma²⁵⁹⁹ nesnelere ki gözler görmemiştir ve hiç²⁶⁰⁰ kulak
 işitmemiştir ve Âdemoğlarının hâtırından geçmemiştir. Tenbîh ey kardaş bu havf u
 recâ²⁶⁰¹ bâbında dahî recâ bâbında²⁶⁰² dediklerimi nefse dersene,²⁶⁰³ diler dilemez ibâdet
 eder ve gerek gerekmez mutî‘ olur. Zîrâ nefis Harûn at gibidir bir yandan²⁶⁰⁴ kamçı
 göstersen ve bir²⁶⁰⁵ arpa göstersen hârûnluk eylemez. İmdi²⁶⁰⁶ kamçısı havftır ve arpası
 recâdır. Kaçan bu ikisi hâsıl olsa elbette mutî‘ olur ve ne dilerse²⁶⁰⁷ dutar ve serkeşlik
 eylemez. Ve billahi’t-tevfik ve sallallahu alâ seyyidînâ muhammedin ve âli ve eshâbi
 ecmaîn.²⁶⁰⁸

Yedinci bâb şeyh tutunmaktadır.²⁶⁰⁹ Bil ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek
 şeyh tutunmak²⁶¹⁰ kişiye²⁶¹¹ gerektir. Zîrâ Allah Teâlâ Kelâm-ı Kadîm içinde buyurdu:
 ”²⁶¹²يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ“
 ana erişici kişi isten. Ve dahî eyitdi:²⁶¹⁴ ”²⁶¹⁵يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ“
 ya‘nî²⁶¹⁶ ey mü’imler Allah’dan [56^a] korkun gerçek²⁶¹⁷ erenlerle olun. Ve Rasûlullah
 dahî sallallahu aleyhi ve sellem²⁶¹⁸ buyurdu: ”²⁶¹⁹يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا فِي مَالِكُمْ
 مَا أَكْرَمَ شَابًا شَيْخًا لِسِنِّهِ إِلَّا قَيْضَ اللَّهِ لَهُ مَنْ يُكْرِمُهُ“
 Çalab ana ikrâm eyleyici kişi rûzî kıla pirligi vaktinde. Ve dahî dedi: ”²⁶¹⁹يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا فِي مَالِكُمْ
 مَا أَكْرَمَ شَابًا شَيْخًا لِسِنِّهِ إِلَّا قَيْضَ اللَّهِ لَهُ مَنْ يُكْرِمُهُ“

²⁵⁹⁷ “Sâlih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir in-sanın hatırladığı geçirmedeği nimetler hazırladım.” Buhârî, “Bed’ul- Halk”, 7; Müslim, “Cennet”, 1.

²⁵⁹⁸ M: - Allah Teâlâ eydür

²⁵⁹⁹ M: + şol

²⁶⁰⁰ H, M: - hiç

²⁶⁰¹ H: - recâ

²⁶⁰² M: - dahî recâ bâbında

²⁶⁰³ H: - dersene nefse

²⁶⁰⁴ M: yekâdan

²⁶⁰⁵ H: yandan: M: yana

²⁶⁰⁶ M: + anun

²⁶⁰⁷ H, M: dersene

²⁶⁰⁸ M: - ve sallallahu alâ seyyidînâ muhammedin ve âli ve eshâbi ecmaîn, + ve’l-ayn

²⁶⁰⁹ M: tutmaktır

²⁶¹⁰ H, M: - Bil ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek şeyh tutunmak, + bu nesne

²⁶¹¹ H: + katî: M: her kişiye

²⁶¹² “Ey iman edenler! Allah'tan korkun. O'na yaklaştırmaya yol arayın.” (el-Mâide 5/35)

²⁶¹³ M: + eydür

²⁶¹⁴ H: dedi, M: dedi kim

²⁶¹⁵ “Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun.” (et-Tevbe 19/119)

²⁶¹⁶ M: + Allah Teâlâ eydür

²⁶¹⁷ H: - gerçek

²⁶¹⁸ M: - sallallahu aleyhi ve sellem

²⁶¹⁹ “Allah Teâlâ, yaşından ötürü bir ihtiyara saygı gösteren gence, yaşlılığında hizmet edecek kimseler lütfeder.” Tirmizî, “Birr”, 75.

”اهْتَدَيْتُمْ أَقْتَدَيْتُمْ“²⁶²⁰ ya ‘nî benim²⁶²¹ sahâbelerim yıldızlar gibidir herkangısına²⁶²² uyarmanız doğru yolu bulursuz sadakallah ve sadaka Rasûlullah.

Bil ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek Kur’ân buyruğuyla ve hadis hükmüyle ma‘lûm oldu ki²⁶²³ şeyh dutunmak elbette gerektir ve hem²⁶²⁴ üstâz edinmek gerek.²⁶²⁵ Ve illâ kişi²⁶²⁶ ettiği amelin ve eylediği ibâdetin i‘tibârı yoktur zîrâ meşâyih rahimehumullah buyurmuşlardır ki kim ki a‘lâ mertebeye erişse ve ulû makâma ağsa şöyle olsa kim hep²⁶²⁷ gayblar ana ma‘lûm olsa ve dükeli hicâblar ana açılsa andan nesne gelmez tâ şeyh tutmayınca. Gerekse²⁶²⁸ ilmi hep okusun ve dükeli kişiyle²⁶²⁹ sohbet eylesin andan nesne gelmez şeyhsiz.²⁶³⁰ Bâyezîd rahimetullah²⁶³¹ eyitmiş: “Kimin ki şeyhi olmasa anun şeyhi şeytandır” demiş.²⁶³² Ebû Amr Dîmeşkî eyitmiş: “Kimki meşâyihden edeplenmese ne²⁶³³ Kur’ân’la edeplenir²⁶³⁴ ne sünnetle²⁶³⁵ hem dahî akılla ma‘lûmdur ki kişinin şeyhî olmayınca yol varılmaz²⁶³⁶ zîrâ bir²⁶³⁷ korkulu ve harâmisi çok bilmediği yola girer olsa ana harâmiden kurtarır²⁶³⁸ yoldaş ve yol bilir. Kılâvuz olmayınca ol yol varıp menzile ermez, mürîd dahî öyledir. Âhiret yolunun harâmisi şeytandır andan²⁶³⁹ saklayıcı şeyhtir. Ol yolun²⁶⁴⁰ kulâvuzı üstâzdır anlarsız yol varılmaz ve menzile erilmez.²⁶⁴¹ Mürşîd eteğin berk duta²⁶⁴² görgil²⁶⁴³ sen ey mü’min zîrâ dürüşüp kendiliğinden yetmezsin.²⁶⁴⁴ [56^b] Pes bu sözlerden ma‘lûm olur ki ölmüş

²⁶²⁰ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 1: 132.

²⁶²¹ H: - benim, M: Rasûlullah eydür

²⁶²² M: + kankısına

²⁶²³ H: + kişi: M: + kişiye

²⁶²⁴ H, M: - hem

²⁶²⁵ H, M: elbette lâzımdır

²⁶²⁶ H: - kişi

²⁶²⁷ H, M: - hep

²⁶²⁸ H, M: + cemî‘

²⁶²⁹ M: + hep

²⁶³⁰ M: + zîrâ kim

²⁶³¹ M: rahmetullahi aleyh

²⁶³² H: - demiş

²⁶³³ M: - ne, + ol kişi

²⁶³⁴ H: edeplensin: M: Kur’an ile dahî edeplenmeye demiş

²⁶³⁵ H, M: - sünnetle

²⁶³⁶ M: varmaz

²⁶³⁷ H: + kişi

²⁶³⁸ M: korkudur

²⁶³⁹ H: - andan

²⁶⁴⁰ H: - yolun

²⁶⁴¹ H: - ve menzile erilmez

²⁶⁴² H: berk dut mürşîd eteğin

²⁶⁴³ M: - görkıl

²⁶⁴⁴ H: edemezsin: M: tepemezsin

kişiyle ebdâl olanı²⁶⁴⁵ şeyh edinmek yaramaz. Zîrâ bunların irşâd etmek²⁶⁴⁶ ve kılâvuzluk etmek²⁶⁴⁷ ellerinden gemez hemân bunlara muhib olalar ancak.

Tenbîh ey kardaş vefiknâ Allah Teâlâ²⁶⁴⁸ çünkü bildik şeyh dutunmak gerekmiş elbette²⁶⁴⁹ ve üstâzsız olmazmış. İmdi nenen gibi²⁶⁵⁰ gerekse şeyh edinmekle²⁶⁵¹ Allah'a erilmez ve kim olursa²⁶⁵² üstâz olmakla yol varılmaz.²⁶⁵³ Şol kişi üstâz edinmek gerek kim ol şerîat yoluna varmış ola²⁶⁵⁴ ve tarîkat yoluna girmiş ola²⁶⁵⁵ ve menzillerin bilmiş ola.²⁶⁵⁶ Bizim üstâzımız²⁶⁵⁷ gibi²⁶⁵⁸ irşâda yarar şeyhin vasfı şöyledir kim²⁶⁵⁹ ²⁶⁶⁰dünyâyı terk eder, ana meyletmez. Halktan uzlet eder, anlara²⁶⁶¹ karışmaz ve dâyim Allah'a yüz tutar ve hiç üşenmez²⁶⁶² ve gece gündüz hakka gönül bağlar hiç usanmaz. Âlim olur, câhil olmaz. Âkil olur gâfil olmaz. Zâhid olur harîs olmaz.²⁶⁶³ Halîm olur kakığan olmaz.²⁶⁶⁴ Ârif olur²⁶⁶⁵ selîm olur gökçek²⁶⁶⁶ hulû²⁶⁶⁷ olur tatlı sözlü olur²⁶⁶⁸ makâlat issi olur.²⁶⁶⁹ Nasîhat eyler her²⁶⁷⁰ nesne ummadın ve mürîde irşâd²⁶⁷¹ hiç ulûluk istemeden. Belki hâlis muhlis hakk için eder ettiğin, riyâsız Tanrı için²⁶⁷² işlediğin. Beglerden kaçır, ulûlardan²⁶⁷³ baylardan bîzâr olur. Bid'at olmaz, sünnî olur. Şeytâna

---

2645 H: kişi: M: elini

2646 H: eylemek

2647 H: kılavuz olmak: M: kılavuzluk eylemek

2648 H, M: - vefîğin Allah Teâlâ

2649 H, M: elbette gerekmiş

2650 H, M: - kişi

2651 M: edinmeğe yaramaz anunla

2652 H: gerekirse

2653 Der-kenâr: Niyâzî "Her mürşide dil verme kim yolunu sarpa uğratar. Mürşidi kâmil olanın gayet yolu âsân imiş."

2654 H: - girmiş ola: M: - varmış ola

2655 M: yürümüş ola

2656 H: anun nişânı oldur kim

2657 H: şeyhimiz

2658 M: + şol kişi yeh edinmek gerek kim ol ma'rifet yolın ve hakikat yolın varmış ola bizim şeyhimiz gibi

2659 H: - irşâda yarar şeyhin vasfı şöyledir kim: M: anun nişânı oldur ki

2660 H, M: + dâyim Allah'a yüz tutar hiç üşenmez

2661 M: bunlara

2662 H: - dâyim Allah'a yüz tutar ve hiç üşenmez

2663 H, M: - harîs olmaz

2664 H, M: hakîm olur

2665 Tekrar edilmiş.

2666 M: hakîm olur ârif olur gökçek

2667 M: hulku

2668 H: + ma'rifet ehli olur

2669 H, M: + nasîhat ehli olur kerâmet issi olur halka

2670 H, M: hiç

2671 H: + eder

2672 H: + işler

2673 M: olur

uymaz, rahmâni olur. Bu dediğim leyin²⁶⁷⁴ şeyh edenler²⁶⁷⁵ ana mürîd olup²⁶⁷⁶ nesne ummayalar, hükmü'l-mürîd ale'l-şeyhi²⁶⁷⁷ ve çünkü anun gibi şeyh bulasın. Eğer seni kabul ederse²⁶⁷⁸ belki saâdetin varmış eğer dilerse²⁶⁷⁹ belki devletin varmış. Pes sen ana kul ol ve gece gündüz ana ciddiyle²⁶⁸⁰ kulluk eyle ve işini ve gücünü ko, ana ihlâsla hizmet²⁶⁸¹ eyle. Ve malını mülkünü anun aşkına terk eyle²⁶⁸² ve canını başını anun yoluna fedâ kıl²⁶⁸³ ve mansıbın [57^a] ulûluğun ko, işini dostun terk et ve kork şeyhten Tanrı'dan korktuğun²⁶⁸⁴ gibi ve utan andan Allah'dan²⁶⁸⁵ utanır gibi. İrilme kapısında bir sâat, savulma tapusundan bir nefes, râzı ol ne derse, mutî' ol ne buyurursa²⁶⁸⁶ İsmâîl peygamber aleyhi's-selâm²⁶⁸⁷ mutî' olduğu gibi atasına. Ol²⁶⁸⁸ vakit ki atası eyitdi: “Yâ oğlum gördüm düşümde²⁶⁸⁹ seni boğazladım ne dersin?”²⁶⁹⁰ Eyitdi: “يَا أَبْتِ أَفْعَلُ مَا تُؤْمَرُ”²⁶⁹⁰ ya'nî işle ne buyurulduysa inşaallah beni saburlardan bulasın dedi. Çünkü atasına şöyle mutî' oldu hiç bıçak boğazın kesmedi Çalab uçmaktan bir koç viribidi “وَفَدَيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ”²⁶⁹³ dediği olaver şeyhe sen dahî mutî' ol ki oda girdirse hiç kayırma, geri od seni yandırmaya.

Hikâyet derki bir şeyhin bir mürîdi varmış, hiç ne işlerse şeyhi emirle işlermiş. Bir gün şeyh halka nasihat etmeğe meşğûl olmuş. Mürîd gelmiş eyitmiş, “Yâ şeyh hamur yoğurdum tennûr yakayın mı?” Şeyh eyitmiş: “Var yak.” Varmış tennûr yakmış geri gelmiş, “Tennûr yaktım neleyeyim” demiş. Şeyh eyitmiş: “Var içene gir.” Varmış içine girmiş, hiç od ana kâr kılmamış. Mürîd onun ortasında oturur hiç od ana kâr eylemez. Eyitmiş: “Yâ oğlan verdiler sana verdiklerine irdin sen ben irdüğüm” demiş. Vasiyyet şeyhin katında gülme ve fuhuş gelici söyleme ve kimseyle bahs eyleme ve şeyh ne işlerse hayr bil ve ne söylerse sevâbdır de. Zinhâr bir nesne görüp ana münkir olma, anı hayra te'vîl eyle. Eğer te'vîl eylemezsen fehmini eksik bil, münkir olmak çirkin nesnedir.

²⁶⁷⁴ H: dediğim kim layin olmayan: M: dediği kim leyin olmayanı

²⁶⁷⁵ H, M: edinmeyeler

²⁶⁷⁶ M: + andan

²⁶⁷⁷ M: - hükmü'l-mürîd ale'l-şeyhi, + ey kardaş

²⁶⁷⁸ H, M: seni dilerse

²⁶⁷⁹ H, M: - belki saâdetin varmış eğer dilerse

²⁶⁸⁰ H, M: - ana ciddiyle

²⁶⁸¹ H, M: kulluk

²⁶⁸² M: yolunda harc eyle

²⁶⁸³ H, M: eyle

²⁶⁸⁴ H, M: korkar

²⁶⁸⁵ H, M: Tanrı'dan

²⁶⁸⁶ H, M: - mutî' ol ne buyurursa

²⁶⁸⁷ H, M: - aleyhi's-selâm

²⁶⁸⁸ M: atasına mutî' olduğu gibi ol

²⁶⁸⁹ M: düşümde gördüm

²⁶⁹⁰ M: + dedi İsmâîl

²⁶⁹¹ “Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun.” (es-Sâffât 37/102)

H, M: yâ baba “تُؤْمَرُ مَا أَفْعَلُ”

²⁶⁹² M: + atandur şeyh gayet bahtulu bil ve inan saâdetlü bil ve hadden geçe ta'zîm eyle ve katî artuk terbiyet ederse hased etme ve ana artuk olur ol kişiye sen dahî

²⁶⁹³ “Biz, oğluna bedel ona büyük bir kurban verdik.” (es-Sâffât 37/107)

Neûzü billah dünyâda ve âhirette yüz karalığıdır ve iki cihânda mahrumluktur. Ve şeyhden sırrını gizleme ve sana ne vâki' olursa ana deyiver. Ve şeyhin tonunu giyme [57^b] ve yerine oturma ve andan sonra avratın alma zîrâ²⁶⁹⁴ atandır şeyh²⁶⁹⁵ bahtulu bil.²⁶⁹⁶ Ve hadden geçe ta'zîm eyle ve katî kerâmet²⁶⁹⁷ ve izzet et²⁶⁹⁸ ve illâ andan sana nesne²⁶⁹⁹ ve kimseye senden artuk terbiyyet ederse, hased etme ve artuk hürmet eyleser melûl olma, senin ilmin andan²⁷⁰⁰ dahî²⁷⁰¹ olursa. Ve ol kişi sen dahî bil hürmet eyle²⁷⁰² ve ana gökçek hizmet eyle. İş bu nesnelere vâcibdir gerçek mürîd olana. Ve bu şartlar lâzımdır doğru yola gelene hakka'l-mürîd ala's-şeyh bilesin ki meşâyih eyitmüşler,²⁷⁰³ gerçek mürîdlerin ve doğru muhiblerin şeyh üzerine hakları şöyledir kim şefkati²⁷⁰⁴ anlara ata şefkati gibi ola oğlana.²⁷⁰⁵ Zîrâ ki Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem demiş: "إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ مِثْلُ الْوَالِدِ لِوَالِدِهِ"²⁷⁰⁶ ya'nî ben size ata gibiven oğlana. Ve dahî²⁷⁰⁷ demişler: evvel buyura dâyim²⁷⁰⁸ abdestle ola, andan sonra²⁷⁰⁹ buyura dâyim zikir diliyle ve gönlüyle, andan buyura^{2710 2711} bilişlerin terk ede. Andan buyura²⁷¹² edeb-i şerîat²⁷¹³ saklaya ve beş vakit namazı erkânıyla ve vâcibiyle ve sünnetleriyle ve adabıyla ve vakitli ve vaktiyle ve cemâtiyle kıla. Andan buyura oruç duta, andan²⁷¹⁴ buyura ruhsatı terk ede. Ve ehli endişe-i²⁷¹⁵ koya, hiç hatırandan nesne geçirmeye, hayır ve şer ve Allah'dan²⁷¹⁶ ne gelirse belâdan ve zahmetten ve renceden ve²⁷¹⁷ musîbetten teslîm ola ve boyun vere. Ve andan²⁷¹⁸ gökçek hulkları ihtiyâr ede ve çirkin hulkları terk ede ve edeb gökçek ola ve terbiyyet latîf ola. Andan buyura dünyâ terk ede, andan buyura hakkâ yüz tuta ve şeyhe

²⁶⁹⁴ [57a]'daki "ya'nî işle ne buyurulduysa inşaallah beni sabırlardan bilesin dedi" cümlesinden [57b]'deki "yerine oturma ve andan sonra avratın alma zîrâ" cümlesine kadarki kısım H ve M nüshasında noksandır.

²⁶⁹⁵ H, M: + gâyet

²⁶⁹⁶ H, M: + ve inen saâdetli bil

²⁶⁹⁷ H, M: - kerâmet

²⁶⁹⁸ H, M: hürmet ve izzet eyle

²⁶⁹⁹ H: + hâsil olmaz ve eğer bir: M: + değmez ve eğer bir

²⁷⁰⁰ H: + artuk

²⁷⁰¹ M: - hürmet eyleser melûl olma senin ilmin andan dahî

²⁷⁰² M: yik hizmet eyle

²⁷⁰³ H: + rahimehumullah

²⁷⁰⁴ M: şefâat

²⁷⁰⁵ H: - oğlana

²⁷⁰⁶ Buhâri, "Vudû", 11; "Salât", 26, 29; Ebû Dâvûd, "Taharet", 4.

²⁷⁰⁷ H, M: - ve dahî

²⁷⁰⁸ H: - dâyim

²⁷⁰⁹ H, M: - sonra

²⁷¹⁰ H: - dâyim zikir diliyle ve gönlüyle andan buyura

²⁷¹¹ H, M: + kimseye karışmaya

²⁷¹² H, M: - buyura

²⁷¹³ H, M: + gökçek

²⁷¹⁴ H, M: - buyura oruç duta andan

²⁷¹⁵ M: ve uzun endişeyi

²⁷¹⁶ H: + Teâlâ'dan

²⁷¹⁷ M: + dahî

²⁷¹⁸ H, M: + buyura

gönül bağlaya.²⁷¹⁹ Evvel güc buyurmaya ve dâyim nasihat eyleye ve mürîde²⁷²⁰ hürmet eyleye ve iyi söyleye illâ suçunu bağışlamak yoktur zîrâ Allah²⁷²¹ hakkıdır Cedâyık'da²⁷²² eyle demiş. Ve sefer [58^a] etmeğe²⁷²³ destur vermeye, meğer gönlü evlenmeye meylede ya bir mansıb heves ede yâ bir kimseyle bilişe ya bir suç ede.²⁷²⁴ Ve şeyh²⁷²⁵ mürîd hakkında taksîrlik eylemeye ve anı menzillere ve makâmlara ire göre²⁷²⁶ ve anı Hakk Teâlâ ile²⁷²⁷ biliştir ve işini temâm edivire vallahu veliyyü'l-irşâd ve hüve latîfu limâ yeşâu ve hüve ala külli şeyin kadîr.²⁷²⁸

Sekizinci bâb hırka giymektedir.²⁷²⁹ Bil ey kardaş ehlesakallahu ve esleha şânek meşâyih tonun giymek ve fakîr kisvetin edinmek²⁷³⁰ neyle sâbit olunur ve neden alınmıştır sana anı²⁷³¹ deyivireyin, tâ bilesin aslını²⁷³² ve hakikatini. Evvel bilki ton²⁷³³ giymek iki türlüdür. Bir zâhir ton ya'nî ten tonu ve bir bâtın ton ya'nî gönül tonu. Ammâ zâhiri ton üç türlüdür. Biri avretin örtmek tonudur. Avret göbeğinden dizi altına değindir²⁷³⁴ ve cemî'-i tendir avrette.²⁷³⁵ Bu ton giymek her bir kişiye vâcibdir, dükeline farz-ı lâzımdır. Ve eğer giymezse halk arasında rüsvâ olur ve namaz dahî revâ olmaz. Ve Çalab anı kabul eylemez, kişi âsi ve günahkâr olur ve âhirette muazzeb olur.²⁷³⁶ Bu tonu giymek bu âyetle bilinmiştir:²⁷³⁷ “يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ”²⁷³⁸ ya'nî ey Ademoğlanları örtün avretinizi her namaz vaktinde, namazınız revâ ola ben anı kabul edem. Ve dahî bu âyetle bilinmiştir: “يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ”²⁷³⁹ ya'nî ey Ademoğlanları ben indirdim size bir ton kim örter avretinizi, anı giyin örtülsün

²⁷¹⁹ H: + meşâyih rahimehumullah: M: + meşâyih eyitmiş

²⁷²⁰ H: - mürîde

²⁷²¹ H: + Teâlâ

²⁷²² Burada adı geçen Cedâyık'ın, *Behcetü'l-hadâik* adlı vaaz kitabı olduğu düşünülmektedir. Detaylı bilgi için bk. Mustafa Erkan, “Behcetü'l-hadâik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5: 346-348. H: hâdisde

²⁷²³ H: gitmeye

²⁷²⁴ M: - ya suç ede

²⁷²⁵ H: + dahî, - şeyh

²⁷²⁶ M: irüre

²⁷²⁷ H: Çalab'la: M: Hakk'la

²⁷²⁸ M: + ve ileyhi'l-masîr

²⁷²⁹ H, M: giymek bâbıdır

²⁷³⁰ M: örünmek

²⁷³¹ H, M: - anı

²⁷³² M: aslını bilesin

²⁷³³ M: evvel pâk ton

²⁷³⁴ H: + arde: M: + erde

²⁷³⁵ M: ve avrette cemî'-i tendir

²⁷³⁶ M: - bu ton giymek her bir kişiye vâcibdir ve dükeline farz-ı lâzımdır ve eğer giymezse halk arasında rüsvâ olur ve namazı dahî revâ olmaz ve Çalab anı kabul eylemez kişi âsi ve günahkâr olur ve âhirette muazzeb olur

²⁷³⁷ M: + kim eydür

²⁷³⁸ “Ey Âdem oğulları! Her secde edişinizde güzel elbiselerinizi giyin” (el- A'râf 7/31)

²⁷³⁹ “Ey Ademoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık.” (A'râf 7/26)

avretiniz,²⁷⁴⁰ halk arasında rüsvâ olman. Pes bu iki âyet ol ton²⁷⁴¹ giymek vâcib ider. Ve biri ıssıdan ve soğuktan sakınmak tonudur. Bu ton dahî dükeli kişiye gerekir ve anı giymek lâzımdır. Zîrâ Allah Teâlâ'nın hilkatidir kullarına [58^b] verdi ve zinetir, kullarını bezedi. Ve eğer reddederse âsi olur kabul etmezse günahkâr olur. Ve bu tonu geymek âyetle sâbit olmuştur: “وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابًا تَقِيكُمْ الْحَرَّ”²⁷⁴² ya'nî Çalab size gömlekler verdi kim saklar sizi ıssıdan soğuktan. Gerekse ol gömlek ketenden olsun gerekse pamuktan olsun gerekse yünden ve kıldan olsun.²⁷⁴³ Ve dahî Allah Teâlâ “وَرِيثًا”²⁷⁴⁴ dediği oldur. Bu ton işarettir zîrâ ma'nisi budur indirdiği size bir ton kim saklar sizi ıssıdan ve soğuktan ve hem size zînettir. Nitekim koşan bunu koşa hem tondur hem zînettir. Pes bu ton giymek bu âyetle bilinmiştir. Ve biri zînet tonudur halk arasında, ıssıdan soğuktan ötürü değildir. Bunu dahî ere, avrata giymek revâdır eğer kahr için ve tekebbürlük için olmazsa. Ve dahî bir şimden olmazsa ve sûretler yazılmış olmazsa ere ve avrata giymek revâ değildir. Zîrâ Allah Teâlâ buyudu: “قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ”²⁷⁴⁵ bu âyet bu tonu giymek ve hem yakarun için iki ton giymeğe işârettir. Zîrâ ma'nisi budur eyitdi: “Yâ Muhammed kim harâm eyledi Çalab'ın zînet tonlarını? Kim yaratmıştır kulları için.” İllâ bu kadar var kim bu ton giymek vâcib değildir, belki terk-i sünnettir. Zîrâ Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem: “مَنْ تَرَكَ ثَوْبَ جَمَالٍ، وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهِ،”²⁷⁴⁶ ya'nî giymek gökçek ne men tonun terk etse geymeğe gücü yeterken, Çalab ana uçmak içinde hulleler giydire. Pes ma'lûm oldu kim zâhir tonun ikisin giymek vâcib imiş ve²⁷⁴⁷ birin giymek câyizmiş. Ammâ²⁷⁴⁸ bâtın ton, iki türdür. Biri takvâ tonudur ya'nî harâmdan saklanmak ve yazuktan yığılanmak tonudur.²⁷⁴⁹ Bu âyetle sâbit [59^a] olmuştur.²⁷⁵⁰ “خَيْرٌ ذَلِكَ النَّقْوَىٰ وَلِبَاسٌ”²⁷⁵¹ ya'nî takvâ tonu dükeli²⁷⁵² tondan yeğdir. Zîrâ anunla dünyâ aybı ve âhîret aybı örtülür. Ve biri mekârimü'l-ahlâk tonudur ya'nî gökçek hulklar ve sâlih ameller tonudur. Ve bu ton bu âyetle sâbit olmuştur.²⁷⁵³ “خُذِ الْعَفْوَ”²⁷⁵⁴ ya'nî afv eyle sana zulmedenden. Ve emr-i bi'l-ma'rûf²⁷⁵⁵ buyur, gökçek ve iyi²⁷⁵⁶ hasletlere sıla-i rahim gibi ve harâm yere bakmamak gibi ve dili mâlâyâ'nî

²⁷⁴⁰ M: anı geyün örtün avretünüzü

²⁷⁴¹ M: tonun

²⁷⁴² en-Nahl 16/81

²⁷⁴³ H: - olsun

²⁷⁴⁴ “Süslenecek” (el-A'râf 7/26)

²⁷⁴⁵ “De ki: Allah'ın kulları için yarattığı zineti ve temiz rızkı kim harâm kılmış.” (el-A'râf 7/32)

²⁷⁴⁶ Tirmizî, “Sıfâtü'l-kıyâme”, 39.

²⁷⁴⁷ [57^a]daki “pes bu iki âyet ol ton” cümlesinden [58^b]deki “ma'lûm oldu kim zâhir tonun ansın giymek vâcibmiş ve” cümlesine kadarki kısım H ve M nüshasında noksandır.

²⁷⁴⁸ H: + ammâ duğına delâlet eder ve

²⁷⁴⁹ H, M: + ve bu ton

²⁷⁵⁰ M: + nitekim Allah Teâlâ eydür

²⁷⁵¹ el-A'râf 7/26

²⁷⁵² M: kamu

²⁷⁵³ M: + Allah Teâlâ eydür kim

²⁷⁵⁴ el-A'râf 7/199

²⁷⁵⁵ M: + ya'nî

²⁷⁵⁶ H: - ve iyi

gelicilerden ve kendüye²⁷⁵⁷ gerekmez sözlerden saklamak gibi. Ve “وَأَعْرَضَ عَنْ”²⁷⁵⁸ ya‘nî câhillerden yüz döndür, yaramaz sözlerine mukayyed olma. Rivâyettir Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Cebrâil’e bu âyetin ma‘nisinden sormuş. Ve²⁷⁵⁹ Cebrâil eyitmiş: “Ma‘nisi budur kim afv eylesin sana zulmeyleyenden ve sen nesne veresin sana vermeyene ve sen ulaşasın senden kesilen kavme²⁷⁶⁰ mukayyed olmayasın sana câhillik eyleyene sen iyilik eylesin²⁷⁶¹ ve sana yavuzluk eyleyene²⁷⁶² sen yavaşlık eylesin.²⁷⁶³ Mekârim-i ahlâk²⁷⁶⁴ bu nesnelerdir. Meşâyih tonundan murâd²⁷⁶⁵ ve fakir kisvetinden²⁷⁶⁶ maksûd takvâ tonuyla, mekârim-i ahlâk tonudur. Zîrâ Allah Teâlâ takvâ tonun geri kalan tonlardan yiğledi: “وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ”²⁷⁶⁷ dedi. Ve dahî²⁷⁶⁸ “إِنَّمَا يَتَّقِيَنَّ اللَّهُ”²⁷⁶⁹ dedi ya‘nî²⁷⁷⁰ Allah Teâlâ kabul eylemez amelleri illâ muttakilerden. Ve dahî dedi²⁷⁷¹ Allah Teâlâ²⁷⁷² “وَأَزَلَّتْ الْجَنَّةُ لِّلْمُتَّقِينَ”²⁷⁷³ dedi. Ya‘nî²⁷⁷⁴ uçmak yakîn olup durur müttakîlere. Ve Rasûlullah dahî buyurdu sallallahu aleyhi ve sellem: “يَتَّقُوا عَلَانِيَةً”²⁷⁷⁵ dedi ya‘nî takvâyı berk dut, dükeli hayırlar anda cem‘ olur.²⁷⁷⁷ Ve Ali²⁷⁷⁸ radiyallahu anh buyurmuş: “سَادَةُ النَّاسِ فِي الدُّنْيَا الْأَسْحَابُ، وَفِي الْآخِرَةِ الْأَتْقِيَاءُ”²⁷⁷⁹ [59b] ya‘nî âdemlerin ulûları dünyâda²⁷⁸⁰ cömertlerdir ve âhirette müttakîlerdir ve mekârim-i ahlâk. Allah Teâlâ sarîh emreyledi: “خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ”²⁷⁸¹ dedi ma‘ninin yukarıda bildik.²⁷⁸² Ve Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem dahî buyurdu:²⁷⁸³

²⁷⁵⁷ H, M: - kendine

²⁷⁵⁸ el-A‘râf 7/199

²⁷⁵⁹ M: + andan

²⁷⁶⁰ H, M: kesilen hısıma

²⁷⁶¹ H: edesin

²⁷⁶² H: edene

²⁷⁶³ H, M: - sen yavaşlık eylesin

²⁷⁶⁴ M: + edesin

²⁷⁶⁵ M: meşâyihlerin işi

²⁷⁶⁶ M: küsvetinden

²⁷⁶⁷ el-A‘râf 7/26

²⁷⁶⁸ M: + eyitdi kim

²⁷⁶⁹ El-Mâide 5/27

²⁷⁷⁰ H: - dedi ya‘nî

²⁷⁷¹ M: eyitdi

²⁷⁷² H: - dedi Allah Teâlâ: M: - Allah Teâlâ

²⁷⁷³ eş-Şuarâ 26/90

²⁷⁷⁴ M: + eydür

²⁷⁷⁵ H: - dahî buyurdu sallallahu aleyhi ve sellem: M: dahî Rasûlullah buyurdu

²⁷⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 82.

²⁷⁷⁷ M: - ya‘nî takvâyı berk dut dükeli hayırlar anda cem‘ olur

²⁷⁷⁸ H: + dahî

²⁷⁷⁹ Beyhakî, *Şuâbü'l-îmân*, 13: 318 (10395)

²⁷⁸⁰ M: - dünyâda

²⁷⁸¹ el-A‘râf 7/199

²⁷⁸² H: yukarı bildirdik: M: bunun yukarı bildürdük

²⁷⁸³ H: dedi

ya'nî²⁷⁸⁵ mekârim-i ahlâk uçmak ehli amellerindedir. Ve bu iki ton bile cemî' etmeğe bu hadisle emreledi: "اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا" ²⁷⁸⁶ya'nî²⁷⁸⁷ korkun²⁷⁸⁸ Tanrı'dan kanda olursanız. "اتَّبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ" ²⁷⁸⁹2790 kaçan yazuk işlesen ardınca müzd işle ²⁷⁹¹yuusun müzd ol yazuğu "وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقِي" ²⁷⁹²2793 âdemîlerle işret eyle ²⁷⁹⁴gökçek hulkla düzenlik eyle. ²⁷⁹⁵Çünkü ²⁷⁹⁶meşâyih rahimehumullah gördüler bu ²⁷⁹⁷buyrukları, bildiler bu işâretleri, ihtiyâr ettiler bu iki tonu, giydiler bu iki libâsı pes.

Pes hakikat-ı dervişlik ve dost-ı²⁷⁹⁸ şeyhlik, takvâyıdır ve mekârim-i ahlâkladır. Andan sonrayı yüğürdüler Allah²⁷⁹⁹ emrin tutmağa²⁸⁰⁰ ve takvâ hâsıl eylemeğe. Ve dahî²⁸⁰¹ Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Muaz İbn Cebel'e radiyallahu anh eyitmiş: ²⁸⁰²"Bir kişi senin elinde hidâyet bulmak dünyâdan ve dünyânın içindekinden yeğdir." ²⁸⁰³Ve dahî gördüler mürevvet bâbında şöyle der ki: bir kişi bir mertebeye erse, bir kardaşa meded-i dokuna ve kerem bâbında şöyledir ki: bir kişinin bir nesneye eli erse dahî²⁸⁰⁴ bir kimsenin²⁸⁰⁵ elin tuta²⁸⁰⁶ çünkü²⁸⁰⁷ böyle gördüler. Pes²⁸⁰⁸ revâdır²⁸⁰⁹ ki kendülere mürîd olana irşâd edeler ve anlara²⁸¹⁰ muhib olana yol göstereler. Ve gördüler bu bâtın ton bir gizli nesnedir, kimse anı göremez ki anlara teşebbüh eyleye ve bilmez

²⁷⁸⁴ Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, 5: 639 (8195).

²⁷⁸⁵ M: + eydür

²⁷⁸⁶ Tirmizî, "Birr", 55. Hadiste "كُنْتُ" A nüshasında "كنتم" yer almakta.

²⁷⁸⁷ M: - eydür

²⁷⁸⁸ H: - korkun

²⁷⁸⁹ Tirmizî, "Birr", 55.

²⁷⁹⁰ H: + ya'nî

²⁷⁹¹ H: + ya'nî

²⁷⁹² Nüshada hadisin bu kısmı "عاشر الناس بحسن الخلق" şeklinde verilmiştir. Hadisin tam metni için bk. Tirmizî, "Birr", 55.

²⁷⁹³ H: + ya'nî

²⁷⁹⁴ H: diril

²⁷⁹⁵ M: eylük

²⁷⁹⁶ H: it, - çünkü

²⁷⁹⁷ H, M: - bu

²⁷⁹⁸ M: dost

²⁷⁹⁹ H: + Teâlâ buyurdu: "وَالْتَقَوُا الْبِرَّ عَلَىٰ وَتَعَاوَنُوا" (el-Mâide 5/1) ya'nî yardımlaşın: M: + Teâlâ buyurur eydür "وَالْتَقَوُا الْبِرَّ عَلَىٰ وَتَعَاوَنُوا" (el-Mâide 5/1) ya'nî Allah Teâlâ eydür yardımlaşın dutmağa.

²⁸⁰⁰ H, M: - emrin tutmağa

²⁸⁰¹ M: - dahî

²⁸⁰² M: Cebel'e eyitmiş

²⁸⁰³ M: + demiş

²⁸⁰⁴ H, M: - dahî

²⁸⁰⁵ H: kişinin

²⁸⁰⁶ M: + ana eylük eyleye

²⁸⁰⁷ H, M: + bunu

²⁸⁰⁸ H: - pes

²⁸⁰⁹ H: dediler: M: - pes rivâyettir

²⁸¹⁰ H: - ve anlara

ki ana göre iş işleye. Vardılar²⁸¹¹ zâhir tondan bir ton tasnîf eylediler kim ol bâtinî tona itişâre²⁸¹² ola, ana teşebbüh etmeğe işâret ola. Ca'fer-i Sâdık²⁸¹³ [60^a] bir türlü ton tasnîf etti²⁸¹⁴ Bayezîd bir türlü²⁸¹⁵ tasnîf etti ve Cüneyd bir türlü²⁸¹⁶ tasnîf etti. Ve her bir şeyh bir türlü ton düzetti²⁸¹⁷ kimi ak ton ihtiyâr etti²⁸¹⁸ kimi kara ton ihtiyâr etti.²⁸¹⁹ Kimi²⁸²⁰ abâ ve²⁸²¹ her birine hırka diye ad verdiler. Ve her şeyhin tonun giymek mürîdine.²⁸²² Suâl²⁸²³ bu tonu deseler ki:²⁸²⁴ “Rasûlullah ya ashâblar²⁸²⁵ 2826 giydiler mi?²⁸²⁷ Giymedilerse anı giymek bid'addir²⁸²⁸ ve her bid'ad azgınlıktır.” Cevâb²⁸²⁹ biz eydürüz: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem²⁸³⁰ 2831 dünyâdan naklettiği vakitten hırkasın Ömer ile Ali, Üveys el-Karanî'ye getirdiler, Üveys giydi.²⁸³² Dahî Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem²⁸³³ Âyişe anamıza radiyallahu anhâ²⁸³⁴ “وَلَا تَسْتَبْدِلِي تَوْبًا حَتَّى تُرْفِعِيهِ”²⁸³⁵ dediği, ol tona işârettir. Pes anı giymek Rasûlullah'dan sünnettir kim yok derse herze söyler. Ammâ meşâyih tasnîf ettiler dediğimizin ma'nisi budur kim ol tonu bir türlü sûrete getirdiler, ana hırka diye ad verdiler. Nitekim eydürüz kim ulemâ usûl-i dîn tasnîf ettiler ve fukahâ fikh tasnîf ettiler ve ol ilimleri²⁸³⁶ sahâbiler bilmezlerdi.²⁸³⁷ Bir tasnîf dediğimiz bir türlü kâide getirdikleri içindir. Hırka tasnîf ettiler dediğimiz dahî ancılayındır. Suâl eğer dersen senin sözünüzden bu ma'lûm olur ki cem'î-i meşâyihin

2811 M: ana göresin işlene vardılar

2812 H, M: nişân

2813 H, M: + radiyallahu anh

2814 H, M: + ve İbrâhim b. Edhem bir türlü ton tasnif etti ve

2815 H: + ton; M: ve Bayezîd-ı Bistâmî bir türlü ton

2816 H, M: + ton

2817 H: tasnîf etti; M: dutdı

2818 H: eyledi; M: - ihtiyâr etti

2819 H, M: - ihtiyâr etti

2820 H, M: + murakka' gibi

2821 M: + biri bir türlü ton ihtiyâr elyediler

2822 H, M: + sünnet oldu

2823 H, M: eğer desek

2824 H, M: - deseler ki

2825 H, M: sahabelere

2826 M: + bu tondan

2827 H: + eğer giydilerse anlar tasnîf etmiş olur anı giymek sünnet olur ve eğer: M: yâ giymediler mi eğer giydilerse anlar tasnif etmiş olur anı geymek sünnet olur ve eğer

2828 H, M: bid'ad olur

2829 M: - Cevâb

2830 H, M: - sallallahu aleyhi ve sellem

2831 H, M: + Cebraîl'den giydi ve

2832 H, M: Üveys el-Karanî'ye vasiyyet eyledi ve Ömer ile Ali'ye radiyallahu anhüma iletiler ana degürdiler ve Alî tonı giydirdi

2833 H: - dahî Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem

2834 M: + eyitdi

2835 Tirmizî, “Libâs”, 38 (1781).

2836 M: ulemaları

2837 H, M: + biz ana

giydiği tonları geymek revâ ola,²⁸³⁸ haydâriiler tonu gibi ve kalenderiler derisi gibi ve edhamîler köhnesi gibi ve Bektâşiler bögi.²⁸³⁹ Zîrâ²⁸⁴⁰ her birin bir şeyh tasnîf etti. Cevâb biz eydürüz: bizim sözüümüz şol meşâyihedir ki ol takvâ ehli ola ve mekârim-i ahlâk issi²⁸⁴¹ ola.²⁸⁴² Andan ana alâmet olmak için sünnete ve şeriate muvâfık bir ton giye. Ve ol sen dediklerin tonlar takvâyyla değıldir ve şunlar anı giymemiştir [60^b] ve ol cemî'-i ulemâ katında bid'attir. Biz eydürüz anda şimer yoktur. Suâl eğer dersin sünni meşâyih tonların kangısın giymek yeğdir? Cevâb biz eydürüz dükelisi hoştur illâ renklisini giymek yeğdir. Zîrâ çok yumak istemez ve hizmet etmeğe kolay telhis meârif de eyler, demiş. Ve renklerde karası yeğdir, zîrâ demiştir ki kara renk kamu renklerin sultanıdır. Zîrâ her bir rengi bir renk tegayyür eder ve kara hiç rengin tegayyür etmez. Suâl eğer desen bir kişinin yirini karaya salan Ebû Hanîfe katında ayıblı olur kıymetin ödese gerek. Sen nice dersin ki kara renk yeğdir. Cevâb biz eydürüz ol zamanda öyleydi şimdiki zamanda öyle değıldir. Belki kıymeti artar, hem Ebû Yûsuf ile Muhammed katında dahî öyledir ve dükeli zamanda ayıb değıldir. Görmez misin? Hem Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem kara dilinde arınmış şeriat illâ selâm da öyledir. Ve kara ton geymek *Kenz*'de ve *Hulâsatü'l-fetâvâ*'da müstehab tutar. Eğer dükeli zamanda ayıb imişse, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem anı sarınmazdı ve ulemâ giymeğın müstehab tutmazlardı. Ve dahî yünden ve kıldan ve abâdan olmak yeğdir. Zîrâ Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu: “نوروا قلوبكم بلباس الصوف؛ فإنه مذلة في الدنيا ونور في الآخرة،”²⁸⁴³ demiş. Ya'nî nûrlandırın gönlünüzü yünden ton geymekle kim ol dünyâda horluktur ve âhirette nûrdur. Ve hem ol ileri ki peygamberlerin sünnetidir. Evvel abâyı Süleyman peygamber giymiş kendisin miskinlere teşbîh etmek için. Yamalı giymek sünnettir, tevâzu' alâmetîdir ve eski giymek îmân bütünlüğündendir. Suâl eğer desen meşâyih tonun kişi kendüden giymek revâ mıdır? Cevâb biz eydürüz: “Şeriatte revâdır. Ammâ tarîkatta revâ değıldir.” Zîrâ bir şeyhten [61^a] giyse gerek kim anun giydiği silsile Rasûlullah'a çıkar ola. Suâl eğer desen sizin şeyhiniz ton kimden giydi? Ve şeyhi kimdir? Cevâb biz eydürüz: Bizim şeyhimiz Şehâbeddîn Abdullah Sivâsî'dir radiyallahu anh ve erduhu ve ceale alâ cinâne mevlâ mübârek hırkasını Şeyh Zeynüddîn Mısrî'den giydi ve şeyhi oldur. Ve Şeyh Zeynüddîn, Abdünnûr Mısrî'den giydi ve ol Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî'den giydi ve ol Şeyh Ebû Said Mahzumî'den giydi ve ol Şeyh Muhammed b. Alâi Kureşî'den giydi ve ol Şeyh Ebu'l-Ferec Tarsûsî'den giydi ve ol Şeyh Abdolvâcid Temîmî'den giydi ve ol Şeyh Serir-i Sakatî'den giydi ve ol Şeyh Ebû Bekir Şiblî'den giydi ve ol tâbeyi Cüneyd Bağdadî'den giydi ve ol Şeyh Ma'rûf Kerhî'den giydi ve ol Şeyh Mûsâ Kâzîmî'den giydi ve ol atası Şeyh Ca'fer-i Sâdık'dan giydi ve ol atası Şeyh Zeyne'l-Âbidîn'den giydi ve ol atası Hüseyin şehidden giydi ve

²⁸³⁸ H: revaymış; M: revâ odur

²⁸³⁹ H: + gibi

²⁸⁴⁰ H: + bunların dahî

²⁸⁴¹ H, M: - issi

²⁸⁴² Buradan itibaren H nüshası “bu ol ikinci bâbdır kim iyi sıfatları bildirir bilkil kim bu iyi sıfatları hûları ol kişiye kazanmak ister” diye değışiyor. M nüshası “Elhamdülillahi ale't-temâm ve alâ Rasûlihi essalâtü ve's-selâm. Ve'l-hamdülillahi rabbi'l-âlemîn. Temem-i bi-avnilahi ve hüsn-i tevfikihî ve lutfihi ve keremi ve mennihî ve ihsânihî” şeklinde sonlanıyor.

²⁸⁴³ Münâvî, *Fezû'l-kadîr*, 4: 351, 544.

ol dedesi Rasûlullah'tan giydi aleyhi's-selâm ve hem Alî b. Ebû Tâlib'den giydi ve ol Muhammed Mustafa'dan giydi ve ol Cebrâil'den giydi aleyhi's-selâm ve ol Allah Teâlâ'dan aldı celle celâle ve azze şânüh ve sallâllahu alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ecmaîn ve radiyallahu teâlâ an ashâb-ı Rasûlullah ecmaîn ve an cemî'-i'l-evliyai'l-maziyyen ve'l-bâkîn ve rızıkna şefâatihim yevmiddîn.

Fasl ey kardaş çünkü bildin dervişliğin hakikati, takvâdır ve aslı mekârim-i ahlâktır. Ve meşâyih tonun giymek anun alâmetidir. İmdi ol ton beş nesne üzerine giyilir. Biri Rasûlullah'ın sünnetidir. Zîrâ kendi giydi [61^b] ve hem giydirdi. Biri meşâyih sûretidir ve evliyâ tonudur gazâ tonudur nefis aldığına ve dünyadan gittiğine. Biri belâya kalkandır ve ana yaraktır. Biri vefâ tonudur, cefâyı terk etmekle. Nitekim demişler “انزع²⁸⁴⁴ قميص الجفأ ثم البس ثوب الوفا²⁸⁴⁴ ya'ni cefâ tonun ko, vefâ tonun giy. Ol ton fakîrle miskînlük tonudur, ol fevzile felâh tonudur, ol helâl yemekle helâl giymek tonudur, ol hulk eylemekle tatlı söylemek tonudur, ol edeple erkân tonudur, ol lutfla ihsân tonudur, ol sabırla tehammül tonudur, ol şükürle gönül tonudur. İmdi ciddiyle ve ihlâsla giye ve aşkla heveslen giye ve hürmetle ve izzetle giye ve lutfla mürüvvetle giye. Dünyâ azığı için giyme ve nesne murâdı için giymeye, dağallığıla kulmaşlığıla giymeye. Zîrâ Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem “لا تلبسوا الصوف إلا وقلوبكم نقية²⁸⁴⁵ ya'nî giymen fakir tonun illâ gönlünüz arî olsun, anda kalıplık ve kulmaşlık olmasın “فإنه من لبس الصوف فإنه من لبس الصوف²⁸⁴⁶ ya'nî kimki fakîr tonun dağallıkla ve kulmaşlığıla giyse celîl cebbâr Tanrı anı yeğrenür. Atâ eyitmiş radiyallahu anh: “Fakr tonun giyenin kıyâmet gününde bir soru ve bir hesâb ola ki hiç kimse sorusuna ve hesâbına benzemeye her bir nefesine gönülle ya gözüyle hesâbın verse gerek” demiş. Ve anı giyen kişi anun ehliyle otursa gerek ve doğruluğıyla yürüse gerek demiş. Neden ötürü eyitmiş Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem “لا تشبه القلب بالقلب²⁸⁴⁷ ya'nî benzetme ton tona tâ gönül gönle benzetmeyince.

Hikâyet Ebû Eyyüb Senhiyâni rahimehullah Saîd bin Cübeyne eyitmiş radiyallahu anh: “Fakr tonun giyen kardeşlerin gayrısın [62^a] niçin giyemezsin?” demiş. Ol bir zaman ağlamış dahî eyitmiş: “Ben anı giydiğim fahr lanub ve ulûlanıp değildir. Belki Allah'dan utanıp giyemez ve giyem dahî hakkın yerine getirmiyem Allah Teâlâ katında yiğrenci ölem diye, korkup giyemez” demiş. Ebû Eyyüb eyitmiş: “Fakr tonunda hakk nedir?” Saîd eyitmiş: “Anı giyenin nefsi yer gibi olsa gerek kim ana iyi basar yavuz basar hiç ulû sanmasa gerek öyle olucak tekebbür olmaz ve kimse gözetmez ve halk kendiden yeğ görür ve halk andan râhat çeker.” demiş. Ve ol ton giymek gerekmez tâ gönül âr ve hatırın hoş olmayınca ve yükün yeyni ve erkan boş olmayınca kaçan öyle olsa dervişler seni sever ve canları kabul eder demiş. Hayır yoktur ol kişiden kim fakîr tonun giye ve dahî vara nefsi ne diler işleye ve dünyâ cemî' ediyor yâ öyle olacak dervişler andan yeğrenürler ve gözlerinde hor olur ve anı red eder demiş ve giyme ol ton tâ gönlün Allah baylığıla bay olmayınca ya'nî irtte gece yayacak kadarı olmayınca

²⁸⁴⁴ Kaynağı bulunamadı.

²⁸⁴⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2: 276.

²⁸⁴⁶ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2: 276.

²⁸⁴⁷ Kaynağı bulunamadı.

ancak demiş. Ve fakîr tonun giyen nefse inan cefâ verse gerek ve hevâ ve hevesî terk etse gerek ve dünyâyı ve dünyâ ehli bir uğurdan kosa gerek, bu nesnedir amel ettiren demiş. Eğer ton giyersen sana ne vâcib olursa dut ve ne nesne harâm ise terk et ve ruhsatları kabul etme ve dünyâyı yetcek kadarı dut demiş.

Hikâyet Ebû Eyyûb, Atâ'ya eyitmiş: “Nefsim fakîr tonun giymek ister, ne dersin?” demiş. Atâ eyitmiş: “Anı biz giydiğimize imrenip mi giymek istersin? Vallahi biz anı nefsimiz hor olmak için giydik ve anı giydiğimizden ötürü Allah'dan utanırız ve korkarız ki kıyâmet gününde bize azâb eyleye. Zîrâ biz kakırız anı giyen kakımasa [62^b] gerek” demiş. “Eğer giymek dilersen Allah'a sığın ve ana yalvar ve bilki tevfiik andandır ve anun inayetiyledir” demiş. Ve eğer hakk için giydisen, zinhâr kakıma ve riyâ için amel eyleme ve hased etme ve tekebbürlük eyleme ve kimseye el uzatma ve ucbdan sakın ve bunun sorusu hesâbı inan çoktur. Dervişin her bakımından sorarlar ve her adımından sorarlar. Ve gökçek edeble giygil ve gönlünle isteyici ol ve vera' berk dut ve harâmdan sakın ve lokman helâlden olsun. Zîrâ lokma helâl olacak amel az olur ve anda lezzet bulunur ve lokma harâm olucak ne kadar cehdederse amelinde sefâ bulmaz ve anda halâvet bulunmaz demiş. İş bu dediklerim seni andan men' etsin eğer dilersen geysi evet anun ehliyle otur öğüd ile nasihatle ol.

Vasiyyet ey kardaş meşâyih tonun giymeğe heves etmek saâdet alâmetidir ve fakîr kisvetini udutmağa aşk getirmek devlet nişanıdır. Eğer anı canın sevdiyse bilki saâdet varmış, sana hidâyet erdi. Gönlün dilerse bilki devletin varmış sana tevfiik değdi. İmdi sana seğrane gerek ve senin işin merdane gerek. Hevesin ciddiye kim cüstlülük behâ dileyessin. Cüstlülük dutasın hakkı yerine getiresin Allah'a sığın giygil kutlu olsun mübârek olsun eğer hevesin ceddle değilse ve gönlün aşkla değilse hiç giyme ve yöresine varma. Zîrâ anı giymek enbiyâ yoludur. Anların sünneti içinde olsa gerek. Ve evliyâ tarîkasıdır. Anların yoluna varsan gerek. Ve anın yoluna varmayan dünyâda ve âhirette rüsvadır. Ve hakkın yerine getirmeyen iki cihânda yüzü karadır. “الْفَقْرُ سَوَادُ الْوَجْهِ”²⁸⁴⁸ dedikleri oldur. Ve ton giyen kişi [63^a] îmânın yenileyip ve i'tikâdın muhkem eyleyip giymek gerek. Şöyle kim kitâbın evvel kısmında beyân ettik. Ve anı hatrında key dutmak gerek ve giydiğinden sonra şöyle olsa gerek kim anı geri çıkarmaya ve eğer çıkarırsa neûzü billah mürtedliktir. Meşâyih tarîkasında bir azâba sataşsa gerek kim hiç azâba benzemeye. Zîrâ Abdullah b. Hafîf eyitmiş: Rasûlullah düşümde gördüm. Eyitdim: “Yâ Rasûlullah andan kimki Allah'a bir yol bulsa ana bir zaman yürüse andan geri dönse, Allah bir azâb eyleye kim hiç azâba benzemeye.” Rasûlullah eyitdi: “Neam.” Andan uyandım gördüm okurum bu âyeti kim “فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَاتِي أَعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أَعَذِّبُهُ أَحَدًا”²⁸⁴⁹ ma'ni budur kim kiminki andan sonra sizden kâfir olursa ben ana azâb eyleyim ki ol azâb âlemlerde hiçbir kişiye eylemeyim. Pes ma'lûm oldu kim hakkın yerine getiren giymek gerekmiş ve koyub geri çıkaracak mürted olmuş gibi olurmuş inşaallah teâlâ men tevfiik ve neûzü bihi men katî' hezlâne innehû binâ raûfun rahîm hâtemete'l-kitâb.

²⁸⁴⁸ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2: 87 (1837).

²⁸⁴⁹ el-Mâide 5/115.

Ey kardaş eykazenâ Allahu min rakdati'l-ğafilîn bildin kitâbın evvel kısmı dört bâbda usûl-i dîn ve i'tikâdın muhkem oldu. Ve bildin ikinci kısım sekiz bâbda ilm-i meşâyih ve bildin amelin mani'lerini ve avârizlerini ve âfetlerini ve bildin meşâyih eteğin dutmak gereğın ve anlardan mübârek hırka giymek gereğın. Pes sana vâcib oldu kim bunları hâsıl edesen andan sonra amelle meşğûl olun ve gece gündüz zikirten, tesbîhden hâlî olmayasın. Ve bu kitâbda bildiklerini yârenlere dahî bildiresin ve nasîhatlerin dahî anlara işittiresin. Ammâ bize gerekti kim amel nice etmek gerek [63^b] ve tarîkası nedir bildireydik lâkin bildirmediğimiz iki alâmetten ötürü. Biri bu kim meşâyih amelleri inan çoktur ve hem virdleri türlü türüdür. Eğer her birin yazsam kitâb uzun olur ve sen görcek hayrân olursun, tâkatin yetmez işlemeğe ve âciz olursun. Ve biri budur kim eğer ben daîf bîçâre kendi amelin yazarsam ve virdin bildirsem inan azmış dersin, beğenmezsin. İhtiyârına koduk nice dilersen amel et. Allah Teâlâ velî et-tevfik. Tenbîh bil ey kardaş vefkekallah ve iyyana çünkü bu dediklerimizin dükelisin hâsıl ettin ve amelle meşğûl oldun, murâdın hâsıl oldu. Sana bir nesne dahî vâcib olur ve anı işlemek elbette lâzımdır, yoksa cemî'-i duruştuğın bâtıldır. Ol dediğimiz nesne Allah Teâlâ şükretmektir ve ni'metlerinin kadrin bilmektir. Bunun vâcibliği iki nesnedendir. Biri ni'met dâyim olmak için, biri ziyâde hâsıl olmak için. İmdi ni'met ziyâde olur ve artar şükürle. Zîrâ Allah Teâlâ dedi "لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ"²⁸⁵⁰ şükür etmicek ni'met zâyil olur. Zîrâ Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem dedi: "إِنَّ لِلنَّعْمِ أَوَابِدَ وَأَوَابِدَ الْوَحْشِ فَقِيدُوا بِالشُّكْرِ"²⁸⁵¹ ya'ni ni'metler vahşî cânver gibidir ve anı şükürle bağlan kim kaçmaya. İmdi şükretmek olur kim bilesin ciddiyle ihlâsla.

Allah Teâlâ sana evvel birliğin ve sıfatların bildirdi delil-i kat'ile hiç şekkin ve şüphenin kalmadı. Ve Rasûlullah'ın sana peygamberliğin bildirdi delil-i naklî ile hiç gümânın kalmadı. Ve senden şirk ve küfrü ve bid'ati ve delâleti giderdi. Ve andan sonra sana tevbe rûz kıldı ve günâhlardan arındın ve hak nazarına [64^a] lâyük oldun. Ve andan sonra amelin mâni'lerin ve âfetlerin senden giderdi ve seni şeyhlere ve velîlere muhib eyledi. Gece gündüz ana meşğûl olursun ve andan sonra sana âhirette sevâb yarakladığın bildirdi. Cennette hûr u kusûr, vildân gilmân hubûr sürûr ve cemî'inden yeğrek dîdâr ve likâi Allah el-kerîm. Bu dükelisin Allah Teâlâ sana fazlından ve kereminden verdi. Yoksa senin ne istihkâkın vardı ana ne amelinle lâyıktın. Ve bilesin sana verilen ni'metlerin şükürün. Eğer cemî'-i dünyâ durduğunca ömrün olsa, evvelinden âhirine şükür etsen hiç birinin şükürün yerine getiremiyedin illâ tâkatin yettikçe taksîrlik eyle ol kadre Allah Teâlâ râzı olur, kereminden. Meşâyih rahimehumullah demişlerdir: ni'metlerinin şüküründe sevgili gelme budur ki idesin ehamdülillahi ellezî menne aleynâ bimetini evliyâe ve sarf-u vesruf anna kıteni e'dâeh ve andan sonra bilesin dünyâ ni'metlerine dahî şükür gerektir ve kadrin bilmek gerektir. Ulemâ rahimehumullah demişler: bünk şüküründe sevgili gelme budur kim diyesin, "الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حَمْدًا يُؤَافِي" "بِعَمَّةٍ وَبِكَافِي مَزِيدَةٍ"²⁸⁵² şu ni'metin dâyimliği şükürle yetmiş öyle olacak şükür kıymetlüğü her derde arz etmeye ve ulûluğ olmuş olur. Andan hiç gâfil olmamak gerek ve illâ

²⁸⁵⁰ "Eğer şükrederseniz, elbette size(nimetimi) artıracam." (İbrâhîm 14/7)

²⁸⁵¹ Münâvî, *Fezû'l-kadîr*, 5: 456.

²⁸⁵² İbn Hacer, *Telhîsu'l-habîr*, 4: 317 (2524).

ni‘metindir zâyil olur neûzü billah. Suâl eğer desen Allah Teâlâ bu ni‘metleri kuluna fazlıyla ve keremiyle verdi. Kulun ana istihkâkı yoğuken. İmdi şükretmek için ve kadrin bilmek için geri niçin alır? Kerîm olana bahşetinden dönmek var mıdır? Verdiğin geri almak var mı? Cevâb biz eydürüz bu ol değildir. Bu oldur kim kaçan efendisi kuluna nesne verse ve ol anun kadrin bilmesi [64^b] anı geri almak revâdır hem şer‘île hem akılla, bu anun gibidir. Meselâ bir beğ bir kuluna ikrâm eylese ve cemî‘-i kullarından yiğlese ve hâs tonların giydirirse ve latîf sarâyılar verse ve türlü ni‘metler verse ve gökçek kullar verse ve anı bir ulû beg eylese. Andan görse kim bu kul saraydan ve sekbândan etmek ister ve itlerin elinden sünük alır kemirir, hiç kendide ki ni‘metlere ve hil‘atlere iltifât etmez ve kadrin, kıymetin bilmez. Ol pâdişâh ana kakıyıp eyderse: hey devletsiz sefihmişsin. Hiç akıl temyîz yokmuş. Hey bundan cemî‘-i ni‘metleri alın ve hep hil‘atleri soyun dese andan hep verdiğin alsa revâ değil mi? Revâdır şer‘île ve akılla. İmdi Allah Teâlâ bir kuluna ilim, amel rûz kıla ve ana tevfiik vere ve rahmet nazarın ede ve oğul, kız ve kul kardeş vere sağ isen ve selâmet eyleye. Andan sonra göre kim ol anun kadrin ve kıymetin bilmez ve şükrün yerine getirmez ve şehvete meyleder ve nefse uyar ve dünyâ sever kim anun Allah Teâlâ katında mikdârı yoktur. Ve ol evliyalara ve sıddıklara lâıyk değildir. Ve Allah Teâlâ verdiği ni‘metlere iltifât etmez ve âhirette ana yarakladığı kerâmetleri ve hil‘atleri önüne getirmez. Allah Teâlâ ol ni‘metleri andan alsa aceb midir? Akl revâ görmezem, aceb değil. Bel‘am etmedi mi? Allah Teâlâ ana türlü ni‘metleri verdi ve dîn içinde şol kadrin tepi verdi kim nazar etse arşı görürdü. Ve ol ni‘metin kadrin bilmedi ve ana bir gün şükür etmedi ve nefse uydu. Pes Çalab Teâlâ ni‘metleri andan hep aldı ve gönlünden ma‘rifetin giderdi ve ol bir kulmuş, it oldu ma‘lûm şeytân oldu neûzü billah men sehatillah ve ilim ikabe.

Pes vâcibdir ki Allah Teâlâ’nın [65^a] ni‘metlerinin şükründen gâfil olmamak gerek ve kadrin kıymetin bilmek gerek. Ve ni‘metlerinin ulusu, yeğreği dükelisinden İslâm’dır. Bu ni‘meti Allah Teâlâ’nın dostu İbrâhîm peygamber aleyhi’s-selâm atasına dileyü gördü, verilmedi. Ve Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, ammûsî Ebû Tâlib isteyü gördü verilmedi. Ve sana Allah Teâlâ şefâat için dilemedisen, kendi fazlından ve kereminden verdi. Niçin ana çok şükr eylemeyesen ve andan gâfil olasan? Zinhâr gâfil olmagıl Allah Teâlâ’nın mekrinden emîn olmagıl ve şimdiki varlığa mağrûr olmagıl. Ve Allah Teâlâ’nın dostu İbrahîm peygamber aleyhi’s-selâm, anun mekrinden emin olmadı. ²⁸⁵³”وَاجْتَنِبِي وَبَنِيَّ أَنْ تَعْبُدَ الْأَصْنَامَ“ Ve Muhammed Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem eyderdü: ²⁸⁵⁴”اللَّهُمَّ مُصَرِّفَ الْقُلُوبِ صَرِّفْ قُلُوبَنَا عَلَيَّ طَاعَتِكَ“ derdi. Ve cemî‘-i enbiyâ ve evliyâ, emîn olmadılar. Ve Süfyân-ı Sevri rahmetullah aleyh eyderdü: men emine alâ dîne selebe²⁸⁵⁵ ya’nî kimki dînine emîn olsa, dîn andan gide neûzü billah teâlâ. Pes dâıyima zarılık eylemek gerek ilâhî kendi fazlıyla verdiğin ni‘metleri dâıyım tut ve anı benden ve dükeli mü’min kullarından izzetin hakkı için giderme. “ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا “

²⁸⁵³ “Beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut!” (İbrâhîm 14/35)

²⁸⁵⁴ “Ey kalpleri yönlendiren Allahım! Kalplerimizi sana itaate yönelt!” Müslim, “Kader”, 17.

²⁸⁵⁵ Kaynağı bulunamadı.

”مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ“²⁸⁵⁶ İnşâallahu teâlâ fazlıyla ve keremiyle, verdiği ni‘metleri geri almaya ve azîz olmuşken hor eylemeye ve yakîn olmuşken ırağ eylemeye ve visâl olmuşken firâk eylemeye innehû cevâdun kerîmun raûfur rahîm.

Vasiyyet bil ey kardaş nebbeke Allah Teâlâ eğer bu kitâpta bildiğinle amel [65^b] etsen ve cemî‘-i şartların yerine getirsen âbidlerden olasın ve âbidler içinde zâhidlerden olasın ve zâhidler içinde sıdıklardan olasın ve mukarrebeyin kerâmetli olasın ve kerâmetin kırk türlü ola yirmisi dünyâda yirmisi âhirette. Ve ammâ ol kim dünyâdadır oldur kim Allah Teâlâ seni hayırla ana ve seni ta‘zîmle kabul ede ve seni seve ve sana delil ola ve rızkına kefil ola zahmetsiz sana değe ve sana yoldaş ola hiç yalnız yatmayasın ve darlığın âri eyleye hiç harâm yemeyesin ve seni azîz eyleye hiç hor olmayasın ve seni ni‘metli eyleye hiç dünyâya bakmayasın ve gönlünü bay eyleye hiç kimseden nesne dilemeyesin ve gönlünü nûrlu eyleye ayblar ve sırlar bilesin ve havsalanı giyen eyleye hiç darılmayasın ve seni heybetli eyleye begler senden korka ve seni sevdire cemî‘-i seni seveler ve nefsin mübârek eyleye nasîhatin tutalar ve yiri suyu sana musahhar eyleye bir sâatte kanda gerekse varasın ve cânverleri sana musahhar eyleye dükelişi sana gele ve yerin kilidi elinde ola gerekse su çıkarasan gerekse mal ve seni halâyika şeyh eyleye küllisi sana uyalar ve duân müstecâb ola her ne dilersen Allah Teâlâ vere. Ammâ ol kim âhirettedir oldur kim Allah Teâlâ ölümünü iyi eyleye sekarât’ül-mevt görmeyesin ve dünyâdan îmânla gidesin ve canın beşâretle çıka ve cenâzen bir ta‘zîm vere kim üşeler halk namazın kılmağa bereket görelere ve getirmeği ganîmet tutalar. Munker ve nekire cevâb doğru veresin ve hiç seni üşendirmeyeler ve senin için aydın eyleye uçmak ravzası gibi [66^a] ola kıyâmete değin ve canını nûrdan kuşlar havsalasında saklaya ve seni peygamber alemî dibinde kopara izzetle ve hulle giyip ve burâğa binip haşirde gelirsın ve kıyâmet korkusundan emîn olasın. Ve bitini sağ eline vere hesâbın genez eyleye âsânlıkla geçesın, hiç od görmeyesin. Ve Rasûlullah’ın sallallahu aleyhi ve sellem havzasından su içesın ve şefâat makâmında olasın, kime dilersen şefâat edesın. Ve makâmın bilesın ve uçmakta ebedi kalasın ve Allah Teâlâ senden razı ola. Ve görklü dîzârın göresın kim dükelinden a‘lâ ve evlâdır. Ey kardaş cemî‘ Allah Teâlâ murâdın bu kerâmetlere harç etmeğe bin bin olursa azdır ve bin bin nefis olursa ve bin bin ömür olursa azdır. İlâhî izzetin celâlin hakkı için bu kerâmetleri rûz kıl, bu kitâpla amel edene ve yazana ve yazdırana ve okuyana ve okutana. İlâhî izzetin celâlin hakkı için bu kerâmetleri rûz kıl, bu kitâbı düzene ve atasına anasın, ehl-i beytine ve oğluna, kızına. Ve bu kitâpta sehv hata ettiyse afv eyle. Ve dahî bu kerâmetleri rûz kıl, bu kitâbı düzmeğe sebep olana ve atasına, anasına ve ehl-i beytine ve oğluna ve kızına. İlâhî dahî rûz kıl cemî‘-i kardaşlara ve yârenlere ve cemî‘-i Müslümanlara âmîn yâ Rabbe’l-âlemîn bi-rahmetike yâ erhame’r-râhimîn. Kad veka‘a’l-ferâğ min-tesvîdihi hâzihi’n-nüşati’l-latifeti’ş-şerîfeti alâ yedi’l-abdi’d-daîf en-nahîf el-müznib el-muhtâc ila rahmetillahi teâlâ.

²⁸⁵⁶ “Onlar şöyle yakarlar: Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğiltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfü en bol olan sensin.” (Âl-i İmrân 3/8)

SONUÇ

Kutbüddinzâde İznikî, XV. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin otoriteyi kuvvetlendirdiği ve imparatorluk sürecine girdiği bir asırda yaşamıştır. II. Murad ve Fâtih Sultan Mehmed dönemine şahitlik eden müellifin hayatı hakkındaki malûmat oldukça sınırlıdır. Bu durum, kendisi gibi hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan babası Kutbüddin İznikî ile sık sık karıştırılmasına yol açmıştır. Şer'î ve aklî ilimleri Molla Fenârî'den tahsil ederek İznik medresesinde müderrislik yapan Kutbüddinzâde, devraldığı mirasla kendi döneminde Ekberiyye mektebinin temsilcisi durumuna gelmiştir. İlmî ve manevî kişiliği bakımından halk arasında itibar sahibi olan müellif, askerin maneviyatını yükseltmek için bazı seferlere de katılmıştır.

XV. yüzyılda kaydedilen gelişmelere bağlı olarak tasavvuf ve onun teşkilatlanmış şekli olan tarikatlara karşı eğilim kuvvetle artmış ve mutasavvıflar tarafından edebî, dinî-tasavvufî ve diğer alanlarda çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Bu bağlamda Fâtih Sultan Mehmed dönemi *Miftâh* şarihleri arasında yer alan Kutbüddinzâde de *Fethu Miftâhi'l-gayb* başta olmak üzere *Tenvîrü'l-evrâd* gibi bazı önemli tasavvufî eserlere şerh yazmıştır. Bu şekilde tasavvufî sahada derin bir bilgi birikimine sahip olan Kutbüddinzâde, *et-Ta'biru'l-münif* ve *t-te'vilü's-şerîf* isimli eserinde verdiği bilgilere göre devrin etkili tarikatlarından biri olan ve Sühreverdiyye'nin bir şubesi olarak münevver kişilerin intisap ettiği bir tarikat halini alan Zeynîyye tarikatına tâbî olmuştur. *Râhatü'l-kulûb*'un ikinci kısmında düştüğü kayda göre de şeyhi Şehâbeddin Abdullah Sivâsî'dir. Hatta bu tarikatta şeyh konumuna kadar yükselmiştir. Bunun bir göstergesi de *Tenvîrü'l-evrâd* adlı eserinde Zeynüddin el-Hâfî'nin derlediği evrada yaptığı bazı ilavelerdir. Bu şekilde müellif, ahlakî, dinî-tasavvufî içerikli Arapça birçok eser kaleme almıştır.

Kutbüddinzâde'nin eserlerinden biri de Türkçe *Râhatü'l-kulûb*'dur. Ancak yukarıda da belirttiğimiz üzere müellifin hayatı hakkındaki sınırlı bilgi, eserin Kutbüddin İznikî'nin *Mukaddime* adlı ilmihal kitabıyla karıştırılmasına neden olmuştur. Yazılış tarihi bilinmeyen *Râhatü'l-kulûb*'un, müstensihi ve istinsah tarihi belli olan Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, 1691 numarada kayıtlı

nüshası kaynaklarda daha sık zikredilmektedir. Ancak bu nüshanın son kısmına müstensih tarafından *Mukaddime*'den ilave yapıldığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle bu iki eserin birbirine karıştırılmış olabileceği akla gelmektedir.

Yapılan bu çalışmada Kutbüddinzâde İznîkî'nin *Râhatü'l-kulûb* adlı eserindeki tasavvufî görüşleri konu edilmiştir. Bu minvalde, müellifin hayatı hakkında ulaştığımız mâlumât birinci bölümde verildikten sonra *Râhatü'l-kulûb*'un genel özellikleri ve eserde ele alınan tasavvufî konular ikinci bölümde incelenmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise eserin üç yazma nüshasını karşılaştırarak günümüz imlâsına göre Latin harflerine çevriyazımı yapılmıştır.

Eserin tespit ettiğimiz nüshaları ya baş taraftan ya da son taraftan eksiktir. Bu nüshalardan sadece Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 6006 numarada kayıtlı, okunaklı talik hatla 19 satır halinde 66 varaktan oluşan nüsha tamdır. Ancak esere ilişkin bilgi veren kaynaklarda bu nüsha hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bu sebeple çalışmamızda bu nüsha esas alınmıştır.

Kutbüddinzâde'nin, kendisine iletilen bir talep üzerine ilm-i meşâyih hakkında Türkçe olarak kaleme aldığı bu eser, tasavvufî kimliğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Eserde konuları işlerken Kutbüddinzâde'nin delil olarak sık sık Kur'ân ve sünnete başvurması bu iki temel kaynağa bağlılığını ortaya koyması bakımından önemli bir özelliktir. Ayrıca Dâvûd-i Tâî, Hâtim el-Esam, Bâyezîd-i Bistâmî, İbn Atâ ve İmam Gazzâlî gibi ehl-i sünnet çizgisine bağlı sûfilerden yaptığı nakillerle de konuyu zenginleştirmiştir. Ona göre ibadete heves eden bir kimse eğer gece gündüz bu kitaba bakarsa canı rahat, ibadeti kolay ve ihlasla olacaktır. Bu sebeple adı *Râhatü'l-kulûb*'dur. Usul-i kelâm ve ilm-i meşâyih şeklinde iki kısım üzere tertip edilen ve dil bakımından Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini taşıyan bu eserde âyet ve hadis metinlerinin yanı sıra bazı kısımlarda Arapça kullanılmıştır.

Mutasavvıfların anlayışının hâkim kılındığı eserde incelemelerimiz asıl konuyu teşkil eden ilm-i meşâyih kısmında yoğunlaşmıştır. Sekiz bâba ayrılan bu kısımda müellif sırasıyla tevbe, ilim, amel, şeyh ve hırka gibi tasavvufu doğrudan ilgilendiren konulara yer vermiştir. Diğerlerinden farklı olarak amel bahsini dört bâbta ele almıştır. Tevbe bahsinde, tevhidden sonra kişiye evvel tevbenin lazım geldiğini vurgulayarak tevbenin herkes için gerekli olduğuna, tehir edilmemesine, şartlarına ve günahattan sakınılmasına dikkat çekmiştir. Akabinde amel için kula öncelikle ilim öğrenmenin

vacip olduğunu, öğrenilmesi gereken ilimlerin itikad, şeriat ve sır şeklinde üç kısım olduğunu ve bunlardan sır ilminin ise gönle taalluk eden nesnelere bilmek olduğunu belirtmiştir. İlim-amel bağlamında uygulama olmadan ilim talep etmenin kişiye fayda vermeyeceğinden bahsederek amelin bânını yönü üzerinde durmuş ve mânilerini, avarızlarını, âfetlerini ve bevâisini bildikten, bunları giderdikten sonra amelin hâsıl olacağına değinmiştir. Şeyhe tutunmak (bağlanmak) konusunu teşkil eden yedinci bâbta şeyhe bağlanmanın gerekliliğine, şeyhin vasıflarına, müridin şeyhe karşı âdâbına ve şeyh üzerindeki haklarına yer vermiştir. Daha sonra hırka giyme bahsini müstakil bir başlık halinde sekizinci bâbta ele almıştır. Hırka kelimesiyle birlikte ton (don) kelimesini kullanan müellife göre elbise giymek iki türdür: biri zâhiri yani ten elbisesi biri de bâtınî yani gönül elbisesidir. Meşâyih elbisesinden muradın ve fakir giysisinden maksatın bâtın elbisesi olduğunu, bunun da takvâ ve güzel ahlâk şeklinde iki kısma ayrıldığını, bâtın elbisesinin gizli olmasından dolayı zâhir bir elbise tasnif edildiğini bildirmiştir. Kişinin meşâyih elbisesini bir şeyhten giymesi ve giydiği silsilenin Rasûlullah'a çıkması gerektiğini de vurgulayan müellif, kendi şeyhinin Şehâbeddin Abdullah Sivâsî olduğunu ve mübarek hırkasını şeyhi Zeynüddin Mısrî'den giydiğini ifade etmiş, devamında Rasûlullah'a çıkan silsileyi sıralamıştır.

Râhatü'l-kulûb'un konularını bu şekilde işledikten sonra Kutbüddinzâde, şükür kavramı üzerinde durmuş ve şükrün hem nimetin daim olması hem de ziyade olması için vacip olduğunu, şükürsüz nimetin zayi olacağını hatırlatarak eserini tamamlamıştır. Eserinde seleflerinin görüşlerine paralel bir yaklaşım sergilerken sade, akıcı ve samimi ifadeler kullanmış ve yaşadığı dönemin tasavvufî eserlerinde olduğu gibi şeriat-tarikat dengesine önem vermiştir.

Bu şekilde *Râhatü'l-kulûb* adlı eseri üzerinden tasavvufî görüşlerini incelemeye çalıştığımız Kutbüddinzâde İznikî'nin gerek bahse konu eseri gerekse tasavvufî görüşleri ile ilgili daha önce yapılan müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma ile İznikî'de kadılık, müftülük ve müderrislik görevlerini icra eden ve kendi döneminin önde gelen mutasavvıflarından biri olan Kutbüddinzâde İznikî'nin *Râhatü'l-kulûb* adlı eserindeki tasavvufî görüşlerinin anlaşılmasına katkı sağlamak ve bu alanda çalışma yürüten araştırmacıların istifadesine sunmak amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs amme'stehere mine'l-ehâdis 'alâ elsineti'n-nâs*. Thk. Muhammed Abdülazîz Hâlidî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1988.
- Adıvar, A. Adnan. *Osmanlı Türklerinde İlim*. 4. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Ahmed Bâdî Efendi. *Riyâz-ı Belde-i Edirne: 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*. Thk. Niyazi Adıgüzel - ve Raşit Gündoğdu. 1 Baskı., 2 Cilt. Edirne: Trakya Üniversitesi, 2014.
- Akpınar, Cemil. "Hasan Çelebi, Fenârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16: 313-315. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Aksoy, Ömer Asım - Dilçin, Dehri. "don (ton)". *Tarama Sözlüğü*. 2: 707. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Aksun, Ziya Nur. *Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994.
- Akyol, İbrahim. *Fatih Sultan Mehmet Dönemi Kültür ve Edebiyatı*. Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 2012.
- Ali el-Kârî. *el-Esrâru'l-merfûa fi'l-ahbâri'l-mevzûa (el-Mevzûâtü'l-kübrâ)*. Thk. Muhammed Lütfî es-Sabbâğ. 2. Baskı. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmîyye, 1986.
- Ali el-Müttakî, Alâuddin İbn Husâmeddin el-Hindî. *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-aqvâl ve'l-ef'âl*. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1979.
- Altun, Fatma Gül. *Kutbuddin İznikî'nin "Mukaddime"si ve Ömer Nasuhi Bilmen'in "Büyük İslam İlmihali"nin Mukayesesi*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2013.
- Âmilî, Bahâüddîn Muhammed b. Hüseyin b. Abdissamed el. *el-Mihlât*. Trc. Muhammed Abdülkerim Nimeri. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Anameriç, Hakan. "Yazma Eserlerde Bir Bilgilendirme Aracı Olarak Şukka". *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. 73 (2015): 17-38.
- Arpağuş, Hatice K. *Osmanlı ve Geleneksel İslâm*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014.
- Aşkar, Mustafa. "Anadolu'da Yazılan Bir Türkçe İlmihal Kitaplarından İznikî'nin Mukaddimesi". *Uluslararası İznik Sempozyumu*. İznik: İznik Belediyesi Kültür Yayınları, 2005.
- Atar, Fahrettin, ed. *Makâlât: İlmihâl: (inceleme - metin - tıpkıbasım)*. 1. baskı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- Atawula, Alimujiang. *Kutbuddin İznikî'nin "Mukaddime" Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007.

- Atay, Hakan. *Heves-Nâme'de Aşk Oyunu: Tâcî-Zâde Cafer Çelebi'nin Özgünlük İdeali*. Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2003.
- Ateş, Süleyman. *İslâm Tasavvufu*. Ankara: Elif Matbaacılık, 1972.
- Atsız, Hüseyin Nihal. *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*. Trc. Nihat Adsız. İstanbul: MEB Yayınları, 1960.
- Aydın, Ecem. *Kutbüddin İznîkî'nin Mukaddimesi'nin Topkapı Nüshası (1b-50b) Giriş-Metin-Çeviri-Sözlük*. Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, 2017.
- Aydın, Mehmet Âkif. "Avârız". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4: 108. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Aygümüş, Resul. *Nişancizâde'nin Nûru'l-'Ayn Adli Eserinin Tahkik ve Tahlili (40. Fasıl)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2019.
- Aynacı, Mediha. *Osmanlı Kuruluş Dönemi Türkçe İlmihal Eserleri Çerçevesinde İlmihallerin Fıkhi Yönden Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2009.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2010.
- Azamat, Nihat. *II. Murad Devri Kültür Hayatı*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 1996.
- Bağdatlı, İsmail Paşa - Bilge, Rifat - İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. *Hediyetü'l-'ârifîn, esmâ'ü'l-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn*. Nşr. İbnülemin Mahmud Kemal İnal-Avni Aktuç. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1955.
- Baltacı, Câhid. "Fatih Sultan Mehmet Devri İlim Hayatı ve Sahn-ı Seman Medreseleri". *Fetih ve Fatih*. 237-251. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995.
- Baltacı, Câhid. *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*. 2. Baskı. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2005.
- Banarlı, Nihad Sâmi. *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.
- Bardakçı, Mehmet Necmeddin. *Doğustan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*. 2. Baskı. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.
- Bayraktar, Mehmet. *Davud el-Kayserî*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988.
- Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el- Hüseyin b. Ali. *Şuâbü'l-îmân*. Thk. Abdulâlî Abdülhamîd Hâmid. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- Bilge, Mustafa. *İlk Osmanlı Medreseleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.
- Bitlisi, Şerefhan. *Şerefname Osmanlı – İran Tarihi*. Trc. Osmanı Aslanoğlu. İstanbul: Nübihar Yayınları, 2010.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Edebü'l-müfred*. Thk. Semir b. Emin ez-Züheyrî. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1998.
- Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. Thk. A. Fikri Yavuz - ve İsmail Özen. 2 Cilt. İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.

- Bursevî, İsmail Hakkı. *Tefsiru Rûhi 'l-beyân = Rûhu 'l-beyân fî tefsîri 'l-Kur'an*. 10 Cilt. İstanbul: Mektebetü Eser, 1969.
- Büyüközkara, Ender. "İbnü'l-Arabî ve Konevî'de Yaratma ve Dinamik Ahlâk". *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*. 36 (Aralık 2017): 267-293.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları, 2004.
- Ceylan, Semih, ed. *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.
- Cici, Recep. *Osmanlı Dönemi İslâm Hukuku Çalışmaları: Kuruluştan Fatih Devrinin Sonuna Kadar*. Bursa: Arasta Yayınları, 2001.
- Çağrı, Mustafa. "Âfet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1: 398-399. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Çelik, Taha. "Kutbuddinzâde İznikî'nin Hz. Adem-Hz. Musa Münazarası ile İlgili Risalesinin Tahlil ve Tahkiki". *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi* 3/2 (Aralık 2020): 501-546.
- Çengel, Hülya Kasapoğlu. "Türkçe Râhatü'l-Kulûb Yazmaları Üzerine". *Yalım Kaya Bitiği Osman Fikir Sertkaya Armağanı*. Ed. Hatice Sirin User - Bülent Gül. 383-392. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 2013.
- Çetin, Osman. *Anadoluda İslamiyetin Yayılışı*. 2. Baskı. İstanbul: Maarifet Yayınları, 1990.
- Çiftçioğlu, İsmail. "Orta Asya - Anadolu İlim ve Kültür Köprüsü (XI-XVI. Yüzyıllar)". *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. 44 (2008): 143-172.
- Demir, Halis. "Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Fıkıhla İlgili Kitaplar ve Risaleler". *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi* 1/2 (31 Aralık 2018): 187-232.
- Demirel, Mustafa. "Râhatü'l-Kulûb (Kalpleri Rahatlatan)". *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. 206 (Ekim 2013): 217-226.
- Derin, F. Çetin. "Osmanlı İmparatorluğu/Osmanlı Devleti'nin Siyasi Tarihi". *Türk Dünyası El Kitabı*. 1. Ankara: Türk Kültür Araştırmaları Enstitüsü, 1992.
- Deylemî, Şehredâr b. Şîrûye. *el-Firdevs bî mesûri'l-hitâb*. Thk. Said b. Besyûnî Zağlûl. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. "İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi". İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997.
- Ebû Dâvûd, Süleyman İbn Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- "Ebü'l-Leys-i Semerkandî". *ehlisunnetbuyukleri.com*. Erişim: 03 Temmuz 2021. <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Islam-Tarihi-Ansiklopedisi/Detay/EBUL-LEYS-I-SEMERKANDI/225>.
- Edirne Televizyonu. "Kutbüddin-i İznikî'nin Kabri İznik'te". 07 Ekim 2020. <http://www.edirnetv.com/mobil/haber/10775/kutbuddin-i-iznikinin-kabri-iznikte.html>.
- Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, 1942.

- Emecen, Feridun. “Osmanlı Siyasi Tarihi Kuruluştan Küçük Kaynarca’ya”. *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*. Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu. 1. İstanbul: IRCICA Yayınları, 1994.
- Emecen, Feridun. “Osmanlılar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Ençakar, Aziz. “Rağıp Paşa Kütüphanesi -2-”. *İlim Dergisi*. 4 (Mayıs-Haziran 2013): 32-35.
- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1994.
- Erginli, Zafer. “Temel Tasavvuf Klasiklerinde Dünyâ Algısına Toplu Bir Bakış”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (01 Haziran 2006): 13-76.
- Erginli, Zafer. *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kalem Yayınları, 2006.
- Erkan, Mustafa. “Behcetü’l-hadâik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5: 346-348. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Gazzâlî. *Minhacü’l-âbidîn (Abidler Yolu)*. Trc. Yaman Arıkan. 6 Baskı. İstanbul: Uyanış Yayınları, 1980.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. *İhyâ’ü ulûmi’-d-dîn*. 4 Cilt. Beyrut: Darü’l-kütübi’l-ilmîyye, 1971.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. *İhyâ’ü ulûmi’-d-dîn*. Trc. Ahmet Serdaroğlu. 4 Cilt. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1975.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. *Minhâcü’l-âbidîn ilâ cenneti Rabbi’l-Alemîn*. Nşr. Mahmûd Mustafa Halâvî. Beyrut: Dâru’l-Beşâirü’l-İslamiyye, 2001.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Tasavvuf*. İstanbul: Milenyum Yayınları, 2010.
- Güçlü, Betül. “Sadreddin Konevi’nin Miftahu’l-Gayb Adlı Eserinin Şerhleri Bağlamında Tesirleri”. *II. Uluslararası Sadreddin Konevi Sempozyumu Bildirileri*. Ed. Hasan Yaşar. 105-107. Konya: Mebkam Yayınları, 2014.
- Gül, Ahmet. *Osmanlı Medreselerinde Eğitim - Öğretim ve Bunlar Arasında Daru’l-Hadislerin Yeri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.
- Halebî, Ali b. Burhâneddîn. *es-Sîretü’l-Halebiyye*. 3 Cilt. Beyrut: Darü’l-kütübi’l-ilmîyye, 1971.
- Harman, Ömer Faruk. “Bel’am b. Bâûrâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5: 389-390. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Heysemî, Ebü’l-Hasen Nürüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-. *Mecmau’z-zevâid ve menba’u’l-fevâid*. 2. Baskı., 10 Cilt. Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-Arabiyye, 1967.
- Hoca Sâdeddin Efendi. *Tâcü’t-tevârih*. 2 Cilt. İstanbul: Tabhâne-i Âmire, 1279-1280.
- Hücvîrî, Alî b. Osmân Cüllâbî. *Keşfu’l-mahcûb: Hakikat Bilgisi*. Trc. Süleyman Uludağ. 4. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Hüseyin Vassâf. *Sefîne-i Evliyâ*. Thk. Mehmet Akkuş - ve Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi, 2006.

- İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalanî. *Telhîsu'l-habîr fî ehâdisi'r-râfi'î'l-kebîr*. Thk. Es-Seyyid Abdullah Haşim el-Yemânî el-Medenî. 4 Cilt. Medine, 1384/1964.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. Thk. Mustafa es-Sakka. 4 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1992.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî. *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. Thk. Abdullah Ali el-Kebîr. Beyrut: Dâru's-Sadr, 1990.
- İbn Sa'd. *et-Tabakatü'l-kübrâ*. Nşr. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru Sâdr, 1388/1968.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin. "Osmanlı Bilim Literatürü". *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*. 2: 363-444. İstanbul, 1999.
- İnalcık, Halil. *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954.
- İnalcık, Halil. "Mehmed II". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 395-407. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- İnalcık, Halil. "Murad II". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 391-394. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*. Trc. Ruşen Sezer. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- İnan, Kenan. "Fatih Sultan Mehmed-İstanbul'un Fethi ve Etkileri". *Türkler Ansiklopedisi*. 9: 511-512. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- İpşirli, Mehmet. "Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı, İlmiye Teşkilatı". *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*. Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu. 1. İstanbul: IRCICA Yayınları, 2001.
- İpşirli, Mehmet. "Sultan II. Murad Devri İlim ve Kültür Hayatı Üzerine Değerlendirmeler". *Sultan II. Murad ve Dönemi*. Ed. İsmail Yaşayanlar. 129-138. Bursa: Gaye Kitabevi, 2015.
- İsen, Mustafa. *Sehî Beg Tezkiresi Heşt-Behişt*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.
- İznic Belediyesi. "Kültürel Varlıklar". 07 Ekim 2020. <https://www.iznic.bel.tr/sayfa/kulturel-varliklar.html>.
- İznikî, Kutbüddinzâde Mehmed. *İhticâcu Âdem ma'a Mûsâ 'aleyhime's-selâm*. Lâleli, 1593: 55a. Süleymaniye Kütüphanesi.
- İznikî, Mehmed b. Kutb ed-dîn. *Râhatü'l-kulûb*. Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 6006: 66+II. Manisa İl Halk Kütüphanesi.
- İznikî, Muhammed b Muhammed Kutbüddin. *Mürşidü'l-Müteehhilin: Evli Müslümanlara Rehber*. Nşr. Salih Şeref. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1966.
- Kara, Mustafa. *Niyazî-i Mısrî*. Ankara: TDV Yayınları, 1994.

- Kartal, Ahmet. “Kutbuddin b. Muhamemd İzniki ve Râhatu'l-Kulub (Mukaddime-i Kutbuddîn) İsimli Eseri”. *Şiraz'dan İstanbul'a: Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*. Ed. Ömür Ceylan. 2. Baskı. 534-542. *Kurtuba Kitap Türk Edebiyatı*. İstanbul: Kurtuba Kitap, 2010.
- Kartal, Ahmet. “Tarihî, Sosyo-Kültürel Bağlam”. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ed. Talât Sait Halman - Osman Horata - Yakup Çelik. 2. Baskı. 1. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007.
- Kâşânî, Abdürrezzak. *İstîlâhâtü's-sûfiyye*. Kahire: Dâru'l-Menâr, 1992.
- Kâtib Çelebi. *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. 2 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, t.y.
- Kaya, Abdulmenaf. *Şihâbüddîn Sivâsî ve Cezzabü'l-Kulûb Adlı Eseri (İnceleme ve Metin)*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2020.
- Kelâbâzî, Ebu Bekr Muhammed b. İshak Buhârî. *Bahru'l-fevâid el-meşhûr bi-maâni'l-ahbâr*. Thk. Muhammed Hasan İsmail - ve Ahmed Ferid el-Mezîdî. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.
- Kelâbâzî, Muhammed b. İbrâhim. *Taarruf (Doğuş Devrinde Tasavvuf)*. Trc. Süleyman Uludağ. 3. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.
- Kılıç, M. Erol. “Ekberiyeye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 544-545. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kılıçer, M. Esat. “Tâhir b. Ahmed Buhârî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6: 376. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Kızıler, Hamdi. “Osmanlılarda İlk Yerel Manevî Oluşum: Hacı Bayram Velî ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu'ya Etkisi”. *OTAM: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. 32 (2012): 67-80.
- Koca, Ferhat. “Mâni”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27: 573-574. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Koç, Muhammed Akif. *İlyas Nihani'nin Minhacü'l Abidin tercümesi: İnceleme ve metin*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2018.
- Koç Üniversitesi Dıgital Collections. “Râhatu'l-Kulûb, MS 400”. Erişim: 24 Ocak 2021. <https://cdm21054.contentdm.oclc.org/digital/collection/MC/id/145026/rec/1>.
- Konuk, Ahmed Avni. *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*. Ed. Mustafa Tahralı. 1. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.
- Köle, Bekir. *Zeynüddîn Hâfî ve Tasavvufî Görüşleri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- Köle, Bekir. *Zeynüddîn-i Hâfî ve Tasavvufî Görüşleri*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2009.
- Kubbealti Lugati. Erişim. “Ucâlet”. Erişim: 26 Haziran 2021. <http://www.lugatim.com/s/UC%C3%82LET>.
- Kudâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Cafer el-. *Müsnedü's-şihâb*. Thk. Hamdi Abdülmecid es-Silefî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.

- Kuşeyrî, Abdülkerîm. *Tasavvuf İlmine Dair : Kuşeyri Risalesi*. Ed. Süleyman Uludağ. 8. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Kut, Günay. “Heşt Bihişt”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 273-274. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Kutluer, İlhan. “İlim”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 109-114. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Kuzey, Muharrem. “Osmanlı’da Elfaz-ı Küfür Literatürü ve Önemli Eserler”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 14/27 (13 Şubat 2018): 203-231.
- Mecdî Mehmed Efendi. *Şakaik-ı Nu’maniye ve Zeyilleri (Hadâiku’ş-Şekâik)*. Nşr. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Mecdî Mehmed Efendi. *Tercüme-i Şekâik-i Nu’mâniyye*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1269/1853.
- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmanî*. 4 Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmanî*. 4 Cilt. İstanbul: Sebil Yayınevi, 1997.
- Mekkî, Ebû Tâlib el-. *Kûtü’l-kulûb: Sevgiliye Giden Yolda Kalplerin Azığı*. Trc. Yakup Çiçek - Dilaver Selvi. 3. Baskı. İstanbul: Semerkand, 2004.
- Mekkî, Ebû Talib el. *Kûtü’l-kulûb*. 2 Cilt. Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1971.
- Memurlar.net. “İşte Nikah Salonu Yapılan Türbeye Ait Belgeler Kültürel Varlıklar”. 07 Ekim 2020. <https://www.memurlar.net/haber/659225/iste-nikah-salonu-yapilan-turbeye-ait-belgeler.html>.
- Mengi, Mine. *Eski Türk Edebiyatı Tarihi: Edebiyat Tarihi, Metinler*. 11. Baskı. İstanbul: Akçağ Yayınları, 1995.
- Muhâsibî, Ebû Abdillah Haris b. Esed. *er-Riâye (Nefis Muhâsebesinin Temelleri)*. Trc. Hülya Küçük - Filiz Şahin. İstanbul: İnsan Yayınları, 1988.
- Mukatil b. Süleyman. *Tefsîru Mukatil b. Süleymân*. Trc. Abdullah Mahmud Şehhate. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai’t-Turas, 1356.
- Münâvî, Muhammed Abdürraûf. *Feyzü’l-kadîr şehü’l-Câmî’i’s-sağîr*. Trc. Ahmed Abdüsselam. 6 Cilt. Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1971.
- Müslim, Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Câmîu’s-sahih*. Thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî. 2. Baskı. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Müstakimzâde Süleyman Sâdettin. *Devhatü’l-meşâyih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978.
- Mütercim Âsım Efendi. *el-Okyânusu’l-basît fî tercemeti’l-Kâmûsi’l-muhît*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Nâzillî, Seyyid Muhammed Hakkı en-. *Hazînetü’l-esrâr*. Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1971.
- Necmüddîn Kübrâ. *Usûl-i Aşere-Tasavvufî Hayat*. Trc. Mustafa Kara. 2. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1996.

- Öksüz, Yusuf Ziya. *Kutbuddin b. Muhammed İznîkî ve Mukaddime-i Kutbuddîn*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1978.
- Öngören, Reşat. “Bir Osmanlı Sûfî Âlimi'nin Üç Katmanlı Rüya Yorum Metodu”. *Rüyalar Âlemi*. Ed. İslâm Dalp. 251-267. İstanbul: Sûfî Kitap, 2016.
- Öngören, Reşat. “Bir Rüya Yorumcusu Olarak Mutasavvıf-Âlim Kutbüdzâde Mehmed İznîkî”. *Uluslararası İznîk Sempozyumu*. İznîk: İznîk Belediyesi Kültür Yayınları, 2005.
- Öngören, Reşat. “Din ve Tasavvuf Hayatı”. *Fatih ve Dönemi*. Ed. Necat Birinci. 289-299. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2004.
- Öngören, Reşat. “Kutbuddin İznîkî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26: 485-486. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Öngören, Reşat. “Kutbüdzâde İznîkî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26: 489-490. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Öngören, Reşat. “Şeyh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 50-52. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Öngören, Reşat. *Tarihte Bir Aydın Tarikatı: Zeynîler*. 1. Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Öngören, Reşat. “Tasavvuf ve Tarikatlar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33: 541-548. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Öngören, Reşat. “XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlıda Tasavvuf Anlayışı”. *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*. 2. Baskı. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1999.
- Öngören, Reşat. “Zeyniyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 367-371. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Öngören, Reşat. “Zeynüddin el-Hâfî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 375-377. İstanbul: TDV Yayınları, 2013/2002.
- Özerk, Ali - Karaman, Hayrettin - Dönmez, İbrahim Kâfi - Çağrııcı, Mustafa - Gümüş, Sadrettin - Turgut, Ali. *Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Râğıb el-İsfahânî. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1986.
- Sadikov, Kasımcan. “Uygur Yazılı ‘Rahatu'l-Kulub’ Kitabı”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 8/17 (24 Şubat 2010): 337-344.
- Seçen, Ersin. “*Mukaddime-i Kutb ed-Dîn*” (1b-100a Varaklar Arası) (Metin-Dizin-Tıpkıbasım). Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, 2019.
- Semerkindî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed es-. *Tefsiru's-Semerkindî el-müsemma bahru'l-ülüm*. Thk. Ahmed b. Muhammed el-Hanefî - Âdil Ahmed Abdulmevcûd - ve Abdulmecîd en-Nûtî. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1413–1993.
- Sivâsî, Şehâbeddin Ahmed. *Cezzâbü'l-kulûb*. Veliyyüddin Efendi, 3257: 143b-170b. Beyazıt Devlet Kütüphanesi.
- Sivâsî, Şehâbeddin Ahmed. *Tercüme-i Cezzabü'l-Kulub*. Trc. Mehmed Rif'at el-Kâdirî. Hacı Mahmud Efendi, 3263: 42-63. Süleymâniye Kütüphanesi.

- Sühreverdî, Şihâbüddîn Ebû Hafs Ömer b. Muhammed Şihababüddin. *Avârifü'l-ma'ârif (Gerçek Tasavvuf)*. Trc. Dilaver Selvi. 8. Baskı. İstanbul: Semerkand, 2011.
- Sühreverdî, Şihâbüddîn Ebû Hafs Ömer b. Muhammed Şihababüddin. *Avârifü'l-ma'ârif (Tasavvufun Esasları)*. Trc. Hasan Kâmil Yılmaz - İrfan Gündüz. İstanbul, 1989.
- Şemseddin Sâmî. *Kâmûsü'l-a'lâm*. Nşr. Mihrân. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1314–1896.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-avsât*. Kahire: Darü'l-Harameyn, t.y.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. Thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefi. Musul: Mektebetü'l-Ulûm, 1983.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Târihu'l-ümem ve'l-mülûk*. Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Meârif, 1387/1967.
- Tabibzâde, Mehmed Şükrü b. İsmâil. *Silsilenâme-i aliyye-i Meşâyih-ı Sûfiyye*. Hacı Selim Ağa Ktp., Hüdâyî Efendi, nr. 1098.
- Tansel, Selahattin. *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1971.
- Taşköprizâde Ahmed Efendi. *eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye fi ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*. Trc. Ahmet Subhi Furat. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1405/1985.
- TDV İslam Araştırmaları Merkezi. “İSAM Kütüphanesi”. Erişim: 17 Eylül 2021. <http://ktp2.isam.org.tr/pdfdkm/?blm=dosyabak&MaddeKodu=110750>.
- TDV İslam Araştırmaları Merkezi. “İSAM Kütüphanesi - Yayın Arama”. Erişim: 10 Ekim 2021. <http://ktp.isam.org.tr/?url=ktpgenel/findrecords.php>.
- TDV İslam Araştırmaları Merkezi. “Türkiye Kütüphaneleri VT”. Erişim: 23 Ocak 2021. <http://ktp.isam.org.tr/?url=ktpgenel/findrecords.php>.
- Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Alî. “tvb”. *Keşşâfü istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*. Thk. Ali Dahruc. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996.
- Tekindağ, Şehabeddin. “Mahmud Paşa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27: 376-378. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-. *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Turan, Maşallah. “Süleyman Peygamber Kıssasında Anlatılan 'Belkıs'ın Tahtı'nı Kimin Getirdiği Konusunun Kritiği”. *Şarkiyat* 10/1 (30 Nisan 2018): 249-270. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.360091>.
- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. “Kutbî, Gıyâseddin Efendi (Paşa Çelebi)”. Erişim: 05 Ekim 2020. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kutbi-giyaseddin-efendi-pasa-celebi>.
- Türk Tarih Kurumu Başkanlığı. “Tarih Çevirme Kılavuzu”. Erişim: 10 Ekim 2021. <https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>.
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. “Detaylı Katalog Tarama”. Erişim: 10 Ekim 2021. <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/tenv%C3%A9rul-evrad/56202>.

- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. “Risâle alâ Kitâbi’s-Siyer mine’l-Hidâye”. Erişim: 26 Mart 2021. <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/risale-ala-kitabis-siyer-minel-hidaye/43762>.
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. “Risâletü’l-Kaml ve’l-Hikmeti fî Hâлкиhi”. Erişim: 26 Mart 2021. <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/risaletul-kaml-vel-hikmeti-f%C3%AE-halkihi/44406>.
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. “Yazmalar”. Erişim: 05 Mart 2021. <http://www.yazmalar.gov.tr>.
- Uluç, Tahir. *Tasavvuf Geleneğinde Hırka Giymek ve Giydirmek*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2001.
- Uludağ, Süleyman. “Amel”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3: 13-16. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Uludağ, Süleyman. “Ârız”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3: 358-359. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Uludağ, Süleyman. “Hırka”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 373-374. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Uludağ, Süleyman. “Nefis”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 526-529. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002.
- Uludağ, Süleyman. “Tövbe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41: 284-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Uludağ, Süleyman. “Uzlet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 256-257. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. 3. Baskı., 3 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1972.
- Ünver, Ahmet Süheyl. *Fatih, Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1946.
- Ünver, Ahmet Süheyl. “İlim ve Sanat Tarihimizde Fatih Sultan Mehmet”. *Türkler Ansiklopedisi*. Ed. Hasan Celâl Güzel - Kemal Çiçek - Salim Koca. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Üstünova, Kerime. *Kutbe ’d-Dîn İznîkî, Mukaddime: Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük (Şahâbe’ d-Din Kudsî Nüshası)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2003.
- Yaman, Ahmet. “Kenzü’ d-dekâik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 261-261. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Yaman, Ümran. *Doğu Türkçesi ile Yazılan Sirâcü’l-Kulûb (Gramer-Metin-Çeviri-Dizin)*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2016.
- Yaman, Ümran. *Râhatü’l Kulûb- Metin, Tercüme, Dizin*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2008.

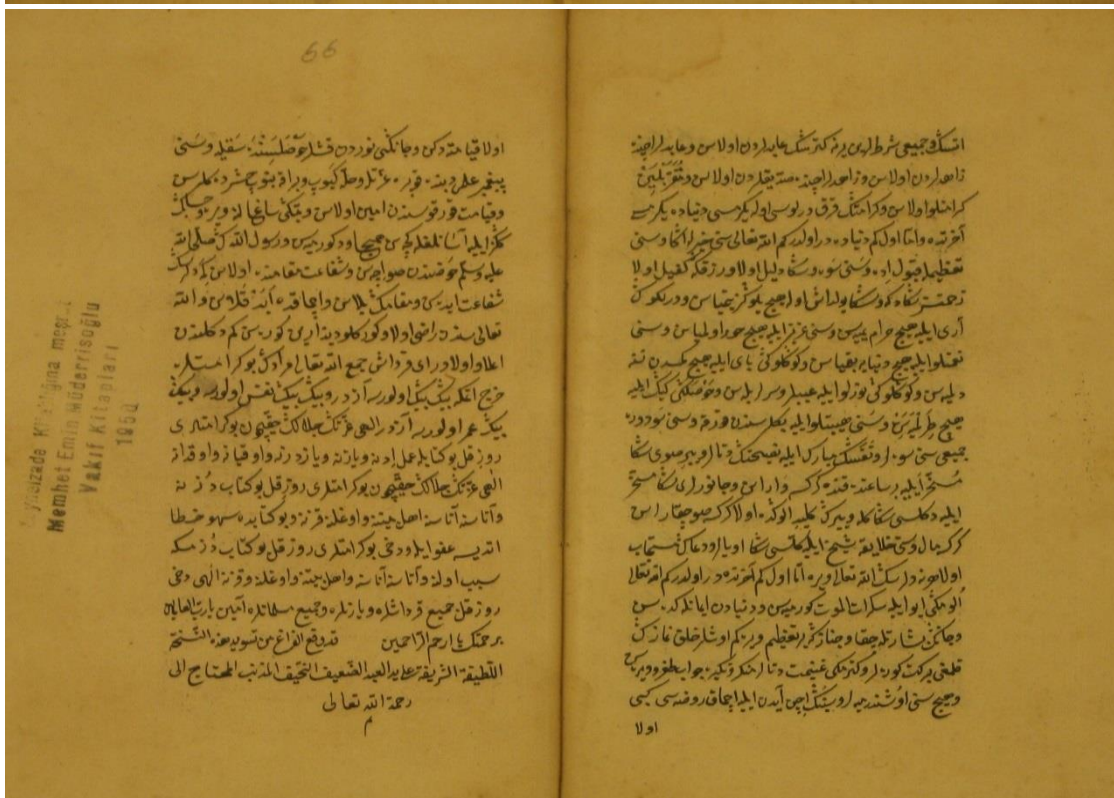
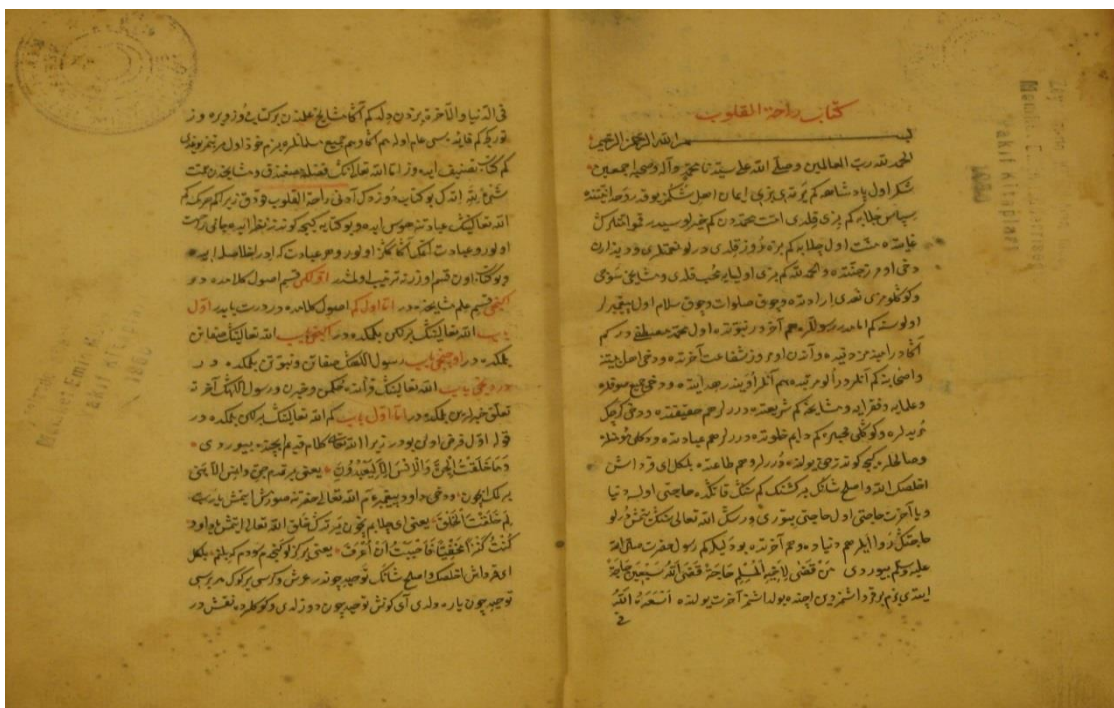
- Yardıml, Ali. "Fetih Hadisi Üzerinde Bir Araştırma". *Diyanet İlmî Dergisi* 13/2 (1974): 116-123.
- Yardıml, Ali. "Osmanlı Devrinde Dârülhadisler". *Osmanlı*. Ed. Güler Eren. 8: 163-175. Ankara: Türkiye Yayınları, 1999.
- Yardıml, Ali. "Türk'ün Şeref Madalyası: Fetih Hadisi". *Türkler Ansiklopedisi*. Ed. Hasan Celâl Güzel - Kemal Çiçek - Salim Koca. 11: 90-95. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- "Yazmalar". Erişim: 21 Ocak 2021. <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/rahatul-kul%C3%BBb/43382>.
- Yılmaz, Hasan Kamil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. 10. Baskı. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004.
- Yılmaz, Mehmet. *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler: (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2013.
- Yüksel, Mehmet. "Osmanlı Toplum Yapısında Şeyhülislamlik Makamına Bir Bakış". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 22/3 (16 Aralık 2016): 3487-3500.
- Zal, Ünal. "Rahatü'l-Kulub". *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*. 7 (2016): 55-84.
- Zeylâî, Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed ez-. *Tahrîcü'l-ehâdis ve'l-âsâri'l-vâkı'a fî tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemahşerî*. Thk. Sultân b. Fehd et-Tubeyşî. Riyad: Dâru İbn Huzeyme, 1414/1993.

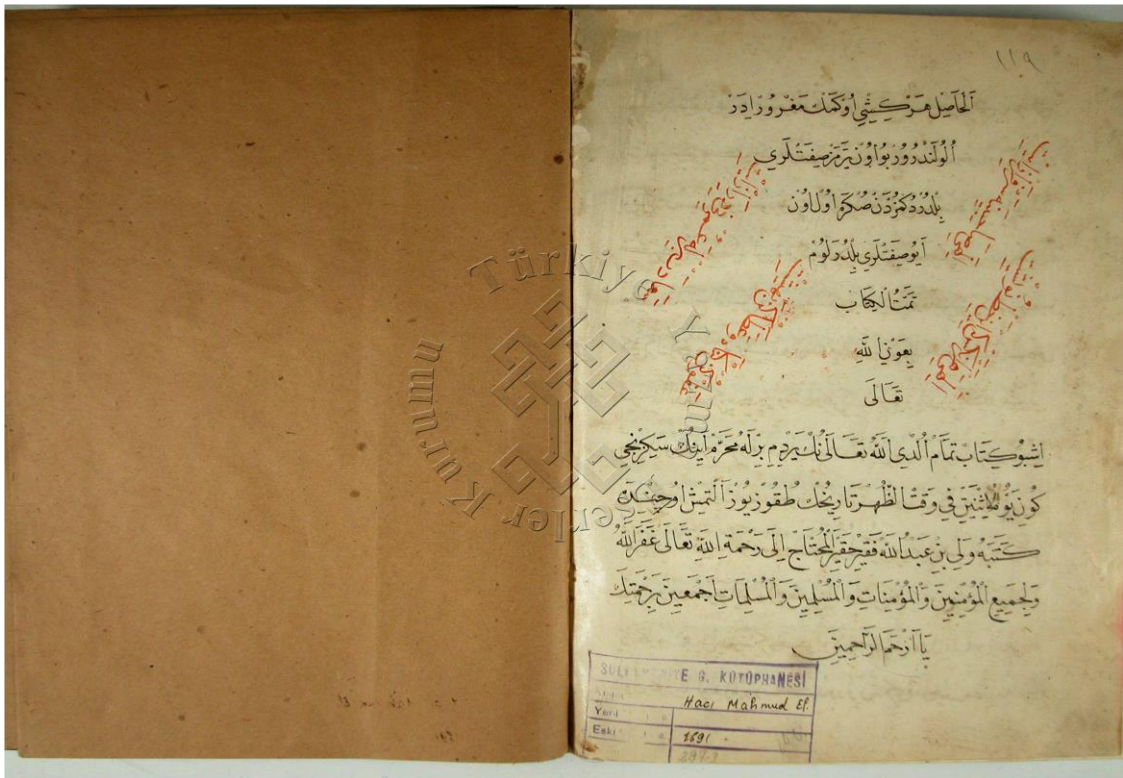
EKLER

EK I- RÂHATÜ'L-KULÛB'UN NÜSHALARI

Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 6006 numarada kayıtlı olan nüsha

(vr. 1b-2a/65b-66a)

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

رسول الله حمزة بن عبد المطلب صلى الله عليه وسلم من قصى لحيه المسيلحة
 قصى الله سبحانه لحيه امدي يزد قد شمر من اجتهاد وبولدا شمر
 اخبر بولدا اسعد الله في الدارين زيدن دلدري واكاتبنا عذرا لربنا
 دور وداور زكركم قايده عام اولام كاومهم مسلمان بزخود اولك
 مرتبه بوعيدكم كتاب تصيفنا بولدا ووالا الله قالك فمضيت صيفنا
 وستايفنا بعت شمس الله انك بوبك دزوك وادرن لست القلوب
 قلدي بزمك الله انك بعبادته هويتن يدان وبولدا بجه كوزد
 نظاره انك بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا
 اذنا اذنا صله اذن وبولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا
 انك بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا
 وانشاءت لحن والانس لبيدك بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا
 بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا
 خلقت الخلق بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا
 بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا بولدا

عبد المطلب

وَدَيْنًا نَبِيَّكَ اِبْنُكَ دَنْ بَكْدُورِش وَدَجِي كُورْدُورُوتْ بَابِيَا شِيَاه
 كِه بَرِيكِي بَرِيكِي اَرْسِه بَرُوْرُش مَكْدِي دُوقِه وَكُم بَابِيَا شِيَاه
 كِه بَرِيكِي بَرِيكِي اَرْسِه بَرِيكِي اَرْسِه اِنْ دُورُوكَا اَيْلَاك اَيْلَاك
 چُونَكِي بِيكِه كُورْدُورُوكِه كُورْدُورُوكِه اَرْش اَرْش اَرْش اَرْش اَرْش
 مَحِي اَوْكِه بُولُوكِه كُورْدُورُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه
 اَبِي كُورْمُورُوكِه اَنْلِه شِيَه اَيْلَاكِه وَاكِه اَكَا كُورْمُورُوكِه اَرْش اَرْش
 ظَاهِرِي طُورُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه
 نِشَان اَوْكِه وَاكِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه
 عَنَه بَرُوْرُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه
 نَصِيْف اَنْلِه وَا بَرِيكِي بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه
 بَعْد اَبِي بَرُوْرُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه
 دُورُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه
 طُورُوكِه اَيْلَاكِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه
 طُورُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه بُولُوكِه
 الله اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه اَنْلِه
 رَبِّ الصَّالِحِينَ تَمَّ حَمْدُكَ يَا اَللَّهُمَّ وَتَمَّ حَمْدُكَ يَا اَللَّهُمَّ
 وَتَمَّ حَمْدُكَ يَا اَللَّهُمَّ وَتَمَّ حَمْدُكَ يَا اَللَّهُمَّ وَتَمَّ حَمْدُكَ يَا اَللَّهُمَّ
 وَتَمَّ حَمْدُكَ يَا اَللَّهُمَّ وَتَمَّ حَمْدُكَ يَا اَللَّهُمَّ وَتَمَّ حَمْدُكَ يَا اَللَّهُمَّ

عبد المطلب

EK II- KUTBÜDDİNZÂDE İZNIKÎ'NİN KABRİNE AİT GÖRÜNTÜLER

(<http://www.evliyalar.net/seyh-kutbuddin-izniki/> erişim tarihi: 11.10.2021)

ÖZGEÇMİŞ

Nurcan MERMERTAŞ, Tevfik İleri Anadolu İmam Hatip Lisesinden mezun olup, Anadolu Üniversitesi Muhasebe Önlisans Programını bitirmiştir. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde lisans eğitimini tamamlamıştır. Memur olarak atandığı Karabük Üniversitesinde halen görev yapmaktadır.